שלום עליכם

שריפטען

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון פסח ביז פסח

ספעציעלע „מאָרגן־פֿרייהײט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

פון פסח ביז פסח

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_u9g8

אינהאלט

שיר־השירים 7

דער מלך מיט דער מלכה 75

בערעלע 89

דריי לוחות 107

לאַטקעס של חנוכה 121

קאַנקורענטען 137

אפיקומן 151

דוד מלך ישראל 173

וואָס איז חנוכה? 185

פורים 209

ארבע כוסות 221

איבער אַ היטעל 243

שיר־השירים

ש יוגענד־ראָמאַן
(אין פּיער טיילן).

נעשריבען אין יאָהרען 1911 — 1909

שיר־השירים

א יוגענד־ראמאן.

ערשטער טייל.

ב ו ז י.

א.

בוזי איז א נאמען, פערצויגען פון אסתר ליבע: ליבוזי — בוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט א יאהר, און אפשר מיט צוויי, און ביידע אינאיינעם זענען מיר נישט אלט קיין צוואנציג יאהר. היינט זעצט אייך אוועק, זייט מוחל, און רעכענט אוים, וויפיעל בין איך אלט און וויפיעל זי? נאר דאס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בעסער דערצעהלען איהר ביאגראפיע אין קורצען.

מיין עלטערער ברודער בעני איז געוועסען אין א דארף, געהאלטען א מיהל, געקאנט שיסען פון א ביקס, פאהרען רייטענדיג אויף א פערד און שווימען ווי א מזיק. איינמאל זומער האט ער זיך געבאדעט אין טייך און איז דערטרונקען געווארען. אויף איהם איז געזאגט געווארען דער פסוק: „אלע גוטע שווימער ווערען דערטרונקען". נאך איהם איז געבליבען א מיהל, צוויי פערדלעך, א יונגע אלמנה מיט איין קינד. די מיהל האט מען אפגעלאזט, די פערדלעך האט מען פערקויפט, די יונגע אלמנה האט חתונה גע־

האָט און איז אַוועקגענאַרעט ערגיץ ווייט, און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.
דאָס איז געווען בוזי.

ב.

אז דער טאַטע האָט ליעב בוזי'ן, ווי אַיין אייגען קינד, און אז די מאַמע ציטערט איבער איהר, ווי איבער א בת־יחידה — דאָס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האָבען געפונען אין איהר א טרייסט נאָך דעם גרויסען ברודָ. אָבער איך? פֿאַר וואָס אז איך קום פון חדר און טרעף נישט בוזי'ן, קריכט מיר נישט דאָס עסען אין האַלז אַריין? און אז בוזי איז געקומען, ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך? און אז בוזי רעדט צו מיר, לאָז איך אַראָפּ די אויגען? און אז בוזי לאַכט פון מיר, ווייַן איך?
און אז בוזי...

ג.

איך האָב לאַנג ארויסגעקוקט אויף דעם ליעבען גוטען יום־טוב פּסח. דעמאָלט וועל איך זיין פריי. איך וועל שפּיעלען מיט בוזי'ן אין ניס, ארומלויפען אין דרויסען, געהן באַרג־אַראָפּ צום טייך. דאָרט וועל איך איהר ווייזען, ווי מע לאָזט קאַטשקעלעך אויפ'ן וואַסער. אז איך זאָג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאַכט. בכלל, גלויבט מיר בוזי נישט פון דאַנען אַהין. דאָס הייסט, זאָגען זאָגט זי מיר גאָרנישט ניט, נאָר זי לאַכט. און איך האָב פיינט, אז מע לאַכט פון מיר. בוזי גלויבט נישט, אז איך קאָן זיך אַרויפדראַפּען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאָל נאָר וועלען!). בוזי גלויבט נישט, אז איך קאָן שיסען (איך זאָל נאָר האָבען מיט וואָס!). לאָז נאָר קומען פּסח, דער ליעבער גוטער פּסח, וועז מע קאָן שוין זיין אין דרויסען, אויף דער פרייער לופט, נישט פאַר טאַטע־מאַמע אין די אויגען, — וועל איך איהר בעווייזען אזעלכע קונצען, אז זי וועט אַרויס פון די כלים!

ד.

נעקומען דער ליעבער גוטער יום־טוב פסח.

מע האָט אונז ביידען אויסגעקליידט אויף יום־טוב בגדי־מלכות. אלץ, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשיינט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָן מיך אין דעם שיר־השירים, וואָס איך האָב געלערנט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. א פסוק נאָך א פסוק: „הנך יפה רעיתי — שען ביזט דו, מיין חבר'טע, שען ביזט דו ביז גאָר. אויגעלעך ווי טויבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך אראָפּ א בארג. צייהנדעלעך — ווייסע שעפעלעך, פון טייך ארויס, איינס און איינס, איין מאַמע האָט זיי געהאַט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אז דו רעדסט, איז צוקער־זים".

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אז מע קוקט אויף בוזי'ן, מוז מען זיך דערמאָנען אין דעם שיר־השירים? פאַר וואָס אז מע לערנט שיר־השירים, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

א זעלטענער ערב־פסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין־דרויסען.

— געהען מיר?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אז איך ברען. די מאַמע האָט אונז ניט געזשאַלעווט קיין נים. פולע קעשענעס מיט נים. זי האָט אָבער געמומען ביי אונז דאָס וואָרט, אז מיר זאָלען איצט, פאַר'ן סדר, נישט דערוועגען זיך די נים צו קנאַקען. שפּיי־לען זיך אין נים — וויפיעל דאָס הארץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די נים לאָזען זיך הערען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואויל. די זון האַלט שוין וויים אין הימעל, קוקט שוין אראָפּ אויף יענער זייט שטאָדט. ס'איז בריים און גראָס און וויך

און פריי ארום און ארום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, א גרעזעלע א גרינס, א פריש, א צאַפּעלדיגס. מיט א קוויטש און מיט א צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפּ א גלייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און ווידער דערמאָן איך מיך אין דעם שיר־השירים פון חדר: „הנצנים — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאָלאָווייטשיק איז געקומען, און א קול פונ'ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד". איך פיהל מיך מאָדנע גרינג. עס דאכט זיך מיר, אז איך האָב פליענדיגע לען: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען א מאָרנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס'איז ערב־פּסח! א זעלטענער ערב פּסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין־דרויסען.

אין מיינע אויגען בעקומט אין דער מינוט די גאַנצע וועלט גאָר אַיין אַנדער פּנים. אונזער הויף איז א שלאָם. אונזער שטוב איז א פּאַלאַץ. איך בין א פּרינץ. בוזי איז א פּרינצעסין. די קלעצער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי דער שטוב, זענען טענענבוימער און בוקסענבוימער, וואָס וועלכע דערמאָנט אין שיר־השירים. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער מהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדעלן, פון די אילות־השדה, וואָס וועלכע דערמאָנט אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל — דאָס איז דער לבנון, וואָס וועלכער דערמאָנט אין שיר־השירים. די וויבלעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרעסען און כשר'ען אויף פּסח — דאָס זענען די טעכטער פון ירושלים, וואָס וועלכע דערמאָנט אין שיר־השירים. אלעס, אלעס איז פון שיר־השירים.

איך גיה, די הענד אין די קעשענעס, טרייסעל מיט די נים. די נים קלינגען. בוזי נעהט מיט מיר טריט ביי טריט. איך קאן נישט גיהן פֿאוואלי, עס טראגט מיך אין דער לופטען. מיר ווילט זיך פליהען, שוועבען, טראגען זיך ווי איין אדלער. איך לאז מיך לויפען. בוזי לויפט מיט מיר. איך שפרינג אויף די צענויפגעלעגטע קלעצער, פון איין קלאץ אויפ'ן אנדערען. בוזי שפרינגט מיט מיר. איך אַרויף, זי אַרויף. איך אַראָפּ, זי אַראָפּ. וואר וועט זיך פריהער אייגמיעדען? איך האב געטראפען.

— ביז וואנען איז דער שיעור?

אזוי זאגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — ביז עס וועט א בלאז טהון דער טאג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס — בא־בא־בא! דו האסט זיך איינגעמיעדט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, וואס בוזי קאן נישט דאס, וואס איך. און אין דער זעלבער צייט האב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאס הארץ. עס דאכט זיך מיר, אז זי איז פערזארגט. בוזי האט שוין אזא טבע: פרעהליך־פרעהליך — פלוצים זאל זי זיך אוועקזעצען אין א ווינקעלע און ווייגען שטילערהייד. וויפיעל די מאמע זאל זי דעמאלט נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאטע זאל זי דעמאלט נישט קושען — עס העלפט קיין זאך נישט. בוזי מוז זיך אויסווייגען. נאך וועמען? נאכ'ן טאטען, וואס איז אזוי פריה געשטארבען? צי נאך דער מאמע, וואס האט חתונה געהאט, אוועקגעפאהרען און פערגעסען דעם זיי־געזונד? אך, איהר מאמע, איהר מאמע! אז מע דערמאנט איהר די מאמע, ווערד זי אלערליי קאלירען. זי האלט נישט פון איהר מאמע. זי רעדט נישט קיין

שלעכט וואָרט אויף דער מאַמע, נאָר זי האַלט נישט פון איהר. איך וויס דאָס פאַר נעווים. איך קאָן נישט ליידען, אַז בווי זיצט פערזאָרגט. איך זעץ מיך אַוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאָגען די געראַנקען.

ח.

איך האַלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די נים און זאָג צו איהר:

— טרעף, וואָס איך קאָן טהון, אַז איך וויל?

— וואָס קאַנסט דו טהון?

— אַז איך וויל, געהען איבער אַלע דיינע נים צו מיר.

— וועסט זיי ביי מיר אָפּגעווינען?

— ניין. מיר וועלען אָפילו נישט אָנהויבען שפּיעלען.

— וואָס־זשע, וועסט זיי ביי מיר אַוועקנעמען מיט געוואַלד?

— ניין. זיי געהען אַליין אריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שענע אויגען אויף מיר. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג צו איהר:

— דו מיינסט, אָפּנים, אַז איך טרייב קאָטאָווע? איך האָב, נאָרעלע, אַזא שפּרוך... איך זאָג א פּסוק...

זי עפענט אויף די אויגען נאָך שטאַרקער. איך פיהל מיך גרוים. איך גיב איהר צו פערשטיהן, ווי א גרויסער, ווי א העלד:

— מיר, יונגלעך, קאָנען אַלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דאָ א חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז א בלינדער אויף איין אויג), ווייסט ער אַלסדינג. ס'איז נאָר נישטאָ אַזא זאַך אויף דער וועלט, וואָס שייקע זאָל נישט וויסען. אָפילו קבלה. ווייסט דו, וואָס הייסט קבלה?

ניין. פון וואַנען זאָל זי וויסען? איך פיהל מיך אויפ'ן זיעבעמען היטעל, וואָס איך קאָן איהר נעבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נאַרעלע, איז אוא זאַך, וואָס קומט צוניטץ. מיט קבלה קאָן איך מאַכען אזוי, אז איך זאָל דיך זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאָן איך צאַפען ווייַן פון א שטיין און גאָלר פון דער וואַנט. מיט קבלה קאָן איך מאַכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אַטא, זאָלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער חמארע און נאָך העכער פון דער חמארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט בוזי'ן דורך קבלה ביז דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע, און אוועקפליהען מיט איהר ווייט־ווייט, אויף יענער זייט אוקינוס, — דאָס איז געווען איינער פון מיינע בעסטע חלומות. דאָרט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאָך אָן דאָס לאַנד פון די קאַרליקעס, וואָס קומען ארויס פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קאַרליקעס זענען דאָך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאָר פון צוקערקעס מיט מאַנדעל־מילך, שפּיעלען גאַנצע טעג אויף קליינע פייפעלעך און טאַנצען אלע אינאיינעם א „קאַראַהאַד", האָבען קיין מורא נישט פאַר קיין זאַך און האָבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאָהרען, געבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קליידער מיט אָהן א שיעור זילבערנע און גאָלדענע כלים, און פאר'ן אוועקפאָהרען שטופען זיי איהם אָן פולע קעשענעס מיט דימענטען און מיט בריליאַנטען, וואָס וואַלגערען זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאַס.

— ווי מיסט אויף דער גאַס? נו?

אזוי האָט מיר א מאָל א זאָג געטהאָן בוזי, אז איך האָב איהר דערצעהלט פון די קאַרליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פֿאַר וואָס נישט?
— וואו האָסט דו דאָס געהערט?
— וואָס הייסט, וואו? אין חדר.
— אַך! אין חדר?...

נידעריגער, נידעריגער לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפֿאַרבט דעם הימעל מיט א רויטען פּאַס פון גין־גאָלה. דאָס גאָלד שיינט אָפּ אין בוזי׳ס אויגען. זיי באַדעקן זיך אין גאָלד!

י.

מיר ווילט זיך זעהר, אז בוזי זאָל נתפּעל ווערען פון שייקעס מעטאָדע און פון די קונצען, וואָס איך קאָן מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפּעל צו ווערען. אדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי לאָכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פּערעלדינע צייכענדלעך? עס הויבט מיך אָן פּערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאָכט.

— דו מיינסט אפשר, אז איך באריהם זיך? אז איך טראכט אויס פון קאָפּ ליגענס?

בוזי לאָכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָפּרעכענען! איך ווייס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. דו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אזוי נישט געלאכט. מיט קבלה, אז איך וויל, קאָן איך אראָפּברענגען אהער דיין מאַמע. יאָ־יאָ. און אז דו וועסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאכט, רייטענדיג אויף א שטעקן.

מיט א מאָל הערט זי אויף צו לאָכען. א וואָלקענדעל איז אי־בערגעלאָפּען איבער איהר שען ליכטיג פּנים, און עס ווייזט זיך

מיר אויס, אז די זון איז פלוצים פערפאלען געוואָרען. אויס זון. אויס מאָנ. איך האָב מורא, אז איך האָב א ביסעל איבערגעהאפט די מאָס. איך האָב נישט בעדאַרפט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דאַרף עס פערגלעטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָפּ פון מיר. איך וויל זי נעמען ביי דער האַנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „שובי, שובי, השולמית — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!..." פלוצים הערט זיך א קול פון שטוב ארויס:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאָס געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב־פּסח דאַוונען — וואָס קאָן שוין זיין א גרעסערער פערגעניגען? וואָס איז ווערטה דאָס אַליין, וואָס מען איז אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פוס שפּאָגל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר די חברים? היינט דאָס דאַוונען? דער ערשטער יום־טוב'דינער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דינער ברכו? אך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון אידישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק?

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל נעהן, איך וועל באַלד נעהן, אָטאָ גיה איך! איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער"...

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אז דאָס, וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אזוי, אז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אַליין — יא, איך אַליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך.

און דאָס וועל איך איהר ווייזען. לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אזוי מאַך איך די ערשטע פּרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פּאַר איהר אין די אויגען, אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט חמאַרע. פון דאָרט וועל איך זיך נעמען רעכטס, אהינצו־אָ — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ. די זון שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען, צעקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח? — פּרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח ווייסט דו נישט? ים־הקרח הייסט דער פּערנלי־ווערטער ים. דאָס וואַסער איז געדיכט אזוי ווי לעבער און געוואַלצען אזוי ווי ליאָג. קיין אָקרענטען געהען נישט אויף איהם, און מענשען, אז זיי חאַפּען זיך אהין אריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאַלסט דו געהן אהין?

— איך געה דען, נאַרעלע? איך פּליה דאָך. איך פּליה פון אויבען, אזוי ווי איין אָדלער. אין עטליכע מינוט בין איך דאָך שוין וויעדער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלפּ הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פּייער, און אויפ'ן צוועלפּטען בערג, סאָמע ביי'ם שפּיץ, שטעל איך זיך אָפּ און געה צו־פוס זיעבען מייל, ביז איך קום צו א געדיכטען וואַלד. נאָכדעם געה איך וואַלד־איין, וואַלד־אויס, ביז איך קום־צו צו א קליין וואַסערעל. דאָס וואַסערעל שווים איך אריבער און צעהל אָפּ זיעבען מאָל זיעבען, וואַכסט אוים פּאַר מיר איין אַלטיטשקער מיט א לאַנגען באָרד און פּרעגט מיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?" זאָג איך איהם: „פּיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה".

— וואָסער בת־מלכה?

אזוי זאָגט צו מיר בווז, און עס דאכט זיך מיר, אז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שענע פרינצעסין, וואָס מע האָט זי אויפגעהאפט פון אונטער דער חופה און מע האָט זי פאר־כשופ׳ט און אוועקגעפיהרט און אריינגעזעצט אין א קרישטאָלענעם פאלאץ, שוין זיעבען יאָהר...

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר?

— וואָס הייסט, וואָס נעהער זיך עס אָן מיט מיר? איך דארף דאָך זי באפרייען.

— דו דארפסט זי באפרייען?

— וועד דען?

— מע דארף נישט פליהען אזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דארף נישט!...

יב.

און בווז נעמט מיך אָן ביי דער האנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין וויים הענטעל איז קאלט. איך קוק איהר אין די אויגען אריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אפ אין זיי די גין־נאָלדענע זון, וואָס נעזעגענט זיך מיט׳ן טאָג, מיט׳ן ערשטען ליכטיגען וואָ־רעמען ערב־פסח טאָג. ביסלעכווייז שטארבט אפ דער דאָזיגער טאָג. ווי א ליכט ווערד אויסגעלאשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאנען דעם נאנצען טאָג, ווערד פערשטארבען. מע זעהט שוין ניט כמעט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בעווייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב־דינע בענשליכט. א מאדנע, א הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז ארום, מיך מיט בווז׳ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צענויפגענאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב׳דיגער שטילקייט.

— שיטעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אַז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין. ווייס איך דען אַליין נישט, אַז מע דאַרף געהן אין שוהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך א מינוט, איין מינוט, נישט מעהר. דערהערט בוזי, אַז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפּט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. געה־נעה. שוין צייט. נעה־נעה.

איך קלויב מיך נעהן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויס־געלאָשען האָט די זון. פונ'ם גאָלד איז געוואָרען בלוט. א ווינ־טעלע האָט א בלאָז געטהאָן, א גרינגס, א קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בליק. נאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פּנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פרינצעסין" — פליהט מיר דורך א געדאַנק אין קאָפּ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע געדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך לאָז מיך געהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פרינצעסין, וואָס האָט זיך אינגאַנצען צענויפגענאָסען מיט'ן דאָ־זיגען פער'כשופ'טען פסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן א פער'כשופ־טער. ווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל געהן! איך זאָל געהן!... און עס מאַהלט זיך מיר אוים, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח ד ו ד י — אַנטלויף, מיין געליעבטער! ו ד מ ה ל ך ל צ ב י — און זיי געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד אויף די בשמים־בערג!...

צוויטער טייל.

מיר רייסען נרינס.

א.

— גיכער, בוזי, גיכער! — זאָג איך צו בוזי'ן א טאָג פאר שבועות און נעם זי פאר א האנד, און מיר לאָזען זיך האסטיג בארג ארויף. — דער טאָג שטעהט נישט, נארעלע. מיר דארפען דורכגעהן אזא בארג, און נאָכ'ן בארג האָבען מיר נאָך א טייכעל. איבער'ן טייכעל געהט א קלאדקע פון ברעטער, הייסט עס „דאָס בריקעל". דאָס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואקען, די ברעטער שאקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דאָרט, אויף ענער זייט בריקעל — דאָרט איז ערשט דער אמת'ער גן־ערן, בוזי! דאָרט ערשט הויבען זיך אן מיינע מאיאנטקעס.

— דיינע מאיאנטקעס?

— מיין איך, די „לעוואדע". א גרוים פעלד, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאלדרע איז דאָס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז דאָס בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאָס בעצוויקעלט. און ריחות זאלסט דו הערען דאָרטען — די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און בוימער האָב איך דאָרטען, אָהן א שיעור בוימער, הויכע, צווייגענדיגע בוימער. און א בערגעל האָב איך מיר דאָרט, וואָס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיה, ווי איין אר־לער, העכער פון דער חמארע. איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף ענער זייט הרי־חושך...

— און פון דאָרטען — שלאָנט מיך איבער בוזי — געהסט דו צו פוס זיעבען מייל, ביז דו קומסט צו א וואסערעל.

— ניין, צו א געדיכטען וואלד... פריהער געה איך וואלד־איין, וואלד־אוים, און ערשט נאָכדעם קום איך צו א וואסערעל...

— דאָס וואָסערל שווימסט דו אַריבער און צעהלסט אַפּ זיעבען מאָל זיעבען...

— וואכסט אויס פּאַר מיר אַיין אַלטיטשקער מיט א לאַנגען באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פּיהר מיך אַפּ צו דער בת־מלכה"...

בוזי רייסט אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד און לאָזט זיך לויפען באַרג אַראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסט דו אַזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינט די בת־מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה...

ב.

וועך בוזי איז — דאַרפט איהר געדענקען. איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, חזר איך אייך איבער נאָך אמאָל.

איך האָב געהאַט אַיין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען א וואָסער־מיהל, א יונגע אַלמנה, צוויי פּערדלעך און אַיין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט. די פּערדלעך פּערקויפט. די אַלמנה האָט חתונה געהאַט ערגיץ ווייט. און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז. דאָס איז געווען בוזי.

חא־חא־חא! אַלע מיינען, אַז איך און בוזי זענען א ברודער מיט א שוועסטער. מיין טאַטען רופט זי טאַטע. מיין מאַמען רופט זי מאַמע. און מיר צווישען זיך לעבען, ווי א ברודער מיט א שוועסטער, און האָבען זיך ליעב, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.

ווי א ברודער מיט א שוועסטער? פּאַר וואָס זשע שעהמט זיך פּאַר מיר בוזי?

איין מאל האָט זיך געטראָפען א מעשה. מיר זענען געבליבען אליין, אליין אין צווייען איבער דער גאנצער שטוב. פּאַרנאכטליך איז דאָס געווען. פּינסטערליך שוין. דער מאָטע איז געגאנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין א ווינקעלע און איך דערצעהל איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אז איך דערצעהל איהר מעשיות. שענע מעשיות פון'ם חדר, מעשיות פון טויזענד איין נאכט. זי רוקט זיך צו מיר גאנץ נאָהענט. איהר האנד איז אין מיין האנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך ארָאפּ די נאכט. פּאַוואָלי קלעטערען אויף די וועגד די שאָטענס, ציטערען, פויזשען אויף דער ערד און צעקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאָפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוציס רייסט זי ארויס איהר האנד פון מיין האנד. „וואָס איז, בוזי?" „מע טאָר נישט". „וואָס מאָר מען נישט?" „האלטען זיך ביי די הענד". „פּאַר וואָס? וועד האָט דיר געזאָגט?" „איך וויים אליין". „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?" „ע! וועז מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!"... — ציהט אויס בוזי, און עס הערט זיך מיר אין איהרע וועדטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מי יתנך כאח לי — פּאַר וואָס ביזט דו נישט מיר א ברודער?"

תמיד אזוי. רעד איך פון בוזי'ן, דערמאן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האלטען מיר? ערב־שבועות. מיר לויפען בארנ־ארָאפּ. פּריהער בוזי, נאָכדעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז

פאר דער בת־מלכה. אלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי׳ס ברוגז זיין, איהר זאָלט נאָר קיין יסורים נישט האָבן, דויערט נישט אפילו אזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. אָט קוקט זי שוין וויעדער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראכטע אויגען. פערוואַרפט די האָר ארונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר א קוק. זעה א הימעל. דו זעהסט גאָר נישט וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאַרעלע. וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה א הימעל, איך פיהל א וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פישטשען און צוויטשען אוּן טראָגען זיך איבער אונזערע קעפ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אלסדינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! גיב אהער דיין האַנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האַנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געוואָרען?

— דאַרטען — זאָגט מיר בוזי און לויפט פאַראויס — דאַרטען, אויף יענער זייט בריקעל... אוּן עס דאכט זיך מיר אויס, אז זי רעדט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער! לאָמיר גיהן אין פעלד ארויס! לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאָמיר זיך פעדערען אין די ווייננערטנער! לאָמיר זעהען, אויב דער ווייַנשטאק בליהט? אויב דער ווייַנצווייג האָט זיך פאַנאַנדער־געגומען? אויב די מילגראָמען שפראָצען?"...

און אָט זענען מיר ביי׳ם בריקעל.

ד.

דאָס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואקען און די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך, און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דו, בוזי, א... וואָם האָסט דו מורא, נאָרעלע? האָלט זיך אָן אָן מיר, אָדער געב, לאָם איך דיך אָרומנעמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אזוי. אָט אזוי. אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האָבען זיך אָרומגענומען, אזוי געהען מיר שוין אין צווייען, איינע אַליין איבער דעם דאָזיגען גן־ערן. בוזי האָלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווייגט. נאָר עם דאָכט זיך מיר, אז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי ודודי לי — איך בין דיינע און דו ביזט מיינער"...

די לעוואָדע איז גרויס. זי ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. און ריחות שמעקען דאָ, די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהען ביידע אָרומגענומען, איינע אַליין, אין צווייען, אינ'ם דאָזיגען גן־ערן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — וועז וועלען מיר אָנהויבען רייסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך געוג גרויס, נאָרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברעז. איך וויים נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאָרמעלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ'ם בריטען פעלד? צי אהין, אין עק וועלט אריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צענויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פנים זאָל איך אריינקוקען, אין בוזי'ס שענע גרויסע אויגען, וואָם וועזען מיר אוים טיף, ווי דער הימעל, און פערטראָכט, ווי די נאָכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראָכט. א טיפער זאָרג לויגט אין זיי פערבאָרגען. מיט א שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך וויים איהר זאָרג,

מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט א נרויסען וועהטיג אין הארצען. א פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה נעהאַט פאַר א פרעמדען מאַטען און איז אַוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף אייביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אָנגעקעהרט א פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטער'ס נאָמען נישט דערמאַנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט גאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען זי ליעב, ווי אַיין אייגען קינד, ציטערען איבער איהר, געבען איהר נאָך, וואָס איהר הארץ גע'לוסט. נישטאָ קיין צו טהייערס פאַר בווזי'ן. בווזי האָט געזאָגט, אַז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב א יך זי ארויפגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע א זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?" און בעת מעשה האָט ער אריבערגעקוקט אריבער די זי'לבערנע בריל'ען און נע'לעזט זיך די זי'לבערנע פערעם פון זיין זי'לבער־באָרד. און עס גענהט אוועק א שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אַליין הינטער דער שטאָדט ארוים אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

ד ע ר ט א ט ע: וואָס זאָגסט דו?
ד י מ א מ ע: וואָס זאָגסט דו?
ד ע ר ט א ט ע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?
ד י מ א מ ע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?
ד ע ר ט א ט ע: איך זאָג דען, אַז ניין?
ד י מ א מ ע: וואָס זשע דען זאָגסט דו?
ד ע ר ט א ט ע: איך זאָג נאָר, צי זאָל'ען זיי געהן?
ד י מ א מ ע: פאַר וואָס זאָל'ען זיי נ י ש ט געהן?

און אזוי ווייטער. איך ווייס, וואָס זיי קוועטשט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אַן דער טאַטע, און נאָכ'ן מאַמען אויך די מאַמע, אז דאָרט איז דא א בריקע'ל, און אונמער'ן בריקע'ל איז דא א וואַסער — א טייכע'ל, א טייכע'ל, א טייכע'ל...

ה.

מיר, איך און בוזי, האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעלע מיט'ן וואַסער, מיט'ן טייבעלע. מיר טראָגען זיך איבער דער ברייטער פרייער לעוואדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לויפען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אינ'ם שמעקענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רייסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער ברייט איבער דער לעוואדע. איך בעריהם זיך פאַר איהר מיט מיינע מאיאָנטקעס.

— זעהסט דו אָט די בוימער? זעהסט דו אָט דעם זאמר? זעהסט דו אָט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דיינם?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע אויגען לאַכען. מיר פערדריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז ביי איהר אזא טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז זיך אָן און קערעווע מיך אָפּ אויף א ווייַלע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאַרענט, פערקוקט מיר אין די אויגען אַריין און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!"... פליהט אוועק דער רוגז און אַלץ ווערד פערגעסען. און איך נעם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מיין בערגעל, דאָרטען, וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. וויַל איך, זיץ איך מיר. וויַל איך. הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי אַיין אַדלער, העכער פון דער חמאָרע, איבער פעלדער און וועלדער, אי־בער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דער־צעהלען מעשיות. דאָס הייסט: איך דערצעהל און זי האָרכט.

איך דערצעהל איהר פון דעם, וואָס וועט זיין אמאל, אמאל, אז איך וועל זיין א גרויסער און זי א גרויסע א ו ן מ י ר ו ו ע ל ע ן ז י ך נ ע מ ע ן... מיר וועלען זיך באלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אריבער דער חמארע און וועלען ארומרייזען די גאנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאכדעם וועלען מיר געבען א פאהר־איבער קיין ארץ־ישראל. דאָרט וועלען מיר זיין אויף אלע בשמים־בערג, אין אלע וויינגערטנער, אנשטופען פולע קעשענעם מיט באקסערען, פייגען, טייטלען און אייבירטען און אוועקפליהען פון דאָרטען נאָך וויטער און וויטער. און אומעטום וועלען מיר אפטהון איין אנדער שפיצל, וואָרום קיינער וועט דאָך אונז נישט זעהען...

— קיינער וועט אונז נישט זעהען? — פרעגט מיך בוזי און חאפט מיך אן פאר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהען אלעמען, און אונז וועט נישט זעהען קיינער!

— וויבאלד אזוי, שימעק, האב איך צו דיר א בקשה.

— א בקשה?

— א קלייניע בקשה...

נאָר איך וויים פריהער איהר בקשה. זי ווייל, אז מיר זאלען זיך דורכפאהרען אהין, וואו איהר מאמע האט חתונה געהאט. אפטהון עפים א שפיצל איהר שטיעפטאטען...

— פאר וואָס נישט? — זאג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסט דו זיך שוין פארלאזען, נארעלע. איך קאן זיי אפטהון אזעלכעס, אז זיי זאלען מיך האבען צו געדענקען!

— נישט זיי, נאָר א י ה ם, א י ה ם א ל י י ן. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאָר נישט אזוי גיך פועל'ט זי דאָס ביי מיר. מיך, אז מע צע'כעס'ט, איז מיט סכנת נפשות! וואָס הייסט, איך וועל איך איהר אפשווייגען אזא מעשה? א פאטעפאלנעסט פון א ווייבעל — נעמען און חתונה האבען מיט איין אנדער מאטען, פערפאהר־

רען צו אלדי שוואַרצע יאָהר און אוועקוואַרפען א קינד, נישט אריינשרייבען קיין בריוועלעך אפילו! היתכן? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אזא רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אזוי צעפלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך. נאָר ס'איז שוין פאַרפאַלען. בוזי האָט פערשטעלט דאָס פנים מיט ביידע הענד. זי ווייניט? איך וואָלט געטומען און צעריסען זיך אליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטויגט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע? שטיל אין הארצען ביי זיך רוף איך מיך אָן מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „פערד! בהמה! אָכס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!"... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעם זי אָן ביי דער האַנד: „בוזי! בוזי!" איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „הראיני את מראיך — לאָז מיך זעהן דיין פנים, השמיעיני את קולך — לאָז מיך הערען דיין שטים"...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך געטומען אהער דער מאַטע מיט דער מאַמע?

ח.

דעם מאַטענס זילבערנע בריליען גלאַנצען פון דער ווייטען. די זילבערנע פעדים פון זיין זילבער־באָרד האָבען זיך צעלאָזט אויפ'ן ווינטעל. און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווייטען מיט דער פעטשייליע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואָס טהוען דאָ מאַטע־מאַמע?

דאָס זענען זיי געקומען צו אונז אהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך ניט געטראָפען מיט אונז, חס־ושלום,

עפּיס איין אומגליק? א קשיא אויף א מעשה — א בריקעל, א וואסער, א טייבעל, א טייבעל, א טייבעל...

מאָדנע טאטע־מאמע!

— און וואו איז אייער גרינס?

— וואָסער גרינס?

— דאָס גרינס, וואָס איהר זענט געגאנגען אָנרייסען אויף שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אוינען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

„מ י י ת נ ך כ א ח ל י — א, וועז דו ביזט מיר א ברודער!... פאר וואָס ביזט דו מיר נישט קיין ברודער?"...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— מילא, גרינס אויף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז זיין. — זאָגט דער טאטע מיט א שמייכעל, און די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד גלאנצען אָפּ אין די ליכטיגע שטראהלען פון דער גיננאלדענער זון. — אבי, געלויבט דער אויבערשטער, די קינדער זענען געזונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאך נישט געשעהען.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאמע און ווישט זיך מיט דער פעטשייליע דאָס רויטע פערשוויצטע פנים. און ביידע קוועלען זיי אָן, ווערען בריייטער ווי לענגער.

מאָדנע, מאָדנע טאטע־מאמע!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דריטער טייל.

אין דער דאזיגער נאכט.

א.

„לבני היקר מוהר"ר...

„איך שיק דיר 00 רו"כ און בעט דיך, מיין זוהן, זאלסט מיר טהון צוליעב און קומען צו פאהרען אהיים אויף פסח. עס איז מיר א בזיון פאר דער וועלט אויף מיינע עלטערע יאהרען. מע האט איין שטיקעל זוהן א בן־יחיד, און מען איז ניט זוכה איהם צו זעהן. אויך די מאמע בעט דיך רחמים, אז דו זאלסט למען־השם קומען צו פאהרען אויף פסח. און זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב. זי איז למזל א כלה נעווארען. אם־ירצה־השם, שבת נאך שבועות איז די חתונה.

ממני אביך..."

— — — — — — — — — — — — — — — —

אט דאס שרייבט צו מיר מיין טאטע — דאס ערשטע מאל אזוי שארף. דאס ערשטע מאל פאר דער גאנצער צייט, פון זינט מיר זענען זיך צעגאנגען. און צעגאנגען זענען מיר זיך מיט'ן טאטען שטיל, נישט נעקריגט זיך. איך האב וויעדערשפעניגט זיין געבאט. נישט געוואלט געהן אין זיינע וועגען. געגאנגען מיין אייגענעם וועג — זיך אוועקגעלאזט לערנען. פריהער איז ער געווען ברוגז, נעזאגט, אז ער וועט מיר קיינמאל ניט מוחל זיין, סיידען ער וועט ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט. דערנאך האט ער מיר מוחל געווען. דערנאך האט ער מיר אנגעהויבען שיקען געלד: „איך שיק דיר 00 רו"כ און עס לאזט דיר גריסען די מאמע גאר פריינדליך". קורצע, טרוקענע בריעף. אויך מיינע בריעף צו איהם זענען געווען קורצע, טרוקענע בריעף: „דיין בריעף מיט די 00

רו"כ האָב איך מקבל געווען אוֹן לאָז גריסען דער מאמען נאָר פריינדלעך".

קאָלט, מוראַ'דיג קאָלט זענען געווען אונזערע ביידענס בריוו־לעך. וואַר האָט צייט געהאַט דאָס צו בעמערקען אין דער וועלט פון חלומות, וואו איך האָב מיך געפונען? נאָר דעם טאַטענס ברוּף אציגנד האָט מיך אויפגעוועקט. ניט אזוי דעם טאַטענס קלאָגען זיך, וואָס ס'איז איהם א בזיון פאַר דער וועלט (איך בין מיך מודה). אוֹן ניט אזוי דער מאַמעס בקשה, וואָס זי בעט רחמים — קיין זאָך האָט מיך אזוי ניט געגומען (איך בין מיך מודה), ווי די עטליכע ווערטער: „אוֹן זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב"...

בוזי — אָט די בוזי, וואָס איהר גלייכען איז ניטאָ אין ערגיץ ניט, סיידען אין שיר־השירים. אָט די בוזי, וואָס איז איינגעקניפט אוֹן אויסגעבונדען מיט מיינע יונגע יאָהרען. אָט די בוזי, וואָס איז אלע מאָל געווען די פער'כשופ'טע בת־מלכה פון אלע מיינע וואונדערליכע בבא־מעשיות, די שענסטע פרינצעסין פון מיינע נאָלדענע חלומות — אָט די בוזי איז איצט א כלה? עמיצענס, ניט מיינע?!...

ב.

וואר איז בוזי? — אך, איהר וויסט ניט, וואר בוזי איז? איהר האָט פערגעסען? איך מוז אייך נאָך א מאָל איבערדערצעהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען, אוֹן מיט דעם אייגענעם לשון, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

איך האָב געהאַט איין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז פערבליבען א וואַסער־מיהל, א יונגע אלמנה, צוויי פערדלעך אוֹן איין קינד. האָט מען די מיהל אָפגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט. די אלמנה האָט חתונה גע־האָט אוֹן איז אוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט. אוֹן דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז אין שטוב אריין.

דאָס איז בווז.

און שען איז בווז, ווי די שענע שולמית, וואָס פון שיר־השירים. אַלע מאָל, וועו איך האָב געזהען בווז'ן, האָב איך מיך געמוזט דערמאָנען אין דער שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און אַלע מאָל, וועו איך האָב געלערנט אין חדר דעם שיר־השירים, איז מיר געקומען אַקעגען בווז.

איהר נאָמען איז פערצוויגען פון אסתר־ליבע: ליבווז — בווז. מיט מיר אינאיינעם איז זי געוואכסען. מיין טאָטען רופט זי טאָטע. מיין מאָמען רופט זי מאָמע. אַלע האָבען געמיינט, אז מיר זענען א ברודער מיט א שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.

ווי א ברודער מיט א שוועסטער פלעגען מיר זיך פערקלויבען אין א ווינקעלע, און דאָרט פלעג איך איהר דערצעהלען בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס וווייסט אַלסדינג, אפילו קבלה. דורך קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאכען קונצען: צאָפען ווויין פון א שטיין און נאָלד פון דער וואנד. מיט קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע זאָלען זיך אויפהויבען ביז דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע. אך, האָט זי ליעב געהאַט האָרכען פון מיר מעשיות! איין מעשה נור האָט בווז פיינט געהאַט פון מיר צו האָרכען: פון א תלמיד חכם, פון א פרינצעסין, וואָס מע האָט זי פער'כשופ'ט, אויפגענומען פון אונטער דער חופה און אריינגעזעצט אין א קרישטאַלענעם פאַלאַץ אויף זיבען יאָהר, און איך פליה זי אויסלייזען... אַלסדינג האָט בווז ליעב געהאַט צו הערען, נאָר ניט פון קיין פער'כשופ'טער בת־מלכה, וואָס איך זאָל דאַרפען פליהען זי אויסלייזען. „מע דארף ניט פליהען אזוי ווייט, פאָלג מיך, מע דארף נישט!"... אזוי האָט געזאָגט צו מיר בווז, אוועקגעשטעלט אויף מיר איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

אָט דאָס איז בווז.

איצט שרייבט מען מיר, אז עס קומט איהר מזל־טוב. זי איז א כלה געוואָרען. בוזי איז א כלה. עמיצענס א כלה. עמיצענס, ניט מיינע! האָב איך מיך אַוועקגעזעצט און אָפּגעענטפערט דעם טאטען מיט א בריעף:

„לכבוד אָבי היקר מוהר"ר...

„דיין בריעף מיט די 00 רו"כ האָב איך מקבל געווען. אין עט־ליכע טעג אַרום, ווי נור איך וועל פּאַרטיג, אַזוי קום איך צו פּאָה־רען. אויף די ערשטע טעג פּסח, אָדער אויף די אַנדערע — נאָר זיין וועל איך. איך לאָז גריסען דער מאמען גאָר פריינדליך. און בוזי'ן — מזל־טוב. איך ווינש איהר גליק...

ממני בנך..."

ג.

ס'א ליגען. נישט איך האָב געהאט מיט וואָס פּאַרטיג צו ווערען. נישט איך האָב געדאַרפט וואַרטען עטליכע טעג. דעם זעלבען טאָג, וואָס איך האָב בעקומען פּונ'ם טאטען דעם דאָזיגען בריעף און געענטפערט מיט מיין בריעף, האָב איך מיך אויפגעזעצט און בין געפֿלויגען אהיים און בין געקומען צו פֿליהען פּונקט דעם טאָג, וואָס ערב יום־טוב. אין א וואַרעמען ליכטיגען ערב פּסח'יגען טאָג.

און האָב נעטראָפען מיין שטעדטעל פּונקט אזוי, ווי איך האָב עס איבערגעלאָזט אמאל, מיט יאָהרען צוריק. נישט פּערענדערט אויף א האָר, נישט געמינערט א טראָפען. די אייגענע שטאָדם. די אייגענע מענשען. דער אייגענער ערב־פּסח'יגער אין־דרויסען מיט'ן אייגענעם ערב־פּסח'יגען טאַרארעם.

איין זאַך נור האָט געפעהלט: דער שיר־השירים. ניין. עס איז שוין נישט מעהר שיר־השירים'דינ, ווי ס'איז געווען אמאל, מיט יאָהרען צוריק. אונזער הויף איז שוין נישט מעהר שלמה המלך'ס וויינגאַרטען, וואָס אין שיר־השירים. דאָס האַלץ מיט די

קלעצער, מיט די ברעטער, וואָס לויגן אָננעווארפען ביי אונזער שטוב, איז שוין נישט מעהר טענענבוימער און בוקסענבוימער. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זונן, איז שוין נישט מעהר פון די פעלד־אינדען, וואָס בעגעגענען זיך אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, איז שוין ניט מעהר דער לבנון. ניט מעהר פון די בשמים־בערג... די ווייב־לעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען אָן פרע־סען און רייניגען אָן כשר'ען אויף פּסח, זענען שוין ניט מעהר די מעכטער פון ירושלים, וואָס וועלען דערמאָנט אין שיר־השירים... וואו איז אהינגעקומען מיין אמאָליגע יונגע, פרישע, קלאָרע, ליכ־טיגע, מיט בשמים שמעקענדיגע שיר־השירים־וועלט?...

ד.

איך האָב געטראָפען מיין היים פונקט אזוי, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזט מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אַ האָר, נישט געמינערט אַ טראָפען. דער טאַטע — ווי געווען. נאָר זיין זילבער־באָרד איז געוואָרען עטוואָס נאָך מעהר געזילבערט. זיין בריטער ווייסער געקנייטשטער שטערן — נאָך עטוואָס מעהר געקנייטשט. אפּנים, פון דאגות...

אויך די מאַמע — ווי געווען. נאָר דאָס רויטע פּנים איז גע־וואָרען געלבליך. און דאַכט זיך מיר, אז קלענער איז זי געוואָרען אין וואוכס. און אפשר וויזט זיך מיר אויס, דערפאַר ווייל זי האָט זיך אַביסעל אַיינגעבויגען, אַיינגעבויגען צו דער ערד? און די אויגען זענען איהר רויטליך און מיט קישעלעך, ווי אונטערגעשוואָ־לען. שוין זשע פון געווויין?...

אויף וואָס האָט געווייניט מיין מאַמע? אויף וועמען? אויף מיר, איהר בן־יחיד, וואָס איך האָב ניט געוואָלט פאָלגען דעם טא־טען און האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט, נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען, געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אַוועקגעלאָזט לער־

נען און אזוי לאנג אין דער היים נישט געווען? צי אויף בוזי'ן וויינט מיין מאמע, וואם האָט חתונה שבת נאָך שבועות?...

אך, בוזי! אויך זי האָט זיך אויף קיין האָר ניט פערענדערט. ניט געמינערט א טראָפּען. אויסגעוואכסען איז זי נור. אויסגעוואכסען און שענער געוואָרען. נאָך שענער, ווי וועז ס'ניט איז אמאָל. הויך און שלאַנק און רייף און מלא חן. אויגען — די זעלבע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאָר מעהר פערטראַכטע, ווי אמאָל פערטראַכטע, פערטיעפטע, פערזאָרגטע, שענע, בלויע שיר־השירים־אויגען. און א שמייכעל אויף די ליפּען. און פריינדליך, און ליעב, און היימיש, און צוגעלאָזט, און שטיל, ווי א טויב, צנועה'דינ־שטיל.

קוק איך אויף בוזי'ן, דערמאן איך מיך אָן יענער בוזי, וואם אמאָל. דערמאן איך מיך אָן איהרע נאָר־וואם אויפגענייהטע יום־טוב'דיגע קליידלעך, וואם די מאמע האָט איהר דעמאָלט אויפגענייהט אויף פּסח. דערמאן איך מיך אָן איהרע נייע קליינע יום־טוב'דיגע שיכלעך, וואם דער טאטע האָט איהר דעמאָלט געקויפט אויף פּסח. און דערמאן איך מיך אָן יענער בוזי, וואם אמאָל, אזוי קומט מיר ניט־וויילעגדיג דאָם לאַנג־פערגעסענע שיר־השירים וועדער א מאָל, א פסוק נאָך א פסוק: „אויגעלעך ווי טייבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך באַרג־אַראָפּ... צייהנדעלעך — ווייסע שעפּעלעך, נאָר־וואם פון טייך אַרויס, איינס און איינס. שנירעלעך — איהרע ליפּען. אז זי רעדט, איז צוקערזים"...

איך קוק אציינד אויף בוזי'ן, און עס וועדט שוין אלעם וויעדזיר שיר־השירים'דיג, ווי אמאָל־אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

ה.

— בוזי, דיר קומט מזל־טוב?

זי הערט ניט. וואם זשע האָט זי אראָפּגעלאָזט די אויגען? וואם זשע זענען רויט געוואָרען איהרע בעקלעך? ניין. איך מוז

איהר אפגעבען מזל־טוב.

— מזל־טוב דיר, בוזי!

— מיט מזל זאלסט דו לעבען.

און מעהר ניט. פרעגען זי — קאן מען ניט. רעדען מיט איהר — איז ניטא וואו. עס לאזט מיך ניט דער טאטע. עס לאזט מיך ניט די מאמע. עס לאזען מיך ניט די קרובים, די משפחה, די שכנים, וואס קומען ארײן מיך מקבל־פנים זיין. דער ארײן, דער ארויס. אלע שטעהען ארום מיר. אלע בעטראכטען מיך, ווי א בער, ווי א מאדנע בעשעפעניש פון אײן אנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואס איך מאך און וואס איך טהו — אזא צייט ניט געזעהען זיך!

— דערצעהל זשע אונז עפים נייעס: וואס האסט דו געזעהען, וואס האסט דו געהערט?

און איך דערצעהל זיי נייעס, וואס איך האב געזעהען און וואס איך האב געהערט. און איך קוק בעת מעשה אויף בוזי'ן. איך זוך איהרע אויגען און בעגעגען מיך מיט איהרע אויגען. מיט איהרע גרויסע, טיעפע, פערזאַרגטע, שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאר איהרע אויגען זענען שטום, ווי איהרע ליפען, ווי זי אלײן. גארניט זאגען מיר איהרע אויגען. גאלע גארניט. און עס קומט מיר אקעגען, ווי אמאל, דער שיר־השירים, א פסוק נאך א פסוק: „גן נעול אחותי כלה — א גארטען א פערשלאסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גארטען א פערשלאסענער, א קוואל א פער־זיגעלטער"...

ו.

און א שטורם הויבט זיך אויף ביי מיר אין קאפ, און א פייער אין הארצען. א פייער — ניט אויף קיינעם, נאר אויף זיך אלײן. אויף זיך און אויף יענע חלומות, נארישע, יונגעלשע, גאלדענע חלומות, וואס צוליעב זיי האב איך פערלאזען טאטע־מאמע. צור־

לייב זיי האָב איך פערגעסען אָן בוזי'ן. צולייב זיי האָב איך מקריב געווען א שטיק פון מיין לעבן, פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט, פערשפּיעלט אויף אייביג!

פערשפּיעלט? ניין. עס קאָן ניט זיין. עס קאָן ניט זיין! אָט בין איך דאָך געקומען. בעצייטענס געקומען... לאָם איך נור בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. לאָם איך נור רעדען מיט איהר ס פּאָר ווערטער. נאָר ווי קאָן איך רעדען מיט בוזי'ן א פּאָר ווערטער, אז אַלע זענען דאָ? אז אַלע זענען זיי אַרום מיר? אַלע בעטראַכטען מיך, ווי א בער, ווי א בעשעפּענישׂ פון איין אַנדער וועלט. אַלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָם איך מאַך און וואָם איך טהו — אזא צייט ניט געזעהען זיך!

מעהר פון אַלע הערט מיך אויס דער טאַטע. איבער א ספר זיצט ער, ווי אַלע מאָל, און פערקנייטשט איז זיין בריייטער שטערן, ווי אַלע מאָל, און קוקט אויף מיר אַריבער די זילבערנע בריליען און גלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד, ווי אַלע מאָל. און עס דאַכט זיך מיר, אז ער קוקט אויף מיר ניט אזוי, ווי אַלע מאָל. ניין, ס'איז ניט דער קוק, וואָם אמאָל. איך פיהל עס. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט. ניט גע־וואָלט געהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין אייגענעם וועג...

אויך די מאמע שטעהט ביי דער זייט, אוועקגעוואַרפען די קיך מיט'ן ערב־פּסח, און הערט מיך מיט טרערען אויף די אויגען. מיט'ן שפּיץ פּאַרטוך וויישט זי בנגבה א טרער, חאָטש דאָם פּנים שמייכעלט, און זי הערט, ווי איך דערצעהל, און זי קוקט מיר אין מויל אַריין און שלינגט, שלינגט איטליכם וואָרט מיינם.

אויך בוזי זיצט אקעגען מיר, די הענד צענויפּגעלעגט אויפ'ן האַרצען, און הערט מיך אויס גלייך מיט זיי. גלייך מיט זיי קוקט זי מיר אין מויל אַריין. גלייך מיט זיי שלינגט זי איטליכם וואָרט מיינם. איך קוק אויף בוזי'ן. און איך לייגן אין איהרע אויגען און קאָן ניט אויסערלייענען גאָרנישט ניט. גאָרנישט ניט.

— דערצעהל זשע, וואָס ביזט דו אַנשוויגען געוואָרען? — מאַכט צו מיר דער טאַטע.

— לאָז אים צורוה, האָסט דו געזעהען א ביסעל! — טהוט זיך א חאַפּ די מאַמע. — דאָס קינד איז מיער, דאָס קינד איז הונגעריג. און ער: דערצעהל און דערצעהל! דערצעהל און דערצעהל!

ז.

ביסלעכווייז הויבט אָן דער עולם זיך צענעהן, און מיר בליבען אַליין: דער טאַטע און די מאַמע, איך און בוזי. די מאַמע לאָזט זיך אַוועק אין קיך און קומט גיך צוריק מיט א שענעם פּסח'יגען טעלער — א בעקאַנטען טעלער, געמאַהלט מיט גרויסע גרינע פייגענבלעטער.

— טאַמער וואָלסט דו עפּים געגומען אין מויל אַריין, שימעק? ביז'ן סדר איז נאָך ווייט.

זאָגט צו מיר מיין מאַמע מיט אַזוי פיעל ליעבשאַפט, געטרייושאַפט און וואַרעמער איבערגעבענהייט, און בוזי הויבט זיך אויף מיט איהרע שטילע טריט און טראָגט מיר צו א גאַפּעל־מעסער — בעקאַנטע פּסח'יגע גאַפּעל־מעסער. אַלץ איז מיר בעקאַנט. קיין זאַך האָט זיך ניט געענדערט. ניט נעמינערט א טראָפּען. דער אייגענער טעלער מיט די גרויסע גרינע פייגענבלעטער. די אייגענע גאַפּעל־מעסער מיט די ווייסע ביינערנע קלעצלעך. דער אייגענער ריח־ניחוח פון דער פּסח'יגער געזונטשמאַלץ. דער אייגענער טעם גן־עדן פון די ערב־פּסח'יגע צוגעפּרישע מצה. ניט געענדערט א האָר. ניט נעמינערט א טראָפּען.

ניט מעהר, וואָס דעמאָלט ערב־פּסח האָבען מיר געגעסען ביידע, איך: פון בוזי. פון איין טעלער, געדענק איך, האָבען מיר געגעסען. טאַקי אָט פון דעם בעקאַנטען שענען פּסח'יגען געמאַהלטען טעלער, וואָס איז געמאַהלט מיט גרינע פייגענבלעטער. און ניט האָט אונז דעמאָלט געגעבען די מאַמע, געדענק איך. פּולע קעשע־

נעם מיט נים. און מיר האָבען זיך געזומען דעמאָלט פֿאַר די הענד, געדענק איך, איך און בוזי, און מיר האָבען זיך געלאָזט פֿליהען, געדענק איך, ווי די אָרלערם. איך לויף — זי לויפט מיר נאָך. איך שפּרינג איבער די קלעצער — זי שפּרינגט מיר נאָך. איך אַרויף — זי אַרויף. איך אַראָפּ — זי אַראָפּ.

— שימעק! ביז וואָגען וועלען מיר לויפען, שימעק?

זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ער ש י פ ו ח ה י ו ם — ביז ס'וועט א בלאָז טהון דער טאָג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אַנטלויפען די שאָטענס"...

ח.

דאָס איז געווען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. היינט איז בוזי אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסע. און איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. און א כלה איז געוואָרען בוזי, עמיצענס א כלה, עמיצענס, ניט מיינע... און איך וויל בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. און איך וויל רעדען מיט איהר א פּאָר ווערטער. איך וויל הערען איהר קול. מיט'ן לשון פון שיר־השירים וויל זיך מיר זאָגען צו איהר: „ה ר א י נ י א ת מ ר א י ך — מאַך מיך זעהען דיין אויסזיכט. ה ש מ י ע נ י נ י א ת ק ו ל ך — מאַך מיך הערען דיין שטים"... און עס דאַכט זיך מיר, אז איהרע אויגען ענטפערען מיר אויך מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ל כ ה ד ו ד י — קום, טהייערער, נ צ א ה ש ד ה — ניט דאָ, נאָר אין דרויסען... אין דרויסען... דאָרט וועל איך דיר זאָגען. דאָרט וועל איך דיר דערצעהלען. דאָרטען וועלען מיר רעדען. דאָרטען"...

איך חאַפּ א קוק אין דרויסען אַרויס דורכ'ן פענסטער. אך, ווי שען דאָרט איז, ווי ערב־פּסח'יג! ווי שיר־השירים'דיג! איין עבירה נור, ס'איז שוין באַלד אויס טאָג. נידעריג־נידעריג לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפֿאַרבט דעם הימעל מיט גין־גאָלד. דאָס גאָלד

שיינט אפֿ אין בוזי׳ס אויגען. זיי בּאַדעקן זיך אין גאָלד. אָט באָלד שטאַרבט דער טאָג. איך וועל ניט האָבן קיין צייט אפֿילו מיט בוזי׳ן א וואַרט צו רעדן. דער גאַנצער טאָג איז אַוועק אויף פֿוסטע רעד מיט׳ן טאַטן, מיט דער מאַמען, מיט דער משפּחה — וואָס איך האָב געהערט, וואָס איך האָב געזעהען... איך האָפֿ מיך אויף אין קוק דורכ׳ן פענסטער אין דרויסן ארויס און טהו פֿארביגעהענדיג א זאָג צו בוזי׳ן:

— מיר וועלן זיך א ביסעל אפשר דורכגעהן? אזא צייט אין דער היים ניט געווען. איך וויל אַנקוקען דעם הויף, איך וויל זעהען די שטאָדט...

ט.

וויסט איהר ניט, וואָס איז מיט בוזי׳ן? אַנגעצונדען האָט זיך איהר דאָס פּנים, ווי א העליש פייער. ווי די זון־קוגעל, וואָס האָלט ביי׳ם אונטערגעהן, איז זי רויט געוואָרען. זי וואַרפט א בליק אויפֿ׳ן טאטן. אפּנים, זי וויל הערן, וואָס דער טאטע וועט זאָגן? און דער טאטע קוקט אויף דער מאמען אריבער די זילבער־נע בריל׳ען. ער גלעט די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד און זאָגט אין דער וועלט אַריין, צו קיינעם ניט:

— די זון זעצט זיך. שוין צייט זיך איבערטהון. נעהן אין שוהל אַריין דאַוונען. שוין צייט ליכט בענשען. ווי מיינסט דו?

ניין. איך וועל, אפּנים, היינט ניט רעדען מיט בוזי׳ן א וואָרט ניט? מיר נעמען זיך איבערטהון. די מאמע איז שוין באָלד אינ־גאַנצען פּסח׳יג. זי האָט שוין אַנגעטהאָן אויף זיך איהר יום־טוב׳דיג זיידען מלבוש. איהרע וויסט הענד שעמעריהען. קיינער האָט ניט אויפֿגבא שענע וויסט הענד, ווי מיין מאמע. אָט באָלד וועט זי זיך שטעלען ליכט בענשען. מיט איהרע וויסט הענד וועט זי פערשטעלען איהרע אויגען און ווינען שטיל־ערהייה, ווי אמאָל. דער לעצטער שטראהל פון דער פערגעהענדיגער זון וועט זיך שפּיעלען

אויף איהרע שענע קלאָרע ווייסע הענד. קיינער האָט ניט אזעלכע שענע קלאָרע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע.

נאָר וואָס איז מיט בוזי'ן? איהר פּנים איז אויסגעלאָשען, ווי די זון, וואָס האָלט ביי'ם זעצען זיך, ווי דער טאָג, וואָס האָלט ביי אונטערגעהן. נאָר שען איז זי און חנ'עוודיג, ווי קיינמאָל ניט. און טיף־טרויעריג זעגען איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און פערטראַכט זענען איהרע אויגען.

פון וואָס טראַכט איצט בוזי? פון דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי ארויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פּליהען אזוי אומגעריכט, נאָכדעם ווי ער איז אזא צייט אין דער היים ניט געווען?... אָדער פון איהר מאַמע, וואָס האָט התונה געהאַט דאָס אנדערע מאָל און אוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט און פערגעסען, אז זי האָט א טאַכטער, וואָס הייסט בוזי? אָדער פון איהר חתן טראַכט איצט בוזי, פון איהר חתן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אודאי אָנגעהאַנגען קעגען איהר ווילען? און פון איהר חתונה, וואָס דארף זיין שבת נאָך שבועות מיט א מענשען, וואָס זי קען איהם ניט און ווייסט איהם ניט, ווער ער איז און וואָס ער איז?... אָדער, פערקעהרט, אפשר האָב איך אין גאַנצען א טעות? אפשר צעהלט זי גאָר די טעג פון פּסח ביז שבועות, ביז שבת נאָך שבועות? וואָרום ד א ס איז איהר אויסדערוועהלטער, וואָרום ע ר איז איהר ליעב און ע ר איז איהר טהייער. ע ר וועט זי פיהרען אונטער דער חופּה, און א י ה ם וועט זי אוועקשענקען איהר הארץ און ליעבע. און מ י ר? מיר איז זי, אוי־וועה, ניט מעהר ווי א שוועסטער. געווען א שוועסטער און געבליבען א שוועסטער... און עס דאַכט זיך מיר, אז זי קוקט אויף מיר מיט רחמנות און מיט פאַרדראָס און זאָגט צו מיר, ווי זי האָט געזאָגט צו מיר אמאָל, מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ א ח ל י — וועז דו ביזט מיר א ברודער! אָך, פּאַר וואָס ביזט דו מיר ניט א ברודער?!"... וואָס זאָל איך איהר ענטפערען דערויף?

איך וויים שוין, וואָס איך וועל איהר ענטפערען דערויף. לאָם איך נור רעדען מיט איהר עטלעכע וועָרטער. עטלעכע וועָרטער.

ניין. איך וועל היינט ניט קאָנען רעדען מיט בוזי'ן קיין אייניציג וואָרט, קיין האַלב וואָרט אפילו. אָט הויבט זי זיך אויף, געהט מיט שטילע גרינגע טריט צו דער שאָפע, גרייט־צו פאר דער מאמען לעכט אין די זילבערנע לייכטערס. אלטע בעקאַנטע, היימישע הויכע, געבלאָזענע זילבערנע לייכטערס. מיר זענען מיט זיי גוט בעקאַנט און בעפרייַנדעט פון אמאל. די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס האָבען דאָך פערנומען אמאל א בכבוד'ן אָרט אין מיינע גאָלדענע חלומות ביי דער פער'כשופ'טער בת־מלכה אין דעם קרישטאָלענעם פאלאַץ. די דאָזיגע גאָלדענע חלומות מיט די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס, מיט די בענשלעכט, מיט דער מאמעס שענע קלאָרע ווייסע הענד, מיט בוזי'ס שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, מיט די לעצטע גאָלדענע שטראהלען פון דער פערגעהענדיגער זון — איז עס דען נישט איינס און דאָס זעלבע, געקניפט און געבונדען?...

— טאַ! — זאָגט דער מאַטע צו מיר מיט א קוק אין פענסטער און מיט א וואונק, אז ס'איז שוין צייט זיך איבערטהון און גיהן אין שוהל אריין דאוונען.

מיר טהוען זיך איבער, איך און דער מאַטע, און מיר גיהען אין שוהל אריין דאוונען.

׳.

אונזער שוהל, אונזער אלטע־אלטע שוהל, האָט זיך אויך ניט פערענדערט, איהר זאָלט זאָגען א האר. נישט געמינערט א טראָפען. א ביסעל זענען נאָר געוואָרען שוואַרצער די וועגד. נידעריגער דער עמוד. עלטער דער אלמעמער. און דער ארון־קודש האָט פערלאָרען דעם גלאַנץ פון זיין נייהייט.

ווי א קליין בית־המקדש האָט אונזער שוהל אויסגעזעהען אין מיינע אויגען. איצט האָט זיך דאָס בית־המקדש אָנגעבויגען א

ביסעלע אויף א זייט. אך! וואו איז אהינגעקומען די הייליגע פראכט און גלאנץ פון אונזער אלטער שוהל? וואו זענען די מלאכים, וואס פלעגען דא שוועבען אונטער דעם געמאלטען סופיט אלע פרייטאג צו נאכט, צו קבלת־שבת, און אלע יום־טוב אויף דער נאכט, צו ברכו?

אויך די בעלי־בתים פון שוהל האבען זיך וועניג־וואס פערענדערט. נאר א ביסעלע פערעלטערט זיך. שוואַרצע בערד זענען וויים געוואַרען. גלייכע פלייצעם האבען זיך אויסגעבויגען. אטלעסענע קאפאטעם זענען צעהאקט געוואַרען. עס זעהען זיך ארויס וויסע פערעם, נעלע פאסען. מלך דער חזן זינגט נאך הייגט אויך אזוי שען, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק. א ביסעלע נאר איז איהם פערדומפען דאס קול. עס הערט זיך אין זיין דאוונען א נייער טאן: מעהר נעוויינט, ווי געוזונגען. מעהר נעקלאגט זיך, ווי געבעטען. און אונזער רב? דער אלטער רב? — דער האט זיך גאר־ניט פערענדערט. געווען ווי געפאלענער שניי און געבליבען ווי געפאלענער שניי. איין קליניגקייט נאר: די הענד ציטערען אציגד. און מיט'ן גאנצען נוף ציטערט ער. פון אלטקייט, אפנים. עוריאל דער שמש, א איד אהן א סימן פון א בארד, וואלט געווען דער אייגענער, וואס אמאל, ווען נישט די צייהן. ער האט פערלאַרען אלע צייהן און ער זעהט אוים מיט זיינע איינגעפאלענע קינבאקען מעהר ווי א אידיגע, ווי איידער א מאנסביל. נישקשה, ער קלאפט נאך היינט אויך מיט'ן פראטש איבער'ן שלחן, אז עס קומט צו שמונה־עשרה. אמת, שוין נישט דער קלאפ, וואס אמאל. אמאל, מיט יאהרען צוריק, האט מען געקאנט טויב ווערען פון זיין קלאפען. היינט שוין נישט. אפנים, נישטא דער כח, וואס אמאל. געווען א איד א גבר.

אמאל, מיט יאהרען צוריק, איז מיר דא געווען גוט, געדענק איך, גוט אהן איין ערך, אהן א מאס! דא, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האט מיין קינדערשע נשמה אמאל, מיט יאהרען צוריק,

געשוועבט אינאיינעם מיט די מלאכים אונטער דעם נעמאהלטען סופיט. דאָ, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האָב איך אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אינאיינעם מיט'ן טאטען און מיט אלע אידען, נע־שמאָק און ערנסט געדאוונט...

יא.

און אָט בין איך איצט וויעדער א מאָל אין מיין אלטער אמאָלי־גער שוהל, און איך דאוונען מיט אונזערע אלטע אמאָליגע בעלי־בתים, און איך הער דעם אייגענעם חזן, וואָס אמאָל, וואָס זינגט מיט'ן אייגענעם ניגון, וואָס אמאָל. און דער עולם דאוונט געשמאָק און וואַרעם און מיט'ן זעלבען נוסח, וואָס אמאָל. און איך דאוונען אינאיינעם מיט'ן עולם. נאָר מיינע געדאַנקען זענען וויט פונ'ם דאוונען. איך מיש א בלעטעל נאָך א בלעטעל אין מיין סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך מיר אויף שיר־השירים קא־פיטעל ד': „הנך יפה רעיתי — ווי שען דו ביזט, חבר'טאָרין מיינע. הנך יפה, עיניך יונים — ווי שען דו ביזט מיט דיינע טויבענאויגען"... איך וואָלט וועלען דאוו־נען גלייך מיט אלע, גלייך ווי איך האָב אמאָל געדאוונט. נאָר עס דאוונט זיך ניט! איך מיש א בלעטעל נאָך א בלעטעל אין מיין סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך אויף וויע־דער שיר־השירים קאפיטעל ה': „בא תי לגני, אחותי כלה — איך בין געקומען אין מיין ווייננאָרטען, מיין שוועסטער די כלה"...

און ווייטער: „איך האָב געקלויבען מיינע קרייטער, געשמעקט מיינע בשמים, נעגעסען מיין האָניג, געטרונקען מיין ווין"...

נאָר וואָס רער איך? וואָס זאָג איך? דער נאָרטען איז נישט מיינער. איך וועל נישט קלויבען קיין קרייטער, ניט שמעקען קיין בשמים, ניט עסען קיין האָניג, ניט טרינקען קיין ווין. דער נאָר־טען איז ניט מיין נאָרטען. בוזי איז נישט מיין כלה. בוזי איז

עמיצענס אַ כּלה. עמיצענס, נישט מיינע!... און עס קאָכט אין מיר אַ ניהנם. נישט אויף בוזי'ן. נישט אויף קיינעם. נײַן. אויף מיר אַליין: סטייטש, ווי האָב איך געקאָנט אין אַזאַ צייט זיין אַזוי ווייט פון בוזי'ן? ווי האָב איך געקאָנט דערלאָזען, אַז מע זאָל צונעמען פון מיר בוזי'ן און אָפּגעבען זי צו אַיין אַנדערען? האָט זי מיר דען ניט געשריבען אַלע מאָל בריוולעך און געגעבען אָנצוהערעניש, „אַז זי האָפּט אין גיכע צייטען זיך מיט מיר צו זעהען?"... האָב איך איהר דען ניט אָפּגעלעגט אַלע מאָל פון איין יום־טוב אויפֿ'ן אַנדערען, אַזוי לאַנג, ביז זי האָט מיר אויפגעהערט צו שרייבען?...

יב.

— גוט יום־טוב. דאָס איז מיין זוהן.

אַזוי שטעלט מיך פאָר דער טאַטע נאָכ'ן דאָוונען פאָר די בעלי־בתים אין שוהל, וואָס בעטראַכטען מיך פון אַלע זייטען און געבען מיר אָפּ און נעמען צו פון מיר דעם שלום־עליכם, ווי אַיין אַלטען חוב.

— דאָס איז מיין זוהן...

— דאָס איז אַייער זוהן? נאָ דיר אָפּ שלום.

אין דעם טאַטענס ווערטער „דאָס איז מיין זוהן" זענען דאָ אַלערליי פּאַרבען: פּרייד און נדלות און פערדראָס. מע קאָן לער־נען דעם פּשט, ווי מע ווילּ: „וואָס זאָגט אַיהר? דאָס איז דאָך מיין זוהן!"... אָדער: „שטעלט אַייך פּאָר — דאָס איז מיין זוהן!"...

איך פיהל זיין האַרץ. דער מענש איז בעלעריגט. איך האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט. איך בין נישט געגאַנגען אין זיינע וועגען. איך בין מיר געגאַנגען אין מיין אייגענעם וועג און האָב איהם פערלאָטערט פאָר דער צייט. נײַן, ער האָט מיר נאָך ניט מוחל געווען. ער זאָגט דאָס מיר ניט. ער פערשפּאָרט עס מיר

צו זאָגען. איך פיהל עס אליין. דאָס זאָגען מיר זיינע אויגען, וואָס קוקען מיר דורך די זילבערנע בריללען גלייך אין האַרצען אריין. דאָס זאָגט מיר דער שטילער זיפץ, וואָס רייסט זיך אַרויס פון צייט צו צייט פון זיין אלטער שוואַכער ברוסט... מיר געהען ביידע פון שוהל אַהיים און שווייגען. מיר געהען שפּעטער פון אלעמען. די נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע פליגלען איבער'ן הימעל, און אַראָפּגעלאָזט האָט זיך איהר שאָטען אויף דער ערה. א שטילע, א וואַרעמע, א הייליגע פסח'יגע נאַכט איז דאָס. א נאַכט פול מיט סודות און רעטענישען. פול מיט וואונדער. די הייליגקייט פון דער דאָזיגער נאַכט פיהלט זיך אין דער לופט. קוקט אַראָפּ פונ'ם טונקלען־בלויען הימעל. וועגען איהר שמועסען זיך דורך שטילערהייט די שטערען. י צ י א ת מ צ ר י ם לאָזט זיך הערען פון דער דאָזיגער נאַכט...

מיט ניכע־גיכע טריט גיהט איך אַהיים אין דער דאָזיגער נאַכט. און דער טאַטע — קוים וואָס ער גיהט מיר נאָך. ווי א שאָטען גיהט ער מיר נאָך. „וואָס יאָגסט דו אַזוי?" — פרעגט מיך דער טאַטע, קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטעם.

ער, טאַטע, טאַטע! זיהסט דו דען ניט, אז איך בין געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג?... מיר איז לאַנג, טאַטע, צו לאַנג די צייט. מיר איז ווייט, טאַטע, צו ווייט דער וועג, דעמאָלט, וען בוזי איז א כלה. עמי־צענם א כלה. עמיצענם, ניט מיינע!... איך בין געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

אזוי ווילט זיך מיר ענטפערן מיין טאַטען מיט'ן לשון פון שיר־השירים, און איך פיהל נישט די ערד אונטער זיך. און איך גיהט מיט גיכע־גיכע טריט אַהיים אין דער דאָזיגער נאַכט. און מיין טאַטע — קוים וואָס ער גיהט מיר נאָך. ווי א שאָטען גיהט ער מיר נאָך אין דער דאָזיגער נאַכט.

יג.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב", וואָס מיר פלעגען אריינ־קומען אין דער דאָזיגער נאכט פון שוהל אהיים אמאל, מיט יאָה־רען צוריק, זענען מיר אריינגעקומען אויך אצינד — איך און דער טאטע.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב — גוט־יאָהר", וואָס די מאמע און בוזי פלעגען אונז בעגעגענען אין דער דאָזיגער נאכט אמאל, מיט יאָהרען צוריק, האָבען זיי אונז בעגעגענט אויך אצינד.

די מאמע, די מלכה, אָנגעטהאָן אין איהר קענינלעך זיידען מלבוש, און די בת־מלכה, בוזי, — אין איהר שניי־וויים קלייד. אָבער פונקט דאָס אייגענע בילד, וואָס אמאל, מיט יאָהרען צוריק, ניט פערענדערט אויף א הָאר, נישט געמינערט א טראָפען.

ווי מיט יאָהרען צוריק, אזוי אויך אצינד, אין דער דאָזיגער נאכט, איז אונזער שטוב פול מיט חן. א בעזונדערע שענקייט, א הייליגע, יום־טוב'דיגע, מאיעסטעטישע שענקייט האָט אראָפגע־נידערט אויף אונזער שטוב. א הייליגער, יום־טוב'דיגער גלאַנץ איז אויסגעגאָסען אויף אונזער שטוב אין דער דאָזיגער נאכט. דאָס וויסע טישגעבעט — געפאלענער שניי. דער מאמעס בענשלעכט שיינען ארוים פון די זילבערנע לייכטערס. עס לאָזט גריסען פון די פלעשער ארוים דער ארבע־כוסות־וויין. אך, ווי צנועה'דיג־נא־איוו עס קוקען ארוים פון דער קערה די אומשולדיגע מצות! ווי ליעב עס שמייכעלט דער אָנגעריבענער מרור־חריין, דער קאָמפלי־צירטער חרוסת מיט'ן אָנגעגרייטען זאלצוואסער! פייערליך און מיט שטאלץ שטעהט אויסגעבעט דעם מלך'ס שטוהל, דאָס עסעבעט. אויף דער מלכה'ס פנים רוהט די שכינה, ווי אלע מאל אין דער דאָ־זיגער נאכט. און די בת־מלכה (בוזי) איז איננאנצען, פון אויבען ביז אראָפ, שיר־השירים'דיג. ניין, וואָס זאג איך? — זי איז דער שיר־השירים אליין.

איין עבירה נאָר, וואָס מע האָט דעם בן־מלך אַוועקגעוועקט אַזוי ווייט פון דער בת־מלכה. אמאָל זענען זיי, געדענק איך, אַנדערש געוועסען ביי'ם סדר. אינאיינעם, איינס נעבען אַנדערען, זענען זיי געוועסען. דער בן־מלך האָט געפרעגט דעם טאַטען, געדענק איך, די פיער קשיות, און די בת־מלכה האָט אַרויסגע'גנבה'ט ביי זיין מאיעסטעט פון אונטער דעם קישען דעם אפיקומן — און אַך! וואָס מיר האָבען זיך דעמאָלט אָנגעלאַכט! אמאָל, נאָכן סדר, געדענק איך, אז דער מלך האָט שוין אַראָפגעצויגען דעם ווייסען קיטעל, און די מלכה — איהר קעניגליך זיידען מלבוש, זענען מיר געוועסען, איך און בוזי, אינצווייען, אין א ווינקעלע, געשפּיעלט אין ניסלעך, וואָס די מאַמע האָט אונז געגעבען, אַדער איך האָב איהר דערצאהלט א מעשה, פון יענע בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג. א מעשה מיט א פערכשופ'טער בת־מלכה, וואָס איז געוועסען אין א פאַלאַץ פון קרישטאַל זיעבען יאָהר כסדר און געוואַרט, ביז עמיצער וועט דורכ'ן שם־המפורש זיך אויפהויבען אַריבער דער חמאַרע, פליהען איבער בערג און איבער טהאַלען, איבער טייכען און מדבריות, און וועט זי אויסלייזען, און וועט זי בעפרייהען.

יד.

דאָס איז אָבער אַלץ געווען אמאָל — אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. איצט איז שוין די בת־מלכה אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסע. און דער בן־מלך איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. און בעזעצט האָט מען איהם אַזוי אום'ברחמנות'דיג, אז מיר קאָנען זיך אפילו ניט זעהען איינס דאָס אַנדערע, ווי עס געהער צו זיין. שטעלט אייך פאָר: אין דער רעכטער האַנד פון זיין מאיעסטעט דער בן־מלך, אין דער לינקער האַנד פון איהר מאיעסטעט די בת־מלכה!... און מיר זאָגען די הגדה, איך מיט'ן מאַטען, הויך אויף א קול, ווי אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, און מיט א ניגון, א בלעטעל

נאָך א בלעטל. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילער־הייד, א בלעטל נאָך א בלעטל — ביז מיר קומען צו שיר־השירים. זאָג איך מיט'ן טאַטען דעם שיר־השירים, ווי אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, מיט גאָר א בעזונדער ניגון. א פסוק נאָך א פסוק. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד א פסוק נאָך א פסוק. ביז דער מלך, אויסגעמיעדט פון דער יציאת־מצרים־געשיכטע אוּן שכור'ליך פון דעם ארבע־כוסות־וויין, הויבט אָן ביסלעכווייז אונטערצודרימלען, דרימעלט א ווייל און חאָפט זיך אויף און זינגט וויטער דעם שיר־השירים, הויבט אָן אויף א קול: „מים רבים — פיעל וואַסערען קאָנען נישט אויסלעשען די ליעבע"... און איך חאָפ איהם אונטער מיט'ן זעלבען ניגון: „ונהרות לא ישטפוה — און טייכען וועלען זי ניט פערפלייצען"... דאָס זאָגען געהט ביי אונז אלע מאָל שטילער און שטילער, ביז זיין מאיעסטעט ווערד צום סוף אנשלאָפען שוין טאַקי אויף דעם רעכטען אמת. ריהרט איהם אָן די מלכה ביי'ם ארבעל פונ'ם וויסען קיטעל. מיט א ליעבער זיסער אייד'עלקייט וועקט זי איהם, ער זאָל געהן שלאָפען, — און איך מיט בוזי'ן קאָנען זיך דערווייל איבערוואַרפען מיט א פאָר וועדטער. שטעה איך אויף פון טיש און געה־צו צו איהר נאָהענט, און מיר שטעהען איינס אקעגען דאָס אנדערע — דאָס ערשטע מאָל אזוי נאָהענט אין דער דאָזיגער נאכט. איך ווייז איהר אָן אויף דער שענער זעלטענער נאכט. „אין דער דאָזיגער נאכט, זאָג איך איהר, איז גוט שפאַציערען געהן"... זי האָט מיך פערשטאַנען און ענט־פערט מיר מיט א האַלבען שמייכעל, פרעגענדיג: „אין דער דאָ־זיגער נאכט?"... און עס מאָהלט זיך מיר אויס, אז זי לאכט פון מיר. אזוי פלעגט זי לאכען פון מיר אמאָל, מיט יאָהרען צו־ריק. פערדריסט דאָס מיך. זאָג איך צו איהר: „בוזי, מיר האָ־בען וואָס צו רעדען, א סך וואָס צו רעדען". „א סך וואָס צו רעדען?" — חזר'ט זי איבער מיינע ווערטער, און עס דאכט זיך מיר,

אז זי לאכט פון מיר... פערחאפּ איך מיך: „און אפשר האָב איך אַ טעות? אפשר האָב איך מיט דיר אַצינד נאָרניט וואָס צו רעדען?"...

דאָס איז געזאָגט געוואָרען מיט אזא ביטערקייט, אז בוזי הערט אויף צו שמייכלען און ערנסט וועדט איהר פנים. „מאָרגען — מאכט זי צו מיר — מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען"... און לכּיטיג וועדט מיר אין מיינע אויגען. לכּיטיג און גוט און פרייליך. מאָרגען! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען! מאָרגען! מאָרגען!... איך געהּ־צו צו איהר נאָך נעהענטער און איך דערפיהל דעם ריח פון איהרע האָר, דעם ריח פון איהרע קליידער, דעם אמאלגען בעסאָנטען ריח. און עס קומען מיר אויפ'ן זינען די וועדטער פון שיר־השירים: „נפת תטפנה שפתותיך, כלה — צוקער טהוען טריפען דיינע לכּיפען, כלה! האָניג און מילך אונטער דיין צונג. און דער ריח פון דיינע קלייד ער איז ווי דער ריח פון דעם לבנון"...

דאָס ווייטעריגע רעדען מיר שוין אזוי, אהן וועדטער. מעהר מיט די אויגען. מיט די אויגען...

טו.

— בוזי, אַ גוטע נאכט. — זאָג איך צו איהר שטיל. עס איז מיר שווער אוועקצוגעהן פון איהר. איין גאָט ווייסט דעם אמת.

— אַ גוטע נאכט. — ענטפערט מיר בוזי, ריהרט ניט פון אָרט און קוקט אויף מיר טיעף־פערזאָרגט מיט איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג איהר נאָך אַ מאל אַ גוטע נאכט. און זי ענטפערט מיר נאָך אַ מאל אַ גוטע נאכט. קומט צו געהן די מאמע און פיהרט מיך אריין אין אַ בעזונדער שלאָף־חדר. דאָרט נעמט מיין מאמע און גלעט מיר אויס מיט איהרע שענע ווייסע הענד דאָס ווייסע

אויבערדעק פון מיין שלאָף־בעט, און איהרע ליפּען שעפּטשען: „שלאָף געזונד, מיין קינד, שלאָף געזונד“...

אין די דאָזיגע עטליכע וועדטער האָט זיך אויסגענאָסען דער גאנצער ים פון ליעבשאפט, וואָס האָט זיך צענויפגעזאמלט ביי מיין מאמען אין דער ציים, וואָס איך בין אין דער היים ניט געווען. איך בין גרייט צופאַלען צו איהר, אויסקושען איהר די שענע וווייסע הענד. נאָר איך בין דאָס ניט וועדטה. ניין, איך בין דאָס ניט וועדטה. איך וויים דאָס... שטיל זאָג איך איהר א גוטע נאכט, און איך בלייב איבער אַליין, איינער אַליין אין דער דאָזיגער נאכט.

טז.

...איינער אַליין אין דער דאָזיגער נאכט. אין דער דאָזיגער שטילער וויכער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאכט.

איך עפּען אויף דאָס פענסטער און קוק ארויס אין דרויסען ארויס, צום טונקעל־בלויען נאכט־הימעל, צו די שעמערירענדיגע בריליאַנטען־שטערען, און איך פרעג ביי זיך אַליין: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?

ניט שוין זשע האָב איך פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט אויף אויביג?

ניט שוין זשע האָב איך אַליין מיט מיין אייגענע הענד געגרמעט און פערברענט מיין וואונדערליכען פאַלאַץ און ארויסגעלאָזט די שענע געטליכע בת־מלכה, וואָס איך האָב אמאל פער'כשופ'ט?... ניט שוין זשע? ניט שוין זשע? און אפשר ניין? אפשר בין איך נעקומען בעצייטענס? בא תי לגני, אחותי כלה— איך בין נעקומען אין מיין נאַרטען, מיין שוועסטער די כלה...

און איך זיץ נאָך לאַנג ביים אָפענעם פענסטער אין דער דאָזיגער נאכט. און איך סוד'ע מיך מיט דער דאָזיגער שטילער וויי־

כער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאַכט, וואָס איז פול, מאָדנע פול, מיט סודות און רעטענישען...

און אין דער דאָזיגער נאַכט בין איך געוואָהר געוואָרען א נייעם:

א ז א י ך ה א ב ל י ע ב ב ו ז י ' ן.

אז איך האָב זי ליב מיט יענער הייליגער פלאַם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס וועלט שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים. גרויסע פייעריגע אותיות שניידען זיך אויס, איך וויים ניט פון וואַנען, און שוועבען מיר פאַר די אויגען. די אותיות זענען פוג'ם נאַר־וואָס אָפגעזאָגטען שיר־השירים, איין אות נאָך איין אות: „כ י ע ז ה כ מ ו ת א ה ב ה — ב י ט ע ר ו ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע. ק ש ה כ ש א ו ל ק נ א ה — ש ו ו ע ר ו ו י ד ע ר ג י ה נ ם א י ז ד י ק נ א ה. ר ש פ י ה ר ש פ י־א ש — א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן פ ו נ ק ע ן פ י י ע ר. ש ל ה ב ת י ה — א פ ל א ק ע ר פ ו ן ג א ט".

און איך זיץ אין דער דאָזיגער נאַכט ביי'ם אָפענעם פענסטער און איך פרעג ביי דער דאָזיגער נאַכט פון סודות און רעטענישען, זי זאָל מיר אַנטפלעקען דעם סוד: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?...

נאָר זי שווייגט, די דאָזיגע נאַכט פון סודות און רעטענישען. דער סוד בלייבט א סוד פאַר מיר — ביז מאָרגען.

מאָרגען, אזוי האָט דאָך מיר בוזי צוגעזאָגט, וועלען מיר רעדען. אך! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען... לאָז נאָר אַוועק־געהן די נאַכט. לאָז נאָר פערשווינדען די דאָזיגע נאַכט.

די דאָזיגע נאַכט. די דאָזיגע נאַכט...

פֿיערטער טייל.

שבת־נאָך־שבועות.

א.

ויהי ערב — און ס׳איז געווען איין אָבענד. ויהי בוקר — און ס׳איז געווען א פֿריהמאָרגען.

א שענער, א זעלטענער פֿריהמאָרגען, ווי עס גיט זיך אויס אמאל תחילת זומער, אין דער צייט, וואָס צווישען פּסח און שבועות.

פון די ערשטע בין איך געווען אינ׳ם דאָזיגען פֿריהמאָרגען, וואָס האָבען זיך געפֿעדערט אויפֿצושטעהן. דער טאָג האָט ערשט נעהאָלטען ביי געבוירען צו ווערען. מיין קליין שלעפֿעריג שטעטל האָט ערשט אָנגעהויבען אויפֿצוואַכען פון׳ם זיסען שלאָף. די לויטערע וואַרעם־גלעטענדיגע זונן האָט זיך מכין געווען אַרויס־שפּאַציערען פון איהר נעצעלט און לאָזען זיך לויפֿען איהר גרויסען הימעלווע אינ׳ם דאָזיגען פֿריהצייטיגען זומער־טאָג, וואָס צווישען פּסח און שבועות. א גרינג, קיהל נאָכט־ווינטל האָט זיך נאָך געטראָגען איבער דער וועלט. קוים־קוים, ווי מיט מלאכים־פֿליגעל, בעריהרט די שטיל־אויפֿוואַכענדיגע ערד.

אויפֿגעהאָפּט זיך פון שלאָף, איז מיין ערשטער געדאַנק נעווען:

בוזי.

וויעדער א מאָל בוזי?

יא, וויעדער א מאָל בוזי. וויעדער א מאָל און אָבער א מאָל בוזי. עס איז מיר אזוי גלעגען צו רעדען פון בוזי׳ן, אז עס וועט מיר ניט נמאס ווערען צו דערצעהלען אייך פון איהר נאָך א מאָל און אָבער א מאָל. נאָך א מאָל און אָבער אמאָל איבערגעבען אייך איהר ביאָגראַפֿיע אין קורצען. דער, וואָס האָט שוין געהערט, וועט

מיר מסתמא מוחל זיין. פאר דעם, וואָס האָט נאָך ניט נעהערט, איז דאָס נויטיג צו הערען: ער דאַרף וויסען, ווער בוזי איז.

ב.

איך האָב געהאָט אַ ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געוואָרען אין טייך. איז געבליבען פון אים אַ יתומה מיט'ן נאָמען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז זי געווען, אַזוי ווי די שולמית, וואָס אין שיר־השירים. און מיר זענען געוואכסען, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאָט, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. אָט דאָס איז די בוזי.

עס זענען איבערגעלאָפען יאָהרען. איך בין אַוועק פון דער היים קעגען ווילען פון מיין טאָטע־מאָמע. איך האָב וויעדערשפּעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע וועגען, אַוועקגעאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אַוועקגעלאָזט לערנען. קומט מיר אָן איינמאָל פאַר פּסח אַ בריוועל פון מיין טאָטען מיט אַ מזל־טוב: בוזי איז אַ כלה געוואָרען, שבת נאָך שבועות איז די חתונה, זאָל איך קומען צו פאָהרען אויף פּסח אַהיים. האָב איך אָפּגעענטפערט מיט אַ מזל־טוב און בין געקומען צו פליהען אויף פּסח אַהיים.

און האָב געטראָפען בוזי'ן אויסגעוואכסען און שען, נאָך שענער ווי געווען. און עס האָט אויפגעוואכט אין מיין זכרון די אמאָליגע בוזי, די שולמית פון שיר־השירים. און אַ שטורם האָט זיך אויפּגעהויבען ביי מיר אין קאָפּ און אַ פייער האָט זיך אָנגעצונדען אין מיין האַרצען. אַ פייער — ניט אויף קיינעם, נאָר אויף זיך אַליין. אויף זיך און אויף מיינע יונגעלשע גאָלדענע נאַרישע חלומות, וואָס צוליעב זיי האָב איך פערלאָזען טאָטע־מאָמע, וויעדערשפּעניגט זייער געבאָט און אַוועקגעלאָזט זיך לערנען, און אָט אַזוי האָב

איך פערשפּיעלט, פערשפּיעלט מיין גליק, דערלאָזט, אז בוזי זאָל ווערען א כלה, עמיצעגס — ניט מיינע!...

בוזי איז פון קינדווייז אָן געווען מיר ליעב און טהייער — דאָס איז אמת. נאָר אז איך בין געקומען צו פּאָהרען אהיים און דערזעהן בוזי'ן, האָב איך אַרויסגעזעהען:

א ז א י ך ה א ָ ב ל י ע ב ב ו ז י ' ן.

אז איך האָב זי ליעב מיט יענער הייליגער פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים: „שטאַרק ווי דער טוידט איז די ליעבע, שווער ווי דער גיהנום איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען־פייער. א פלאַקער פון גאָט".

ג.

איך האָב נעהאַט א טעות: איך בין ניט געווען דער ערשטער יענעם פריהמאָרגען. מיין מאַמע האָט זיך נעפּערערט נאָך פריהער פון מיר. זי איז שוין אָנגעטהאָן. זי איז שוין בעשעפּטיגט מיט דער טיי, מיט'ן אָנבייסען.

— דער טאַטע שלאָפּט נאָך. דאָס קינד שלאָפּט נאָך (אזוי הייסט ביי איהר בוזי). וואָס וועסט דו טרינקען, שימעק?

מיר איז אַלץ איינס. וואָס זי וועט מיר געבען, וועל איך טרינקען. מיין מאַמע ניסט מיר אָן טיי און דערלאַנגט מיר מיט איהרע שענע ווייסע הענד. קיינער פערמאָגט ניט אזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. זי זעצט זיך אַוועק קענען מיר און רעדט מיט מיר שטיל, דער טאַטע זאָל ניט הערען. טאַקי פונ'ם טאַטען רעדט זי מיט מיר. ער ווערד עלטער, ניט יונגער. ווערד עלטער און שוואַכער און חוסט. הוסט, צום מיינסטען, אין דער־פריה, אז ער שטעהט אויף. און א מאָל ביי נאַכט מאַכט זיך, זאָל ער זיך אויפחאַפּען און אַוועקהוסטען א גאַנצע נאַכט. און

א מאל ביי טאג אויך... רעדט זי איהם אײן, ער זאל זיך דורכ־
געהן צום דאקטאר — ווײל ער ניט. אײן עקשנות
איז דען איבערצוטראגען? זי בעקלאגט זיך ניט, חלילה, אויף
אים. נאר גאר ניט. ס'איז געקומען צו רעד, רעדט זיך...

אזוי ניט מיר איבער די מאמע שטילערהייד א ראפארט פונ'ם
טאטען. און אויך וועגען בוזי'ן דערצעהלט מיר די מאמע שטילער־
הייד, און איהרע אויגען לייכטען. און זי גיסט מיר אן נאך א
גלאז און פרעגט מיך, וואס איך זאג אויף בוזי'ן? איך, אויסגע־
וואכסען, קיין עין־הרע, ווי א בוים? קיין בייז אויג זאל איהר נור
ניט שולט זיין! שבת נאך שבועות איז די חתונה. אם ירצה השם,
שבת נאך שבועות. א גליקליכער שדוך, א גראטענער חתן. א
שענער ארט, א בעל־הבית'יש, נגיד'יש חויז. א שמאלץ־גרוב...

— פון דעסטוועגען — אזוי דערצעהלט מיר די מאמע וויי־
טער — פון דעסטוועגען, וויפיעל האט מען מיט איהר געהאדעוועט,
מאקי מיט בוזי'ן, איידער מע האט ביי איהר גע'פועל'ט, זי זאל
זיך לאזען אנקוקען. איצט איז זי, דאנקען גאט, צופריעדען. נאך
ווי אזוי צופריעדען! די בריוולעך, וואס מע שרייבט זיך! א
טאג איבער א טאג. (דער מאמעס פנים שיינט. דער מאמעס אוי־
גען לייכטען.) אשטייגער, לאז ניט זיין אזוי גיך קיין בריעף —
טהוט זיך חושך!... דאס איז איצט. אבער פריהער? שיער ניט
ארויס, שונאי ציון, די נשמה, ביז מע האט דערלעבט פון איהר
דאס וואדט „יא" צו הערן... בוזי — אויך א גוטע עקשנ'טע.
פון אזא משפחה: זיי, אז זיי שפארען זיך אין!... זי רעדט ניט,
חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם. נאר גאר ניט. ס'איז געקו־
מען צו רעד, רעדט זיך...

פונ'ם טאטענס אלקיר לאזט זיך הערן א הוסטען — און נישׂ־
טא מיין מאמע, פערשוואונדען.

ד.

מ י ז א ת ה נ ש ק פ ה כ מ ו ש ח ר — וועך קוקט דאָס
ווי דער מאָרגענשטערן? י פ ה כ ל ב נ ה — שען ווי די לבנה?
כ ר ה כ ח מ ה — לויטער ווי די זון?

דאָס איז אַריינגעקומען פון איהר שלאָפצימער בוזי.

איך קוק מיך איין אין בוזי'ן — איך וואָלט געמעגט שוועדען איינם פון די ביידע: אָדער זי האָט געווייניט, אָדער זי איז ניט נעשלאָפען די נאַכט.

מיין מאַמע איז געדעכט: ווי א בוים איז זי אויסגעוואַכסען. ווי א רויז האָט זי אויפגעבליהט. איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, זענען אין דעם פריהמאָרגען נאָך אין־בערגעצויגען מיט א דין רויכעל. און דאָס גאַנצע פּנים איהרס איז אין דעם פריהמאָרגען איבערגעדעקט מיט א דינעם פּרוכת. און בוזי אינגאַנצען איז א סוד פאַר מיר. א שמערצליכער סוד. א סך זאַכען וואָלט איך וועלען וויסען. פאַר וואָס איז בוזי ניט גע־שלאָפען די דאָזיגע נאַכט? איך וואָלט וועלען וויסען, וועמען האָט זי געזעהען אין חלום: מיך, דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי לאַנג אַרויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אזוי אומגעריכט? אָדער איין אַנדערען האָט זי געזעהען אין חלום? איין אַנדערען, דעם, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אַנגעהאַנגען קענען איהר ווילען?... בוזי איז א סוד פאַר מיר. א שמערצלי־כער סוד. גן נעול אחותי כלה — א גאַרטען א פער־שלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גאַרטען א פערשלאָס־נער, א קוואל א פערזיגעלטער...

ה.

בוזי איז א סוד פאַר מיר. א שמערצליכער סוד. עטליכע מאָל איז מאַג בייט זיך ביי איהר די שטימונג. ווי דער אינדרויסען

אין א זומערדיגען וואלקען־טאג: אט איז וואַרעם, אט איז קיהל. אט טהוט א שיין ארויס די זון פון די וואלקענס ארויס — און עס ווערד שען. ביז עס רוקט זיך אן א נייער וואלקען — און עס ווערד וויעדער טריב און טונקעל.

נישטא דער טאג, וואס בוזי זאל ניט בעקומען א בריף פון „עמיצען". נישטא דער טאג, זי זאל ניט ענטפערען דעם „עמיצען".

איך וויים גאנץ גוט ווער דער „עמיצער" איז, און איך פרעג זי נישט. איך רער נישט מעהר מיט בוזי'ן פון „איהם". איך „אלט, אז „ער" איז דא איין איבעריגער, איין אנגעווארפענער. בוזי רעדט אבער אליין פון איהם. רעדט זי ניט פון איהם שוין צו־פיעל? אין די געצעהלטע מינוטען, ווען מיר בלייבען מיט איהר אליין איינצווייען, רעדט מיט מיר בוזי פון „איהם", און לויבט איהם. לויבט איהם אין טאג ארויין. לויבט זי איהם נישט צו פיעל?

זי זאגט צו מיר:

— דו וויסט וויסע וואס ער איז? (זי לאזט ארא די אויגען.) ער איז א פיינער — א! זעהר א פיינער. ער איז א וואוילער — א! זעהר א וואויל־ער. נאר... (זי הויבט אויף די אויגען אויף מיר און לאכט.) ער קומט ניט צו דיר... ווי קומט ער צו דיר?...

וואס מיינט דערמיט בוזי? זי וויל מיך פערגיטיגען? אדער זי טרייבט מיט מיר קאטאווע?

ניין. ניט זי וויל מיך פערגיטיגען, ניט זי טרייבט מיט מיר קאטאווע. נאר זי רעדט זיך אויס דאס הארץ...

דאס איז ווי צוויי מאל צווייי.

נאך דער טיי זענען די מאמע און בוזי אוועק אין קיך וועגען אנבייסען, און איך מיט'ן טאטען האבען זיך געשטעלט דאוונען. איך האב עס געמאכט בקיצור. נאר דער טאטע, איינגעוויקעלט אין טלית און תפלין, איז נאך געשטאנען מיט'ן פנים צו דער וואנד

און געלויבט נאָט. קומט אַן פּלוצים בוזי אויסגעקלײדט, מיט אַ זאַנטיקעל אין האַנד, און רופט זיך אָן צו מיר:

— קום.

— וואוהין?

— הינטער דער שטאָדט ארויס. אַביסעל זיך דורכגעהן. אַ שענער טאָג. אַ זעלטענער טאָג.

דער טאָטע האָט אויסגעדרעהט צו איהר דעם קאָפּ, קוקט אַריבער די זילבערנע בריליען. און בוזי ציהט אָן די העכטשקעלעך אויף די הענד און מאַכט צו איהם:

— ניט אויף לאַנג, טאַטע, ניט אויף לאַנג. מיר קומען באַלד צוריק. די מאַמע ווייסט, אַז מיר גענהן. קום, שימעק, דו גענהסט?

די בעסטע מוזיק, די שענסטע סימפאָניע קאָן דען אַזוי שען קלינגען, ווי די ווערטער האָבען אָפּגעקלונגען אין מיינע אויהערען? עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיי אַיין אָפּקלאַנג פון שיר־השירים: „לכה, דודי — קום לי׳עבער, נצא השדה — לאָמיר גענהן אין פעלד ארויס. לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער. לאָמיר זיך פערערען אין די ווייננערטנער. לאָמיר זעהען, אויב עס בליהט דער ווייַנשטאָק? אויב עס שפּראָצען די מילגראָמען?"...

אויסער זיך פון התפּעלות לאָז איך מיך נאָך בוזי׳ן און פיהל נישט די ערד אונטער זיך. וואָס איז דאָס מיט בוזי׳ן? דאָס ערשטע מאָל, זינט איך בין אין דערהיים, טרעפּט, אַז בוזי זאָל מיך רופען שפּאַציערען גענהן. וואָס איז דאָס מיט בוזי׳ן?...

ז.

בוזי איז נערעכט. ס׳איז אַ שענער טאָג. אַ זעלטענער טאָג. אָפּשאַצען אַזאַ זומער־טאָג קאָן מען נור אין מיין קליין ארעם שטעדטעל, אַז מע חאַפּט זיך ארויס פון דער קלעהם און פון דער ענגשאַפט אויף גאַט׳ס פרייהער שענער וועלט. די ערד האָט זיך

בעקלֿיידט מיט איהר גרינעם מאַנטעלֿ, אויסגעקלֿיידט מיט׳ן גאַנצן שמוק פון איהרע פיעלֿ־פֿאַרביגע פעלדבלומען. אַרומגעבראַכט מיט א זילבערן טייכעלֿ פון איין זייט און מיט א קלײנוואוכסיג נאַר געדיכט וועלדעלֿ פון דער אַנדערער זייט. דאָס זילבערנע טייכעלֿ זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית מיט בלויע תכלת. דאָס געדיכטע וועלדעלֿ זעהט אויס, ווי א געדיכטע פֿאַטלֿע געקרייזעלֿטע האָר, פון צייט צו צייט בעריהרט פון א ווינטלֿ.

אויף בוזי׳ן איז געווען א בלוי בעזשען קלײד, גרינג ווי א רויך, דורכזיכטיג ווי די לופט, ווי דער הימלֿ. א זאַנטיקלֿ מיט שפּיצלֿעך פון גרינער פּאַרב און ווייסע אזשור־הענטשקלֿעך אויף די הענד. פּיעלֿפֿאַרביג האָט זי אויסגעזעהען, פּיעלֿפֿאַרביג, ווי דאָס פּעלֿד.

„דאָס לֿעצטע מאָל — זאָגט מיר בוזי — האָט זי זיך אויסגעבעטטן ביי דער מאַמע. דאָס לֿעצטע מאָל ווילֿ זי זיך געזונענען מיט דער שטאָדט, מיט הינטער דער שטאָדט, מיט׳ן „הייליגען אָרט“; מיט די מיהלֿען, מיט׳ן טייכעלֿ, מיט׳ן בריקעלֿ. צוליעב דעם לֿעטטן מאָל האָט איהר די מאַמע צוליעב געטהאָן. א כלה דארף מען צוליעב טהון, חאַ־חא... א כלה פיהרט אוים אַלסדינג... וואָס זאָגסט דו, שימעק?“

שימעק זאָגט גארנישט. שימעק האָרכט. עס ווייזט זיך מיר אויס, אז בוזי איז היינט מאַדנע פרייליך. ניט נאַטירליך פרייליך, און לאַכט, ווי איבער נויט. און אפשר דאַכט זיך מיר אזוי?

— געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דאָ געווען?

איך דערמאָן איהר, ווען מיר זענען דאָ געווען. שוין לאַנג־לאַנג. מיט יאָהרען צוריק איז דאָס געווען. מיר זענען געגאַנגען אַהער אינצווייען רייסען גרינס אויף שבועות, אויב זי געדענקט, דעמאָלט זענען מיר אויך געגאַנגען מיט׳ן זעלבען וועג, פערבי די

זעלביגע מיהלען, איבער דעם זעלביגען טייכעל, איבער דעם זעלבי־גען בריקעל.

— נאָר אַנדערש האָבען מיר דעמאָלט שפּאַציערט, בוזי. דע־מאָלט זענען מיר געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, געשפּרונגען, ווי די פּעלדאינדען איבער די בשמים־בערג. און איצט?

— און איצט? — זאָגט בוזי און בויגט זיך אַן רייסען בלו־מען.

— איצט געהען מיר סטאַטעטשנע, ווי עס פּאַסט פּאַר אַזעל־כע סטאַטעטשנע לייט, ווי מיר זענען... געדענקסט דו, בוזי, וועז מיר זענען דאָ געווען דאָס לעצטע מאָל?

— ערב שבועות איז דאָס געווען. — ענטפּערט מיר בוזי אוז שענקט מיר א בוקעט מיט שמעקענדיגע בלומען, וואָס זי האָט אַנגעריסען.

— פּון מיינעטוועגען, בוזי?

— פּון דיינעטוועגען, שימעק. — זאָגט צו מיר בוזי מיט א קוק פּון איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און דער קוק דרינגט אַריין גלייך מיר אין האַרצען אַריין.

ח.

מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט. מיר זענען שוין אויפ'ן בריקעל. דאָרט געב איך איהר מיין האַנד. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פּאָהרען אהיים.)

מיר געהען ביידע, האַנד ביי האַנד, איבער'ן בריקעל. די ברע־מער הויזען זיך. דאָס וואַסער לויפט אונטער אונזערע פּיס, קאַט־שעט זיך, שלענגעלט זיך און פּאַלט מיט א שטילען זשומען אוז מיט א גרינגען רעש בארג־אַראָפּ, אַזוי אַז איך קאָן הערען דעם „טיק־טאק" פּון בוזי'ס הארץ, וואָס איז אַזוי נאָהענט, אַזוי נאָהענט צו מיר. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פּאָהרען אהיים.)

עם מאהלט זיך מיר אוים, אז בוזי דערנעהענט זיך צו מיר אלע מאל נעהענטער און נעהענטער. איך דערשפיר דעם בעקאנטן ריח פון איהרע שענע האר, איך דערפיהל די אידעלקייט און גלאטקייט פון איהר פרעכטיגער האנד, די וואַרעמקייט פון איהר ליב. און עס דוכט זיך מיר, אז איך הער פון איהר וועדטער מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי — איך בין מיין געליבטענס, ודודי לי — און דער געליבטער איז מיינער"... און די זון, און דער הימעל, און דאס פעלד, און דאס טייכעל, און דער וואלד בעקומען א נייעם גלאנץ, א נייעם חן אין מיינע אויגען. איין עבירה, איין עבירה, וואס דאס בריקעל איז אזוי קורץ. א מינוט — און מיר זענען שוין אויף יענער זייט בריקעל, אויף דער „לעוואדע". א מינוט — און בוזי'ס איידעלע גלאטע פרעכטיגע האנד האט זיך ארויסגעגליטשט פון מיין האנד — און די זון, און דער הימעל, און דאס פעלד, און דאס טייכעל, און דער וואלד האבען אנגעוואַרעט דעם פריהעריגען גלאנץ מיט'ן פריהעריגען חן אין מיינע אויגען.

— א מאַרנע זאך — זאגט צו מיר בוזי, און איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען זענען אין דער מינוט טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאכט — א מאַרנע זאך: אלע מאל, וען איך גיה, אדער איך פאהר איבער א וואסער, עס מאג זיך זיין וואס פאר א וואסער עס ווייל זיך, מוז איך זהן מיין מאטען, און אלע מאל...

איך שלאג איהר איבער די רעד:

— דו רעדסט נארישקייטען, בוזי.

בוזי טראכט א ווייל, נאכדעם זאגט זי צו מיר:

— נארישקייטען? חא־חא, ביזט גערעכט. איך רעד נארישקייטען. ווייל איך בין א נארעלע. א נארישע מיידעל בין איך. אי, א נארישע מיידעל? זאג דעם אמת, שימעק. דעם אמת זאלסט דו מיר זאגען, חא־חא־חא!

בוזי לאכט, פערוואַרפט דעם קאָפּ און בעווייזט מיר איהרע חנ'עוודיגע פערעל־צייהן. איהר פּנים שיינט אויף דער שיינער־דיגער זוהן. און אלע פּאַרבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אָפּ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראַכטע שיר־השירים־אויגען.

ט.

אומזיסט! איך קאָן ביי איהר ניט פועל'ען, אז זי איז נאָר־ניט אזא נאר, אז זי איז נאָר קיין נאר ניט. זי ווייסט, זאָגט זי מיר, זי ווייסט, אז ס'איז פאַרהאַן נאַרישערע פון איהר. זי ווייסט. נאָר אַקעגען מיר איז זי א נאַרעלע. שטעלט אייך פאָר — זי גלויבט אין חלומות!

— אִיאָ, שימעק, דו גלויבסט ניט? און איך גלויב. אָט איז מיר ערשט נעכטען געקומען צו חלום דער טאַטע פון יענער וועלט, אַנגעטהאָן און פרייליך, לעבעדיג, מיט א שטעקעלע אין האַנד. און מאַכט צו מיר אזוי זיס, אזוי פריינדליך, און דרעהט מיט'ן שטעקעלע: „איך קום, טאַכטער, צו דיר אויף דער חתונה"... נו, וואָס וועסט דו זאָגען דערויף, שימעק?...

— בוזי, מע דאַרף ניט גלויבען אין חלומות. חלומות זענען דברים בטלים.

— דברים בטלים — זאָגסט דו?

בוזי שטעהט א ווייל פערטראַכט. לאָזט זיך לויפען איבער'ן פיעל־פּאַרביגען פעלד און בלייבט שטעהן.

ווי א בלום, ווי א פיעל־פּאַרביגע בלום, זעהט אוים בוזי אינ'ם דאָזיגען פיעל־פּאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך ארום אונז אָהן א סוף און אָהן א ברעג. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענ־קעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצווויקעלט. די בלויע הימעל־יאַרמעלקע איבער איהר קאָפּ. דאָס זילבערנע טייכעל פּאַר איהרע פיס. פון אלע זייטען טראַגען זיך אַקעגען אונז שאַרף־שמע־

קענדיגע בשמים־אוֹן־נעווירצען־ריחות. איך בין פער'כשופ'ט. איך בין פער'שכור'ט.

ווי א פער'כשופ'טע שטעהט אויך בוזי אין מיטען פיעלפאר־ביגען פעלד און קוקט אויף מיר פערטראכט, פערטראכט ווי דער וואלד.

פון וואם טראכט אצינד בוזי? וואם זאגען איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען?

„אני חבצלת השרון — איך בין א ליליע פון שרון.
שושנת העמקים — די רויז פון די טהאלען"...

אט וואם עס זאגען מיר איהרע אויגען. אוֹן עס דאכט זיך מיר, אז קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי נישט נעווען אזוי די אמת'ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דער דאזיגער מינוט.

.י

ווי א בלום זעהט אוים בוזי, די ליליע פון שרון. ווי א בליהענדיגע רויז זעהט אוים בוזי, די רויז פון די טהאלען, אין דעם דאזיגען בריימען פיעל־פארביגען פעלד, וואם ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט נעלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאס זילבערנע טיי־כעל פאר איהרע פיס. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען אונז שארף־שמעקענדיגע בשמים־אוֹן־נעווירצען־ריחות. איך בין פער־כשופ'ט. איך בין פער'שכור'ט.

בוזי לאזט זיך נעהן. איך — נאך איהר. גרינג און גיך נעהט בוזי. גרינג, ווי א סארנע, ווי א אינד פון די אינדען, טראגט זי זיך אין פיעל־פארביגען פעלד, וואם ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג. און איהר פנים שיינט אויף דער שיינעדיגער זון, און אלע פארבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אף אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי ניט געווען אזוי די אמת'ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דעם דאזיגען טאג.

— דערקענסט, בוזי, דאס דאזיגע פעלד?

— אמאל האט דאס געהערט צו דיר...

— און דאס בערגעל?

— דיין בארג. אמאל איז דאס געווען אלסדינג דיינס. אלס־דינג דיינס...

זאגט מיר בוזי מיט א גרינג שמייכעל אויף די שענע ליפען. נאר עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי לאכט פון מיר, ווי זי פלענט לאכען פון מיר אמאל, מיט יאהרען צוריק.

— זיצען מיר?

— זיצען מיר.

איך זעץ מיך אוועק אויפ'ן בערגעל און מאך איין ארט פאר איהר. בוזי זעצט זיך אוועק אקעגען מיר.

— אט דא, געדענקסט דו, בוזי, האב איך דיר אמאל דערצעהלט, ווי אזוי איך...

בוזי פערחאפט און ענדיגט פאר מיר:

— ווי אזוי דו הויבסט זיך אויף מיט'ן „שם־המפורש" און פליהסט, ווי איין אדלער, ביז דער חמארע, העכער פון דער חמארע, איבער פעלדער, איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טהאלען, איבער ימים און מדבריות, ביז דו קומסט אויף יענער זייט הרי־חושך, אין א קרישטאלענעם פאלאץ. דארט זיצט דיין פער'כשופ'טע בת־מלכה שוין זיעבען יאהר און וואלט, ביז דו וועסט זיך דערבארעמען אויף איהר און וועסט קומען צו פליהען מיט'ן „שם־המפורש" זי אויסלייזען, בעפרייען — חא־חא־חא!

ניין. בוזי איז מיר היינט מאדנע פרייליך. ניט־נאטירליך פרייליך. זי לאכט, ווי איבער נויט. נענוג. אויף אלץ איז א צייט. שוין צייט רעדען מיט איהר אביסעל ערנסטע, ריינע, קלארע דבורים. שוין צייט עפענען פאר איהר מיין הארץ, אנטפלעקען

פאר איהר מיין נשמה... און איך לאז אויס מיין נעראנק מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — אייַדער עס וועט אוועק דער טאג, דער דאזיגער גליקליכער טאג, ו נ ס ו ח צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס"...

יא.

פאר דער גאנצער צייט, וואס איך בין אין דער היים, האב איך בווז'ן קיין צעהנט־חלק, קיין הונדערט־חלק ניט ארויסגעוואגט פון דעם, וואס עס האט זיך אויסגענאסען ביי מיר אט דא, אין דעם דאזיגען פריהמארגען. איך האב איהר אויפגערעקט מיין הארץ, אנטפלעקט פאר איהר מיין נשמה. דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס האט מיך אהער געבראכט...

וועז ניט דעם טאטענ'ס בריוועל מיט'ן מזל־טוב, וועז ניט די דריי וועמער: „שבת־נאך־שבועות" — וואלט מיך איצט ניט גע־זהען אט דאס טייכעל, וואס לויפט דארט באַרג־ארא־אפ, און דאס וועלדעל, וואס גרינט אט דא ניט ווייט...

און איך שווער איהר טאקי ביי אט דעם טייכעל, וואס לויפט דארט באַרג־ארא־אפ, און טאקי ביי דעם וועלדעל, וואס גרינט אט דא ניט ווייט, און ביי'ם דאזיגען בלויען הימעל־דעק, וואס איבער אונזער קאפ, און ביי דער גרין־גראלדענער זון, וואס פינקעלט אפ אין איהרע אויגען, און ביי דעם אלעם, וואס שען און ריין און הייליג איז, — אז איך בין געקומען אהער נור צוליעב איהר, נור צוליעב איהר, וואַרום... איך האב זי ליעב — ענדליך האט דאס וואַרט זיך ארויסגעריסען!

— וואַרום איך האב דיך ליעב, בווז, דו הערסט, איך האב דיך ליעב מיט יענער הייליגער פלאם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואס ווערד בעשריעבען אין שיר־השירים: „ש ט א ר ק ו ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע, ש ו ו ע ר ו י ד ע ר נ ר ו ב א י ז ד י ק נ א ה. א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן

פונקען־פייער. א פלאקער פון גאט"... וואס איז מיט דיר, בוזי? דו ווײנסט? גאט איז מיט דיר!...

יב.

בוזי האט געווײנט.

בוזי האט געווײנט — און די גאנצע וועלט האט זיך אנגעקלײדט אין טרויער. די זון האט אויפגעהערט צו שײנען. דאס טייכל — צו לויפען. דאס וועלדל — צו גרינען. די פליעגלעך — צו פליהען. די פויגלעך — צו זינגען.

בוזי האט געווײנט. זי האט בעהאלטען דאס פנים אין די הענד. איהרע פליצעם האבען אויפגעציטערט. און זי האט געווײנט אלע מאל שטארקער און שטארקער.

אזוי ווײנט א קליין קינד, וואס דערפיהלט, אז עם האט פערלוירען טאטע־מאמע.

אזוי ווײנט א געטרייע מוטער אויף איהר קינד, וואס מע האט דאס ביי איהר צוגענומען.

אזוי ווײנט א יונג־פרוי, וואס בעקלאגט איהר גלעיבטען, וואס האט זיך אפגעקעהרט פון איהר.

אזוי ווײנט א מענש, וואס בעקלאגט זיין אייגענע וועלט, וואס האט זיך ארויסגעגליטשט פון אונטער זיינע פים.

אומזיסט איז געווען מיין טרייסטען, וואס איך האב זי געטרייסט. ארויסגעווארפען אלע מיינע שיר־השירים־עפיטעטען, וואס איך האב אויסגענוצט פאר איהר. בוזי ווי׳ל זיך ניט טרייסטען. בוזי ווי׳ל מיינע עפיטעטען ניט הערען. צו שפעט, זאגט זי, צו שפעט האב איך מיך דערמאנט אן איהר... צו שפעט האב איך מיך ארומגעזעהן, אז עם איז דא א בוזי אויף דער וועלט. א בוזי, וואס האט א הארץ, וואס בענקט, און א נשמה, וואס רייסט זיך פון דאנען אין איין אנדער וועלט ארויס... אפשר וואלט איך מיך דערמאגען, זאגט זי, אן די בריוולעך, וואס זי האט מיר אמאל גע־

שריבען? נאָר — פערהאַפּט זי זיך — ווי קום זיך זי געדענקען אזעלכע נאַרישקייטען? פערשטעהט זי דען ניט אַליין, אז זי האָט דאָס, אייגענטלעך, בעראַרפט שוין לאַנג פאַראויסזעהן, — אז אונזערע וועגען זענען פערשיעדען? אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען? ווי קומט זי צו מיר? זי, א אידישע טאָכטער, א קלייַנשטעלדיג מיידעל, ווי קומט זי צו מיר?... ערשט פערשטעהט זי, אז ס'איז געווען א נאַרישקייט פון איהר, א גרויסע נאַרישקייט, וואָס זי פלעגט מיר דולען א קאָפּ מיט איהרע קינדערשע בריוולעך, מיט איהרע נאַרישע אָנצוהערענישען, אז טאָטע־מאָמע בענקען נאָך מיר... ניין. זי האָט אַליין בעראַרפט פערשטעהן, אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען. ווי קומט זי צו מיר? א אידישע טאָכטער, א קלייַנשטעלדיג מיידעל!... זי האָט אַליין בעראַרפט אַרויסזעהן, אז קוים האָב איך ניט געפאַלגט טאָטע־מאָמע, וויע־דערשפּעניגט זייער געבאָט, נישט געוואָלט געהן זייערע וועגען און בין געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, וועל איך געווים אַוועקגעהן וויט, וועל איך געווים שטייגען הויך, אזוי וויט און אזוי הויך, אז איך וועל קיינעם שוין ניט אַרויסזעהען, קיינעם ניט וועלען קענען.

— קיינעם ניט, אָחוץ דיך, בוזי!

— ניין, קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט זעהען, קיינעם ניט הערען, אַלעמען פערגעסען...

— אַלעמען, נאָר נישט דיך, בוזי.

— ניין, אַלעמען! אַלעמען! אַלעמען!

יג.

בוזי האָט אויפגעהערט צו ווייַנען — און אַלץ האָט אויפגעלעבט. די זון האָט אָנגעהויבען צו שיינען, אזוי ווי פריהער. דאָס טייכעל — צו לויפען. דאָס וועלדעל — צו גרינען. די פליענלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האָט אויפגעהערט צו ווייגען, און טרוקען זענען גענוא־רען איהרע אויגען. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און אויסגעטריקענט האָבען איהרע טרערען, אזוי ווי טראָפענס טהוי אויף דער הייסער זון.

און פלוצים האָט זי זיך געמומען פערענטפערען איהרע טרערען. אַצינד זעהט זי, ווי נאַריש זי איז. וואָס איז געווען דער געוויין? וואָס האָט זי צו ווייגען? וואָס פעהלט איהר? אַ סך מיידלעך אויף איהר אָרט וואָלטען זיך פיהלען גליקליך. איבער־גליקליך!... און אַ פייערעל האָט זיך אָנגעצונדעט אין איהרע אויגען. אין איהר־רע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען דאָס דאָזיגע פייערעל אין בוזי'ס אויגען. און רויטע פלע־קען זענען אַרויסגעטראָטען אויף איהרע בעקלעך, אויף איהרע שענע רויזענבעקלעך. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען בוזי'ן אזוי פייערען, אזוי פלאָמען, ווי זי האָט געפייערט און געפלאָמט אין דער דאָזיגער מינוט. און איך ווייל זי אָננעמען פאַר אַ האָנד, און איך זאָג צו איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— הנך יפה רעיתי — ווי שען דו ביזט, בוזי, בעת דיינע בעקלעך פלאָמען און דיינע אויגען שפריצען פייער...

אַרויסגעוואָרפען! בוזי הערט ניט מיין שיר־השירים. בוזי האָט איהר אייגענעם שיר־השירים. זי הערט ניט אויף צו לויבען „עמיצען", לויבען איהם אין טאָג אַריין. זי זאָגט צו מיר:

— דודי צח ואדום — מיין בעשערטער איז פיין און שען. דגול מרבבה — פיינער פון אַ סך־אַ סך אַנדערע. ער איז אפשר ניט אזוי געלערענט, ווי אַנדערע, דערפאַר איז ער אַבער גוט. דערפאַר איז ער מיר געטריי. דערפאַר האָט ער מיך ליעב. זאָלסט זעהן די בריעף, וואָס ער שרייבט צו מיר, זאָלסט זעהן די בריעף!

— לבבתיני, — זאָג איך צו איהר ווייטער, גלייך ווי איך וואָלט ניט הערען וואָס זי זאָגט — לבבתיני, אחותי

כ ל ה — דו האָסט מיין האַרץ אַוועקגענומען, מיין שוועסטער די כלה!...

און זי צו מיר:

— ח כ ו מ מ ת ק י ם ו כ ו ל ו מ ח מ ד י ם! — זאָלסט זעהן די בריעף, וואָס ער שרייבט מיר, זאָלסט זעהן די בריעף!...

עס הערט זיך אין איהרע ווערטער א מאָדנער טאָן. א מאָדנע שטימע. די שטימע — אַזוי ווייזט זיך מיר אוים — ווי אַריבער־שרייען איין אַנדער שטימע. איין אינוועניגסטע שטימע.

דאָס איז ביי מיר וי צוויי מאָל צוויי.

יד.

ראַשיג און אומגעריכט האָפּט זיך בוזי אויף פונ׳ם שמע־קעניגען גראָז, טרייסעלט זיך אָפּ, גלייבט זיך אוים, פערוואַרפט די הענד אַהינטער און בלייבט שטעהן אַקעגען מיר און קוקט אויף מיר פון אויבען אַראָפּ.

שטאָלץ און שען, גרויסאַרטיג שען, נאָך שענער ווי אַלע מאָל, זעהט זי אוים אין דער מינוט ביי מיר אין די אויגען.

איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר דאָכט, אז ווען איך זאָל זאָגען, אז בוזי — דאָס איז די אמת׳ע שולמית, וואָס אין שיר־השירים, וואָלט דאָס געווען א כבוד און א שבח פאַר דער אמת׳ער שולמית, וואָס אין שיר־השירים.

ניט שוין זשע האָט זיך דערמיט געענדיגט אונזער געשפּרעך? איך שטעה אויף נאָך איהר און געה־צו צו איהר:

— ש ו ב י, ש ו ל מ י ת — קעהר דיך אום צוריק צו מיר, בוזי! — זאָג איך צו איהר ווייטער מיט מיין שיר־השירים־שפּראַך און נעם זי אָן פאַר א האַנד. — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי, קעהר זיך אום צו מיר בעצייטענס! נאָך איין וואָרט. מעהר ניט אז איין וואָרט דאַרף איך דיר נאָך זאָגען.

אומזיסט. אומזיסט. בוזי וויל ניט הערען דאָס איינע וואָרט. וואָס איך וויל איהר זאָגען. געגוג, זאָגט זי, זיך אָנגערעדט. געגוג געזאָגט איינס דעם אַנדערען — אפשר נאָך מעהר, ווי מע בעדאַרף... געגוג־געגוג. שוין שפעט. זעה, ווי שפעט עס איז! — זאָגט צו מיר בוזי און בעווייזט מיר מיט איהר האַנד אויפ'ן הימעל, און בעווייזט מיר אויף דער זון, וואָס בעגיסט זי פון אויבען ביז אַראָפּ מיט איהרע מילדע ווייכע גאָלדענע שטראַהלען. און בוזי, די ליליע פון שרון, בוזי, די רויז פון די טהאָלען, בעקומט א נייעם קאָליר, א גין־גאָלדענעם קאָליר, אויפ'ן פיעל־פֿאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן א סוף און אָהן א ברעג.

— אַהיים־אַהיים! — זאָגט צו מיר בוזי און חאַפּט זיך געהן און טרייבט מיך געהן. — אַהיים־אַהיים. שוין צייט, שימעק, שוין צייט. טאַטע־מאַמע וועלען דאַרטען איבערטראַכטען גאָט ווייסט וואָס. אַהיים־אַהיים!

אין איהרע לעצטע ווערטער „אַהיים־אַהיים" לאָזט זיך מיר הערען דער טאָן פון אַמאָל, אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, דער לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח , ד ו ד י — אַנטלויף, ליעבער, און זיי געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

טו.

עס געהען די טעג. עס לויפען די וואָכען. עס איז אָנגעקומען דער ליעבער יום־טוב שבועות. עס איז אָנגעקומען דער שבת, וואָס נאָך שבועות. עס איז אַוועקגעגאַנגען דער שבת, וואָס נאָך שבועות, און נאָך א שבת, און נאָך א שבת — און איך בין נאָך אַלץ א גאַסט אין מיין שטעדטעל.

וואָס טהו איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. מיין טאַטע־מאַמע רעכענען, אז איך בין געוואָרען א בעל־תשובה. אז איך האָב חרטה אויף דעם, וואָס ס'איז געווען, וואָס איך האָב

וויערשפּענינט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע וועגען. אוך זיי זענען צופריעדען. זעהר צופריעדען.

און איך? וואָס טהו איך דאָ? וואָס דאַרף איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. אָלע מאָג געה איך מיר אַרויס אייגער אַליין אויפ'ן שפּאַציער, הינטער דער שטאָדט אַרויס. אָהין — אויך יענער זייט מיהל. אָהין — אויך יענער זייט בריקעל. אָהין — צו יענעם פּיעל־פּאַרביגען פּעלד, וואָס ציהט זיך אָהן א סוף און אָהן א ברעג, וואָס איז אַרומגעבראַכט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קלייניוואוכסיג נאָר געריכט וועלדעל פון דער אַנדערער זייט. דאָס זילבערנע טייכעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית פון בלויען תכלת. דאָס געריכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געריכטע פּאַטאָלע געקרייזעלטע האָר, פון צייט צו צייט געריהרט פון א ווינטעל.

דאָרט זעץ איך מיך אוועק איינער אַליין אויפ'ן בערגעל. אויך יענעם בערגעל, וואו מיר זענען ערשט דאָ ניט לאַנג געזעסען אינצווייען, איך און בוזי, די ליליע פון שרון, די רויז פון די טחאָלען.

אויך יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אין צווייען, איך און בוזי, געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, און געשפּרונגען, ווי די פּעלד־אינדען, אויך די בשמים־בערג. דאָרט, אויך יענעם אָרט, וואו עס ליגען בעהאָלטען די בעסטע זכרונות פון מיין אויך־אייביג־פּערלאָרענער יוגענד, פון מיין אויך־אייביג־פּערלאָרענעם גליק, קאָן איך מיר אוועקזיצען אייגער אַליין שטונדען־לאַנג און בעווייגען און בעקלאָגען די אונפּערגעסליכע שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאָן.

טז.

און וואָס איז מיט דער שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאָן? וואָס איז מיט בוזי'ן? וואָס איז דער שלום? וואָס איז דער סוף?

צווינגט מיך ניט, איך זאל אייך דערצעהלען דעם סוף פון מיין ראמאן. דער סוף, ער מעג זיך זיין דער בעסטער, איז ער א טרויע־רינער אקארד. דער אנהויב, דער ערגסטער אנהויב, איז בעסער פון׳ם בעסטען סוף. עס איז מיר דעריבער א סך גרינגער און א סך מעהר אנגענעהם צו דערצעהלען אייך די דאזיגע נעשיכטע נאך א מאל פון׳ם אנהויב. נאך א מאל און נאך א מאל און נאך הונדערט מאל. און מיט׳ן איינענעם לשון, וואס אלע מאל:

איך האב געהאט א ברודער בעני. איז ער דערטרונקען געווא־רען אין טייך. האט ער איבערגעלאזט א יתומה׳לע. האט מען זי גערופען בוזי. פערצוינגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז געווען די בוזי, ווי די שולמית, וואס פון שיר־השירים. און מיר זענען געוואכסען, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער. און מיר האבען זיך ליעב געהאט, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער.

און אזוי ווייטער.

דער אנהויב, דער ערגסטער אנהויב, איז בעסער פון׳ם שענסטען סוף.

דער אנהויב — לאז זיין דער סוף, דער עפילאג פון מיין ניט־אויסגעטראכטען, נאר אמת׳ען, שמערצליבען ראמאן, וואס איך האב מיר ערלויבט צו קרוינען מיט׳ן נאמען: ש י ר־ה ש י ר י ם.

דער מלך מיט דער מלכה

א פסח'יגער ראַמאַן

אין פיער טיילן

מיט אַיין עפּילאָג

נעשריבען אין יאָהר 1902

דער מלך מיט דער מלכה

ערשטער טייל.

דער מלך שדכ'נט זיך צו דער מלכה.

ביי הענריך דעם סטאָליר אין פּאָדראָד איז א הויז. מע באקט מצות, דעם נגיד'ס מצות, געווינטליך, אויפ'ן ערשטען אויוון. אויפ'ן ערשטען אויוון איז בעסער און שענער און כשר'ער און מהר כבוד, און טאקי מהר מצוה אויך, און וויבאלד ס'איז בעסער און שענער און כשר'ער און מהר כבוד און מהר מצוה — קומט דאך דאָס דעם נגיד... הענריך אליין, דער פּאָדראָדשיק הייסט דאָס, איז נאָר ניט דער הענריך, וואָס תמיד. אויף זיין געל פּנים האָט זיך צוגעסעו א מין חן, די בעקלעך פּלאָמען איהם, און פון דער ניט־צוקוקעמטער בארד איז געוואָרען נאָך מהר זשמוט — א גאנצער קאָלטון.

— קינדער, לעבעדיג! לעבעדיג! — טרייבט אונטער הענריך די העלפערס. — קאטשעט, רעדעלט, זעצט די מצות, ס'איז דעם נגיד'ס מצות!...

דעם נגיד'ס וויב, שרה־זיסעל די נגידית, א אידינע מיט א גוידער און מיט פּערעלעך, וועדט נרעבער ווי לענגער. זי שטעהט און קלערט, וויפיעל זאָל זי איבערלאָזען די העלפערס: צוויי קערב־

לעך איז צו פיעל, א קערבעל איז צו ווינציג; אכצעהן פּארשוין, א רובעל מיט אכציג — וועט זיין אקוראט צו גריוונעם אויף א מענ־שען...

— וויפיעל, מיינסט דו, וועלען מיר דא חאפּען? — פרעגט איין וויבעל א ראבעטיני ביי א אנדערען וויבעל מיט א פויגעלש פּנים, און ביידע קאטשען געשמאק.

— איך רעכען צו פערטעלעך, — ענטפערט איהר דאם אנדע־רע וויבעל, וואם מיט'ן פויגעלש פּנים.

— פּאר וואם ניט צו האלבע קערבלעך? — זאגט דאם ערשטע וויבעל, די ראבעטיני.

— משוגע וועט זי ווערען? צעטיילען נייען קערבלעך? — זאגט יענע וואם מיט'ן פויגעלש פּנים.

— פּאר וואם ניט? קראנק איז זי? — זאגט די ראבעטיני.

— לאז זי זיין קראנק פּאר מיר און פּאר אלע אידען! — זאגט די וואם מיט'ן פויגעלש פּנים און צעלאכט זיך.

אויף זיי קוקענדיג צעלאכען זיך נאך עטליכע וויבלעך.

— און פּאר מיר אויך!

— און פּאר מיר אויך!

— און פּאר מיר אויך!

— לאז זיין שטילער, נשים! — שרייט אן אויף זיי מלך דער רערלער, א שוסטער־יונג מיט א שווארצער גלאנצענדיגער, געגרויי־זעלטער פּאטלע, מיט א געשטופּלטע פּנים פון פּאקען און מיט א צענויפגעוואכסענער נאז, כמעט אהן נאזלעכער, אזוי, אז ער רעדט, סווישטשעט ער מיט די צייהן: סססס!... א חוץ־די דריי חסרונות: 1) וואם ער איז געשטופּעלט, 2) וואם ער איז אהן נאז־לעכער און 3) וואם ער סווישטשעט, איז ער דוקא א פיינער יונג „מיט שפּארען"; די שווארצע גלאנצענדיגע, געקרייזעלטע פּאטלע איז ביי איהם תמיד אונטערגעשערעט אזוי קייליגיג און איז תמיד אזוי אנגעשמירט מיט פעטען, אז ס'איז א מחיה צו קוקען. הייכט

טראָגט ער ס קאשקעט פון „קאשקעטען־לאנד" — קיילעבוג, פון אויבען מיט א קנאָפּ, פון פּאַרענט מיט א דאשעק און מיט א שוואַרץ גלאַנצענדיג רימענדל און מיט צוויי שוואַרצע גרויסע ספּראַנטשעקעס. דער „גאַרניטור", וואָס מלך פערנינט זיך טראָגען אין דער וואָכען, וואָלט זיך עס איין אנדערער געוואונשען טראָגען אום יום־טוב. און פון שטיוועל שמועסט מען ניט. די שטיוועל זענען אויף אויסגעלכע הויכע אבצאַסען, אז ס'איז נור א וואונדער, ווי אזוי ער האָלט זיך אויף די פּיס. און אז איך וועל אייך שוין אויסמאָלען ביז'ן סוף, אז ער טראָגט אויפ'ן האלז א מין שארף פון רויטע מיט גרינע פּאַסען, איין עק פערוואָרפען ארונטער, און א גרויסען זילבערנעם זייגער מיט א לאַנגער זילבערנער קייט מיט א „רוקער", און אויפ'ן פינגער א גרויסען זילבערנעם „סיגנעט", וועט אייך שוין קיין קשיא ניט זיין, פאר וואס אלע מיידלעך מיט אלע ווייבלעך (די אלמנות מיט די גרושות) זענען נאָך איהם די כּפּרה.

— זאָג נור, מלך, — רופט זיך אָן צו איהם די ראַבעטיני אויף קאַטאָוועס — אפשר וואָלסט דו זיך אויסגעקלויבען דאָ א מלכה אויף פּסח?

— ער האָט שוין! — ענטפערט איהר יענע וואָס מיט'ן פוי־געלש פּנים.

— ווי אזוי רופט מען זי?

— מלכה.

— וואָסער מלכה?

— די וואָס האָט זיך גע'נט מיט מאַטעל דעם שניידער.

— פון וואַנען ווייסט דו דאָס?

— איך קוק אויף זיי די גאַנצע צייט, זעה איך, אז ס'איז א שדוך...

— אזא שטילע, דאכט זיך?

— שטילע וואסער גראבט טיף...

און ביידע ווייבלעך לאזען ארויס א טיפען־טיפען זיפץ. זיי וואלטען ביידע זיך ניט אפגעזאגט פון אזא שדוך. זיי זענען ביידע אלמנות, קיין קינדער האבען זיי ניט. דער רוח וואלט איהם ניט אוועקגעהאפט, ער זאל בעסער נעמען אייניע פון זיי. וואס האט ער אזעלכס דערזעהען אויף מלכה'ן? שווארץ ווי א שווארצע קאץ אין א פינסטערע נאכט. סיידען דאס, וואס זי האט גראבע הענד?

— האב קיין מורא ניט, ער וועט ביי איהר ליגען אין דער ערד! — רעדט אוים איינע דאס אנדערע דאס הארץ.

— ווי א בארג! — ענטפערט איהר יענע. — לאז ער פרובען זיין א טאג מיט איהר מאמע, מיט דער בלינדער מכשפה'טע! — און ביידע ווייבלעך טרייסטען זיך חאטש דערמיט, וואס מלך וועט ליגען אין דער ערד.

— אדער פארקעהרט, איך האב מורא, אז זי זאל ביי איהם ניט ליגען אין דער ערד. ער איז אויך א רעכטער פויגעל!

— אט צעקראץ איך מיך! חאפט זי דער רוח מיט איהם אינ־איינעם לכבוד דעם הייליגען יום־טוב!

— אמן הלואי!...

און מלכה, א נידעריג ווייבעל, א שווארצע נאר א פוכקע, מיט א פערריסען נעזעל, מיט קליינע שווארצע, תמיד לאכענדיגע אויג־לעך, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגען, ווארפט מיט אוי־גען אויף מלך דעם רעדלער. און מלך דער רעדלער דרעהט זיך צו שטארק ארום איהר, צו אפט רעדעלט ער איהרע מצות, צו פיעל רעדט ער מיט איהר, — יא, דאס ווייבעל וואס מיט'ן פויגעלש פנים איז נערעכט: ס'איז א שדוך...

———

צוויימער טייל.

ביי דער מלכה אין דער היים.

... אז ער איז נעקומען צו איהר צו נעהן, האָט מען איהם ניט בעגעגענט מיט כלי־זמר, פון קיין פּוישקעס האָט מען ניט נעשאָסען, קיין פּאָזשען זענען איהם נישט נעקומען אקעגען, קיין פּאַלאָצען האָט מען פון זיינעטוועגען ניט צוגעגרייט, קיין באַל נישט געמאכט. אויף די קניהעס איז ער פּאר איהר נישט נעפּאַלען, די האַנד נישט נעקושט, — ס'איז צוגעגאַנגען נאָר פּראָסט, אָהן צערעמאָניעס. מלכה איז ניט געזעסען אַליין, זי האָט נעהאַלטען נעבען זיך איין אַלטע מאָמע — א שלאָק־פּוראָניות, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! א שטיקעל גליק, וואָס זי איז א בלינדע, וווייטער וואָלט זי דורם נעווען מענשען. אז מלך האָט נור אריבערגעטראָטען די שוועל, האָט די בלינדע מאָמע אויסגעשריען אויף א קול:

— מלכה, ווער איז דאָס נעקומען?
— ס'איז מלך. — ענטפערט איהר מלכה.
— וואָסער מלך?
— מלך דער שוסטער.
— וואָס טהוט ער דא?
— ער איז א רערלער אין פּאָדראָר.
— טרייב איהם ארוים, דעם שארלאטאן.

נאָך אזא ברוך־הבא האָט זיך מלך ניט נעקאָנט פיהלען שטארק פויגעלדיג, וועו מלכה זאָל ניט נעווען ווייזען איהם מיט די חיטרע שווארצע אויגלעך, ער זאָל בלייבען דא. מלך פיהלט זיך א ביסעל שטאַרקער אוו וויל אויפמונטערען די בלינדע, זי זאָל ווערען מיט איהם שלום.

— מוהמעניו, וואָס זענט איהר אזוי אָנגעדראָדעלט אויף מיר? איהר קענט מיך דען? איהר האָט מיך דען אמאָל געזעהען?

— געזעהען האָב איך דיך ניט, נאָר הערען הער איך, אז דו פּייפסט. איך וואָלט געמענט שווערען, אז דו האָסט ניט קיין נאָז.

— אזא מכה מיינע שונאים אויפ'ן שטערן, וואָס פּאָר א נאָז איך האָב.

— וואָס זשע פּייפסט דו אזוי?

— ס'איז ביי מיר אזא לשון.

— אזא יאָהר אויף דיר. וואָס וועסט דו זאָגען גוטס? ביזט דאָך נישט געקומען אומזיסט. זאָג, וואָס דאַרפסט דו מיך?

— איך בין ניט געקומען צו אייך, מוהטעניו, איך בין געקומען צו אייער מלכה'ן.

— צו מיין מלכה'ן? וואָס פּאָר א מחותן ביזט דו מיט מיין מלכה'ן?

מלך איז נעבעליבען אהן לשון. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל זאָגען. מלכה איז געשטאַנען און האָט איהם געוואונקען, ער זאָל זאָגען גלייך, ער זאָל ניט אָפּלעגען אויף שפּעטער.

— איך וויל... איך האָב, פּארשטעהט איהר מיך, געוואָלט, אז איך, אז מלכה...

— זעה נור, ווי ער פּלאַנטעט מיט דער צונג! מירקע, נעב לשון!

— דאָס הייסט, אז מיר ביידע, איך און אייער מלכה, זאָלען חתונה האָבען ביידע...

— אָט אזוי זשע רעד! האָסט דו זיך באַראַפּט אזוי לאַנג קוועטשען? וויפיעל פּאַרדיענסט דו א וואָך? נאָר דעם ריינעם אמת זאָלסט דו זאָגען! איך האָב פּיינט א באריהמער!

— א מאָל פּיער און א מאָל פּיפּטהאַלבען קאַרבען.

— דו ארבייטסט אַליין, צי ביי יענעם?

— איצט ארבייט איך נאָך ביי יענעם.

— ביי וועמען?

— ביי חנא דעם שוסטער.
— ביזט נאך א בחור?
— א בחור.
— וועמען האסט דו — א טאטען, א מאמען, א שוועסטער, א ברודער?
— קיינעם ניט, קיינעם ניט.
— א שטעקען הייסט דאס? דו ווייסט, אז מלכה איז א נרושה?
— וואס דען, איך ווייס ניט?
— און דאס ווייסט דו, אז זי איז א שלאק, א צרה שלא תבוא?
— דערפאר האב איך קיין מורא ניט.
— אזא בריה ביזט דו? וועז קאנסט דו שטעלען חופה?
— אפילו באלד.
— מלכה, ער נעפעלט דיר? — — —

טער האנה, זיצט די מלכה אין א נייער רויטער פּלאַטיע און מיט א ווייסען פּאַרטוך, וואָס קלויבט איהר זעהר צום שוואַרץ־חנ'עוו־דיגען פּנים, און אַקעגען זיי זיצט א שוואַרצער שטן, אַנגעטהאָן אין גאָלע שוואַרצען, מיט א גאָל פּאַרמעט־פּנים מיט א סך קנייט־שען, און אויף דעם אָרט, וואו עס זענען געווען אמאָל אויגען, — צוויי פּינסטערע לעכער מיט גרויסע ווייסע בעלמעס. א שוואַרצע פּעטשייליע מיט גאָלע פּליאמעס, אונטערגעבונדען אונטער דער שפּי־צעכיגער מאָרדע מיט צוויי שפּיצען, גאבען־צו דעם דאָזיגען שרעק־ליכען פּנים נאָך מעהר פּינסטערניש — ס'איז א מורא צו קוקען! דער מלך זאָגט די הגדה הויך אויף א קול, מישט איין בלעטל נאָכ'ן אנדערען, נעהט גלייך, ווי א פּאַטשטאָווע פערד, און זעצט עברי, ווי א באָנדער, אבי מיט א ניגון, פייפט צו מיט דער נאָז און שאָ־קאָלט זיך נאָנץ נעשמאק. די מלכה זיצט מיט גרוים דרך־ארץ, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן הארצען, און שוויינט, און דער שוואַרצער שטן מיט די ווייסע בעלמעס שאָקאָלט מיט'ן קאָפּ הין און צוריק, עפענט אויף אָלע מאָל דאָס טויל, וואָס זעהט אוים ווי א קבר, און נעהניצט.

— אילו עשה — זינגט דער מלך און נעמט א קאַרטאָפּלי אין טונקט זי איין אין זאָלצוואָסער — באלהיהם ולא הרג, מלכה, נעם א קאַרטאָפּלי, את בכוריהם, מיט זאָלצוואָסער, — דיינו! — ביי איט־ליכען „דיינו" טהוט ער זיך א זעץ מיט'ן קולאק אין הארצען אריין, ווי צו „על־חטא". — אילו הרג, טונק איין די קאַרטאָפּלי, את בכוריהם, אין זאָלצוואָסער, ולא נתן, געב נאָר, מלכה, לנו את ממונם, א קאַרטאָפּלי דער מאָמען, — דיינו!... (א זעץ אין הארצען אריין).

די מלכה טהוט אלסדינג, וואָס דער מלך הייסט איהר, פער־פעהלט ניט קיין האָר, און אז עס קומט צו „זכר למקדש כהלל", קלאָפּט ער דאָס אָפּ אויף דער גיך, שוין אין איין נאנג מיט דער ברכה פונ'ם אפיקומן, און שאָפט, די מלכה זאָל דערלאַנגען די קוואַרט מיט דער פּאָמעניצע, וועט ער זיך וואשען. נעוואשען זיך,

טהוט ער א זעץ מיט דער האַנד איבער אַלע דריי מצות, צעטרישטשעט זיי אויף שטיקלעך, מאַכט א מויא און גיט דער מלכה א שטיקעל מצה אויף א מויא און אויך דער בלינדער א מויא. די בלינדע, וואָס האַלט די גאַנצע צייט א פרום פנים, נעמט דאָס שטיקעל מצה מיט צוויי פינגער, ווי אַיין אבן טוב, טראָגט דאָס צו פריהער צו די ווייסע בעלמעס, גלייך ווי זי זעהט עפּיס, שעפּטשעט בשעת מעשה מיט די ליפּען „גאָט ברוך הוא וברוך שמו" לאַנג־לאַנג, אַיידער זי עקספּערירט דאָס אין מויל אַריין.

— מלכה, די פיש! — לאָזט ארויס דער מלך א בעפויל, און עס ווערד אין איין כהרף־עין בעשאפען פיש אויפ'ן טיש.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ'ם מלך, און בויידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפּעקט און ווארטען, וואָס נאָך פאַר א בעפויל ווערט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

אז וואָהל איז דעם מענשען, וואָס קאָן זיך שאַפען, וואָס זיינע ווערטער האַבען א ממשות, וואָס זיין בעפויל ווערד אַנגענומען און וואָס אַלע זיינע קאַפריזען ווערען אין דער מינוט אויסגעפיהרט.

ס'איז גוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד!

פיערטער טייל.

דער מלך אין גלות.

מיר בעטען דעם לעזער, ער זאָל זיך מטריח זיין מיט אונז נאָך א מאָל אינ'ם אייגענעם קעלער שוין נאָך פסח. אויס טראָן, אויס מלוכה, אויס מלך! מלך דער שוסטער זיצט ביים „וואַרסטעק" אויף א רימען בענקעלע מיט א רימענעם פאַרטוך, מיט א רימענדער אַרומגענומען די נעגרייזעלטע פּאַטלע, דער קאַשקעט איז צעקנייטשט, דער שארף איז צעטריפּעט, נישטא קיין זילבערנע קויט, מע זעהט ניט קיין סיגנעט. ער האַלט א שטיוועל איבערגעקעהרט

מיט דער פֿאַרעשוועַ ארויף און שלאָגט פֿלעקלעך. מלכה, אָפּגע־ריסען, אויסגעשמירט און פערשלומפּערט, פֿאַרעט זיך ביי׳ם אויוועז, בויגט זיך אָן אַלע מינוט, בלאָזט און בלאָזט מיט אַלע כחות — אין אויוועז ווי׳ל ניט ברענען.

— א שענער ברויט־נעבער! — זאָגט זי, נלייך ווי זי רערט צו זיך אַליין. — קיין שייטעל האָלץ נישטאָ אין שטוב! שוין באַלד א יאָהר נאָך דער חתונה, צערישען אַלע קלייד־לעך, דער בור־נוס צעפֿאַלען אויף שטיקלעך, קיין פֿאָר שיך אויף די פיס, אַלע שוסטערס נעהען באַרוועס, — נישטאָ ווער ס׳זאָל לאָכען.

— נעהן וואָלט ער ביי מיר אויף אַלע פיער! — רופט זיך אָפּ א משונה מאַרנע זאַמדיג קול פון א נקבה, וואָס רעדט ווי א מאַנס־ביל. — ווי אַזוי דער מענטש נעמט זיך פיר, אַזוי העלפֿט איהם נאָט. וואָס הערסט דו איהם, דו נאַריש פֿנים? היים איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די ארבייט און זאָל דיר מאַכען א פּאָר באַטיקעס זאָל ער דיר מאַכען.

דאָס דאָזיגע קול נעהט פון א פינסטער ווינקעל. דאָרט זיצט די בלינדע, אָננעטהאָן אין שוואַרצען, איינגעבויגען אין דרייען, זעהט אויס פון דער ווייטען, ווי א שוואַרצער קנויל; בלינדערהייד ארבייט זי א זאָק, און די דרעטלעך לויפען ביי איהר אונטער די פינגער מיט א שרעקליך מהירות.

— א רוח זיצט אין דער אידינע! — קלערט זיך מלך, ענט־פערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פֿלעקלעך.

— נאָט ברוך הוא וברוך שמו האָט מיר נעשיקט א מתנה אויף דער עלטער, א נעניידעם א דערקוויקענים. — רעדט ווייטער די בלינדע אויף איהר זאַמדיגער שטימע, און די דרעטלעך פֿליהען ביי איהר אונטער די הענד. — נענוג, ער איז א שוסטער, איז ער נאָך א פוילער יונגאַטש און א שלים־מזל דערצו!

— א ניט־גוטער! — טראַכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פֿלעקלעך.

— ווי נייציג ער איז געווען בחור־ווייז! זיך נעדרעחט אויפ'ן קאַרעק, צוגעזאָגט גילדענע בערג, געגומען א ווייבעל, א יונגס, א שענס, בלוט און מילך, זי אלט געמאכט, פארווייסט, פארפינסטערט, אויסגענארט דעם אָנבייסען...

— א קליפה! — טראכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אנדערע וואָרט און שלאָגט פלעקלעך.

— שען אויסגעשפיעלט די טאכטער מיינע! פויל'ער הערינג, פארשטונקענע פיש! א מאן א שוסטער, א קבצן א וויסטער, א פויל'ער יונג, א שטומע צונג, א צענויפגעוואכסענע נאָז און סע פייפט...

— מכשפה'טע!!! — האָט זיך ארויסגעריסען ביי מלך'ן פונ'ם מויל. ער האָט זיך אויפגעחאפט פונ'ם בענקעל, ווי איין אָפּגע־בריהטער, אין איין האנד האָט ער געהאלטען דעם שטיוועל, אין דער אנדערער — דעם האמער, וואָס ער האָט געשלאָגען מיט איהם פלעקלעך, און האָט ניט געוואוסט, וואָס זאל ער איהר וואָרפען אין קאָפּ אריין: דעם שטיוועל, צי דעם האמער?

די בלינדע האָט דערפיהלט, אז דער שונא שטעהט איהר אָקע־גען און וויל זי דורס זיין, האָט זי זיך אין איין אויגענבליק אויפ־געחאפט פונ'ם אָרט, און פונ'ם שוואַרצען קנויל איז מיט א מאל אויסגעוואכסען א הויכער שוואַרצער שטן. זי האָט אויסגעצויגען צוויי שוואַרצע דאַרע הענד, ווי שטעקלעך, מיט אויסגעבויגענע פינגער, ווי ביי א צעבייזערטען האָהן, דעם קאָפּ האָט זי פערוואָר־פען ארונטער און די צוויי ווייסע בעלמעס זענען מיט א מאל עפּים ווי גרעסער געוואָרען און האָבען, דאכט זיך, אָנגעהויבען קוקען און זעהען. די נאָז האָט זיך אויסגעצויגען, די ביינער פון די גע־קנייטשטע באקען ארויסגעסטירטשעט, דאָס מויל האָט זיך אויפ־געעפענט, ווי א קבר.

אויב ס'איז פארהאן ערגיץ אויף דער וועלט א מכשפה, קאן זי, דאכט מיר, שרעקליכער ניט זיין, ווי די בלינדע איז געווען אין דער מינוט.

מלך איז געווען אפהענדיג. ער האט נור אויסגעשפיגען און האט זיך געוועצט צוריק צום ווארסטעק — שלאגען פלעקלעך...

ע פ י ל א ג.

ערב פסח האבען זיי ביידע זיך וויעדער געשטעלט אין פאדראד כיי די מצות. מלכה האט געקאטשעט און מלך האט גערעדעלט. פערדיענט עטליכע קערבלעך, האבען זיי אויסגעקליידט זיך לכבוד יום־טוב און אויך דער בלינדער מאמען געמאכט א נייע פלאטיע, א שווארצע, מיט געלע פלעקען. און א פעטשיילע א געלע מיט שווארצע פלעקען. אז ס'איז נעקומען צום סדר, איז דער מלך וויעדער געזעסען אויבען־אן אויפ'ן טראן און „געפראווען". נעבען איהם איז געזעסען די מלכה, אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און אקעגען זיי — די בלינדע, ווי א שווארצער שטן, מיט א פרום פנים — „גאט ברוך הוא וברוך שמו"... דער מלך רייבט די הגדה נאנץ געשמאק הויך אויף א קול, מישט איין בלעטל נאכ'ן אנדערען, וועהט גלייך, ווי א פאטשטאווע פערד, זועצט עברי, ווי א באנדער, אבי מיט א ניגון, שלאגט זיך ביי די „דיינו'ס" אין הארצען ארויין, ווי צו „על־חטא" — פונקט דאס אייגענע, וואס פראיאהרען.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארויס דער מלך א בעפוילן.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפוילן פונ'ם מלך. און ביידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפוילן וועט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

יא, ס'איז נוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד... חאטש איין מאל אין יאהר, חאטש אויף א האלבע שעה!

בערעלע

אַ כעשה, ווי אַזוי אַ פּאָר־פּאָלק אָהן קינדער
האָבען אויסגעהאָדעוועט אַיין אומגליק אויף
זייער קאָפּ. דערצעהלט לכבוד שבועות.

געשריבען אין יאָהר 1908

בערעלע

א הקדמה פון׳ם ערצעהלער.

די מעשה, וואָס איך נעה אייך דערצעהלען, קעהר זיך, אייגענט־ליך, מיט שבועות ווינציג־וואָס אַן. אין איהר הערט מען ניט דעם ניגון פון „אקרמות" אוו מע פיהלט ניט דעם טעם פון בלינצעם. אזוי ווי זי האָט זיך געטראָפען ערב שבועות, אזוי האָט זי זיך געקאָנט טרעפען ערב פסח, אוו אפילו ערב תשעה־באָב. נישט מעהר, אזוי ווי ס׳איז איצט ערב שבועות, אוו א מעשה דערצעהלען לכבוד יום־טוב ווילט זיך (אוי ווילט זיך! הלואי וואָלט איהר אזוי וועלען לייענען...), דערצעהל איך אייך, וואָס איך האָב אליין געהערט פון מיין עלטערען ברודער, אז ער האָט זי געהערט פון זיין רבי'ן — עליהם השלום, זיי זענען שוין אלע טוידט: מיין עלטערער ברודער, זיין רבי אוו בערעלע אוו אלע פערזאָנען פון דער דאָזיגער אמת'ער געשיכטע, אונז צו לאָנגע יאָהר — אוו לאָז דאָס זיין א מעשה לכבוד שבועות.

ש ל ו ם־ע ל י כ ם.

א.

ער האָט געהייסען משה־יענקיל, זי האָט געהייסען שרה־זיסעל. געוועסען זענען זיי אין א דאָרף, נעהאלטען א מיהל, געהאָט גאָנץ שען פרנסה, געלעבט זעהר צופריעדען, נאָר איין זאך — קיין קינ־דער האָט זיי נאָט ניט געגעבען.

— ס'זאל איהם אנהויבען צו ריהרען, וואם מיר זיצען אט־אזוי־א, מע וועלט אקערשט ניט משוגע, שונאי ציון! זאלסט חאטש קריגען ערגיץ א „האראוויניק", א יתומ'על איין ארעמס, אדער א יתומה'לע. בעסער וואלט געווען א יתום איידער א יתומה: א יתום וואלט זיין א קדיש. און פאר נויטה לאז זיין א יתומה, אבי א לעבעריגער נפש אין שטוב, ניט זיצען מיט די פיער וועגט, משטיינס נעזאגט!...

אזוי האט נע'טענה'ט שרה־זיסעל נעבאך צו איהר מאן משה־יענקיל און האט איהם נענעסען, נעטאטשעט, ווי נעווויינטליך א ווייב, וואם הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

און משה־יענקיל האט דאס אויסגעהערט ניט איין מאל און ניט צוויי מאל, נאר צען מאל, הונדערט מאל, טויזענד מאל — און נעשווויגען, ווי נעווויינטליך א מאן, וואם הייסט משה־יענקיל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט און דאס ווייב עסט איהם און טאטשעט איהם טאג־טעגליך, יאהרען־לאנג.

ויהי היום — קומט משה־יענקיל איינמאל צו פאהרען אהיים און געהט ארויין אין שטוב ארויין מיט א שיינענדיג פנים און אין בוזעם האלט ער פערשטעלט עפיס א בעשעפעניש, וואם ריהרט זיך און וואַרטשעט, און ער רופט זיך אן צו זיין ווייב:

— שרה־זיסעל, נא, איך האב דיר געבראכט א האראוויניק, געפונען פאהרענדיג אין וואלד פארבלאנזעט... ער הייסט בערעלע.

און משה־יענקיל האט ארויסגעווויקעלט פונ'ם בוזעם דעם געפונענעם פערבלאנזעטען נפש, וואם הייסט בערעלע, און האט איהם געגעבען א שטעל־אוועק אויף דער ערד פאר זיין ווייב שרה־זיסעל. און זיין ווייב שרה־זיסעל, אז זי האט געגעבען א קוק אויף דעם האריגען בעוואכסענעם נפש בערעלע, האט זי געגעבען א שפרונג־אף צוריק און איז שיער ניט נעפאלען חלשות. נאכדעם האט זיך אויפגעעפענט א קוואל פון קללות, און די גאנצע תוכחה האט זי

אויסגעפאסען אויף איהר מאן'ס קאפ און איהר גאנץ ביטער האַרץ האָט זי אויסגעלאזט צו זיינע הענד און פיס, ווי געווינטליך א ווייב, וואס היסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דאַרף און האָט קיין קינדער ניט.

און איהר מאן משה־יענקיל האָט אויסגעהערט די תוכחה פון זיין ווייב מיט א שמייכעלע, ווי געווינטליך א מאן, וואס היסט משה־יענקיל, זיצט אין א דאַרף און האָט קיין קינדער ניט, און האָט זיך אָנגערופען צו איהר:

— הכלל, שרה־זיסעל, ביזט דו שוין פארטיג מיט אלע קלות? אציגנד נעם געב אונזער בערעלען עפּיס עסען. זעהסט דאָך, אז ער איז הונגעריג, זוכט און ווינט — א צער־בעלי־חיים...

— א פינסטערער שלים־מזל אויף דיין קאפ מיט איהם אינ־איינעם! — אזוי האָט איהם געענטפערט שרה־זיסעל און איז נע־גאנגען פונדעסטוועגען צו דער שאפע און האָט צענויפגענומען וואס ס'איז געווען, און ביידע האָבען זיך אוועקגעזעצט אָנהאדעווען דעם הונגעריגען בערעלע, וועלכער איז פערבליבען ביי זיי אין שטוב א האדאוניק אויף שטענדיג און איז געוואכסען און איז אויסגע־וואכסען און איז געוואָרען א גרויסער.

ב.

א נפש איז בערעלע געווען א פראָסטער, א ווילדער, א בריט־ביניגער, א געפאקטער, א בעוואכסענער פון קאפ ביז פיס, און איז נעווען במחילת כבודו א גרויסער זולל־וסובא'ניק, און ניט אזוי א זולל־וסובא'ניק, ווי א נאשער, און ניט אזוי א נאשער, ווי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א שכור. בטבע איז ער געווען נישט קיין מפונק, נישט קיין איבערקלויבער; וואס עס האָט זיך געמאכט א געווען גוט: בראָנפען איז בראָנפען, מער איז מער, ביער איז ביער; זיך ניט אָפגעזאָגט אויך פון קוואס; שטארק ליעב געהאט האָניג, נישט פיינט געהאט קיין פלייש, און אויף היהנער

איז ער געווען גאָר אַ גרויסער בעלן, און דוקא פון דער שטייג, אַזוי אַז קיינער זאָל ניט זעהען... מע מוז זיך מודה זיין, אַז בעת־רעלע איז געווען געהאַפּט, האָט געהאָט לעפּקע פינגער... האָט ליעב געהאָט אַוועק׳לקח׳ענען אַלסדינג, וואָס ליגט נישט גוט.

אַז מע רעדט פון חסרונות, דאַרף מען רעכענען אויך די מעלות. בערעלע איז געווען אַ פֿארשוין אַ פרייליכער, אַ פערשיי־טער, אַ שפּרינגער, געקראָכען און געקלעטערט אויף די גלייכע וועגט, געקוליעט זיך און געבראָכען זיך, געמאכט משוגע׳נע העויות, אַנשטעלען, תנועות אַזעלכע, אַז מע האָט בעדאַרפט צעגרעהן פֿאר געלעכטער. משה־יענקל האָט באמת הנאה געהאַט, געקלויבען נחת פון בערעלען, ווי ער וואכסט, ווי ער מאכט אַנשטעלען, ווי ער פער־שטעהט אַלסדינג, להבדיל ווי אַ מענש. אַז מע זאָגט איהם: בע־רעלע, קום אַהער! — געהט ער צו. אַז מע זאָגט איהם: בערעלע, נא דיר! — שטעלט ער אויס די לאַפּע, אַדער ער עפענט אויף דאָס מויל. אמת, אַ קאָפּ איז אויף איהם אַ גראָבליכער, אַ מח אַ פלאַט־שיגער; איידער מע קלאַפּט איהם אריין עפּים אין קאָפּ אריין, דאַרף מען גוט צוהאַרעווען, האָקען האָלץ, טעסען פלעקער; נאָר האָט ער שוין איבערגענומען עפּים אַ זאַך, וועט ער עס שוין נע־דענקען. אונזער משה־יענקלען איז אַנגעקומען מיט גרינע וועדעם, איידער ער האָט איהם אויסגעלערנט, אַז דאָס, וואָס מע גיט איהם ניט אין דער לאַפּע אריין, זאָל ער אַליין זיך ניט דערוועגען נעמען. בערעלע, וואָס איז כמעט געווען, ווי מיר האָבען שוין אויבען בע־מערקט, אַביסל׳ע געהאַפּט אין דער מעשה, האָט דוקא געהאָט גרויס חשק צו אַלסדינג צוגעהן, געבען אַ שמעק מיט דער נאָז און טאַקי באָלד אריינהאַפּען אין מויל אריין — און געהט לאָדט איהם צום ונתנה־תוקף! בשום אופן האָט בערעלע ניט געקאָנט פערשטעהן מיט זיין גראָבען בערישען שכל, למשל, אַזא פשוט׳ע זאַך: פלייש ליגט, שמעקען שמעקט דאָס, עסען וויל ער, — היינט פאַר וואָס זאָל ער דאָס ניט נעמען אין מויל אריין? אודאי האָט איהם משה־יענקל

געגעבען א רעכטען פסק, גוט אָנגעדרעהט ביי די קורצע אויהערען, דורכגעפֿאטשט און מכבד געווען מיט א פּאָר גוטע שטעקענס אי־בער די פּאָדערשטע לאָפּעס און אָנגעזאָגט איהם א מאָל צעהן מיט׳ן האַרבען ווּאַרט, אז ער זאָל נעהן די רגע הינטער׳ן אויווען, זיך אַנידערהאָלטען פּאָפּען...

פּאָפּען (שלאָפּען), פּרעסען (עסען), זשליאָקען (טרינקען), חאָליען (ליגען), זאָכען (רוהען), קרענקען (זיצען) — דאָס איז געווען די שפּראַך, ווּאָס מע האָט געהערט מיט בערעלען, און בערעלע האָט דאָס פערשטאַנען. א סימן — ער האָט געפֿאַלגט.

נ.

מע קאָן נישט וויסען אָקוראַט: צי ווייל אונזער פּאָר־פּאָלק זענען אזוי זשערנע געווען קינדער, צי דערפּאָר, ווּאָס דער דאָזיגער נפש איז אויפּגעוואַכסען און האָט זיך ערצויגען, מע קאָן זאָגען, אויף זייערע הענד — זיי האָבען זיך צוגעבונדען צו בערעלען אזוי שטאַרק, אז זיי האָבען איהם פּשוט ליעב געקריגען, איהם נאָכ־געגעבען, ווי מע גיט נאָך א ליעב קינד, געבאָלעווטע, ווי מע באַ־לעווטע א בן־יחיד, זיך אויסגעבראַכט אויף זיסע זאַכען, נאַשערייען, און משה־יענקיל האָט איהם אויסער דעם אונטערגעטראָגען אָפּט־מאָל אָביסעל ברענפען בשתיקה, עס זאָל נישט דערזעהן חלילה שרה־זיסעל זיין ווייב, ווּאַרום אז עס וועט געווּאָהר ווערען דערפון שרה־זיסעל, וועט זיך טהון חושך! שרה־זיסעל, ווי זי איז ניט געווען צוגעבונדען צו בערעלען, פּלעגט זי דאָך טענה׳ן מיט איהר מאַן, אז מע באָלעווטע איהם צו שטאַרק, אז מע גיט איהם צופיעל נאָך די שמד.

— פּאָרט א חיה רעה, — פּלעגט זי זאָגען — א בער בלייבט א בער. זעה נאָר, ער זאָל אונז אָמאָל ניט אָפּדראַנקען...

שרה־זיסעל פּלעגט אָפּטמאָל צוקלאָגען בערעלען פּאָר איהר מאַן, ווי מע זאָגט, צושטעלען א בענקעלע, דערצעהלען אויף איהם,

אז ער טהוט איהר צום טוידט, כאכט אן שאדענס אין שטוב, זאל נאט שומר ומציל זיין. למשל, בערעלע האט נעהאט א טבע ברע־כען טעלער, טעפלער, גלעזער, שיסלען, סקאוורעדעס, פאקרישקעס — אלסדינג, וואס מע קאן נאר מיט איין קלאפ צעברעכען, פלעגט ער דאס צעברעכען. און נישט חלילה פאר כעס, מיט רציחה — ניין, דוקא אין גוטען מוטה: דערזעהען, עס שטעהט א טעלער, אונ־טערגע'גנב'עט זיך אויף צוויי פיס, אויפגעהויבען די לאפע, באץ — אוים טעלער! מע האט ארויסגעזעהען, אז בערעלע האט דערפון חיות, פשוט, עס קומט איהם צו דערפון א שטיק געזונד. משה־יענקלען איז דאס ערשטע מאל אפילו זעהר שטארק געפעלען גע־וען די מעשה; ער האט געלאכט מיט'ן פולען מויל, זיך געהאל־טען ביי די זייטען פאר געלעכטער. נאר שרה־זיסלען איז די מעשה דוקא ניט נעפעלען, האט זי דעם מאן בעגראבען, געלעגט אין דער ערד ארויין אינאיינעם מיט'ן „תכשיט". און משה־יענקיל האט גענומען מיט בערעלען לערנען בלק, אזוי לאנג, ביז ער האט איהם אפגעוואחנט פון ברעכען טעלער.

איינמאל האט משה־יענקיל דערהערט א געשריי, גלייך ווי מע קוילעט א מענשען. דאס האט געשריען שרה־זיסעל זיין ווייב.

— געה נאר זעה, וואס דער קדיש דיינער האט געטהאן, ברע־נען זאלסט דו מיט איהם אויף איין פייער, רבונו של עולם!

משה־יענקיל איז צוגעלאפען און האט דערזעהען אויף דער ערד ליגען צוויי געפענטעטע עופות, א הוהן מיט א האהן, וואס מע האט זיי געוואלט אוועקפיהרען צום שוחט, — ערב יום־כפור איז דאס געווען — האט זיך, אפנים, מיישב געווען בערעלע, עס איז דאך מיט זיי אלץ איינס קאפום, למאי זאלען זיי זיך מוטשען? האט ער ארויפגעלענט אויף זיי די לאפע — און א סוף. די הוהן מיט'ן האהן זענען נאך געלעגען מיט פערגלאנצטע אויגלעך און מיט ארויסגעשטעלטע ציינגלעך, און בלוט האט זיך זיי געלאזט פונ'ם האלז, און בערעלע איז זיך געזעסען אין אווינקעלע און געלעקט די

לאפע, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. פערשטעהט זיך, אז משה־יענקיל האט איהם מקיים פסק געווען, ווי עס געהער צו זיין, און בערעלע האט שוין פון דעמאלט אן געגומען אויף זיך: לאז מען די ארעמע עופות בינדען, לאז מען מיט זיי שלאגען כפרות, לאז מען זיך שלאגען מיט זיי קאפ אן וואנד,— מיט איהם געהערט זיך עס נישט אן...

האט זיך אבער געטראפען איין אנדער מעשה, — בערעלע איז שוין דעמאלט געווארען א גרויסער, ס'איז איהם אוועקגעגאנגען דאס דריטע יאהר — ס'איז געווען ביי שרה־זיסלען א בהמה'לע, וואס האט זיך געמאלקען פון קאלב צו קאלב. דאס בהמה'לע, א קלייניע מורע בהמה אהן הערנער, האט געגעבען מילך בשפע, געווען טהייער ביי שרה־זיסלען, ווי דאס שווארצאפעל פון אויג. בעדארף זיך דאס בהמה'לע אפקעלבען און געבוירען א קעלבעלע א חיות: א קליינטשיקס, א רויטינקס, א ווייבינקס מיט א וויים מארדעטש־קעלע, חאטש ארומנעמען קושען! און מחמת אין דרויסען איז נעווען קאלט, האט מען דאס קעלבעל נענומען אין שטוב אריין, געלעגט דאס אינאיינעם מיט בערעלען צווישען אויוון אויף שטרוי.

— זעה נאר, דער תכשיט דיינער זאל ניט צורעכט מאכען דאס קעלבעל! — מאכט שרה־זיסל צו איהר מאן מיט א שענעם יברכך דערביי, ווי געווינטליך א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

— חס ושלום! — זאגט משה־יענקיל און נעמט זיך קנעלען מיט בערעלען „הלכות קעלבעל", ווייזט איהם מיט'ן פינגער און זאגט איהם אן טויזענד מאל: „נע ראוש!"... און בכדי בערעלע זאל ניט פערגעסען, שענקט ער איהם פאראוים א פאר שטעקענס איבער די פיאטעס. בערעלע זעצט זיך אוועק ווי א סטאטיק, קוקט אויפ'ן קעלבעל מיט זיינע קליינע רויטע בערישע אויגלעך און בעלעקט זיך. משטעות, ער פערשטעהט וואס מע מיינט... און עס ווערד

צווישען די צוויי א מין אהבה, א ליעבשאפט, אז ס׳איז נאָר א מחיה צו קוקען, ווי די צוויי ליגען זיך איינס צום אנדערען און דרימלען. און אז דאָס קעלבעל שטעהט אויף, שטעהט אויף אויך בערעלע. דאָס קעלבעל מאכט „מע!" — בערעלע שטעלט אָן די אויהערען. דאָס קעלבעל טהוט א שפרונג — בערעלע שפרינגט אריבער דעם און שטעלט זיך מיט׳ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פּים אַרויף. נאָכדעם חאפּט ער אַרום דאָס קעלבעל מיט די לאפּעם און קוועטשט דאָס צו צום האַרצען, ווי א מוטער נעמט אַרום און קוועטשט צו א קינד. פּון אזא קוועטשעניש האָט זיך אויסגעלאָזט, אז דאָס קעלבעל האָט איין מאל ארויסגעלאָזט א מאדנעם געשריי „מע!" מיט א חראפּען אינאיינעם. א גליק, וואָס ס׳איז אונטערגעלאָפען משה־יענקיל מיט׳ן שטעקען און האָט מציל געווען דאָס אומשולדיגע קעלבעל פון א מורא׳דיגער סכנה...

ד.

פון דעמאָלט אָן איז אונזער משה־יענקיל אריין אין נאָז די ווערטער, וואָס זיין ווייב שרה־זיסל האָט איהם אמאל געזאָגט, אז א בער בלייבט א בער, פּאָרט א חיה רעה, וויפיעל מע זאל דאָס ניט לערנען... משה־יענקיל האָט זיך אָנגעהויבען צוקוקען צו בערעלען און האָט ארויסגעזוהען, אז עס קומט צו ווינטער, איז דאָס נאָר ניט דער בערעלע, וואָס תמיד: עפּים נאָרניט דאָס לעבעדיגייט, עפּים דרעהט ער זיך אַרום, קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען, פערקלויבט זיך אין א ווינקעל, זוינט די לאפּע און דרימעלט נאָכצע טעג מיט נאָנצע נעכט. מע דארף איהם וועקען, ער זאל עפּים פרעסען, עפּים זשליאקען... בערעלע שלאָפּט!

ניין, בערעלע שלאָפּט ניט. בערעלע טראכט, בערעלע טרוימט, בערעלע חלומ׳ט פון א גרויסער וועלט, וואָס ער ווייסט זי ניט, פון א פרייען וואלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון א בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיינמאל ניט פערזוכט, נאָר ער פיהלט

דאָס, ער פיהלט דאָס בחוש און בענקט נאָך דעם, ווי עס בענקט אַ קינד אַ יתום נאָך דער מאַמע, וואָס ער האָט זי קיינמאָל ניט געזעהען. בערעלע פיהלט, אז ניט דאָ, צווישען אויוועז, איז זיין אָרט; צו ענג איז פֿאַר איהם דער צווישען־אויוועז; צו קליין איז פֿאַר איהם די שטוב. ער פיהלט, אז עפּיס ציהט איהם, עפּיס שלעפּט איהם, עפּיס טרייבט איהם פון דאָנען, און עמיצער שעפּטשעט איהם אויפֿן אויהער: „בערעלע! נאָרישער בערעלע! שטעה־אויף, גלייך־אויס די ביינער דיינע, צעטראָג די שטוב אויף שטיקלעך, לעג אויס די מענשען מיט איין קלאַפּ און טראָג זיך אָפּ פון דאָנען אהין, וויים־וויים, אָט דאָרטען, וואו עס גרינט דער וואַלד, אָט דאָרט, וואו עס שמעקט מיט בלאָטע, אהין טראָג זיך אָפּ, אהין, צווישען דייניגע!"... און בערעלע הערט זיך צו צום קול, וואָס שעפּטשעט איהם, און האלט צוגעמאכט די אויגען. ער שלאָפט ניט, נאָר ער טראכט, ער טרוימט, ער חלומ'ט פון א גרויסער וועלט, וואָס ער וויסט זי ניט, פון א פרייען וואַלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון א בעסער גליקלעך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיין מאָל ניט פער־זוכט... נאָר אָט קומט צו געהן משה־יענקיל פון שטאָדט מיט פולע קעשענעס. בערעלע דערשמעקט, אז משה־יענקיל האָט געבראכט צו טראָגען גוטע זאכען, נים און האניג און א ביסעל משקה — אוי, דאָס ביסעל משקה! — און ער שטעלט זיך אוועק אויף די הינטער־שטע פיס, נעמט איהם ארום מיט די פעדערשטע לאפעס, קריכט מיט דער מאָרדע צו איהם גלייך אין בוזים אריין. משה־יענקיל טרייבט איהם אָפּ: אוועק, דו טרפה'נער האלז! אוועק, דו שכור־ניק! און בשעת מעשה ציטערט ביי איהם דאָס לייב, וואָרום פון בערעלע'ס ארומנעמען קאָן מען זיין לייטען־גלייך; נאָך איין קוועטש אביסעל א שטארקערען — ווערד מען א קרוש... און ער גיט איהם אָפּ וואָס ער האָט, אבי פּטור ווערען פון זיינע לאפעס. פון דעם ארומנעמען, וואָס בערעלע נעמט איהם ארום, טראָגט משה־יענקיל אין זיך צווייערליי געפיהלען: אי פערגעניגען, אי שרעק.

ס'איז איהם בשעת מעשה אי גוט, אי ער האָט מורא. גוט איז איהם, וואָס ער האָט אויסגעהאָדעוועט אזא גווארדיאן; מורא האָט ער, וואָס בערעלע איז שוין צופיעל בערעלע...

ה.

ניט איין מאָל פלעגט אונזער משה־יענקיל, ליגענדיג אין בעט, קוקען אויף בערעלען און זיך טראָכטען: „אוי, וועלן דער דאָזיגער נפש זאָל חלילה וויסען וואָס פאַר א כח אין איהם ליגט!"... אלע מאָל, וועלן ער איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, האָט משה־יענקיל מיט שרעק א קוק געטהאָן אין קאָמערעל: וואו איז בערעלע? וואו איז שרה־זיסעל זיין וויב?... און שרה־זיסעל זיין וויב האָט נישט אָנגעהויבען צו וויסען פון איהר מאַן'ס פחדים: איהר איז קיינמאָל אויף די נעראָנקעו נישט געקומען, זו ס'איז דאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר בערעלען. מערקווירדיג! זי איז מיט איהם אזוי געוואוינט געוואָרען, זו מיט דער צייט האָט זי אָנגעהויבען פערגעסען, זו בערעלע איז א חיה, א „חיה רעה", ווי זי פלעגט אמאָל אויף איהם זאָגען. וואָס הייסט, בערעלע איז א חיה? בערעלע איז א בערעלע — און א סוף... האָדעוועו האָט זי איהם געהאָדעוועט ווי א קינד, און געארבייט האָט זי מיט איהם, ווי מיט א קנעכט. זי האָט זיך געשאָפט מיט איהם, ווי מע שאָפט זיך מיט א בעריענטען. און בערעלע האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס מע האָט איהם געהייסען: געטראָגען האָלץ פון דרויסען, געשעפט וואָסער פונ'ם ברונען, אַרויסגעטראָגען דאָס מיסט פון שטוב, — כל עבודת פרך האָט זי מיט איהם געטהאָן, און אלע מאָל מיט ווערטער, ווי מע רעדט, להבדיל, מיט א מענשען:

— נו, שלים־מזל, שטעל פיס! זעה נאָר, ווי ער ריהרט זיך, ווי א בלייען פוינעל!

אזוי פלעגט שרה זיסעל זיך אויס'טענה'ן מיט איהם, און א מאָל, זו ער איז געלעגען און געדרימעלט, פלעגט זי זיך מיט איהם ניט

צערעמאָניען און דערלאַנגען איהם מיט דער קאָטשערע אין זייט אַריין:

— גענוג דיר שוין, שלים־מזל, צו פּאָפּען, שטעה אויף, וועל איך דיר געבען פרעסען!

און בערעלע שטעהט אויף פון דער ערד, טרייסעלט זיך אָפּ די פעל, געהט־צו צו שרה־זיסלען אויף צוויי פיס און שטעלט זיך אַוועק, ווי אייגער רעדט:

— הנני — איך בין אָנגעברייט...

— וואָס זאָגסט דו אויף אונזער בערעלען, ווי ער איז דאָס, קיין עין־הרע, אויסגעוואַכסען?

אַזוי זאָגט שרה־זיסעל צו איהר מאַן און בעקומט ענטפער:

— אויסגעוואַכסען איז ער, נאָר אַזוי זיך באַגעהן, ווי דו באַגעהסט זיך מיט איהם, דאַרף מען אויך ניט.

ענטפערט איהם דערויף שרה־זיסעל:

— א מכה דער מאַמע זיינער! ס'וועט איהם שאַדען צום שדוך?

ענטפערט איהר דערויף משה־יענקיל:

— צום שדוך וועט דאָס איהם ניט שאַדען, נאָר דערמאָן דיך וואָס דו אַליין האָסט אַמאָל געזאָגט אויף איהם...

— וואָס האָב איך דען געזאָגט אויף איהם?

— אָנו, דערמאָן דיך נאָר אַקאָראַט.

— אַדרבה, דערמאָן מיר וואָס האָב איך געזאָגט?

— דו האָסט געזאָגט, אז א בער בלייבט א בער, א חיה רעה.

— איך האָב געזאָגט?

— וואָר דען האָט געזאָגט?

— אוי! עס איז פון זיי ניט אויסצוהאַלטען, פון די מאַנס־בילען!

אַזוי שרייט אויס שרה־זיסעל און טהוט א פּליעסק מיט די הענד און עסט דעם מאָן און טאָטשעט איהם, און פיילט איהם א גאַנצע

נאכט, ווי ער איז ווערטה און ווי עס פאסט פאר א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסעל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

1.

איינמאל — דאס איז געווען פאר שבועות — איז משה־יענקיל געפאהרען פון שטאדט אהיים אויף יום־טוב אויפגעלענט, פרעהליך. די זון האט געפייערט, צענאסען זיך מיט איהרע הייסע שטראהלען אויף די גרינע פעלדער פון ביידע זייטען וועג. און מחמת ס'איז שוין א צייט ניט געווען קיין רעגען, איז דער שטויב פון די רעדער געווען גרויס, געמאנגען ארויף, ווי א רויך, פערשטעלט דאס דארף מיט דער מיהל מיט דער שטוב מיט די בוימער, וואס פאר דער שטוב. נאר פיהלען פיהלט משה־יענקיל, אז ער איז אין דער היים, און ער דערהערט א מאדנעם רעש, קולות פון א סך מענשען, א טומעל, א הו־הא, א טיוקען מיט א פייפען מיט א געלעכטער און מיט א נעשריי: הוררראאאא!!

— בערעלע!...

דאס איז געווען די ערשטע מחשבה, וואס איז איהם געקומען אויפ'ן קאפ, — און משה־יענקיל האט א שמיץ געטהאן דאס פערד און איז צוגעפאהרען צו דער שטוב, און זיינע אויגען האבען דער־זעהען...

מיר מוזען אוועקוואלפען אויף א מינוט משה־יענקלען און אפ־מאהלען זיין וואהנונג, וואס איז בעשטאנען פון א הויף, א שטוב, א קאמער פון תבואה מיט א גארטען פון עטליכע בוימלעך, מיט א ברונען און מיט א געפלאכטענעם הילצערנעם פלויט ארום און ארום. דאס אלעס האט משה־יענקיל אליין כמעט מיט זיינע אייגענע הענד געמאכט אין פערלויף פון מעהר אלס צוואנציג אהר. איטליכס פלעקעל איז איהם געווען טהייער. יעדעס שטיינדעל האט צו איהם געהערט וועלטער. ניט בלויז געהערט, נאר געזונגען, געזונגען!

דעם גאַרטען האָט ער אַליין געוועצט. די בוימלעך אַליין געפלאַנצט. און וואָס פאַר א היות, וואָס פאַר א פערגענינגען, וואָס פאַר א נחת האָט ער געשעפּט, אז דער ליעבער זומער איז געקומען, און דער גאַרטען האָט זיך צעוואַכסען, און די בוימער האָבען זיך צעבליהט, און... אָט וואָס זיינע אויגען האָבען איצט דערזעהען: די קאַמער צעוואַרפענע, די זעק צעשליידערט, די תבואה צעשאָטען איבער'ן גאַנצען הויף און אויסגעמישט מיט צערייסענע פּערינעס מיט קישענס, וואָס האָבען זיך געוואַלגערט אינאיינעם מיט א סך שערבלעך פון צעבראָכענע כלים, און ווייסע פּערערען האָבען זיך גערהט און געטראָגען אין דער לופטען, ווי שניי, און געפאַלען אין בלאָטע אריין. עטליכע בוימער פונ'ם גאַרטען זענען געלעגען במחילת כבודם מיט'ן פּנים ארָאפּ, אויסגעבראָכען און אויסגעריסען מיט'ן ווּאָרצעל, און אויך דער קלאָץ פונ'ם ברונען, וואָס מע שעפּט מיט איהם וואַסער, איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד ווי לאַנג ער איז... די שטוב גופא איז געווען ערטערווייז צעשלאָגען, די פענסטער צעבראָכען, די טהיר איז געלעגען ביי א זייט, און אויף איהר האָבען זיך געוואַלגערט צעבראָכענע בענקלעך מיט צעשטויסענע כלים מיט צעשאָטענע גרויפען, אויסגעמישט מיט פּערערען — איין אמת'ער פאַגראָם, א חורבן!...

און אויבען, אויפ'ן דאַך פון דער שטוב, שפּאַציערט ארום הין און צוריק בערעלע אויף צוויי פיס, ברומט ווי א באַס, מלא כעס, חאַפּט א ציגל פונ'ם קוימען, א באַלקע פונ'ם דאַך און טהוט אלע מאל א שלייפער אין דער ערד אריין מיט אזא כח, מיט אזא האַס, מיט אזא רציחה, וואָס משה־יענקיל האָט דאָס אויף איהם נאָך קיינמאל ניט געזעהען. ער האָט בערעלען נישט געקאָנט דערקענען: דאָס מויל איז איהם אפּען, די צונג ארויסגעשטעלט, די אויגען אָנגענאָסען מיט בלוט, און בערעלע שפּרינגט פון איין עק דאַך צום אנדערען, מיט אזא מין מהירות און מיט אזא מין אימפּעט, אז מע האָט געזעהען, טאַמער שפּרינגט ער ארָאפּ, — איז

סכנת־נפשות, ער איז דורם מענשען... און די ווייסע־חברה'ניקעס, די וואָס פערשטעהען ניט וואָס דערפון קאָן ארויס, שטעהען און לאָכען און פייפען און שיטען מיט ווערטלעך:

— אָט אזוי, בערקאָ! אָט אזוי פאָטאָפּיטש! באוויין זיי וואָס דו קאָנסט! רעכען זיך אָפּ מיט דיינע בעלי־בתים, זיי זאָלען וויסען וווּ טהייער פעפער איז!... הוראָ!!...

און וואָס מעהר די קונדסים שרייען, הוקען און טיוקען און פייפען, אזוי מעהר גיהט בערעלע ארויס פון די כלים און ארבייט מעשים אשר לא יעשו.

— א ביקס! א ביקס! גיכער א ביקס! — שרייען די עלטערע מענשען, די וואָס פערשטעהען, וואָס דאָ טהוט זיך, מיט וואָס דאָס שמעקט...

משה־יענקיל שטעהט און קוקט, און קוים וואָס ער פערשטעהט וואָס דאָ טהוט זיך. א פראָסט לויפט דורך איבער זיין לייב, און ער טראכט זיך: „בערעלע איז משוגע געוואָרען! משוגע געוואָרען! שוין זשע וועט מען בערעלען שיסען?!"... און משה־יענקיל פיהלט, ווי עס האָט זיך איהם אָפּגעריסען עפּים אין האַרצען: מע וועט בערעלען שיסען? שיסען בערעלען?... און איידער ער רעדט אויס א וואָרט הערט זיך א שאָס, און נאָך א שאָס, — איינס, צוויי, דריי, פיף־פאָף! א בלוי רויכעל פערשטעלט אויף א מינוט די אויגען; עט הערט זיך א שאַרפער ריח פון פולווער, און פון דאָך פאָלט אראָ א גרויסע שוווערע זאָך, טהוט זיך א זעץ אין דער ערד אריין מיט א שטאַרקען כח, קאטשעט זיך נאָך אבי־סעל אין בלאָטע און חאַרהעלט, ווי א געקוילעטער אָכס, און ציהט זיך אויס מיט אלע פיער פים ארויף, און עס זעהען זיך ארויס די הוילע שוואַרצע טריט מיט די בריטע פיאָטעס.

— בערעלע?... אויס בערעלע!...

און די ווייסע־חברה'ניקעס הויבען אויף א נייעס „הוראָ", און משה־יענקיל דערזעהט, ווי עס יאָשעט בלוט פון בערעלע'ס קאָפּ

און פון בערעלע'ס האַרץ, פערשטעלט ער זיך מיט ביידע הענד דאָס פּנים; ער קאָן קיין בלוט ניט זעהען; ער קאָן ניט זעהען בערעלע'ס בלוט...

* * *

און דאָרט, אין שטוב, אין מיטען גרויסען חורבן, ליגט אויסגעצויגען שרה־זיסעלע, צוגעקוועטשט האַרט צו דער ערד, דאָס מויל איז איהר אָפען, דאָס פּנים בלוי, די אויגען שרעקליך, שרעקליך! און עמיצענס שווערע־שוערע טריט זענען קענטיג אויף איהר צעבלוטיגט לייב, אויף איהר צעריסענער ברוסט... — — —

דריי לוחות

פאר וואס איז דער בעריהמטער טאלמאטשאוו
געוואָרען א שונא־ישראל ? — דערצעהלט פון
אַיין אַדעסער אידישען ראָזנאָזשטשיק, וואָס
פערקויפט אידישע גאָזעטען און האַנדעלט־
אונטער בשתיקה מיט „אינטערעסנט אַמקריט־
קעס" פון פאַריז. — איבערגעגעבען טאַקי
מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאָהר 1913

דריי לוחות

—איהר פרעגט, ווי קום איך, א איד, א טאטע פון קינדער, צו האנד־
לען מיט אזא טריפה סחורה, זאפרעשטשאנע טאוואר, „אינטערעסנע
אטקריטקעס" פון פאריזש? —דאס האב איך איהם צו פארדאנקען, נאר
איהם — אונזער טאלמאטשאוו'ען ימח שמו! איצט, אז ס'איז שוין
אוועקגעגאנגען אזא ציים און טאלמאטשאוו איז אוים טאלמאטשאוו
און אדעם איז שוין וויעדער אדעם, מעג מען שוין, דאכט זיך, דערצעה־
לען דעם גאנצען אמת, פון וואנען נעמט זיך עס, וואס אונזער
טאלמאטשאוו איז געווען אזא שונא ישראל? איך האב מורא, אז
איך, ווי איהר קוקט מיך אן, האב אין דעם א גרויסען חלק, אויב
ס'איז ניט אינגאנצען איבער מיר! איא, ס'איז אייך אודיוויטעלנע,
ווי קום איך, א איד א ראזנאשטשיק, וואס פארקויפט אידישע גא־
זעטען בשתיקה, וואס האנדלעט אונטער מיט „אינטערעסנע אט־
קריטקעס" פון פאריזש, ווי קום איך צום גענעראל טאלמאטשאוו?
און וואס פאר א מחותן בין איך וואאבשטשע מיט גענערעלע?
נאר די מעשה איז, פארשטעהט איהר מיך, וואס יעדער „וואדרום"
האט זיך זיין „דארום" און וואס א איד איז א איד... אויב איהר
האט צייט, וועל איך אייך עפּים דערצעהלען, וועט איהר הערען
א שענס.

דאס איז געווען, פונקט אזוי ווי היינט, חול המועד סוכות איז
דאס געווען, טאקי דא אין אדעס, שוין היבשע עטליכע יאהר צוריק,

אדעם איז נאָך געווען וואָבשטשע ארעם, מע האָט נאָך נישט גע־
וואוסט פון קיין טאָלמאטשאוו צו זאָגען, און א איד האָט זיך גע־
קאָנט פראָנק און פריי ארומטראָגען איבער דער גאָס מיט אידישע
כפרים און ביכלעך אויף צו פארקויפען. קיין אידישע גאזעטען
איז נאָך דעמאָלט ניט געווען אזוי פיעל ווי היינט, נאָפּרימער,
און מע האָט פאר קיינעם קיין מורא ניט געהאט, און קאָנטרעבאַנ־
דעווען מיט אינטערעסנע אָטקריטקעס פון פאריזש האָט מען אויך
נישט באראפט. בין איך מיר ארומגענגענגען מיט מיין ביסעל
סחורה, סדורימלעך, מחזורימלעך און לוחות לכל השנה, אויף דער
לאנדשעראָנאָווסקי און אויף דער קאָטעריינסקי, נעבען פאָנקא־
ני'ן, דאָרט וואו מע קאָן חאָפען א אידען, דאָרט, וואו עס דרעהען
זיך ארום אלע בירזשעוויקעס און מעקלערס און וואָבשטשע אלער־
לייי אידען, אויסגעקוקט, טאָמער וועט ג ט צושיקען עפּיס
פּדיון. שפּאציער איך מיר, הייסט עס, איינמאל אזוי, ווי איהר
קוקט מיך אָן, אויפ'ן טרעטאר נעבען פאָנקאָני'ן, דאָרט וואו אונזע־
רע אדעסער בירזשעוויקעס רייבען די פּאדעשוועס, און טראָכט —
וואו נעמט מען א פּאָקופּאטעל אויפ'ן ביסעל לוחות, וואָס איז מיר
פּארבליבען? מע האָט שוין אָפּגעבלאָזען שופר, מע האָט שוין
אָפּגעפאסט יום־כּפּור, אט באלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט
שוין דער סוכות אויך אוועקעט — און איך האָב נאָך מיין ביסעל
רעשט אלץ ניט פארקויפט, און גאָט ווייסט, אויב איך וועל עס
שוין נאָר פארקויפען, וואָרום דאָס איז אזא סחורה, וואָס טאָמער
בלייבט עס אויף נאָך יום־טוב, איז חאָטש נעם און שענק עס אוועק
א גוי. צו וואָס טויג, נאָפּרימער, א פּראָסטראָטשעטער לוח? און
איך האָב אזש דריי אזעלכע פּראָסטראָטשעטע לוחות, פּארבליבען
פון ערב ראש השנה. געהאט א מאה, האָב איך זיי צעשטעקט
טאקי אט דא אויף דער גאָס, צום מיינסטען צווישען די בירזשעווי־
קעס, — אידען וואָבשטשע עפּים ניט אזעלכע אי־אי־אי, האלטען
ניט אזוי שטאַרק פון אידישע ספּרים, נאָר א לוח א אידישען לכל

השנה — דאָס איז אפילו פאר א בירושעוויק אויך אמאל א סחורה. מע דארף וויסען וועז פאלט אויס פסח, וועז האָט מען יאָהר־צייט — א איד איז א איד.

און שפּאציערענדיג אזוי, שטעל איך מיך אפּעט נעבע פאנקא־ני'ן און באקוק די חברה בירושעוויקעס, וואָס לויפען הין און צו־ריק — איך קען זיי שוין אלעמען אויסגעבונדען — און טראכט מיר: וועמען לענט מען פאר דאָס רעשטעל, אז זיי זענען אלע אבעו־פּעטשעט פון מיר מיט לוחות לכל השנה, דאכט זיך, ניט דורכגע־לאָזט קיינעם? און אזוי ווי איך שטעה מיר און טראכט, דערזעה איך ביי א טישעל ביי פאנקאני'ן, פּארענט, אין דרויסען־צו, זיצט א גענעראל מיט פּאליעטען, דרעהט מיט א לעפּעלע אין גלאָז קאווע, און נעבען איהם שטעהט א „קראסנע שאפּאטשקע", פון די, וואָס פאלגען א גאנג, און דער גענעראל זאגט איהם עפּים אן נאך א מאל און נאך א מאל, און יענער, די קראסנע שאפּאטשקע הייסט עס, ענטפערט איהם אויף אלסדינג: „סלושאיום, וואשע פּרעוואסחא־דימעלסטווא!" טראכט איך מיר: וואָס קאן ער איהם אנזא־גען אזעלכס, דער גענעראל הייסט עס? און נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און רוק מיך צו אביסעל נעהענטער צום גענעראל'ס טי־שעל, קוק כלומרשט אין א זייט, א איד איז א איד, און איך הער, ווי דער גענעראל זאגט צו איהם, צו דער „קראסנע שאפּאטשקע" הייסט עס, א גוועשער קאפּ, איינציג ווערטער, צעקייעט און לענט איהם אריין אין מויל אריין: „געדענק זשע, זאגט ער, וואָס מע רעדט צו דיר, זאלסט געהן צו מיר אהיים, אויף דער חערסאנסקי נומער דריי, זאגט ער, און זאלסט זאגען, זאגט ער, דער גענעראלשע, אז היינט עסט ביי אונז וואַרעמעס דער גראף מוסין־פושקין. נעדענק זשע, זאגט ער, זאלסט ניט פארגעסען — חערסאנסקי נומער דריי און דער גראף מוסין־פושקין!" און יענער, די „קראסנע שא־פּאטשקע" הייסט עס, שטעהט פאר איהם אויסגעצויגען, ווי א סטרונקעלע, און מע הערט פון איהם מעהר ניט, נאר „סלושאיום"

און „סלושאיום"! און אז יענער לאזט זיך שוין געהן, שרייעט איהם נאך דער געגנערשל נאך א מאל: „נעדענק זשע, חערסאנסקי נומער דריי, גראף מוסין־פושקין!" — און וויל זיך נעמען צו דער קאווע, דערזעהט ער מיך, ווי איך שטעה נעבען איהם גאר נאהענט און קוק איהם אריין אין גלאזו אריין, נישט צו מיינען דערביי חלילה קיין זאך, נאר וואבשטשע, גלאט אזוי, — אז ער הויבט ניט אויף אויף מיר א קול און נעמט מיך דורך מיט די אויגען: „טיעבע טשעווע נאדא?" — וואס דארף איך הייסט עס. טראכט איך מיר: וואס איך דארף וועסט דו מיר ניט געבען; און אפשר, הא?... א איר איז א איר, וואס שטעל איך דא איין? און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און טהו איהם א זאג: „וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא! קויף ביי מיר א לוח, א קאלענדאר הייסט עס". קוקט ער מיך אן: „וואס פאר א לוח?" זאג איך: „א אידישער לוח". קוקט ער מיך שוין אן נאר ווי א משוגענעם: „צו וואס דארף איך א אידישען לוח?" זאג איך: „צו וואס דו דארפסט וויים איך ניט, נאר איך דארף, זאג איך, אויף יום־טוב, ס'איז ביי מיר פארבלי־בען, זאג איך, דריי. קויף, זאג איך, וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא"... און אין הארצען טראכט איך מיר: „שען וועט זיין, אז ס'וועט געהן א נאנג און ער וועט זיך הייסען נעבען א אידי־שען לוח לכל השנה!..."

און כך הוה: ווי איך האב נאר אויסגערעדט דאס וואורט „פרעוואסחאדיטעלסטווא", אז ער טהוט ניט א הוק אויף מיר — „פאשאל וואן!" דאס גאנצע בלוט איז מיר פארקיהלט געוואָרען און, ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך נעגעבען א נעם דאס פעקעל, א איד איז א איד, אזן וויל שוין מאכען נא ליעווא קרוגאם, דערהער איך פלוצים, ווי ער מאכט צו מיר: „סטופאי סיודא!" — איך זאל געהן הייסט עס צוריק. העלפט זיך ניט. געה איך צו צוריק, הייסט ער זיך ווייזען א לוח. געה איך און ווייז איהם א לוח. פרענט ער, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהם וואס קאסט

דער לוח. נעמט ער דעם לוח און באצאָהלט מיר פאר'ן לוח, נישט נעדונגען זיך, נישט נערעדט, נישט גאָר־נישט! ווי געפעלט אייך א ענערא? מענען ניט זיין פאר איהם די כפרה דריי בירושע־ווייקעם?

— האָבען מיר שוין, הייסט עס, א פעטשאָטעק! — טראָכט אויך מיר, נעם דאָס פעקעל און לאָז מיך געהן. — א פעטשאָטעק איז טאקי זעהר גוט, נאָר וואָס טהוט מען ווייטער? וואו נעמט מען נאָך א צוויי ענערעלע אזעלבע, וואָס מע זאָל קאָנען אָפּזעצען ביי זיי דאָס איבעריגע ביסעל סחורה, די לעצטע צוויי לוחות הייסט עס? און עס פליהט מיר דורך א געדאנק — א איד איז א איד: למאי האָב איך איהם ניט פּראָגעלעגט נאָך א לוח? דעם דאָזיגען ענערא וואָלט דענן ניט אָנגעשטאָנען צו האָבען צוויי לוחות לכל השנה? אי, וואָס וועט ער טהון מיט צוויי אידישע לוחות? למאי וואָס וועט ער טהון מיט אין אידישען לוח?... און אָט אזוי טראָכ־טענדיג, איז מיר דוכגעפלויגען א נייער געדאנק — איך האָב מיך דערמאָנט, ווי ער האָט ניט לאנג אָט דא איינגע'טענה'ט מיט'ן גוי עטליכע מאָל: „ענערא־לשא... חערסאָנסקי נומער דריי... נראָף מוסין־פושקין...“ ווי איך בין א איד, דא קאָן זיין פּריון אויף נאָך א לוח!... „זיי נאָר ניט קיין שלים־מזל'ניק, אבראם מאר־קאָוויטש (אזוי רופט מען מיך נאכ'ן טאָטען מאיר אנשיל), און קוי זשעלאזא — חאפ אריין א פּאָקופּאָטעל!“ — אזוי האָב איך געזאָגט צו מיר אליין, און ניט לאנג געטראָכט, האָב איך מיך, ווי איהר קוקט מיך אָן, גענעבען א נעם פון דער קאָטערינינסקי אויף דער דעריבאסאָווסקי, פון דער דעריבאסאָווסקי אויף דער פּרעאָבראָ־זשענסקי און פון דער פּרעאָבראָזשענסקי אויף דער סאדאָווע, און פון דאָרטען גלייך איבער דער יעלישאָוועטינסקי אויף דער חערסאָנ־סקי. געקומען אויף דער חערסאָנסקי און געזומען זוכען א נומער דריי — ס'איז דא, ווי איך בין א איד! און נאָך וואָס פאר א נומער דריי — א מויערע א דוואָכעמאָשנע, איין אָסאָבניאָק!

גוט. וואָס זשע טהוט מען ווייטער? דאַרף מען, הייסט עס, געבען א ציה ביי'ם גלעקעל און זיך נאָכפרעגען אויף דער ענגעראַלשע? און איך נעם זיך צום גלעקעל און טהו א קלונג און טראַכט מיר: דאָס וועט זיין שען, אז ס'וועט ארויס א סאַלדאַט, און אפשר נאָך מיט א הונט, וועט מיר געבען דעם וועג און נאָך אָנרייצען אויף מיר דעם הונט — מעהר פעהלט מיר נישט! און כך הוה. עס געהט אַוועק א מינוט און צוויי און דריי. איך שטעה און שטעה — קיינער יאַוועט זיך ניט. טראַכט איך מיר: אויף מיין שלים מזל באַדאַרף קיינער ניט זיין אין דערהיים... און אפשר איז דאָס גלעקעל נאָר־וואָס קאַלי געוואָרען? מע דאַרף פֿרובען נאָך א מאָל. און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אָן, און דאַוואי קלינגען איינס, צוויי, דריי — עפענט זיך ניט די טהיר און עס שפרינגט ניט ארויס א שיקסע מיט א בארשט: „שטאָ נאדאָ?" וויל איך מאַכען פיס, נאָר איך פארהאַפּ מיך — א איד איז א איד — און רוף מיך אָן צו איהר: „איך דאַרף האָבען, זאָג איך, צו דער ענגעראַלשע באַדאַרף איך, לימשנאָ צו איהר, זאָג איך"... קוקט זי מיך אָן, ווי איינער רעדט: וואָס איז דאָס פאר אַיין אָנשיקענישע! און געהט און פארהאַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, זי זאָל עס מיר זאָגען א וואָרט אפילו — א שענער ברוך־הבא! און אפשר וועט זי זיך יאַוועג נאָך א מאָל? אַדער זי וועט ארויסשיקען דעם סאַלדאַט מיט'ן הונט? אזוי טראַכט איך מיר און האָב חשק מאַכען אַיין אָפּטריט, נאָר אז איך בין שוין דאָ און האָב שוין אָנגעקלונגען, איז פארפאַלען. און כך הוה — עס געהט ניט אַוועק קיין האַלבע מינוט, עפענט זיך די טהיר און עס באַווייזט זיך א פריצטע, א יונגע, א שענע, בלוט און מילך. זאָל עס זיין זי, די ענגעראַלשע הייסט עס? איז זי צו יונג. זאָל עס זיין דעם ענגעראַל'ס א טאַכטער — איז ער צו יונג. דערווייל די צייט שטעהט ניט, מאַכט זי צור מיר: „שטאָ נאדאָ?" טראַכט איך מיר, וואָס טהוט מען וויטער? זאָגען איהר „וואשע פרעוואָסחאַדיטעלסטוואָ" — איז גוט.

אויב זי איז די נענעראלשע. ווי זשע איז אבער טאמער ניט — פאר וואס קומט איהר פרעוואסחאדיטעלסטוואס? נאר א איד איז א איד, פאל איך אויף איין עצה און באגעה מיך גאר אהן א שום פרעוואסחאדיטעלסטוואס, און הויב אן גלייך פונ׳ם עסק: „אזוי און אזוי, זאג איך, דער נענעראל האט ביי מיר געקויפט, זאג איך, א לוח, א קאלענדאר הייסט עס, און האט מיך געבעטן, געהייסען הייסט עס, איך זאל דעם לוח, דעם קאלענדאר הייסט עס, אפטראגען אהיים אויף חערסאנסקי נומער דריי, און דא וועט מען מיר באצאהלען; נאר טאמער וועט מען מיר ניט וועלען גלויבען, זאג איך, האט מיר דער נענעראל געהייסען זאגען א סימן, זאג איך, אז היינט עסט דא וואראמעם דער גראף פוסין מושקין...“ צעלאכט זי זיך, די נענעראלשע הייסט עס: „ניט פוסין מושקין, נאר מוסין פושקין“... טראכט איך מיר: וויבאלד דו לאכסט, ביזט דו פון מיינע פריצטעס. און איך רוף מיך אן צו איהר: „ביי מיר האסט דו גע׳פועל׳ט, זאג איך, פוסין מושקין, מושקין פושקין — אבי, זאג איך, דער סימן איז א סימן“... און איך געה און דערלאנג איהר דעם לוח. נעמט זי דעם לוח און באטראכט דעם לוח פון אלע זייטען, און פרעגט מיך, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהר וואס קאסט דער לוח. נעמט זי דעם לוח און באצאהלט מיר פאר׳ן לוח, געזעגענט זיך אפ מיט מיר און נאך מיט א שמייכעל — א גוטען טאג הייסט עס. געפעלט אייך א פריצטע? ניט קיין פריצטע, נאר א גאלד! פאר איהר מעגען שוין זיין די כפרה נישט קיין דריי בירזשעוויקעס, נאר טאקי נאנצע דרייסיג! בין איך פטור געוואָרען, הייסט עס, פון א רעשטעל, געבליבען אין נאנצען מיט איין לוח. מעג מען שוין נעהן אהיים עסען וואראמעם, צי ניין?

אפגענעסען וואראמעם און אויסגערוהט זיך אביסעל, טאראט עס מיך וויעדער אמאל. אמת, טאקי ג׳פטר׳ט דעם גרעסטען רעשטעל, געבליבען אינגאנצען מיט איין לוח, נאר פון דעסטוועגען

גלוסט זיך פון דעם איינעם אויך פּטור ווערען. וואָרום צו וואָס טויג איין אַלטער לוח, א פּראָסטראָטשעטער? מע באַדאַרף פּטור ווערען פון׳ם לוח! נאָר ווי אזוי ווערד מען פּטור פון א לוח, אז דער גרעסטער טייל בירושעוויקעם זענען שוין אָבזופּעטשעט מיט לוחות? ניין, מע באַדאַרף זיך דורכגעהן איבער דער שטאָדט נאָך א מאָל. און, נישט לאַנג געטראַכט, נעם איך דאָס פּעקעל און לאָז מיך נעהן גלאַט אזוי, וואָבשטשע. און מחמת איך בין שוין געוואוינט געווארען צו דער לאַנדזשעראַנאַווסקי און צו דער קאַטערינסקי, טראָגען מיך שוין די פּיס אַליין גלייך אהינצוצו, דאַרטען וואו די בירזשעוויקעם רייבען פּאַרעשוועם — וואוהין דענן זאָל מען נעהן? — טאָמער וועט נאָט פּאַרט צושיקען עפּיס א פּאָפּאַטעל — איננאַנצען איין שטיקעל לוח! און, ווי איהר קוקט מיך אָן, דרעה איך מיך אַרום הין און צוריק, ווי איין אומרוה, באַטראַכט די בירזשעוויקעם, ווי זיי לויפען דאָ אַרום, ווי די פּאַר׳סמ׳טע מייז, זוכען א קערבעל צו פּאַרדיענען — יעדער זוכט א פּאַרדיענסטעל. דערווייל, אזוי ווי איך דרעה מיך דא, דערזעה איך פון דערווייטען, ביי פּאָנקאָני׳ן, וויעדער א נענערעל און וויעדער אין פּאַליעטען! טראַכט איך מיר: „אָט דאָס וועט זיין שען, אויב נאָט האָט מיר צוגעשיקט א פּרישען נענערעל, א פּאָפּאָטעל אויפ׳ן לעצטען לוח!“ און עס פליהט מיר דורך א געדאַנק: ס׳איז אפשר איין עבירה, וואָס איך האָב מעהר ניט אז איין לוח, וואָרום וויבאַלד אז נענערעל וועלען אָנהויבען קויפען אידישע לוחות, קאַלענדארען הייסט עס, מעגען שוין דעמאָלט זיין די כּפּרה אַלע בירזשעוויקעם מיט דער גאַנצער בירזשע!

און אזוי ווי איך טראַכט מיר אָט דאָס, איך גיב א קוק — כך הוה: ס׳איז טאַקי מיין נענערעל! איך האָב איהם, ווי איהר קוקט מיך אָן, באַלד דערקענט! ער מיך האָט אָבער, אָפּנים, אויך דערקענט. פון וואַנען וויים איך עס? איך האָב געזעהען, ווי ער האָט זיך געגעבען א הויב־אויף פון׳ם בענקעל און א וויי מיט׳ן

פֿינגער גלייך אויף מיר. שלעכט, וואָס טהוט מען? מעהר געהט מיר ניט אָפּעט, נאָר האָבען צו טהון מיט געזערעלע! און איך האָב אָנגעהויבען, ווי איהר קוקט מיך אָן, שטעלען פּיס, אָבער טאָקי ווי עס געהר צו זיין! איך האָב אויסגערעכענט פּריהער, אז מיט אזא שטעלען פּיס ווערל איך אין צוויי מינוטען זיין אויף דער דרי־טער גאַס. און כך הוה: ס'איז ניט אוועקגעגאַנגען קיין האַלבע מינוט, הער איך עמיצער לויפט מיר נאָך פון הינטען און שרייט צו מיר, איך זאָל שטעהן בלייבען. וועל זאָל דאָס זיין? ניאַוושעלי ער אליין, דער ענערעל, הייסט עס? א בעלנות פון א ענערעל! און זעה נאָר, וואָס דאָ טהוט זיך — א איד האָט פּאַרקויפט איין איבעריגען לוח לכל השנה — קעהרט זיך די וועלט! ענערעלע לויפען איהם נאָך! שלעכט, וואָס טהוט מען? לאָזען זיך לויפען נאָך שטאַרקער — טאָמער טהוט ער א פייף, און עס לויפען אָן נאָראָדאַוואיעס. נאָך דאָס פעהלט מיר — מע זאָל מיך ארעסטירען! זאָל איך בלייבען שטעהן — טאָמער טהוט ער מיך א חאַפּ מיט'ן צוויייטען לוח — איך האָב אָפּגענאַרט די ענערעלשע? אמעהר, וועל איך זיך מאַכען ניט וויסענדיג, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען, איך וועל מיר געהן, ווי איך בין געגאַנגען, דאָס הייסט, ניט געלאָ־פען, ניט געגאַנגען פּאַוואָלי, נאָר געשפּאַנט, ווי א מענטש, וואָס איז פּארנומען מיט זיין זאָך. אי, טאָמער יאָגט ער מיך אָן און פּרעגט מיך, וואָס לויף איך? וועל איך איהם זאָגען, אז ס'איז ביי מיר אזא נאַנג. און כך הוה: ער האָט מיך טאָקי אָנגעיאָגט! איז דאָך שלעכט, איא? וועט איהר הערען וואָס גאָט קאָן! אָנ־געיאָגט — העלפט שוין ניט. שטעל איך מיך אָפּ, איך טהו א קוק — ווער מיר ענערעל? וואָס מיר ענערעל? א נעכטיגער טאָג! ס'איז נאָר א מענטש פון די מענטשען, וואָס דערלאַנגען קאַווע ביי פאַנקאַני'ן צו די טישלעך. ער לויפט מיט א סערוועטעל אונטער'ן אָרעם און ווישט זיך דעם שוויים פונ'ם פּנים. „טפו זאָלסט דו וועהרען! — מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, ווי מיר ביידע האָבען זיך

אפגעשטעלט. — וואס האסט דו זיך צעלאזט, זאגט ער, ווי א ווילדע ציגע? קום, זאגט ער, דער גענעראל רופט דיך"... „וואסער גענעראל, זאג איך, און פון וואנען איז געדרונגען, אז דאס רופט ער מיך?" „וואס הייסט, זאגט ער, פון וואנען איז געדרונגען? וואס בין איך, זאגט ער, א טויבער? איך הער דאך, ווי דער גענעראל זאגט: „אן געהט ער, דער איד מיט די ביכלעך, לויף און ברענג איהם צו פיהרען!"... אויב אזוי, טראכט איך מיר, איז נאך נארנים אזא־נ־אומגליק, דער מלאך־המות איז נאך ווייט. א איד איז א איד. מע קאן דא נאך עפעס צוטראכטען... און ווי א בליץ פליהט מיר דורך אין קאפ נאר א שפאגעל־נייער געדאנק — אפשר וועט נאט א נס טהון, איך וועל דא פטר'ען דאס לעצטע שבלעצטע, דעם דריטען לוח הייסט עס? און נישט לאנג געטראכט, טהו איך זיך, ווי איהר קוקט מיך אן, א פאטש אין שטערן און כלומרשט א שפיי־אוים און רוף מיך אן צו איהם: „אט אזוי זשע רעד! וואס האסט דו מיר באלד ניט געזאגט, זאג איך, אז דאס איז דער נעראל פון די ביכלעך? א מארנער נענעראל! פון נאנץ פריה אן, זאג איך, אז ער דינגט ביי מיר אט דאס ביכל. ער האט מיר שוין, זאג איך, דאס וואסער אויסגעקאכט. עס קאסט א קארב, און ער גיט מיר א האלבען. איך האב איהם שוין געזאגט, זאג איך, פינף און זיבעציג, און זיבעציג, און זעכציג קאפיקעס, איין עק זאל דאס האבען! און ער האט זיך אייגנעשפארט, זאג איך, א האלבס און א האלבס! ס'זאל ניט זיין, זאג איך, דאס לעצטע ביכל, שטראף מיך גאט, אויב איך וואלט איהם אפגעלאזט אפילו א האלבע קאפיקע. נאר אזוי ווי, זאג איך, ס'איז ביי מיר דאס לעצטע, זעהסט דאך, זאג איך, געב אהער א האלבען קארב און א נעב איהם אפ דאס ביכל..."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואר דער גענעראל איז געווען? ווי אזוי איז דער נאמען זיי־

נער? ווייס איך ער היום ניט. נאָר פּאָלאָנאיען פּאָלאָנאיע איך מיר, אז דאָס האָט באַראַרפט זיין נישט קיין אַנדערער נאָר טאָל־מאַטשאָוו. וואָרום אז ניט, פון וואַנען דענן האָט זיך געמומען צו איהם פּלוצים אזא רשעות מיט אזא רציחה אויף אידען וואָאָבשטשע, אוו מעהר פון אַלעמען איז אויסגענאָסען געוואָרען זיין צאָרן אויף אונז, ראָזאָשטשיקעם פון אידישע ביכלער און גאזעטען, וואָס מיר טאָרען נאָך ער היום ניט אַרויסבאַווייזען זיך אויף דער גאָס מיט א אידיש ביכעל אָדער א צייטונג, און מע דארף זיך אַרומטראָגען מיט דעם אונטער דער פּאָלע, ווי מיט קאָנטרעבאַנדע, אָדער גנבה'שע סחורה? מיינע שונאים און אייערע שונאים און אַלע אידישע שונאים זאָלען אזוי האָבען די נאָז, ווי מע קאָן לעבען פון אזא מין קאָנטרעבאַנדעווען מיט אידישע גאזעטען! מוז מען צוהאַנדלען מיט „אינטערעסנע אָטקריטקעם" פון פאריזש, אָפענע און פאַרפּע־טשאָטעווטע אין קאָנווערטען — און דאָס איז ביי מיר דער גלאַוו־נער ארטיקעל. גאזעטען האלט איך נאָר גלאַט אזוי, וואָאָבשטשע, וואָרום דער ארטיקעל, אינטערעסנע אָטקרימקעם הייסט עס, געהט דאָ בעסער. דערויף איז פאַרהאַן צווישען די בירזשעוויקעם א סך מעהר פּאָקופּאָטעל־עס, ווי אויף אידישע גאזעטען — אָך־אָך אָך! איך ווייס, אז ס'איז פּאַסקודסטווע און אז גאָט וועט שטראָפען... נאָר וואָס זאָל מען טהון? א איד איז א איד און זוכט עפּים פאר־דיענען, קינדער ווילען עסען... מסתמא וועט גאָט מוחל זיין. ער וועט מוזען מוחל זיין. א ברירה האָט ער? עס גההט אזא טאָג — הושענא רבה, ווי מיינט איהר?... אויף זיין קאָפּ זאָל עס פאַלען. איך מיין טאָקי אונזער טאָלמאַטשאָוו'ען מיין איך, וואָרום וועו ניט ער, ימח שמו וזכרו, וואָלט איך נאָך ער היום געהאַנדעלט מיט סדורים און מחזורים און לוחות לכל השנה, פאַרשפּאָרט ארומטראָגען זיך מיט אזא פּאַס־קודסטווע. אפשר זענט איהר א פּאָקופּאָטעל? האָב איך א פּרי־שען טראַנספּאָרט, נאָר־וואָס פון פּאריזש...

לאטקעם של חנוכה

א בעשריבונג.

נעשריבען אין יאהר 1903

לאמקעס של חנוכה

א.

אין דער שטאדט קאפּעלישעל, וואָס אין דער סביבה פון מאזע־
פּעווקע, ניט ווייט פון יעהופּעץ, וואָס רעכענט זיך צו פּאָליעסיע,
געהט ארום א טאָג פּאר חנוכה פון שטוב צו שטוב פאנפּאָלי דער
שמש מיט א לאַנגען שטעקען און מיט א לאַנטערען און רופט צע־
נויף די „גאַנצע שטאַדט" צום ערשטען ליכטעל אין „הויף" אריין
אויף לאַטקעס. הייסען הייסט פאַנפּאָלי, אייגענטליך, ישראלי, נאָר
רופען רופט מען איהם „פאַנפּאָלי" דערפּאָר, וואָס ער פּאַנפּעט
מחילה שטאַרק אונטער דער נאָז און זאָגט:

— מע האָט אייך הענאָזט בעטען אין „הויף" אניין צום ענשטען
נעכטעל אויף לאַטקעס של חנוכה!

און נאָר אין דער שטאַדט קאפּעלישעל, וואו א מינדסט קינד
קען פאנפּאָלי דעם שמש, קאָן מען זיך שטויסען, אז דאָס הייסט:

— מע האָט אייך געלאָזט בעטען אין „הויף" אריין צום ערשטען
לעכטעל אויף לאַטקעס של חנוכה.

דער נאָמען „לאַטקעס של חנוכה" נעהערט טאָקי צו פאנפּאָלי'ן;
דאָס האָט ער אליין טאָקי צוגעזעצט די צוויי ווערטער „של חנוכה",
וואָס ער זאָגט זיי פון יאָהר צו יאָהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס מע
בענשט חנוכה־ליכטלעך. און דאָס אינאיינעם מיט זיין פאַנפּעוואָטע
לשון, אז ער זינגט נאָך אביסעל צו, האָט דאָס טאָקי דעם זיעבע־

טען חן. די שטאָדט קאָפּעלישעל ווערד דערפון נישט נתפּעל. די שטאָדט קאָפּעלישעל איז שוין דערצו געוואָהנט. וואָרום אַזוי איז נעוועז פּאַר־אַ־יאָהרען אין דער צייט, אַזוי איז געווען פּאַר צוויי יאָהרען, פּאַר דריי יאָהרען און אַלע יאָהרען חנוכה. און אַזוי ווען מסתמא זיין, אם ירצה השם, אויך איבער א יאָהר און איבער צוויי יאָהר און איבער דריי יאָהר און אַלע יאָהר, כל זמן דער „הויף" ווען זיין א „הויף", די נגידים וועלען זיין נגידים און די שטאָדט קאָפּעלישעל ווען בעשטעהן פון קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלית׳ים און כתרילי׳קעם וכדומה נאָך אַזעלכע מינים אַרעמע לייט, וואָס האָבען דאָרט יתרו׳ס נעמען און וואָס דרעהען זיך כמעט אַלע אַרום „הויף" און וואָס ציהען כמעט אַלע פּונ׳ם „הויף" זייער פּרנסה, משטיינס געזאָגט... סיידען טאָמער חלילה דרעהט זיך איבער דאָס רעדעל, און די נגידים וועלען אוים נגידים, און די קבצנים וועלען אוים קבצנים. נאָר דאָס איז א זאָך, וואָס סע קאָן ניט זיין: מסתמא ווען זיך דאָס רעדעל מיט גאָט׳ס הילף אַזוי גיך ניט אי־בערדרעהען; די נגידים וועלען, אם ירצה השם, בלייבען נגידים, און די קבצנים וועלען בלייבען קבצנים, ועולם כמנהגו נוהג — אַזוי איז דער מנהג פון דער וועלט, אז געלד געהט צו געלד, און צום שלים־מזל — שלים־מזל.

צו די דאָזיגע „לאָטקעס של חנוכה" גרייטען זיך אַלע: אי דער „הויף", אי „די שטאָדט", דאָס הייסט — אַלע באַיאָנער חסידים. דער „הויף" קויפט געוז, פּרענעלט שמאַלץ, קויפט מעהל און הייי־וועז און רעשטשינעט לאָטקעס, און „די שטאָדט", דאָס הייסט די באַיאָנער חסידים, רעכטען זיך שוין לאַנג אויף דער סעודה, וואָס מע גרייט זיך אין „הויף". קיינער טאָר ניט פּערעבענדיוועז אין דער היים מיט׳ן עסען, נעפּינען א חסרון אויפ׳ן וואַרמעם, פּרענען, צי ס׳איז דאָ וועטשערע:

— מאָרגען, אם ירצה השם, אין „הויף" וועט מען דיר פּאַר־בעסערען.

אזוי זאגען די וויבער צו זייערע מאנען און זענען זיי מקנא, וואם זיי זענען מאנסבילען, זענען גרייט זיך בייטען מיט זיי, נישט נאר אויף חנוכה — אפילו אויף נאך חנוכה און אויף נאך פורים, און אפילו אויף שטענדיג.

מעהר פון אלע איז ערב חנוכה פערטאראמט, געווויינטליך, די נגידית הצנועה מרת ראציל שתחיה. אייגענטליך, איז הצנועה מרת ראציל שתחיה אלע מאל פערטאראמט אין קיך און אין קא־מער און אין די ספיזשארניס, האט פיינט זיצען צענויפגעלעגט די הענד און קאן ניט ליידען, אז יענער געהט ארום אהן איין ארבייט. די אלע, וואם דרעהען זיך ארום „הויף", וווייסען שוין פריהער, אז וועז מע זאל ניט ארויינקומען צו איהר אין שטוב ארויז, וועט זי נעפינען פון איטליכענס וועגען עפים איין ארבייט: פאלגען א נאנג אין מארק ארויז, א שפרונג טהון אויף איין פוס אין דער אפטייק, העלפען איבערהענגען דעם זייגער פון איין וואנד אויף דער אנדע־רער, צו־רעכט מאכען דאם פיסעל פונ'ם טיש, פערקלעפען די פענ־סטער אויפ'ן ווינטער, מאכען א קריזשיק צו דער דייזשע אוגער־קעם — קארג זאכען גענפינען זיך אין בעל־הבתישקייט? האט קיין יסורים ניט, הצנועה מרת ראציל שתחיה פערשטעהט וועמען וואם פאר איין ארבייט עס פאסט. זי וועט ניט פערלאנגען, למשל, פון אלטער גארגעל, ער זאל ארויפקלעטערען אויפ'ן בוידעם אכטונג געבען, צי דער פיטשניק האט גוט פערשמירט די לעזשנים, אדער פון שואליק טראסק, ער זאל זיך מטריח זיין אונטער'ן אויוועז א קוק טהון, צי די עופות לענען זיך, צי ניין?... דערפאר אבער לאז ארויינקומען צו איהר א בחור'ל מאקי פון דער משפחה, ער קאן זיך זיין א חתן, פון דעסטוועגען מעג איהם אנשטעהן, נישקשה, זיך צו־זעצען אויף א ווייל, צענעמען די הענד און העלפען דער מוהמע ראצלען אפוויקלען א פאסמע בייוועלעך. און ווער שמועסט, אז סע קומט אריין אזעלכער, וואם קען אין די קלייניע אותיות, איז ער ניט קליין איבערלייענען איהר אלע סיגנאטורקעס, וואם די דאקטוי־

רים האבען איהר אמאל פערשריבען. מיט איינעם ווארט: איט־ליכער מענש איז מחויב, יענער זאל פון איהם האבען עפּיס א נוץ.

מעהר פון אלעמען קומען איהר צונוץ די מלמדים וואס אין „הויף". מיט זיי טהוט הצנועה מרת ראציל שתחיה כל עבודת־פּרך — פון דער פּאמעניצע ארויסגיסען ביז די עופות אפּטראגען צום שוחט. און אפילו די קאץ פערבינדען אין א זאק און פערטראגען הינטער דער שטאדט, זי זאל מכות קומען צוריק — דאס מעג טהון נישט נאר דער דרדקי, אפילו דער גמרא־מלמד.

ב.

די אלע אויסגערעכענטע פּארשוינען דרעהען זיך ארום אין „הויף" און בערינגען די נגידים אדער מחמת געטריישאפט, אדער מחמת נויט. צווישען זיי איז פּארהאן דאס־טען אייגער א פּארשוין, וואס שפּיעלט אין „הויף" די ראלע פון א ראש וראשון און פון א כל־זלך, און דערפּאר טאקי רופט מען איהם אין קאפּעלישעל „נתי כל־זלך". וואס, אייגענטליך, איז די עובדה זיינע אין „הויף"? — דאס לאזט זיך ניט זאגען. ער איז א טהוער, א מאכער, א טענצער, א יועץ, א סארווער, א הערט־ער, א זאגט־ער — בקיצור, א „כל־זלך" און נעגוג! ווייל דער „הויף" עפּיס דורכפּיהרען אין שטאדט, שיקט מען רופען נתי'ן און מע הייסט איהם, ער זאל אזוי און אזוי... דאדף די שטאדט עפּיס דורכפּיהרען אין „הויף", קומט מען צו נתי'ן און מע זאגט איהם דאס און דאס... צי פּועל'ט דער „הויף" ביי דער שטאדט אלסדינג, וואס ער ווייל — דאס איז קיין ספק ניט, וואדום פון וואנען לעבט דענן די שטאדט, אז ניט פּונ'ם „הויף"? נאר צי פּועל'ט די שטאדט ביי'ם „הויף" — דאס וועל איך אייך ניט זאגען. ה א ל ב פּועל'ט די שטאדט אלע מאל, וואדום דער „הויף" האט פון תמיד אן איין תירוץ: „ל א ז ד י ש ט א ד ט ג ע ב ע ן ד י ה ע ל פ ט, ו ו ע ל ע ן מ י ר נ ע־

בען די אנדערע העלפט"... אי פיין, אי קלוג, אי לייטיש, אי נישטא צו וואם צו טשעפען זיך...

— וואם האב איך צייך געזאגט? — מאכט נאכדעם נתי כל־זולך צו דער שטאדט מיט א צוקער־זיס שמייכעלע און מיט א מאדנעם ניגון און בויגט זיך איין בשעת מעשה אין דרייען: — אדרבה, גיט מיר די העלפט, וועלען זיי געבען די אנדערע העלפט, אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף...

די שטאדט ווייסט גאנץ גוט, אז ס'איז שקר וכזב, און נתי אליין ווייסט אויך, אז די שטאדט ווייסט, אז ס'איז שקר וכזב, נאר נתי טהוט דאס דערפאר, ווייל ער איז א נכנע דעם "הויף", איין עבד כנעני, איבערגעגעבען ממש מיט לייב און לעבען און מיט איין אמת, וואהרום זינט נתי כל־זולך איז א "כל־זולך" אין "הויף", געדענקט נישט קיינער, און ער אליין אויך נישט, אז ער זאל זיך מאכען איין אייגענע קאפאטע, אדער א פאליטא, אדער אפילו, איך בעט איבער אייער כבוד, א פאר הויזען — אלסדינג פונ'ם "הויף", אלסדינג פונ'ם "הויף". און דער "הויף" ווייסט, אז נתי כל־זולך איז זיי געטריי, ווי א געטרייער הונט, איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. דער "הויף" ווייסט, אז נתי וועט נישט דערלאזען, עמיצער זאל עפיס הנאה האבען פונ'ם "הויף" מעהר ווי־פיעל מע בעדארף... די נגידים אין דער שטאדט קאפעלישעל היסען "די שטיינער", און נתי — "דער שומר פון די שטיינער", און מע האט איהם פיינט און מען איז איהם דם־שונאים, דערפאר, וואם ער היט די "שטיינער", ליגט ווי א הונט אויף א וואגען היי, און מע האט פאר איהם דרך־ארץ, דערפאר, וואם ער איז א חשוב ביי "די שטיינער", כל־זולך אין "הויף".

ג.

נתי כל־זולך איז א מענש אזיין אינוועניגסטער, ווייסט אלסדינג, וואס אינוועניג טהוט זיך, האלטט אלס־

דינג, וואָס די נגידים רעדען צווישען זיך איינס אויף דאָס אַנדערע, ווערד געוואָהרע פריהער פון אַלעמען פון די אינטריגעס, וואָס קומען דאָרטען פאָר, לעגט־צו איין אויהער וואו מע בעדאַרף און קאָן האַלטען מויל. פאַר נתי'ן שעמט מען זיך ניט און מע קאָן רעדען וואָס מע וויל.

נתי כל־זלך איז א מענש איין אויסוועניגסטער, ווייסט וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, האָרכט זיך צו וואָס מע רעדט, טראָגט ארויס פון „הויף" אין דער שטאָדט אריין אַלסדינג, וואָס סע פאַסט, די שטאָדט זאָל עס וויסען, דערצעהלט כלומר'שט אזוי זיך, פארבייגעהענדיג, כמסיח לפי תומו, די גרויסקייט פונ'ם „הויף", דאָס עשירות פון „די שטיינער", זייערע צדקות, וואָס זיי צעטיילען, מיט זייערע אַלע מעשים טובים.

נתי כל־זלך, מחמת ער איז א מענש אי איין אויסוועניגסטער, אי איין אויסוועניגסטער, ווייסט ער אַלסדינג, וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, וואו א נייעס און וואו א פאַטשט, טראָגט אפ אין „הויף" אריין אַלע פליאַטקעס מיט אַלע רכילות'ען, קומט צוגעהן אַלע מאָל מיט גאַנצע פעק נייעס, פרעמדע און אייגענע, דאָס היסט, אזעלכע, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, און דאָס האָט ליעב דער „הויף".

— נתי, דערצעהל וואָס הערט זיך עפּים נייעס?

און נתי דערצעהלט, און דער „הויף" הערט זיך איין און לאַכט און קוועלט און לעקט די פינגער.

נתי כל־זלך וויסט וואו איין און וואו אויס. אז עס געהט איהם אויס שטאָף, טראָכט ער אויס א נעכטיגען טאָג, פיהרט צענויף א וואַנט מיט א וואַנט, מאַכט אן מחלוקת צווישען „הויף" און צווישען דער שטאָדט, פערפלאַנטעט איין אינטריגע, וואָס דערגעהט צו זיך־לעריען, צו מסירות און צו פעטש, און ער אליין טאַקי וועדר נאָכדעם דער מתווך, גיט צו פערשטעהן דער שטאָדט, וויי איין עכטער דיפלאַמאַט, אז מע בעדאַרף זיך מיט'ן „הויף" ניט קריגען. פאַרט

א „הויף", וואָס פון איהם לעבען, קיין עין הרע, אזוי פיעל איידען... און נתי נעפינט א פשרה, מאכט א שלום, ביז דעם נייעם קריעג.

נתי כל־וּלך האָט צו שאפען אין „הויף" איבער אלסדינג: אי־בער די מלמדים, איבער די פערד און וועגעלעך און איבער די דיענ־סטען. ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ אלסדינג: די מצה שמורה, דאָס גרינס אויף שבועות מיט'ן סכך צו דער סוכה, די כפרות מיט די הושענות מיט'ן אתרוג — אומעדום, אין יעדען אָרט, צו יעדער צייט איז נאָר נתי און נאָר נתי.

— וואו איז נתי? למאי זעהט מען ניט נתי'ן? געהט צו נתי'ן!

און נתי, א אידעל מיט גרויסע באָנקעוואָטע אויגען, מיט א נעקרייזעלט קעפּעלי, ווי ביי א שעפּעלי, און מיט א גלאָט פּנים, וואָס סע ווייל ניט וואכסען אויף דעם קיין באָרד, אחוץ צוויי־דריי רויטע פערימלעך, איז תמיד פערטאָרערמט, האָט שטענדיג קיין צייט ניט, לויפט אָרום, ווי א פערד'סמ'טע מויז, שוויצט און ארבייט נעשמאק, דיענט נעטריי, טהוט אלסדינג ערנסט, מיט כונה — „לשמה".

ד.

נתי'ס גרויסקייט מיט נתי'ס גבורות מיט נתי'ס בריה'שאפט זעהט מען אָרויס ערשט דעמאָלט, וועז אין „הויף" איז עפּיס א שמחה, א חתונה, א ברית, א קנס־מאָל, א פּריון־הבן, א בר־מצוה, א סעודה, א קערמעשעל און גלאָט א יום־טוב. דעמאָלט פערשטעקט נתי די פּאָלעס, פערקאָטשעט די אָרבעל ביז די עלענבויגענס, מאכט מיט הענד און קאָמאָנדעוועט.

מיינט ניט, אז קאָמאָנדעוועז, שאפען זיך מיט יענעם איז א קלייניגקייט. קאָמאָנדעוועז דארף מען קאָנען, קאָמאָנדעוועז הייסט — אלייז נישט טהון גאָרנישט, פון דאָנען אהין, פערלאָזען זיך אויף יענעם, נאָר די גאָנצע וועלט בעדארף זעהען, אז סע טהוט זיך אוז

סע ארבייט זיך און סע קאָכט זיך. אַנקוקען נתי'ן ערב פּסח בשעת אַרײַנפיהרען די מצה שמורה אין „הויף" אַריין — מעג מען געהן אויף חידושים. אײַנגעבוינען אין דרייען, לויפט ער אַרום הין און צוריק, מאַכט מיט הענד און שרייעט אויף עטליכע לשונות מיט א מאַל:

— פֿאוואָלי, רב יענקעל! סטערָאשנע, מיקיטא! היט זיך, מנשה! זרוקאַמי חלילה!

ערב שבועות, אז ער בעדאַרף פערזאָרגען דעם גאַנצען „הויף" מיט גרינס, שעלט ער די גויים אויף וואָס די וועלט שטעהט:

— וואָזמי טאַבי טשאָרט, אַדער חאַלערא נא טוואָיו האַלאָווע!

און ערב יום־כּפּור, בשעת קוילען די כּפּרות, קוילעט ער זיך מיט די שוחטים:

— איך פּרעג אייך, זאָגט מיר, אַדרבה, וועט איז בילכער: דער „הויף", צי די שטאָדט? ניין, איך מיין מאַקי באמת, אַדרבה!

און ערב סוכות, בשעת בויען און דעקען און אויסהענגען די סוכה, — דעמאָלט טרעט ער ניט אַפּ פון דער ארבייט אויף קיין מינוט, טרייבט איטליכען בעזונדער אין האַלז און נאַקען:

— גיכער! שווידקאַ! ריהרט זיך! ניט אַזוי! מיקיטא! נישקאַם־טישקאַם! אָט אַזוי! בנציון! העכער! לעהמענער גולם!

און אויך חנוכה צום ערשטען ליכטעל איז נתי כּל־וכּך פּול מיט ארבייט, ווי, להבדיל, א פּעלדמאַרשאַל, בשעת ער בעדאַרף אַרויסטרעטען מיט מיט'ן חיל אין דער מלחמה. א קלייניגקייט — מע האָט צענויפנערופען א שטאָדט מיט אידען, באַיאָנער חסידים, צענויפגעטריבען, קיין עין הרע, אזוי פיעל אַרעמע לייט, און ער, איין מענש אליין, בעדאַרף פערזאָרגען אַלעמען מיט ערטער, מיט טעלער, מיט גאַפּלען און מיט מעסערס. אמת, ער האָט געטוּ העלפערס: אַלע דיענסטע, מיט אַלע משרתים, די אידישע און די גויעשע, מיט אַלע מלמדים פון „הויף", מיט גלאָט אידען און ווייבער, וואָס דרעהען זיך אין „הויף" און ארום „הויף", לעקען און שמעקען, חאַפּען א

מאָל א פערדיענסטעל, א מאָל א נמילות־חסד און א מאָל גלאָט, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א נדבה, איין אָלט מלבוש'ל, א ביסעל מעהל אויף שבת, שמאָלץ אויף יום־טוב אָדער איינגעמאכטס אויף א רפואה. פון די דאָזיגע פֿארשוינען האָט נתי א גאַנצע ארמיע העל־פערס, וואָס קריכען אין דער ערד אַריין, זענען זיך מחיה, וואָס זיי קומען אויך אמאָל צונוץ. די דאָזיגע ארמיע ארבייט געטריי, וואָרום זי איז הונגעריג, און נתי דער פעלדמארשאָל, אונטערגעשטעקט די קאַפאָטע און פערקאָטשעט די ארבעל, קאָמאַנדעוועט אויף א קול:

— רב אברהם־זלמן, אהערצו! א טעלער אויף צווייען! פע־סיל, די זאָלץ! לחיים, רב חיים! מיקיטא, וואָזמי טאָבי טשאָרט! רב פייסי, רב פייסי, נעם * אַביסעל, מהכתיתי! מיט די ידים, רב זרח! אויסגעגאַנגען גאָפֿלען! רב שעפּסעל, רב שעפּסעל, אַנו נעם קאָרשט א שנעפּסעל! דיענסטעו! סארוועם! נאָך לאַטקעס!

און דער עולם, באַיאַנער חסידים, צום מיינסטען ארעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלית'ים און כתרילִיקעס, האָבען זיך צוגעהאָפּט צו די „לאַטקעס של חנוכה", עסען נאַנץ געשמאַק, טונקען די הייסע מחיה'דיגע לאַטקעס אין דער פרישער שמעקענ־דיגער שמאָלץ, און דער ריח צעגעהט זיך אין אָלע אברים, און דער טעם איז טעם גן־ערן, און דער בראָנפען איז שטאַרקער בראָנפען, פערקאָכט ביי'ם האַרצען, עס שטעלען זיך אזש טרערען אין די אוי־גען, און נתי כל־זלך, דער פעלדמארשאָל, קאָמאַנדעוועט:

— טרינקט, אידען, לחיים און פאַרבייסט מיט הייסע לאַטקעס של חנוכה!

---

* די באַיאַנער חסידים צווישען זיך איהרצען זיך ניט, זאָגען אייגס דעם אַנדערען „די".

ה.

און דאָרטען, אויבענאָן, זיצט דער „הויף", דער גאַנצער „הויף", און קלויבט נחת. אַלע ברידער, די „שטיינער", מיט אַלע שוואָגערס, אַלע זייערע זיהן מיט אַלע אייִדעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באָאַנער חסידים, אַלע אָננעטהאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאַפאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַר־מעלקעלעך, אויסגעפוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר'ס, — בעזונדער, געווויינטליך, ארום א טיש, אַלע איינגעטונ־קען אין סאַמעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פע־רעל, מיט דימענטען און בריליאַנטען.

— נתי, וואו ביזט דו ערגיץ אין אל־די גוטע יאָהר? נתי, קום נאָר אהער, נתי!

קומט צו־לויפען נתי, איינגעבוינען אין דרייען.

— הא? וואָס? וואָס איז?

— וואָס זיצט עפּיס דער עולם אזוי דאָסיג? זעה נאָר, סע זאָל ווערען א ביסעל דאָסיגער!...

און נתי, וואָס פערשטעהט אַלע מאָל אויפ'ן וואונק, שטויסט זיך אָן וואָס מע מיינט, וואָס דער „הויף" פערלאַנגט, און טהוט זיך א לאָז טיף אין עולם אַריין, און רוימט איין א סוד אין אויהער וועמען מע בעראַרף, — דערויף האָט שוין נתי זיינע לייט: די שוחטים, מיט די רבנים, מיט די מלמדים, מיט די איבעריגע טענ־צערס, וואָס טאַנצען ארום „הויף"; למשל, א מין ירחמיאל קאַלעק־טאָר, אפרים האיאָל, הערשקע פייפער, אלטער גאָרגעל, שואליק טראסק, וכדומה נאָך אזעלכע לייט, וואָס זענען נעבאָך נרייט אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט, צוליעב פרנסה, זיך נעמען מיט'ן גראָבען פינגער פאַר'ן גאָרגעל, זינגען דעם אמת'ען באָאַנער ניגון און פריילעך מאַכען דעם „הויף" לכבוד די געסט און לכבוד יום־טוב און לכבוד די „לאַטקעס של חנוכה".

אויך דער נאַנצער איבערינער עולם באַיאַנער חסידים העלפט כלומר'שט זינגען, נאָר בשעת מעשה לויגט זיי גאָר דער קאָפּ ערגיץ וויים איך וואו, אין דער היים, ביי די אַנגע'ברוגז'טע ווייבער, אז אַך און וועה איז צו זייערע יאָהרען, און ביי די הונגעריגע קינדער נעבאַך, וואָס קעהרען שוין ליגען מיט לעדיגע מאָגענס אויף זייערע געלעגערס און עס חלום'ען זיך זיי מסתמא בעטלערס... אוי־וועה. עס הויבט זיי גאָר ניט אָן צו נעמען קיין געזאַנג אַצינד, נאָר זיי מוזען, זיי מוזען אונטערשטופען די קאַרעטע, וואָרום נתי כל־זולך טרייבט זיי אונטער, ער פּליעסקעט מיט די הענד, העצקעט זיך און טענצעלט זיך און שרייעט:

— פּרייליך, אידען, שטאַרקער!

און בשעת מעשה דערלאַנגט ער זיינע אַריוטאַנטען, די שוחטים מיט די מלמדים מיט די מקבלים, דעם א רוק אין זייט אַריין, דעם א סטוסאק אין האַלז אַריין, אזוי לאַנג, ביז מע נעמט זיך פּאַר די הענד, מע מאַכט א גרויסע ראָד און מע געהט א ריקוד'ע, מע נעמט אריין אויך די נגידים, די „שטיינער", אין קאָהן אַריין, מע טופּעט און מע העפּעט און מע פּליעסקעט מיט די הענד, און אין מיטען דער ראָד שפּרינגט עפּים איינער א נפש און ווערפט זיך מיט הענד און מיט פּיס, מע זעהט ניט קיין פּנים, מע זעהט ניט קיין קאָפּ; מע זעהט נאָר פּיס פּליהען אין דער לופטען, פּיס, אָהן א שיעור פּיס, און צווישן הענד טעלעבענדען זיך אין דער הויך מיט ווייסע ארבעל, און א געקרייזעלט קעפּעלי, ווי ביי א שעפּעלי, שעמעריט אין די אויגען, און א קול הערט זיך פּונ'ם דאָזינען נפש — שוין הייזעריג אזש:

— פּרייליך, אידען, שטאַרקער!

מע זינגט און מע פּליעסקעט, מע טופּעט און מע העפּעט אזוי לאַנג, ביז מע מיעדט זיך איין, און מע נעמט נאָך א מאָל צו בים־לעך משקה, און מע טרינקט לחיים צו די נגידים, צו די „שטיינער", מע ווינשעוועט זיי אל־דאָם־גוטס מיט פּיעל נחת מיט א סך עשירות,

און מע פֿאטשט זיך אין די פֿלייצעס, און מע זאָגט זיך איינס דאָס אַנדערע שטעכווערטלעך, און מע לאַכט, מען איז כלומרשט פֿרייליך, אויפֿגעלעגט, יום־טוב'דיג, גלייך ווי עס נעהט זיי נאָרנישט אָפּ, גלייך ווי ס'איז זיי גוט ווי די וועלט...

און דאָרטען, אויבען־אָן, זיצט דער „הויף", דער נאַנצער „הויף", און קלויבט נחת — אַלע ברידער, די „שטיינער", מיט אַלע שוואַגערס, מיט אַלע זייערע זיהן און מיט אַלע אייִדעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַיאַנער חסידים, אַלע אַנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאַפֿאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַרמלקעלעך, אויסגעפוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר'ס, — בעזונדער, נעווייַנטליך, ארום א טיש, אַלע איינגעטונקען אין סאָמעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט נאָלד, מיט פֿערעל, מיט דיימענטען און בריליאַנטען.

שפּעט אין דער נאַכט געזעגענט זיך אָפּ די שטאָדט מיט'ן „הויף."

— א גוטע נאַכט, און א גוטען יום־טוב, און א גוטען תמיד, און זייט געזונט, און דערלעבט איבער א יאָהר מיט אייערע ווייב און קינדער, און איהר זאָלט זיין נאָך רייכער, און איהר זאָלט האָבען פּיעל נחת, און מיר זאָלען אַלע מאָל נעהן צו אייך אויף שמחות!

און דער „הויף" זיצט און הערט־אויס די ווינשעוואָניעס נאַנץ קאַלטבלוטיג, און ענטפֿערט איינעם איבער'ן צעהנטען:

— גם אתם! גם אתם!

און די שטאָדט שטופּט זיך צום „הויף", הערט ניט אויף צו ווינשעווען אַלע אויף איין שניט, אַלע מיט איין נשמה, און קיינעם פֿאַלט ניט איין אויף דער מחשבה, ער זאָל איבערבייטען די ווינשע־וואָניע אָט אזוי, למשל:

— א גוטע נאַכט, און א גוטען יום־טוב, און א גוטען תמיד,

און לאמיר אויך זיין געזונט, און לאמיר אויך דערלעבן איבער א יאהר מיט אונזערע ווייב און קינדער, און לאמיר זיין רייכער פון אייך, און לאמיר אויך האבן נחת, און געהט איהר צו אונז אויף שמחות !...

ו.

דער זייגער האט שוין לאנג אויסגעשלאגן האלבע נאכט, און דער „הויף" ליגט שוין לאנג און שלאפט מיט'ן זיסען שלאף, און דארט, אין דרויסען, אויפ'ן בארג פון דער שטאדט קאפעלישעל, שלעפען זיך נאך עטליכע אידען, באיאנער חסידים, מיט צערישענע טולופלעך, וואס געהען פונ'ם „הויף", פון די „לאטקעס של חנוכה". דער טיעף־אויסגעפאלענער קלאר־ווייסער שניי סקריפעט אונטער זייערע פיס און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט די פערפינסטערטע פנימ'ער פון די ארעמע אידען, וואס געהען אנגעבוינען, און דעם דא־זיגען קלאר־ווייסען שניי, וואס גלאנצט אין די אויגען ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאנטען.

„וואס וואלט, אשטייגער, געאהרט דעם רבונו־של־עולם, — אזוי טראכטען זיך די דאזיגע ארעמע אידען — וועז, למשל, די דאזיגע שנייעלעך זאלען טאקי זיין אמת'ע דימענטען און אמת'ע בריליאנטען? מע בויגט זיך אן און מע נעמט אן פולע זשמענים און מע שטופט אן אלע קעשענים און מע קומט אהיים און מע זאגט צום ווייב: „נא דיר, אסתר, טהו מיט דעם, ווי דו פארשטעהסט. ווילסטו — מאך דיר דערפון ציערונג, ווילסטו — מאך דיר דערפון געלט, ווילסטו — מאך דיר דערפון ביידע זאכען, אבי לאז מיך צורוה, איך זאל פארשפארען אנקומען צום „הויף" און צו די „שטייגער", און צו נתי כלי־ולך, און צו זייערע לאטקעס, ווי מיר זאגען אלע טאג אינ'ם בענטשען: „ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם"...

פלוצים הערט זיך א קול אין דער שטילשווייגעניש פון דער נאכט:

— ס'זאל אַ רוח אין זיין טאטענס טאטענס טאטען אריינגע־פלויגען ווערען ביז אָדם הראשון'ן!

דאָס קול איז אזוי פּלוצים־אומגעריכט, אז אלע אידען, וואָס זע־נען ביז אהער געווען פערטיפט אין גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, טהוען זיך אַ וואַרף, קוקען זיך ארום:

— וועמען איז? וועמען שעלסט דו דאָס אזוי געשמאַק?

— וועמען איך שעלט? אָט דעם שייגעץ, דעם כלב שבכלבים, ימח שמו וזכרו! ער איז ערגער פון זיי! ער איז מעהר שטיין פון די „שטיינער"!

— וואָס האָסט דו צו איהם? נתי איז דער איינענער קבצן, וואָס דו!

— אַ קבצן איז נתי? אויף מיר געזאָגט געווארען חאָטש האלב ביז איבער אַ יאָהר אין דער צייט.

— קיין גרעסערע השגה האָסט דו גאָר ניט?

— דערווייל לאָז מיר נאָט העלפען דאָס, און נאָכדעם וועלען מיר שוין זעהען.

— אמן, לאָז דיר גאָט העלפען, ווי דו ווינשט זיך אלין.

— אמן, גם אתם!...

און עס ווערד וויערער שטיל. און די ארעמע אידען, די באַיא־נער חסידים, מיט די צעריסענע טולופלעך, טיאָפקען מיט די פים איבער'ן טיף־אויסגעפאלענעם קלאָר־ווייסען שניי; און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט זייערע פינסטערע פנים'ער און דעם דאָזיגען קלאָר־ווייסען שניי, וואָס גלאַנצט אין די אויגען אזוי ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאַנטען. און די ארעמע אידען פערטיפען זיך וויידער אין זייערע גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, נאָרען זיך איין אין די צעריסענע טולופלעך און לויפען־לויפען אהיים.

קאַנקורענטען

א ראָמאַן לכבוד פּורים.

נעשריבען אין יאָהר 1903

קאָנקורענטען

א.

דעם גאַנצען טאָג פּורים האָט מנשה דער בחור מיט די גרויסע שמיוועל געקנאַטען די מאַזעפּעווקער לעהמיגע בלאָטע, און פּיני דער אלמנה'ס האָט געטיאַפּקעט מיט די קרומע פּיס.

זיי האָבען געטראָגען שלח־מנות.

מנשה דער בחור האָט געהאַט פּורים אין מאַזעפּעווקע די „גרעסטע פּראַקטיקע".

ער האָט געהאַט א פּאָר היבשע פּיס, וואָס האָבען געקאָנט ארבייטען.

ער האָט געהאַט א פּאָר היבשע הענד, וואָס האָבען געקאָנט טראָגען עטליכע בעקענס שלח־מנות מיט א מאָל.

ער האָט געהאַט דערצו א געזונטען קאָפּ אויף צו געדענקען, וואוהין מע דאַרף געהן פּריהער, און וואוהין — שפּעטער, וואוהין מע דאַרף טראָגען ד ע ם שלח־מנות, און וואוהין — י ע נ ע ם שלח־מנות.

היינט די שטאָדט אַליין בעדאַרף מען קענען — ס'איז אויך ניט קיין קליניגקייט.

און וואָס וועט איהר זאָגען מכח „פּערבייטען די יוצרות"?

וואָס פֿאַר אַ פּנים וועט איהר, אַשטייגער, האָבען, אז איהר וועט רבקה'ס שלח־מנות, וואָס איהר דאַרפט אָפּטראָגען צו לאה'ן, אַוועקטראָגען צוריק צו רבקה'ן, אָדער פערקעהרט?

איהר מיינט, ס'האָט זיך ניט געטראָפען אַזא מעשה ביי אונז אין מאזעפֿעווקע?

עס האָט זיך געטראָפען. און ס'איז דערפון ארויס א מחלוקת, מיט פּעטש, מיט מסירות אין דער נובערניע, מיט א רעוויזאָר, מיט א סלידאָוואטל, מיט פּאַלשע עדות, מיט דריטהאַלבען יאָהר טורמע — א מיאוס'ע, זעהר א מיאוס'ע מעשה!

אַלע אידישע מעשיות, אַלע אומגליקען ביי אונז הויבען זיך אָן פון א קליינינקייט.

דערפון, וואָס מאָטל דער ווייזער האָט נישט געגעבען דוד־לייבען קיין עליה שבת־בראשית, האָט דוד־לייב איהם גע'מסר'ט, אז ער רויבערט בראָנפען בשתיקה — האָט מען איהם מיט נאָך צוויי אידען פּאַרשיקט סיביר.

דערפון, וואָס מע האָט געקלויבען א ראבינער אין א שטעדטל, האָט איין איד גע'מסר'ט דעם אַנדערען, אז ער האָט צוגעשטעלט א פּאַלשע לגאָטע צום פּריזיוו...

וואָס דאַרפט איהר מעהר? נעמט די מגילה אַליין! דערפון, וואָס מרדכי האָט נישט געוואָלט קניהען און בוקען זיך צו המן'ען, איז ארוים פונ'ם קעניג אחשורוש איין „אוקאז", און מע האָט שיער ניט אויסגעקויעט אַלע אידען.

א גליק, וואָס דער קעניג אחשורוש האָט געהייסען, מע זאָל איהם אַרויספיהרען ושתי'ן א נאקעטע (אזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און א גליק, וואָס ושתי האָט נישט געוואָלט אַרויסקומען, איז ביי איהר אויסגעוואכסען א הָרן אויפ'ן שטערן (אזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און א גליק, וואָס מע האָט געזוכט דעם קעניג אחשורוש איין אַנדער מלכה, האָט זיך געפונען א אידיש מיידעל אסתר, און א גליק, וואָס אסתר האָט געפונען הן אין די

אויגען פונ׳ם קעניג אחשורוש, חאָטש זי איז געווען א גרינע (אזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), — האָט זי ג׳פועל׳ט ביים קעניג אחשורוש, מע זאָל איבערמאכען דעם „אוקאז" פון די אידען אויף די גויים, — און פון דעמאָלט אָן עסען מיר אלע יאָהר המן־טאשען מיט מאָהן, קישעלעך מיט פארפעלעך, פורים־קוילעטש מיט זאפראן, און מיר שיקען זיך איינס דאָס אנדערע שלח־מנות, און מנשה דער בחור פערדיענט גלח.

מנשה דער בחור איז אָבער ניט איינער אין מאזעפעווקע, וואָס טראָגט שלח־מנות און פערדיענט גלח; ער זאָל זיין איינער אויפ׳ן יאריד, וואָלט ער גענאנגען אין גאָלד! דער חסרון איז, וואָס אומע־דום, אומעדום איז די קאָנקורענציע.

מנשה האָט אין זיין פרנסה נענוג קאָנקורענטען, וואָרום אין מאזעפעווקע זענען פארהאן, ברוך השם, נענוג ארעמע בחורים מיט ארעמע מיידלעך, נישט חלילה קיין דיענסטמיידלעך, נאָר בעל־הבתי׳שע מיידלעך, טאטענס קינדער און גלאָט ארעמע געפאָלענע אידען, וואָס קוקען ארוים אויף דעם טאָג פורים א גאנץ יאָהר.

דער טאָג פורים — דאָס איז זייער מארק־טאָג, זייער יאריד.

איינער פון די גרעסטע מנשה׳ס קאָנקורענטען איז געווען פיני דער אלמנה׳ס מיט די קרומע פיס.

א קאָנקורענט מיט קרומע פיס איז אפילו ניט אזוי געפעהרליך ביי אזא איין ארבייט, וואו די פיס שפיעלען די גרעסטע ראָלע, ובפרט פאר מנשה׳ן, וואָס האָט מיט איין שפאן נעקאָנט אריבער־שפאנען דריי אזעלכע, ווי פיני דער אלמנה׳ס.

נאָר דוקא אָט די קרומע פיס, וואָס ביי פיני׳ן, זענען ועוועז פאר מנשה׳ן א שחיטה.

ניט איין מאָל האָט מנשה געזאָגט צו פיני׳ן:

— דו ווייסט, קרומאק (אזוי האָט איהם מנשה גערופען), דו ווייסט? איך בין דיר מקנא אויף דיינע פיס.

— נעפונען וועמען מקנא צו זיין! — האָט איהם געענטפערט פּיני און האָט בעהאַלטען די אויסגעבויגענע בייגעלדיגע פּיס אונטער זיך.

— וועז איך האָב דיינע פּיס, — האָט איהם מנשה געזאָגט און האָט פּערוויכערט א „ציגאַיער" פון א צענויפגעדרעהט שטיקעל פּאַפּיער מיט עטלעכע שטיקלעך טיטון — וועז איך האָב דיינע פּיס, פּאַרשפּאָר איך אַזוי צו הארעווען. איטלעכער האָט אויף מיר דעמאָלט רחמנות, און איך לעב מיר, ווי גאָט אין אַדעם!

— ווי גאָט אין אַדעם, חע־חע? — זאָגט איהם פּיני און שטעלט אַרויס מיט גדלות איין אויסגעבויגען פּיסעל, וואָס האָט א פּנים פון א האַלבען בייגעל. — און וועז איך האָב ד י י נ ע פּיס...

— וואָס זשע וואָלט געווען, קרומאַק?

— איך וויים שוין וואָס סע וואָלט געווען! נעב מיר א ציה טהון פון „ציגאַיער", מנשה!

— ביזט ניט קראַנק קויפען טיטון, קרומאַק, ביזט דאָך אָננע־שטאָפּט מיט נעלט! — זאָגט צו איהם מנשה און גיט איהם א ציה טהון פון זיין „ציגאַיער".

— אָננעשטאָפּט מיט נעלט, חע־חע? — זאָגט פּיני און בעהאַלט צוריק דאָס פּיסעל. — איך דאַרף אויסהאַלטען א מאָמע איין אַלמנה, און דו ביזט א פּריי פּייגעלע.

— חוץ דיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געווארען! — זאָגט מנשה, פּערציהט זיך מיט'ן „ציגאַיער" און לאָזט אַרויס דעם רויך פון ביידע נעזלעכער פון דער נאָז.

ב.

מנשה דער בחור און פּיני דער אַלמנה'ס זענען ביידע בית־המדרש־בחורים.

בית־המדרש־בחורים הייסען אויך אזעלכע, וואָס האַלטען זיך גלאַט אויף בית־המדרש, וואָס וואַלגערען זיך אין בית־המדרש.

דאָס זענען עלענדע, פערבלאָנזעטע, צונעשלאָגענע, פריבלודנע נפשות, אזעלכע, וואָס קיין פערשריבענע אָרעמע לייט זענען זיי ניט, איבער די הייזער חלילה געהען זיי ניט, נאָר זיי רייבען זיך ארום די, וואָס לערנען אין בית־המדרש, פאַלגען א נאַנג, הייצען די הרובע, זענען תמיד דאָ ביי א יאָהרצייט, ביי א סיום־התורה, ביי א חתונה, אָדער חלילה ביי א רייבער לויה.

בעטען — בעטען זיי ניט, נאָר מע גיט זיי אַליין.

זיי פערדינען זיך זייער שטיקעל ברויט: איינער מיט זיינע נעזונדע פיס, דער אַנדערער מיט זיינע קראַנקע פיס — פאַר רחמנות.

דאָרטען, וואו מנשה לויפט זיך אַן דעם גאַנצען טאָג און עס קומט צום בעצאָהלען איהם פאַר דער ארבייט, וואָכנט אוים פיני מיט די קרומע פיס און שטעלט זיך אַנידער ביי דער זייט אָהן ווערטער און קוקט אין די אויגען אריין.

— מע דאַרף איהם אויך עפּיס געבען, — זאָגט מען — א רחמנות, נעבאַך א קאַליקע.

מנשה שווייגט, נאָר פערדריסעט פערדריסט דאָס איהם.

„אָט א בר־מזל! — טראַכט ער זיך. — נישט געטהאָן פון דאַנען אהין, און געגומען כמעט גלייך מיט מיר — אויסקרענקען זאָל ער דאָס!"

און פיני שווייגט, קלויבט א גראָשען צו־נ־א גראָשען.

— דו באַדאַרפסט שוין האָבען א מטמון מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה.

— א מטמון מיט געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט א קרום געלעכטערעל.

— דו וואָכנסט דאָך איין אדיר! — זאָגט צו איהם מנשה.

— איין אדיר? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט'ן זעל־ביגען געלעכטער.

— וואָס וועסט דו טהון מיט אזוי פיעל געלט, דו קרומאַק איינער?

— אזוי פיעל געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני אלץ מיט יענעם געלעכטערעל, וואס סע גלוסט זיך איהם דערפאר אנשפייען אין פנים, אדער אראפלאזען א פאר פעטש.

— גלאט, סע גלוסט זיך מיר ניט פאטשקען די הענט, — זאגט מנשה — ווייטער וואלט איך דיר אביסעל דורכבויקערען די ביינער.

— אנו, פרוב נאר! — זאגט צו איהם פיני און שטעלט ארויס זיינע בייגעלדיגע פיסלעך.

פיני ווייסט גאנץ גוט, אז מנשה וועט זיך אפילו ניט צוריהרען איהם, וואס מנשה האט שוין איינמאל געהאפט איבער איהם א רעבטען פסק.

ער האט איהם איינמאל געגעבען א שטופ פון זיך, האט זיך פיני איבערגעקערט דריי מאל מיט די פיס ארויף, איז אנגעפאלען אויף מנשה'ן דאס גאנצע בית־המדרש, איהם געוואלט דורס זיין.

— דו שייגעץ, דו הולטיי, דו רוצח! א קאליקע, א צער־בעלי־חיים נעמסט דו און שלאגסט איהם! ?

פון דעמאלט אן ריהרט זיך מנשה צו איהם נישט צו מיט קיין פינגער, נאר פיינט האט ער איהם — ער קען איהם נישט אנקוקען!

ער האט איהם פיינט פאר זיינע קרומע פיס, פאר זיין קרום פנים און פאר זיין קרום געלעכטערעל: „חע־חע!"

ער האט איהם פיינט פאר זיין קמצנות, פאר זיין קלויבען געלד, פאר זיין בעהאלטען זיך.

מנשה איז ניט אזעלכער; וויפיעל ער האט זאגט ער, און וואס ער פערדיענט פערלעבט ער.

מנשה האלט פון דער אכילה, האט ליעב א נאשערייי, א צינאר־טיטון.

דערטאפט ער עטליכע גראשען, קויפט ער באלד ברויט מיט הערינג אויף אנבייסען, א צווייי קארשיקלעך מיט מאהן, א געפרוי־רענעם עפעל, וואס אז ער געהט אפ פונ'ם פראסט, איז ער דאך

טאקי טעם גן־עדן; און א מאָל טאקי עטליכע באָקסערען, מיט א קאָנפעקט, מיט עטליכע ניסלעך.

דעמאָלט זעצט זיך אוועק אקעגען איהם פּיני מיט די קרומע פּים און קוקט איהם אין די אויגען אריין און בעלעקט זיך. קאָן דאָס מנשה ניט צוזעהען, טהוט ער איהם א וואָרף א שטיקעל באָקסער, א צוויי ניסלעך, ווי מע טהוט א וואָרף א הונט א ביינדעל:

— נא, קרומאָק, וואַרג זיך!

נאָר מעהר פון אלסדינג האָט איהם מנשה פיינט איבער איין אנדער זאָך, וואָס סע וועהרד דערצעהלט אין קאָפּיטעל ג.

ג.

עוזר דער שמש האָט א מאָכטער קריינדעל, א מיידעל פון אריבער שלושים.

קריינדעל וואָלט געווען א שען מיידעל, זעהר א שען מיידעל, זי זאָל ניט געווען קינדווייז פאָקען, אָדער די פּאָקען זאָלען זיך געווען אויסשטעהן, און זי זאָל זיי ניט געווען אויסרייסען.

נאָר מחמת זי האָט קינדווייז געפאָקט, און די פּאָקען האָבען זיך ניט אויסגעשטאָנען, און זי האָט זיי אויסגעריסען, איז איהר געוואָרען דאָס פּנים נעשטופּעלט, ווי א רעשעטע.

קיין נדן האָט עוזר דער שמש ניט געהאָט אויף צו געבען, איז קריינדעל נעבאָך פערזעסען, נישט געווען פאר איהר קיין חתן.

האָט עוזר דער שמש געוואָרפען איין אויג אויף איינעם פון די צוויי בית־המדרש־בחורים, אויף מנשה'ן און אויף פּיני'ן.

עוזר דער שמש האָט זיך געשלאָגען מיט דער דעה, וועמען פון די צוויי זאָל ער אויסקלויבען פאר א חתן פאר זיין טאָכטער קריינדעל.

מנשה איז א געזונטער יונג, א האַרעפאָשנער, איז ער אָבער א גארנישט מיט א נישט, א נאשער, איין אויסברענגער; און פּיני

איז א שטיל־ער בחור, איין אייגעהאלטענער, היט אפ א נראשען, איז ער אבער א קאליקע.

ביי עזור דעם שמש איז דער גורל געפאלען אויף פיני'ן, די שמש'טע האט אויך געהאלטען בעסער פון פיני'ן; דערפאר וואס פיני פלעגט זי „פאלגען א גאנג", העלפען ערב שבת ארויסטראגען די פאמעניצע, ברענגען זאמד פון אונטער'ן בארג, וואס פייט בית־המדרש, און פערשמירען טשאלענט.

מנשה פלעגט איהר אויך העלפען איין ארבייט, און וואס מנשה האט אפגעטהאן אין דריי מינוט, האט דאס פיני נישט געקאנט אפ־טהון אין א טאג; איז אבער דערפאר מנשה א גרויסער עזות־פנים. אז מע זאגט איהם: „אנו, טראג נאר ארויין אומיסטנע איין עמער וואסער", — ענטפערט ער: „און אליין זענט איהר קליין?"

דערפאר האט אבער קריינדעל מעהר געצויגען צו מנשה'ן, ווי צו פיני'ן מיט די קרומע פיס — און ס'איז גאר קיין חדוש ניט: דער איז פארט א יונג מיט ביינער, און יענער — פארט א קאליקע.

דער „קאליקע" האט אבער נישט געדרימעלט. ער האט אנגע־וועגדט אלע זיינע כחות, ער זאל אויסנעמען מעהר פון מנשה'ן.

ערשטענס, האט ער זיך תמיד געדרעהט פאר די אויגען, פלעגט זיך טיילען מיט לעקאך נאך א חתונה, אלע מאל אויסלייהען דעם שמש און דער שמש'טע עטליכע גראשען אונטער א שבת; אפ־נעמען — און ווייטער אויסלייהען.

אונטער א יום־טוב, אז מע האט בעדארפט האבען נויטיג אויף שיך, טאקי פון קריינדעל'ס וועגען, האט פיני אויסגעליהען א קערבעל אדער צוויי אויף אויסצאהלען.

בקיצור, פיני האט זיך „איינגעקויפט" צום שמש אין שטוב ארויין, ארויין מיט די פים אין הארצען, און איז געוואָרען א היימי־שער מענש.

מנשה האָט דאָס געוואוסט, און עס האָט אין איהם נעברענט א פייער. מנשה האָט אליין געהאַט אַיין אויג אויף קריינדלען, און קריינדעל — אויף מנשה'ן. און סע קאָן זיין, זיי האָבען זיך אפשר נעגעבען איינס דאָס אנדערע דאָס וואָרט — וואר קאָן דאָס וויסען?

אפשר האָבען זיי זיך א מאל דורכגעוואָרפען מיט א פאָר וואר־טער, בשעת די פאָמעניצע ארויסטראָגען?

— ער קריכט נאָך אלץ, דער קרומאק?

— לאָז ער קריכען — וואר הערט איהם?

— און דער טאַטע דיינער? און די מאמע? — וואָס וועלען זיי זאָגען?

— געזונטערהייד; לאָזען זיי זיך מיט איהם האַלטען!...

און אפשר האָבען זיי זיך אין א ליכטיגער נאַכט, זומער איז דאָס געווען, ביי דער שיין פון דער לבנה בעגעגנט, כלומר'שט אומגעריכט אין שוהל־הויף, און האָבען זיך צערעדט און האָבען זיך נעקוועטשט איינס דאָס אנדערע פאר די הענד, און קריינדעל'ס אויגען האָבען געבליטשטשט, און דאָס געשטופעלטע פנים האָט גע־שיינט, און די הענד זענען איהר געווען הייס, ווי פייער?

— וואָס איז ביי דיר אזא וואַרעמע האַנט, קריינדעל?

— פאר וואָס זאל זי זיין קאַלט, מנשה?

— וועסט זיין מארגען אין דער צייט אָט דא אויפ'ן אייגענעם אָרט?

— פאר וואָס ניט?

און אפשר האָבען די נאכטפוינלען מיט די פלעדערמייז פון מאזעפעווקע געהערט א קוש אין שוהל־הויף, א שטילען קוש, און האָבען געמאכט א שווייג? און די שטערען מיט דער לבנה האָבען געזעהען א בחור מיט א מיידעל אין שוהל־הויף האַלטען זיך פאר די הענד, און האָבען נעמאכט א שווייג?

ערב זיין קאן איך אייך ניט; ע פּ י ס איז דאָרטען געווע־זען, ווארום פּיני האָט אָנגעהויבען שטאַרק נאכקוקען נאָך זיין חבר מנשה, און מנשה האָט געטראָגען א שנאה אויף זיין חבר פּיני, טיף פּערבאָרגען ביי זיך אין הארצען, און פּורים, בשעת אונזערע צוויי בית־המדרש־בחורים האָבען זיך בענעגענט מיט די שלח־מנות'ען אין דער בלאָטע, האָט זיך די שנאה ארויסגעוויזען, און ס'איז פּאַרגעקומען צווישען די צוויי אזא מין סצענע.

ד.

— אנו, ווייז נאָר וויפיעל האָסט דו היינטיגען טאָג געמאכט פּונ'ם שלח־מנות טראָגען? — אזוי האָט זיך אָנגערופען מנשה צו זיין חבר פּיני.

— נו, און דו וויפיעל האָסט דו נעמאכט? — זאָגט צו איהם פּיני און האָפּט זיך מיט דער האַנד ביי דער קעשעני.

— א פּאָר קערבלעך, — זאָגט מנשה און בעווייזט איהם זיין ביסעל מינץ.

— און איך האָב געמאכט א סך ווינציגער! — מאכט פּיני און לענט אריין די האַנד אין בוזעם־קעשעני און נעמט ארוים פון דאָר־טען א פּולע האַנד מיט מינץ און מיט זילבער און קוקט דערויף, ווי אויף א ליעב קינד, א טייער קינד.

פּלוצים טהוט איהם מנשה א זעץ איבער דער האַנד פון אונ־טען ארויף — און דאָס גאַנצע געלד האָט זיך ארויסגעשאָטען אויף דער ערד, אין דער טיפּער בלאָטע אריין, נישט ארויסגע־זעהען זיך איין מטבע אפילו.

ביי פּיני דער אלמנה'ס האָט זיך ארויסגעריסען פּונ'ם הארצען א שרעקליכער „אוי" מיט א געווין, א יאָמערליך געווין, און ביי מנשה דעם בחור — א געלעכטער, א וויילדער געלעכטער.

און בכדי די מטבעות זאָלען אריין טיעפער אין דער בלאָטע אריין, האָט מנשה מיט די געוונטע פים נענומען טאנצען, לאכען און זינגען בשעת מעשה:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

און פיני האָט ניט אויפגעהערט צו יאָמערען און צו קלאָגען:

— וועה איז מיר! וועה איז מיין וועלט! דאָס גאנצע געלט, אפשר דריטהאלבען קערבלעך! דו רוצח, דו גזלן, דו משומר אייער! וואָס האָסט דו געהאט צו מיר? וועה איז מיר, וואונד איז מיר!...

און פיני איז צוגעפאלען מיט'ן פנים צו דער ערה, ווי מע פאלט־צו צו א טוידטען, ארומגענומען די בלאָטע מיט ביידע הענד און געווויינט און געיאָמערט:

— וועה איז מיר! וואונד איז מיר! אזא טאג, פון גאנץ פריה אן מיט די קראנקע פים! אפשר דריטהאלבען קערבלעך!...

און מנשה האָט ניט אויפגעהערט צו לאכען, צו טאנצען און צו זינגען:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

. . . . . .

אין א קורצע ציים ארום איז געווען אין מאזעפעווקע איין אָרעמע חתונה, וואָס די שטאָדט־בעלי־בתים האָבען זיך שטארק מתעסק געווען אין איהר; עזור דעם שמש'ס טאָכטער האָט גענומען איין ארעם בחור, דער חתן איז א קרומער אויף ביידע פים! דערפאר איז אָבער די כלה נעבאָך גוט מיאום, און ניט אזוי מיאום, ווי געשטופעלט. בעלי־בתים האָבען זיך צעניפגעלעגט און געפראָווען דעם שמש א גאנץ פיינע חתונה; געשטעלט ביער און בראָנפען א סך און געהולפען א גאנצע נאכט.

די נאַנצע שטאָדט איז נעוועז אויף דער חתונה. נאָר איין מנשה דעם בחור האָט מען עפּעס ניט געזעהען.

מנשה איז פון נאָך יענעם פּורים אַן ווי נעלם גענאָרען.

קיינער פּרעגט זיך אויף איהם ניט נאָך, און קיינעם געהט ער נישט אָפּ.

איך מיין, אַז עוזר דער שמש האָט איהם אַרויסגעוויכערט.

און אפשר איז ער אליין אוועק?...

אפיקומן

אַ ראַמאַן אין פּיער טויל, מיט אַ פּראָלאָג
און מיט אַיין עפּילאָג, געשריבען לכבוד פּסח.

נעשריבען אין יאָהר 1914

אפיקומן

ד ר א ל א ג.

א, אפיקומן! א, דו ארויסגע'גנב'עטע האלבע מצה פסח צום סדר פון אונטער'ן טאטענס קישען! דער אלטער שענער מנהג פון פארציטען! וויפיעל מאל האסט דו געמאכט יויגע הערצ־לעך קלאפענדיג, קליינע הענטלעך ציטערענדיג און גרויסע ערנסטע מענשען לאכענדיג! וואר וואלט זיך עס ריכטען, אשטייגער, אז אזא קאטאוועסדיגער מנהג, וואס איז בעשאפען געוואָרען, דאכט זיך, נאר אויף ליצנות, זאל פיהרען צו גאנץ ערנסטע רעזולטאטען? וואר וואלט זיך עס ריכטען, אשטייגער, אז איין ארויסגע'גנב'עט שטיקעל אפיקומן זאל ארויסראטעווען א יונג פאָרעל, וועמענס הער־צער זענען געווען מסוכן אָנגעגריפען דורך דער ערשטער הייליגער ליעבע, פון א גרויסען אומגליק?... אזא גליקליכער צופאל פער־דיענט באמת, מע זאל איהם וויידמענען א ראָמאן אין פיער טייל מיט'ן נרעסטען כבוד, איבערלאָזענדיג יערען איינציגען, וו זאל זיך דערפון אפלערנען דעם מוסר, וואס ער ויל און וואס איהם דאכט זיך אויס, אז דאס מיינט מען...

ערשטער טייל.

רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גוראָלניק פון זשידיווסקע גרעבלי, האָט געהייסען איינשפּאַנען די שפּאַקעס, האָט זיך אויפגעזעצט אויף דער געלער נאָטעטשאַנקע און האָט א זאָג געגעבען צום קוטשער:

— וואינקא, פּאשאָל!

וואינקא האָט שוין נישט בעדאַרפט און נישט געטאָרט איבער־פרעגען — וואוהין. אז מע זאָגט איהם „פּאשאָל", בעדאַרף ער שוין אַליין וויסען, אז דאָס מיינט מען אין שטאָדט אריין.

רב יאָסעלע'ס גוראָלני איז ניט ווייט פון שטאָדט. אין א האַלבע שעה ארום האָט שוין די געלע נאָטעטשאַנקע געלאָזט זיך הערען איבער דער געבריקעווטער גאַס, און פון דאָרט האָט זי זיך א נעם געגעבען גלייך צום שוהלהויף צו — און די גאַנצע שטאָדט האָט שוין געוואוסט פון איין עק ביז'ן אנדערען, אז רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גביר פון זשידיווסקע גרעבלי, איז געקומען צו פּאָה־רען. נאָר קיינעם איז ניט איינגעפאַלען אויף דער מחשבה אפילו, אז ער זאָל זיך הייסען אָפּשטעלען נאָר העט־העט אויף יענער זייט בית־המדרש, נעבען הערש־בער דעם מלמד. וואָס האָט רב יאָסעלע ווינאָקור, א איד א גוראָלניק, און א גביר, צו טהון ביי הערש־בער דעם מלמד? קיין קינדער אויף צו געבען לערנען האָט ער ניט. ער פערמאָגט אינגאַנצען איין זוהן, וואָס איז ווייט, זעהר ווייט פון תורה. רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהנדעל — די גאַנצע שטאָדט ווייסט עס — קאָן גוט פּאָהרען רייטענדיג, קאָן גוט אָנטרייבען אַליין, ווייסט אַלסדינג, וואָס ביי'ם טאַטען אין דער גוראָלני טהוט זיך, בעקאַנט מיט איטליכם שרייפעלע, נאָר לערנען — ניט א לעק!

אמת, רב יאָסעלע ווינאָקור איז א מאָדנער איד, א שגעון, מיט מאָרנע איינפאַלען. וואָס איהם קאָן אריין אין קאָפּ! ווער האָט אראָפגעבראכט איינמאָל אין א שענעם טאָג פּאָליציע אין באָד, געמאכט א פּראָטאָקאָל, אז זי האַלט ביי איינפאַלען און מע דארף זי צעווארפען? און ווער האָט נאָכדעם אראָפגעבראכט צי־

נעל און נעהיל׳ן און גויים, צעווארפען די אלטע באד און אוועקגע־
שטעלט אויף זיין אייגענעם חשבון א באד מיט א באסיין און
מיט שטייגערנע בענק, מיט מעשענע פערענטשעס און מיט אזעל־
כע זאכען, וואס מע קאן זיך נאך ער היום פון דעם זאט ניט אפ־
חדוש׳ען?

אדער וואר האט אויסגעטראכט „דאטשעס" פאר די שטאדטישע
ארעמע אידישע קינדער ביי זיך אין דער נוראלני, מיט א גארטען אויף
צו זעצען קארטאפלים, ציבעלקעס, אוגערקעס און שאר ירקות אלע
מאל, אז ס׳הויבט זיך אן דער זומער? און גלאט וואר קאן זיך עס
אנגעדענקען רב יאסעלע ווינאקור׳ס אלע אויפטהועכצען, משוגעת׳ען
און איינפאלען, וואס איהם קאן אריין אין קאפ? וואר ווייסט —
אפשר א ניי משוגעת?...

אזוי האט דער נאנצער שוהלהויף געקאכט, און רב יאסעלע ווי־
נאקור איז זיך געזעסען ביי הערש־בער דעם מלמד און געפיהרט
מיט איהם א געשפרעך, פון וועלכען מיר געבען איבער נאר איין
צד — דער אנדערער צד אינטערעסירט אונז ניט.

— הערט זשע, רב הערש־בער, די מעשה דערפון איז אזוי.
איך בין געקומען צו אייך צוליעב אייער זוהן. איך האב געהערט,
איהר האט א זוהן א צאצקע, וואס קען אלסדינג, און אז ער ווייל
לערנען האב איך געהערט, שטודיערען דאקטאר, און האט ניט מיט
וואס. און אזוי ווי איך האב אויך א זוהן, און דווקא ניט קיין
צאצקע, וואס קען דווקא נארניט און ווייל דווקא ניט לערנען, קיין
ברעקעל ניט אפילו, ער ווייל בעסער פאהרען רייטענדיג, דער שיי־
נעץ... נאר וואס דענן? א י ך ווייל אבער, ער זאל א ל ס ד י נ נ
לערנען און זאל א ל ס ד י נ נ קענען — און לאמיר זעהען, וואר
פון אונז ביידען וועט אויספיהרען! וואס זשע טהוט מען? אפ־
נעבען איהם שטודיערען, מאכען איהם פאר א סטודענטעל — ווייל
איך ניט. רב יאסעלע ווינאקור׳ס זוהן וועט ניט זיין קיין סטודענ־
טעל. צונעמען צו זיך אין שטוב אריין א לעהרער א שלים־מזל —

ווייסט איהם דער רוח וועט ער איז! פֿארהאן ביי מיר א מיידעל, וואָס דאַרף איך, איהר פֿארשטעהט צי ניין, אז רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכטערעל זאָל זיין באַקאַנט מיט אבי וועמען? און אזוי ווי איך קען א י י ך, רב הערש־בער, און וועדליג איך בין מיר משער אייער זוהן, איך האָב איהם געזעהען אנומעלטען אין שוהל, — רב יאָסעלע ווינאָקור'ען באַדאַרף מען ניט דערצעהלען קיין מעשיות, — ער דערקענט א מענטשען מיט'ן קוק, בכן איז ביי מיר געבליבען, איך זאָל אייער זוהן נעמען צו זיך אין שטוב אריין אויף א יאָהר אָדער אויף צוויי, ער זאָל לערנען מיט מיין יונגעל, איהם מאַכען פֿאר א מענטשען, און באַצאָהלט וועט ער קריגען פון מיר אזוי, אז ס'וועט איהם קלעקען אויף צו שטודיערען ניט נאָר דאָק־טאָר, נאָר אפילו פֿראָפעסאָר! איז דאָס געמאכט?

האָט הערש־בער דער מלמד אפילו געפרופט א זאָג טהון, אז ס'איז אוודאי זעהר גלייך פֿאר ביידע צדדים, וואָס איז דאָ שייך צו רעדען? נאָר וואָס דענן זשע? מע דאַרף הארכען, וואָס וועט ע ר זאָגען, דער בחור הייסט עס?...

רב יאָסעלע ווינאָקור האָט אבער ניט געוואָלט הערען אפילו, וואָס מיר הארכען? וועט מיר הארכען? רב יאָסעלע ווינאָקור'ען האָט נאָך קיין מענטש ניט געפרופט זאָגען ניין! ובפרט אזא זאָך! — „סיידען אייער זוהן איז א פֿרא־אדם, אָדער א פּאַרמאַל־נער משוגע'נער?“...

אזוי האָט אויסגעלאָזט רב יאָסעלע ווינאָקור, גיך געעדעט, ווי זיין שטייגער איז, און ניט שפּעטער ווי אין האַלבער שעה ארום זענען זיי שוין געזעסען אינצווייען, רב יאָסעלע ווינאָקור און הערש־בער דעם מלמד'ס בחור'ע, אויף דער געלער נאַטעטשאַנקע, גע־העצקעט זיך און געשאָקעלט זיך אין אלע זייטען, — געפלויגען פייל אויס'ן בויגען קיין זשידיוווסקע גרעבלי. פונ'ם גיך פליהען האָט זיך ביי רב יאָסעלע ווינאָקור די שענע בריטע באָרד צעשמיסען אויף אלע זייטען, בעריהרט מיט איינציגע האָר דאָס יונגע פנים פון

דעם יונגען בחור'ע̈ל, וואָס האָט מיט'ן פולען אָטעם — אפשר דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען — געשעפט די מחית'דיג פרישע לופט פון אויסער דער שטאָדט, און געפיהלט זיך אזוי וויט גוט, ווי עס קאָן זיך פיהלען א יונגער מענש, בלוט און מילך, איין אָרעם בחור, וואָס דאָס גליק האָט צו איהם געטראָפען גלייך אין שטוב אַריין און אָננעקלאפט צו איהם אין דער טהיר.

ענדע ערשטער טייל.

צוויי טער טייל.

אויב רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהנדעל האָט געהאט א גרויסע פעולה אין דער תורה, וואָס זיין לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, האָט מיט איהם נעלערענט — איז א גרויסער ספק. נאָר אז דער לעהרער האָט געהאט א פעולה — דאָס האָט געקאָנט ארויס־זעהען א מינדסט קינד. אפנים, די קעסט האָט איהם גאנץ גוט „פאָליובעט". דאָס יונגע פנים איז געוואָרען קיילעביג, די בעקלעך האָבען זיך אָנגעבלאָזען, און ער אליין האָט זיך צעוואכסען אין דער בריים, געוואָרען גאָרנישט צו דערקענען.

די ערשטע צייט אפילו האָט ער זיך געפיהלט, ווי א פרעמדער. אין דער דאָזיגער מאָדנער שטוב — א מאָדנע שטוב ביי רב יאָסעלע ווינאָקור, אזא מאָדנע, ווי רב יאָסעלע אליין.

רב יאָסעלע'ס ווייב, פערעלע — א קליניטשקע, א שטילינקע, קיין פיפס הערט מען פון איהר נישט. שטיל, אָהן ווערטער, פיהרט זי די ממשלה פון דער שטוב, ווי דער קאָפיטאָן דאָס שיף — אלעס אויף זיין אָרט און אלעס אין דער צייט און אלעס איז אויסגערעכענט אזוי, אז דער קאָפּ, דער אמת'ער מושל — רב יאָסעלע זאָל זיין צופריעדען. קיינער טאָר א הויך וואָרט ניט רעדען, אז דער בעל־הבית איז אין שטוב. די דיענסטען נעהען אָננעטהאָן אין וואָי־לאָקענע שיך — מע זאָל ניט הערען זייערע טריט, בעת דער בעל־

הבית רוהט. דער טיש וועלד נעגריט ווי ביי א שרה, דערלאַנגט מיט דער גאַנצער צערעמאָניע, און געגעסען וועלד מעדני־מלך, **און** פֿאוואַלנקע, בהרחבה. דער בעל־הבית — ער איינער אַליין — רעדט, און אַלע האַרכען. ביי׳ם טיש מוזען זיך געפינען אַלע **מאָל** אורחים, פרעמדע, סוחרים, אַדער גלאַט דורכפֿאהרער. און אז ס׳**איז** ניטאָ קיין פרעמדע, נעמט מען אייגענע, אַנגעשטעלטע פון דער גוראַלני. דאָס בעציהען זיך פון די דאָזיגע מענשען צום בעל־הבית איז ווי סאָלדאַטען צו א געניראַל. ער אַליין איז א יאר־מעלקע, זיי אַלע — אַהן היטלען. נאָר צום עסען וועלן אַנגעטהאָן די היטלען. און האָט מען אַפֿגענעסען און אַפֿגעבענשט — אַראָפּ די היטלען, און קיינער וועט נישט וואָגען זיצען. אַלע בעראַרפֿען שטעהן. און נעמט דער בעל־הבית ארוים א פֿאפּירָאָס אויף צו פֿעררויכערען, וועלן אין איין כהרף־עין אויסגעריבען עטליכע שווע־בעלעך מיט א מאָל און אונטערנעטראָגען איהם פייער. חיות ניט זיכער, עמיצער זאָל א וואָרף געבען א שוועבעלע אויף דער ערד, אַדער נישט אויסווייסען גוט די פים אין פערשטעהן חדר׳עלע, אַדער נישט געהן פערשפּילעט, ווי עס געהר צו זיין, אַדער דאָס האַלז־טיכעל נישט אויף איין אָרט. און אַלע, וואָס דיענען ביי איהם, זענען „דו" — מעג עס זיין א איד מיט א באָרד. און אַלע, סאי פרעמדע, סאי אייגענע, ציטערען פאר איהם אימת־מות — **איין** אמת׳ער סולטאן.

נאָר איין מענש, האָט דער לעהרער בעמערקט, איז דאָ אין דער דאָזיגער מאָרנער שטוב, וואָס שרעקט זיך ניט איבער פאר׳ן שטרענגען סולטאן. אדרבה, ער וואַלט געמענט שווערען, אז ער סולטאן האָט דרך־ארץ פאר יענעם מענשען. און ענער מענש — דאָס איז רב יאַסעלע ווינאָקור׳ס טעכטערעלע — צילה.

א שענע, א הויכע פיגור — צוויי טראָפּען וואַסער דער תאטער. און דעם פאָטער׳ס כאראקטער, האָט ליעב געווען־טיגען — רב יאַ־סעלע ווינאָקור מיט די ביינער! „מיין זשאנדאר" — **אזוי זאָגט**

דער פאטער אויף איהר מיט גדלות, און קוועלט, ווערד בריימער ווי לענגער, אז די טאכטער חאפט איהם עפים ביי א ווארט, ווי איהם איבערשפארען, בעוויזען, אז ער איז אומגערעכט. פערשטעהט זיך, אז איבערשפארען שפארט מען איהם ניט איבער, און נע־רעכט איז תמיד ער, ניט קיינער; נאר הנאה האט ער און קוקט מיט פערגעניגען אויפ'ן עולם, ווי איינער רעדט: „וואס זאגט איהר אויף רב יאסעלע ווינאקור'ס טעכטערעל? דאס עפעלע פאלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע"...

— איך וואלט וועלען, איהר זאלט א מאל אויף א טשיקאווען מיט איהר זיך דורכשמועסען, א ביסעל מיעפער אריינרעדען זיך מיט מיין זשאנדאר. — אזוי האט רב יאסעלע ווינאקור א זאג גע־נעבען איינמאל צום לעהרער, ווינקענדיג מיט איין אויג אויף דער טאכטער, — און ס'איז נישט געווען קיין מעהר גליקליכער פאטער אויף דער וועלט, ווי ער, אז ער האט דערזעהן, ווי זיין טאכטער האט א נעם געגעבען דעם לעהרער צו דער ארבייט, געמאכט פון איהם, ווי איהם האט זיך אויסגעוויזען, אש און בלאטע, א גל של עצמות! „און דווקא אויף יוניש לשון! און מיט אזוי פיעל נע־מען פון ביכער: פושקין און לערמאנטאוו און באקעל און גאגעל־מאנעל — אט אזוי! אט אזוי! לאז ער וויסען, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, ווער רב יאסעלעם טעכטערעל איז!"... — — —

מיתות בין־דין: הענגען זיך אדער טרינקען זיך, סמ'ען זיך אדער שיסען זיך, אדער נאר אנטלויפען אין א פינסטערער נאכט, שטעלען ערגיץ א שטילע חופה און אריינשרייבען דערנאך צו די עלטערן א בריוועלע: „מזל־טוב אייך — מיר האבען חתונה געהאט!"...

ניין. מיינע העלדען, וואס איך בעשרייב, האבען ניט אזוי נעטהאן. זיי איז געקומען צו הילף דער אפיקומן, דער ארויסגענגב'עטער אפיקומן, פסח צום ערשטען סדר, ווי איהר וועט דאס באלד ארויסזעהען פונ'ם דריטען טייל פון מיין אמת'ען, ניט אויסגעטראכטען רמאז.

ענדע צווייטער טייל.

דריטער טייל.

דער ווינטער איז אוועק. דאס איז איז צעגאנגען. דער שניי האט צעלאזט. די ערד האט זיך אויפגעדעקט, אויסגעווייכט און אויפגעפרישט, גרייט ארויסצושפראצען א גרין גרעזעלע. די נאקעטע בוימלעך האבען זיך אויסגעגלייכט, ווי פונ'ם שלאף נאר־וואס אויפגעוואכט; אויף זייערע פייכטע ריטלעך וועלען זיך אט־אט בעווייזען יונגע קניפעלעך; די קניפעלעך וועלען זיך אויפקניפען, אויפפיקען און צעלאזען זיך אין גרינינקע בלעטלעך — דער פריהלינג געהט! דער פריהלינג קומט! — ערב פסח.

אין זשידיווסקע גרעבלי, ביי רב יאסעלע ווינאקור, זעהט זיך אן דער ערב־פסח ניט ווינציגער, אויב נישט מעהר נאך, ווי אין שמאדט. רב יאסעלע ווינאקור איז א פרומער איד, א חסיד. ער וועט ניט לאזען, אז זיין גוראלני, וואס איז פול מיט חמץ און איז דורך און דורך חמץ, זאל חלילה ארבייטען די אכט טאג פסח. אלעס וועהרד פערקויפט על פי שלחן־ערוך צו א גוי, און אלעס וועהרד אפגעשטעלט, און אלעס וועהרד געריניגט און געפוצט און גע־

בשר'ט — און קומט פסח, איז רב יאָסעלע ווינאָקור אויס נוראל־ניק, אויס געשעפטס־מענש. זיינע מענטשען זענען מעהר נישט קיין „מענטשען" — זיי זענען אידען, בעפרייטע, אזוי ווי ער, אזוי ווי אלע אידען, וואס זייערע עלטערען זענען ארויסגע־גאנגען פון מצרים. און אלע בעדארפען זיי זיך צענויפקלויבען מיט ווייבער און מיט קינדער, און אינאיינעם מיט איהם, מיט'ן בעל־הבית, ביי איין טיש, פייערליך אפריכטען דעם סדר.

איך מיין, עס וועט ניט זיין קיין גוזמא צו זאגען, אז אויף קיינעם איז אזוי ניט אנגעמאסטען דער נאמען „מלך", ווי אויף דעם דאזיגען סולטאן און מושל — רב יאסעלע ווינאקור. איהר שטעלט אייך נאר פאר, אשטייגער, אזא מין בילד: ארום א צעהנדליג פאמיליעס ביי איין טיש מיט ווייבער און קינדער און דיענסטען, אלע יום־טוב'דיג, און אלע אויגען ארויף, צום אויבענאן, און אויבענאן די שענע הויכע פיגור פון רב יאסעלע ווינאקור, אנ־געטהאן אין ווייסען פון אויבען ביז ארא, פון דער ווייסער זיי־דענער יארמעלקע ביז די ווייסע אטלעסענע שיך. וואס ער זאגט — זאגען איהם אלע נאך. קיינער ניט פריהער און ניט שפעטער. ער טיילט ארויס אלעמען די מצה, דעם מרור, דעם כרפס, דעם חרוסת. ער טהוט א וואונק — ווערען אנגעפילט די כוסות. ער נעמט זיך טרינקען — טרינקען אלע.

ניין. דער אמת'ער מלך, דער אמת'ער מושל — דאס איז אונזער סולטאן רב יאסעלע ווינאקור. און ווי איין אמת'ער מושל, ווי איין אמת'ער מלך, איז ער קאנסערוואטיוו, היט אף שטרענג אלע מנהגים און טראדיציעס. למשל, ביי אלע אידען איז א מנהג: מרור — דאס איז אנגעריבענער חריין, אפטמאל אויסגעוועבטער, עמוואס ביטערליך, פון יוצא ווענען. ביי רב יאסעלען איז א מנהג: מרור דארף זיין מרור. א האלב ווערצעל חריין — דאס מוז יעדער איינציגער אויפעסען — ער מעג אפילו דעם שלאק בעקומען!

די צערעמאָניע פון וואַשען זיך איז ביי איהם אויסגעפיהרט, אז ניט נאָר די דיענסטען, נאָר אַלע ווייבער — און זיין וויב פּערל אַלע און זיין טאָכטער צילה — בעראַרפען אונטערטאָגען צום טיש די זילבערנע בעקען מיט די שניי־ווייסע האַנטיכער, בעדיענען די מאַנסביל־ען, די מלכים, די יוצאי מצרים.

עפענען די טהיר צו „שפוך־חמתך" — דאָס איז ז י י ן כבוד, דאָס געהערט צו איהם אַליין. פאַר וואָס? אָט אַזוי ווילּ ער, רב יאַסעלע וויאַקוב, און אָט אַזוי איז ער זיך נוהג כּל ימיו!

נאָך איין מנהג איז ביי איהם אויסגעפיהרט פון יאָהרען — און דאָס טוט דורכגעמאַכט ווערען אַלע מאָל ביי׳ם ערשטען סדר, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ׳ם הימעל. אָט אין וואָס דער דאָזיגער מנהג בעשטעהט:

נאָכ׳ן ערשטען האַלבען סדר, אז עס קומט צו דער סעודה, און דער עולם האַלט אין רעכטען עסען, בעראַרף מען זעהען, מע זאָל זיך שטאַרק פערערעדען (פּסח צום סדר מעגען אַלע ביי איהם רעדען — בני־חורין!). יעדער מעג רעדען פון וואָס ער ווילּ, און ניט נאָר ער מעג, — ער ב ע ד א ר ף רעדען, און אויך דעם בעל־הבית, דעם מלך, בעראַרף מען פערעדען, אזוי, אז ניט ער און ניט קיין נער זאָל בעמערקען, ווי רב יאַסעלע׳ס טעכטערעל צילה גנב׳עט זיך אונטער שטילערהייד צום פּאָטער פון הינטען, לעגט אַריין די האַנד אונטער׳ן קישען פון דעם עסעבעט און גנב׳עט אַרויס ביי איהם קונציג די האַלבע מצה — אפיקומן.

עס איז שווער צו זאָגען, צי דער פּאָטער מאַכט זיך, אז ער זעהט ניט, צי ער זעהט טאַקי ניט, ווי די טאָכטער גנב׳עט זיך היניטער זיינע פּלייצעס און שלעפּט ביי איהם דעם אפיקומן פון אונטער׳ן קישען, — נאָר אז עס קומט פאַר׳ן בענטשען, צום אנדערען האַלבען סדר, און עס האַלט ביי׳ם אויסטיילען דעם אפיקומן, און דער מלך טהוט זיך א חאַפּ, אז ס׳איז ניטאָ קיין סימן פון קיין אפיקומן, ווערד ער כלומר׳שט בייז:

— וואר האָט דאָס ארויסגע'גנב'עט ביי מיר דעם אפיקומן?
שפּרינגט ארויס צילה מיט א געלעכטערעל:
— טאַטע, סע איך! וואָסטו מיר געבען פּאר'ן אפיקומן?
— וואָס פּאַרלאַנגסטו?
און עס הויבט זיך אָן א דינגענישׂ. זי וויל, אז אויף די אנדערע טעג יום־טוב זאָל ער איהר קויפען א פּינגערעל.
— גוט. ער וועט איהר קויפען א פּינגערעל.
— ניין, זי וויל מיט א בריליאַנטעל!
— גוט. ער וועט איהר קויפען מיט א בריליאַנטעל.
— און אָחוץ דעם וויל זי נאָך א שנירעל פּערעלעך.
— דאָס וועט שוין זיין צו פּיעל.
— ווי באַלד אזוי, איז ניטאָ קיין אפיקומן!...
איהר מיינט, דאָס טרייבט מען קאָטאָוועס? — ניין. צילה זאָגט דאָס גאַנץ ערנסט, און דער גאַנצער עולם שמייכעלט (פּסח צופּ סדר מעג מען שמייכלען ביי רב יאָסעלע ווינאָקור — בני חורין!).
— אפשר וועט זיין געגוג א בייטש קאַרעלען? — בעט זיך ביי איהר דער פּאָטער.
— פּערעל, נישט קיין קאַרעלען! — זאָגט די טאָכטער פּעסט.— און נאָך מיט א גאַלדען פּערמוארעל דערצו!
— זי וויל מיך מאַכען פּאר א קבצן! — זאָגט דער פּאָטער, שוין צום עולם רעדענדיג, און דער עולם שיסט אויס א געלעכטער (פּסח צום סדר מעג מען ביי איהם לאַכען אפילו הויך — בני חורין!).
— אז דו וועסט זיך מיט מיר נאָך אביסעל דינגען, — זאָגט איהם די טאָכטער — וועל איך וועלען, אז דאָס פּערמוארעל זאָל זיין א בריליאַנטענעס.

רב יאָסעלע ווינאָקור האָפט זיך אָן ביים קאָפּ: „זי ווילּ איהם מאכען פּאר איין אָנזעצער!" דער עולם לאכט נאָך העכער. דער פּאָטער לאָזט איהר נאָך, גיט זיך אונטער. די טאכטער גיט אָפּ דעם אפיקומן — און דער אנדערער האלבער סדר געהט אוועק מיט דער איינענער פייערליכקייט, וואָס דער ערשטער האלבער סדר. און אָט אזוי אלע יאָהר.

ענדע דריטער טייל.

פיערטער טייל.

דעם פּסח, וואָס מיר בעשרייבען אצינד, איז פּאָרגעקומען מיט רב יאָסעלע'ס אפיקומן א שטיקעל פערענדערונג. דאָס הייסט, דער אפיקומן איז ביי איהם אַרויסגעגנב'עט געוואָרען אזוי קונציג, ווי אלע יאָהר, און, ווי אלע יאָהר, האָט זיך רב יאָסעלע ווינאָקור א חאַפּ געגעבען צום אנדערען האלבען סדר צום אפיקומן און אויס־געפּופען: „ווער האָט דאָס אוועקגענב'עט דעם אפיקומן?" האָט זיך צילה אנגערופען פון איהר אָרט, ווי אלע מאל:

— טאטע, דאָס האָב איך! וואָסטו מיר געבען פּאר'ן אפיקומן?

— וואָס פּאר'לאנגסטו? — האָט איהר געענטפערט דער פּאָטער, ווי אלע מאל, און געוואָרט, וואָס וועט זי זיך, אשטיינער, הייסען קויפען, אז זי האָט שוין אלסדינג? זי האָט שוין ציערונג אהן א שיעור, און וויגרישנע בילעטען, און א פּאָרטאָפּיאנע, און אפילו א פּערדל איין איינענס האָט ער איהר ערשט פּאראַיהרען נאָך פּסח נעמוזט קויפען. א השגה פון א מיידעל — זיך נאָר הייסען קויפען א פערדל, חא־חא! דאָס קאָן נאָר רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכ־טערל, וווייטער קיינער ניט! אך, ווי מע האָט זיך עס דעמאָלט אָנגעלאָכט!...

אלע אויגען קוקען אהין, וואו רב יאסעלע׳ס טעכטערעל זיצט. אלע זענען נייגיעריג צו הערען, וואס וועט זי היינטיגם יאהר פער־לאנגען פון איהר פאטער? — און זי, רב יאסעלע׳ס טעכטערעל, איז נעזעסען דווקא רוהיג, ווי אלע מאל, און פעסט ביי זיך, ווי אלע מאל, אז זי וועט דאס מאל אויספיהרען, ווי אלע מאל. נאר עפים האט זי איצטיגם מאל ניט געאיילט זיך און עפים מאדנע איבער־געקוקט זיך מיט׳ן לעהרער, מיט הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהן, וואס זיצט אקוראט אקעגען איהר, און מע וואלט געמעגט שווערען, אז א גרינג שמייכעלע האט זיך בעוויזען אויף זייערע ביידענם פנימ׳ער... נאר ניין! עס האט זיך נאר אויסגעוויזען! ווי איז דאס מעגליך — רב יאסעלע ווינאקור׳ס טעכטערעל און דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנדעל — א סמיכות הפרשה!...

נאר אט האט זי זיך אויסגעדרעהט צום פאטער, און באלד וועט מען שוין וויסען — און ווי איבערראשט זענען געווארען אלע, און מעהר פון אלעמען דער פאטער, אז די טאכטער האט איהם גע־ענטפערט, אז היינט קאן זי ניט זאגען, וואס זי פערלאנגט... דאס וועט זי איהם ערשט קאנען זאגען שפעטער... דעם ערשטען טאג חול־המועד...

— איצט פערלאנג איך פון דיר, טאטע, נאר איין זאך: זאלסט מיר געבען דיין עהרען־וואָרט, אז דו וועסט מיר ניט אפ־זאגען...

רב יאסעלע ווינאקור האט מיט א צופריעדען שמייכעלע, וואס האט זיך צעגאסען איבער זיין שענער בריימער בארד, בעטראכט דעם גאנצען עולם, ווי אייגנער רעדט: „געפעלט אייך א השגה פון רב יאסעלע׳ס טעכטערעל?“...

און צו דער טאכטער האט ער א זאג געגעבען:

— ווי קאן איך דיר צוזאגען א זאך, וואס איך וויים ניט? טאטער בין איך נאר ניט אימשטאנד?...

— נו, געב איך דיר, טאטע, צוריק מ י י ן עהרען־וואָרט, אז איך וועל ניט פאַרלאַנגען פון דיר אזעלכס, וואָס דו ביזט ניט אימשטאַנד...

דאָס פּריהעריגע שמייכעלע האָט זיך נאָך ברייטער צעלעגט איבער זיין שענער באָרד און איבער'ן גאַנצען פּנים. דאָס האָט בעדאַרפט בעדייטען: „וואָס זאָגט איהר אויף רב יאָסעלע'ס טעכטערל? זי באַדאַרף נישט געהן לייהען קיין ווערטער!"... און צו דער טאָכטער האָט ער א זאָג געגעבען:

— גוט. איך בין דיר מבטיח...

— ניין, טאטע, נישט „מבטיח", נאָר דו גיסט מיר דיין עהרען־וואָרט...

— רב יאָסעלע ווינאָקור, אז ער זאָגט, ער איז „מבטיח", איז אלץ איינס, וואָס איין אַנדערער זאָגט „עהרען־וואָרט"...

— ניין, טאטע, איך וויל, דו זאָלסט מיר פאַר אָט די אלע מענטשען געבען דיין עהרען־וואָרט, און טאקי די האַנד „תקיעת־בף"...

דאָס פּריהעריגע שמייכעלע איז אראָפּ פון רב יאָסעלע'ס באָרד און איז פערשוואונדען געוואָרען.

— רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל קיינעם קיין תקיעת־בף נישט געגעבען און וועט נישט געבען...

— ווי באַלד אזוי, איז נישטאָ קיין אפיקומן!...

דער עולם האָט נישט געוואוסט וואָס צו טהון: שמייכעלען? — איז דער בעל־הבית צו ערנסט. זיין ערנסט? — איז דאָס צו א גרויסער שפּאַס. האָט מען אראָפּגעלאָזט די אויגען אראָפּ און געוואָרט, וואָס וועט דאָ זיין דער סוף? און דערווייל האָט קיינער נישט בעמערקט, אז איין מענש, וואָס זיצט דאָ צווישען זיי ביי'ם סדר, איז ביי דעם דאָזיגען נסיון מיט א מאָל געוואָרען בלאָס און רויט און אלערליי קאָליערן, און די הענד האָבען איהם געציטערט...

דער איינער איז געווען ניט קיין אנדערער, נאר דער לעהרער, הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנדעל.

און דער פאטער מיט דער טאכטער האבען זיך דערווייל נאך עטליכע מאל איבערגעשמועסט און איבערגעקוקט זיך, ווי צוויי שטארקע מענשען, גומע פריינד, וואס האלטען ביים ארויסגעהן איינס אקעגען דאס אנדערע מלחמה האלטען. איטליכער פון די צוויי איז געשטאנען פעסט אויף זיין פאזיציע: דער פאטער האט זיך געהאלטען איינס — ער גיט ניט קיין תקיעת־כף. די טאכטער האט זיך געהאלטען ביי איהרם — נישטא קיין אפיקומן!...

ס׳איז שווער צו זאגען, מיט וואס דאס וואלט זיך געענדיגט, ווען עס שטעלט זיך ניט ארוים דער לעהרער פאר א מליץ־יושר און פארמיטלער צווישען ביידע צדדים, אז „א מענטש, וואס האט אויף זיין לעבען קיין תקיעת־כף ניט געגעבען, איז נישט כדאי, מע זאל איהם צווינגען מיט נויט, ובפרט אזא מענטש, ווי רב יאסעלע, וואס זיין עהרען־וואָרט און נאך פאר עדות איז באמת אזוי גוט, ווי א תקיעת־כף"...

דאס האט געהאט דעם זיעבעטען חן און געמאכט דעם גרעסטען עפעקט. ערשטענס, זענען הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנ׳ס אקציעס אין דער דאזיגער שטוב געשטיגען מיט א סך, א סך פראצענט, ובפרט אין די אויגען פון רב יאסעלע ווינאקור, וואס חאטש ער איז א מענש פון סאמע שטאל און אייזען, פון דעסטוועגען קאן מען איהם, ווי כמעט אלע מענשען פון דער גאנצער וועלט, מיט א גוט וואָרט קויפען און פערקויפען. און צווייטענס, האט דער גאנצער עולם דערזעהען אויפ׳ן בעל־הבית׳ס באָרד א פרישען שמייכעל, און מע האט פרייה אפגעאטעמט. אגב איז שוין טאקי געווען צייט א מאל אויפצושטעהן פונ׳ם סדר, וואס האט זיך איצטיגם מאל פערצויגען העט־וויייט אין דער נאכט ארויין.

* * *

די ערשטע טעג פסח זענען איבערגעלאָפען גאָרנישט צו בע־מערקען, ווי זיי לויפען אַלע מאָל איבער, ווי עס לויפען, אייגענטלִיך, אַלע טעג פון א גאנץ יאָהר, חאָטש אפילו עס קאָן זיין, אז פאר א פאָר מענשלעך פון דער דאָזיגער געשיכטע האָבען זיך די צוויי טעג געצויגען און געשלעפט זיך און אויסגעוויזען לאַנג, ווי דער אידי־שער גלות. נאָר ווי די מעשה איז, — די צוויי טעג פסח זענען צוועק, און דער ערשטער טאָג חול־המועד איז געקומען, און דער פאָטער האָט זיך גאנץ געמיטלִיך און גאנץ ברייטלִיך א זאָג געגעבען צו דער טאָכטער, האָלב אין קאָטאָווסִ און האָלב ערנסט: „גו, זשאָנ־דאָר, לאָמיר שוין ווִיסען, מיט וואָס חאָסט דו מיך היינטיגס יאָהר געשטראָפט, חא־חא?" און — אוי, וואו נעם איך פאָרב אויף אָפּ־צומאָהלען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס פנים, אז ער האָט דערהערט פון זיין טעכטערעל אזא מין, וואָס האָט זיך איהם נישט גע'חלומ'ט, ניט איהם און ניט קיינעם ניט. הערט א מעשה: איהר פאָרלאָנג, זאָגט זי, באָשטעהט אין דעם, וואָס זי האָט ליעב, זאָגט זי, דעם לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, און, זאָגט זי, דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, האָט ליעב זי, רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טאָכטער צילה, און אז זיי האָבען זיך געגעבען, זאָגט זי, דאָס וואָרט, זיי זאָלען זיין חתן־כלה, און זי פאָרלאָנגט, זאָגט זי, פון איהם, פונ'ם פאָטער, הייסט עס, אז ניט פריהער און ניט שפּע־טער פון שבת נאָך שבועות זאָל זיין די חתונה!... דער גאנצער הויף האָט זיך שיער נישט איבערגעקעהרט! די גורלִני איז שיער נישט חרוב געוואָרען! זשידיווסקע גרעבלי איז געאָנגען האָרא־ראָם! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט געארבייט מעשים! עס זענען געווען געשרייען, און קללות, און געווייגען, און טרערען — און וואָס איהר ווילט: זואָס הייסט, ער, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט מיט קיין עין־הרע אזא פערמעגען און מיט קיין עין־הרע אזא טאָכטער, וואָס ער קאָן דערגרייכען מיט איהר

די העכסטע, די גרעסטע און די שענסטע שדובים, נאָר ער האָט נאָך ביז אַהער אפילו ניט אין זינען געהאַט קיין שדוך טהון, — זאָל ער נעמען פֿלוצים אין מיטען דרינען זיך פערבינדען מיט וועמען? — מיט הערש־בער דעם מלמד! און נאָך וואו? — אָט דאָ מאַקי, אין דער דאָזיגער שטאָדט!... סטייטש, סטייטש! איהם, רב יאָ־סעלע ווינאָקור, וואָס קיין מענש האָט נאָך נישט געוואָגט מיט איהם טרייבען קאַטאָווע, זאָל מען איהם אָפּטהון אַזא שפּיצעל! אויסנאַרען ביי איהם זיין עהרען־וואָרט!... און וועד? זיין גע־ליעבטע איין־און־איינציגע טאָכטער! אָ, זי ווייסט, דער זשאַנ־דאַר, ביי וועמען זי האָט דאָס א וואָרט געגומען! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל זיין וואָרט ניט געבראָכען!... און עס קומט איהם אויפֿ'ן זינען די געשיכטע פון בת יפתח. דאָרט איז אויך געווען א וואָרט, און נישט קיין וואָרט, נאָר א נדר... ניין, דאָ איז נאָר געווען א וואָרט, נישט קיין נדר! א וואָרט קאָן מען צוריק נעמען... ווי קאָן ער עס דערלאָזען אַזא זאָך, אַזא שדוך, אַזא בזיון? — היה לא תהיה! — דאָס וועט ניט זיין, סיידען דער טוידט!... און צוריק אָבער דערמאָנט ער זיך: ער האָט דאָך פּאָרט דאָס וואָרט געגעבען! און פּאָר עדות, פּאָר מענשען... און רב יאָסעלע ווינאָקור האָט דאָך נאָך קיינמאָל זיין וואָרט נישט געבראָכען!... וואָס טהוט מען? רב יאָסעלע זאָל ניט מורא האָ־בען פּאָר גאָט, פּאָר שכר ועונש, פּאָר המאבד עצמו לדעת, וואָלט ער זיך נאָר א מעשה אָנגעטהאָן!...

ענדע פּיערטער טייל.

ע פּ י ל א ג.

נאָך מיט צוויי וואָכען פּריהער פּאָר שבת נאָך שבועות האָט רב יאָסעלע ווינאָקור אויפֿגעשטעלט ביי זיך אין זשידיווסקע נרעבלי א שאַלאָש אפשר אויף טויזענד פּאָרשוין, אַראָפּגעברענגט פון שטאָדט

סארווערס און סארווערקעס און גלאט מענטשען, און מע האט גע־נומען באקען און קאכען און בראטען און פרעגלען, צוגרייטען זיך צו דער חתונה, אלסדינג ביד רחבה — אין גרעסטען מאסשטאב. א קלייניגקייט — רבי יאסעלע ווינאקור האט דערלעבט חתונה מא־כען זיין איין־און־אויניג טעכטערעלע צילה? ! און אז עס איז גע־קומען צו דער חופה, האט ער אראפגעבראכט די בעסטע כלי־זמר און די רבנים אלע פון שטאדט און געפרוועט א חתונה, וואס האט געקלונגען די וועלט! און א סעודה אין שטאדט פאר ארעמע לייט אהוין. אזא סעודה, וואס זינט די שטאדט שטעהט, האט זי אזעלכס ניט געזעהען און וועט ניט זעהן! און אכט טאג האט מען געהולעיעט נאך דער חתונה. אכט טאג מיט אכט נעכט. און מיט'ן מחותן, מיט הערש־בער דעם מלמד, האט זיך רב יאסעלע, ביי די לחיים'ס, געקושט אפשר פופציג מאל און אפשר הונדערט מאל, און אפשר נאך מעהר. עס האט דענן א שיעור געהאט דאס קושען זיך, אז נאט האט איהם געהאלפען, ער האט אזא מחותן, אזא עהרליכען אידען, ווי רב הערש־בער?...

און די מתנות, וואס ער האט עס אביסעל צעשענקט אלע זיינע מענטשען, און דווקא מיט דער בריייטער האנד — לאזען זיי גע־דענקען, וועו זייער בעל־הבית האט חתונה געמאכט זיין בת־יחידה!

נאר אויף צוויי פונקטען האט ער זיך אוועקגעשטעלט שטאל און אייזען, און האט געזאגט, אז דא מוז ער אויספיהרען — עס מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל:

א) דעם מחותן, רב הערש־בער דעם מלמד, האט ער געקויפט אין שטאדט איין איינפאהר־הויז מיט א קאמער פון תבואה אויף צו פערדינגען — אונטערגעשמעלצט מיט א מזומנ'ע פאר טויזענ־דער און נע'פועל'ט, אז הערש־בער דער מלמד זאל וועהרען אויס הערש־בער דער מלמד, נאר גלאט ר ב ה ע ר ש ־ ב ע ר.

ב) דעם איידעם, רב הערש־בער'ס זוהן, האט ער איבערגעגעבען א העלפט פון דער גוראלני און פונ'ם הויף און פון די סקלאדען און

פון אלע געשעפטען, און אפילו פון דער גאלער נאטעטשאנקע מיט די ברענענדיגע שפאקעס — פון אלסדינג איבערגעשריבען פונקט א העלפט אויף זיין נאמען — און ווער מיר שטודיערען? וואס מיר דאקטאר? שוין לאנג פערגעסען!...

רב יאסעלע ווינאקור האט בעוויזען ווער ער איז און וואס ער קאן!...

ע נ ד ע.

דוד מלך ישראל

א בילד לכבוד שמחת־תורת.

געשריבען אין יאהר 1904

דוד מלך ישראל

א קורצע הקדמה.

אלטע בילדער פון פארצייטען! שטעהט אויף, זייט מוחל, פון אייערע קברים, איהר זענט שוין לאנג אפגעשטארבען פאר אונזער יוגענד. איין עבירה. די ציים שטעהט ניט. בילדער בייטען זיך. איין דור טרייבט דעם אנדערען. אונזערע קינדער וועלען פון אייך ניט וויסען. אינאיינעם מיט מיר וועט איהר אוועק אין קבר, פערפאלען וועלען אפשר אויף אייביג. גלייך ווי איהר זענט גאר קיין מאל אויף דער וועלט ניט געווען. שטעהט אויף, שטעהט אויף, לאם איך אייך מאל חאטש דורכפיהרען פארבי זייערע אויגען. לאזען זיי אייך אנקוקען, אונזערע קינדער, און לאזען זיי דערצעהלען דעם דור, אז ס'איז געווען אמאל ביי אונז אזעלכע, ווי איהר, אז איהר זענט חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע פונ'ם קאפ, אז איהר האט אמאל געלעבט אויף דער וועלט און אז זיי קעהרען זיך אן מיט אייך גאנץ נאהענטע קרובים, — אייערע אייגענע אור־אור־אייניקלעך...

קאפיטעל א.

שטארק געקרייזעלטע בארד און פאות, ווייס ווי געפאלענער שניי, א נאפאלעאנקע (א פארצייטיגער מין היטעל) אויפ'ן קאפ, א לאנגער נראבער שטעקען אין די הענד מיט א ביינערנע האלקע,

א זאַק אויף די פּלייצעס. איינגעבוינען ביז צו דער ערד, געהט ער אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום־טוב פון שטוב צו שטוב צע־נויפנעמען קוילעטש פּאַר די אָרעמע אידישע ארעסטאַנטן, וואָס אין טורמע.

דאָס איז דער אַלטער דאָדי, אָדער „דוד מלך ישראל", וואָס איז אַלט אפשר הונדערט יאָהר. אַלע קענען אים, אַלע וויסען שוין וואָס ער וויל: ער וויל קוילעטש פּאַר זיינע אָרעמע ארעס־טאַנטן, וואָס אין טורמע. קיינער דינגט זיך ניט מיט אים. ווער עס האָט און ווער עס וויל — דער גיט; ווער עס האָט ניט און וויל ניט — דער גיט ניט. דער אַלטער דאָדי וועט נישט האָ־בען קיין פּאַראיבעל. וואָרום אז אַלע וועלען האָבען וואָס צו געבען און אַלע זאָלען וועלען געבען, היינט ווער וועט נעמען? און אז ס'וועט ניט זיין ווער ס'זאָל געבען און ווער ס'זאָל נעמען, פון וואַנען־זשע וועט זיך נעמען רחמנות און צדקה און מעשים טובים אויף דער וועלט? אויף וואָס זשע וועט מען דאַרפען דאָס עולם־הבא מיט'ן גן־ערן? און אז ס'וועט ניט זיין קיין עולם־הבא מיט קיין גן־ערן, וואָס זשע וועט מען טהון מיט די צדיקים אויף יענער וועלט?...

אָט אזוי פלעגט חקירה'ן דער אַלטער דאָדי. ער איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אז ווי דער אויבערשטער פיהרט, אזוי איז גוט: עס בעדאַרפען זיין אזעלכע וואָס געבען און אזעלכע וואָס נעמען, אזעלכע וואָס האָבען און אזעלכע וואָס האָבען ניט, אזעלכע וואָס זיצען אין טורמע און אזעלכע וואָס זאָרגען זיך פון זייערטוועגען און קלויבען אַלע ערב שבת און ערב יום־טוב קוילעטש פון זייער כבוד וועגען.

קאפיטעל ב.

ווער איז געווען דער אַלטער דאָדי, אָדער דער דוד מלך ישראל, און וואָס איז ער געווען פריהער, איידער ער איז געווען איין אַלטער

איד פון אפשר הונדערט יאָהר און איידער ער האָט זיך פערנומען מיט צענויפקלויבען קויללעטש פאר די אַרעמע ארעסטאַנטען, וואָס זיצן טורמע? — דאָס וויסט קיינער ניט ביי אונז.

פון וואָס לעבט דער אלטער דוד? וואו האלט ער זיך אויף? וויפיעל יאָהר איז ער אלט? וואו זענען זיינע קינדער און אייניקלעך? — דאָס וויסט קיינער ניט ביי אונז. ס'איז א סוד פאר דער וועלט. עס איז נישטאָ פשוט דער מענש, וואָס זאָל נעדענקען, און ביי איהם אליין אז איהר וועט פרעגען, וועט ער אייך ניט ענטפערען. פרובט זיך נאָר ניט, איהר וועט ערגער מאכען: וואָרום מיט איהם אז איהר וועט זיך אריינלאָזען אין א לאנגען שמועס, וועט ער אייך בעטען, איהר זאָלט עפּיס שענקען פאר זיינע ארעמע אידישע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע, און פון וואָס איהר זאָלט מיט איהם ניט רעדען, אויף זיינע ארעסטאַנטען מוזט איהר ארויף!

— רב דאדי! וואו האָט איהר געזעבטיגט היינטיגע נאכט?

— געלויבט דער אויבערשטער, אבי ניט אין טורמע. האָט איהר ניט עפּיס איין אלטען בגד פאר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאדי! וואו זענען אהינגעקומען אייערע קינדער מיט אלע אייניקלעך אייערע?

— געלויבט דער אויבערשטער, צעקראָבען זיך דער אהער, דער אהין, צעשפּרייט איבער אלע זיבען ימים. אנדערע זענען געשטאָרבען, אנדערע לעבען. ווי אזוי זיי לעבען, גוט, שלעכט, — אבי ניט חלילה אין טורמע. געפּינט זיך ניט ביי אייך, מחילה, א פאר אלטע תחתונים פאר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאדי! וויפיעל זענט איהר אלט ביז הונדערט צוואנציג יאָהר?

— געלויבט דער אויבערשטער, נישט קיין יונגערמאן, לאז אייך נאָט געבען ניט ווינציגער יאָהרען, נאָר מעהר מזל, און דער עיקר, איהר זאָלט ניט וויסען פון קיין טורמע כל זמן איהר וועט לעבען.

געפינט זיך ניט ביי אייך א פּאָר אלטע צעריסענע שטיוועל פּאר מיינע ארעסטאַנטען?

אָט דאָס איז געווען דער אלטער דאָדי, אדער דוד מלך ישראל.

קאפּיטעל ג.

פּאר וואָס זשע האָט מען איהם גערופען דוד מלך ישראל?

דערפּאר, וואָס איין מאָל אין יאָהר איז ער געווען א מלך, א מלך ביי אידישע קינדער, און דאָס איינע מאָל איז געווען דער טאָג פון שמחת־תורה.

קומט שמחת־תורה — איז ניט צו דערקענען דעם אלטען דאָדי'ן. דער רוקען אויסגעגליכט, די באָרד און פּאות אויסגעקעמט, די נאָפּאָלעאָנקע איבערגעקעהרט אויף דער לינקער זייט, דער בריטער וווייסער קאָלנער אויסגעגלעט, אָהן דעם שטעקען, אָהן דעם זאק — ס'איז נאָר נישט דער דאָדי. דאָס פּנים שיינט, די אויגען גלאָנצען, געמוטען לכבוד יום־טוב א ביסעל בראָנפען, איז דער אלטער דאָדי נאָר איין אנדער מענש מיט איין אנדער נשמה — א לעבעדיגע, א פרעהליכע נשמה.

צענויפגענומען קליינוואָרג, יונגלעך פון אלע שוהלען, און אוים־געשטעלט זיי שורות־וויייז ארום און ארום זיך, געהט ער, דער אלטער דאָדי, אין מיטען, די הענד ארויף צום הימעל, און זינגט אויף א קול:

— צאן קדשים!

ענטפערט איהם קליינוואָרג:

— מע־ע־ע!

— וואר געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: **דוד מלך! ישראל! חי! וקיים!**

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

נאך אמאל:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— וואר געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: **דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!**

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

צו די קינדער שטעהען־צו נאך קינדער, די קאוואלקאדע וואכסט, דער עולם, וואס געהט נאך, וואדד אלע מאל גרעסער, דאס קול וואדד אלע מאל שטארקער און רינגעלט ארום דאס נאנ־צע שטעדטעל. ביי יעדער סוכה שטעלט זיך אף דוד מלך ישראל. בעלי־בתים טראגען איהם אונטער א ביסעל לחיים. וווייבער זענען איהם מכבד מיט לעקאך פונ'ם פארטוך. דאס ביסעל לחיים טרינקט ער אויס, און דעם לעקאך צעטיילט ער צווישען קליינוואדג, רופט אויס מיט א ניגון:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— וואס האלט איך דא?

— לעקאך, מע־ע־ע!

— וואסער א ברכה מאכט מען איבער דעם?

— מזונות, מע־ע־ע!

— זאגט זשע מיר איצטער, וואר געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

קאפיטעל ד.

דאכט זיך, אין פלוג, וועמען געהט דאס אן און וועמען קאן עס שאדען, אז איין אלטער מאן פון אפשר הונדערט יאהר נעמט איין מאל אין יאהר, שמחת־תורה, א ביסעל ברענפען, ווערד פרעה־ליך און פערשטעלט זיך פאר א מלך, און יונגלעך קונדייסים לוי־פען איהם נאך און מעקען, ווי די קליינע ציעגעלעך: מע־ע־ע!? בעראף זיך אבער טרעפען אזא מעשה:

סאמע סליחות־צייט האט מען ארומפנעשיקט צו אונז אין שטעד־טעל איינעם א נייעם אדון (יענער איז מת געוואָרען). ווי נע־וועהנליך, א נייער אדון, האט ער ארויסבעווייזען נייע תנועות, נייע נענג, היינו: ערשטענס, האט מען געזאגט אויף איהם, אז ער איז א איש־אמת, נאר צו פיעל א איש־אמת. דערטאפט א אידען, איז באלד: „ס'קודעווא?" דאס חייסט: „מה שמכם? פון וואַ־נען איז א איד?"... צווייטענס, נעמט ער ניט, אבער לחלוטין נישט; ניט קיין מטבע און ניט קיין שוה־כסף; אז מע שמועסט א נקי־כפים'ניק! אודאי איז ארוים א קלאנג איבער'ן גאנצען שטעדטעל: שלעכט! א רשע! א המן!...

כך הוה. אויף מארגען אין דער פריה איז ער שוין ארויסגע־נאנגען אין שטאדט. דורכגעלאפען דעם מארק, אויסגעקוקט אלע קלייטען מיט אלע יאטקעס, א שמעק געטהאן דעם שוהל־הויף, גע־וואלט בעקענען זיך מיט'ן ריח... נאר, משטיינס געזאגט, וואס האט ער נעקאנט מאכען ביי אונז בין הזמנים, אז די מלמדים האבען די

חדרים שוין לאנג צעלאזט און מיט פאלשע אסיגנאציעס האנדעלט ביי אונז קיינער ניט, היינט וועמען הערען מיר?

האט איהם אבער גאט צוגעשיקט א געשעפט: סוכות! ס'איז איהם ניט גענעלען, פערשטעהט איהר מיך, ווי די אידען בויען זייערע סוכות. ס'איז, זאגט ער, מסוכן קענען טאמער מאכט זיך א שרפה. איהר פערשטעהט א משל? טויזענדער יאהרען זיצען אידען אין סוכות און האבען קיין מורא ניט פאר קיין זאך, און פלוצים גאר נאט אייך א שרפה!

— בכן, וואס־זשע וויל־סט דו, פריץ?

— וויל איך, זאגט ער, איהר זאלט בויען אייערע סוכות ניט אזוי, נאר אזוי און אזוי.

האט מען דאך איהם געהערט מסתמא, ווי המן דעם גרייגער, און מע האט זיך געשטעלט בויען די סוכות דוקא אזוי, ניט אזוי און אזוי. האט אנגעשמעקט דער אדון און האט זיי מחילה צע־ווארפען.

האט מען געשיקט צו איהם א דעפוטאציע: „אדוני פריץ! ווי איז שייך סוכות אהן א סוכה?" האט ער געזאגט: „איין מאל ניין!" און געה שריי חי וקיים, אז טאמער שפארט איהר זיך איין, איז גאר „ס'קודעוא!"...

בקיצור, וואס זאלט איהר קלערען, מען איז גוט פערשוואַרצט געוואָרען, מע האט זיך בעגראבען ניין אייל־ען, זיך בעזעצט עט־ליכע משפחות אין איין סוכה און געציטערט אימת־מות, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... נאר דער אויבערשטער האט רחמנות געהאט, ס'זענען איבערגעלאפען די זיעבען טעג סוכות גלאט, אומ־זיסטיגע פחדים, ביז ס'איז געקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה.

קאפיטעל ה.

און אז ס'איז געקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה, איז דער אלטער דאדי ארויס מיט דער חברה קונדיסים אויפ'ן

שוהל־הויף און האָט אויסגערופען אויף א קול, ווי זיין שטייגער איז:

— צאן קדשים!

האָבען איהם די צאן קדשים געענטפערט:

— מע־ע־ע!

פלוצים וואכסט־אויס ווי פון אונטער דער ערד דער אָדון און בעטראכט די דאָזיגע שענע סצענע שטארק פערוואונדערט. משמעות, ער זעהט דאָס ערשטע מאל אזא קאָמעדיע. דער אלטער דאָרי האָט, אפנים, ווינציג־וואָס זיך איבערגעשראָקען פאר'ן נייעם אָדון, טהוט ער זיך זיינם און שניידט ווייטער:

— זאָגט זשע מיר, אידישע קינדער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים!

האָט דער אָדון געבעטען, מע זאל איהם געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָס בעדייט, ווער איז דער אלטער און וואָס זינגט דאָס קלייניוואָרג?

האָט זיך ארויסגעשטעלט רב שעפסיל דער מלמד, וואָס האָט געהאט א שען הענטעל צום שרייבען רוסיש; די פאות האָט ער פערקאטשעט ארונטער די אויהערען, און איז ארוים פאר א טאל־מאטש:

— ווין צאר זשידיוואסקי דאוויד, א וואני יעווא חלאפי...

האָט זיך דער אָדון געחאפט מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האָט זיך צעלאכט. ווי אזוי, מיינט איהר, געלאכט? ממש שיער ניט צעזעצט און צעש־רונגען געוואָרען פאר געלעכטער. און דוד דער מלך ישראל האָט ניט אויפגעהערט צו זינגען „צאן קדשים!"

און די צאן קדשים האבען ניט אויפגעהערט צו שרייען „מע־ע־ע!" — ביז דעם ארון איז, אפנים, נמאס געוואָרען די מעשה, האָט ער די חברה קליינוואַרג צעטריבען און דעם אלטען דוד מלך ישראל האָט ער א נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל, ווי זיין שטייגער איז: „ס'קו־דעוואָ!?" האָט זיך ארויסבעוויזען, אז דער אלטער מלך פון ישראל ווייסט אליין אויך נים ס'קודעוואָ — פון וואַנען ער איז... האָט ער איהם אפגעשיקט מחילה גלייך אהין, אין טורמע אריין, צו זיינע „ארעמע ארעסטאַנטען"...

— דאַרטען, האָט ער געזאָגט, וועט ער זיך אויסניכטערען, דער אלטער שכור...

* * *

אויף איבער א יאָהר סוכות זענען אידען געזעסען אין זייערע סוכות, ווי אלע יאָהר. שמחת־תורה האָבען אידען געהולייעט, ווי אלע יאָהר. נאָר איין זאך האָט געפעהלט: מע האָט נישט בענע־נענט אין ערגיץ דעם אלטען „דוד מלך ישראל". מע האָט נישט געהערט, ער זאל זינגען: „צאן קדשים", און די „צאן קדשים" זאלען איהם ענטפערען:

— מע־ע־ע!!!

וואָס איז חנוכה?

געשריבען אין יאָהר 1901

וואס איז חנוכה?

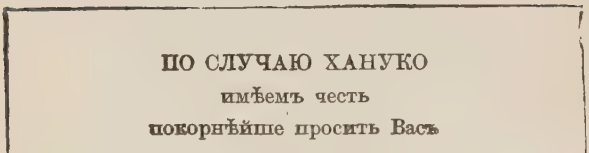
ПО СЛУЧАЮ ХАНУКО
имѣемъ честь
покорнѣйше просить Васъ
на чашку чаю

אט אזא מין קאַרטעל האָב איך געטראָפען ביי זיך אויפ'ן טיש חיינטיגען חנוכה פון מיינעם א גוטען בעקאַנטען, איין אויפגעקומענעם, פרישגעבאַקענעם גביר, פלאַטאַן פאַנטאַלאַנאַוויטש.

מילא, דעם פשט פון די וועלט „נא טשאַשקו טשאיו" פערשטעהט דאָך יעדער אייניציגער נאָענץ גוט: א „וויינט", א „פרעפעראַנס", א „זעכס און זעכציג", איין „אָקע", אָדער א „סטוקעלקע"... נאָר דער „פּא סלוטשאיו חנוכה" — וואָס לאָזט ער מיך דאָ הערען? וואָס פאַר א מחותן איז חנוכה מיט א „טשאשקע טשאיו"? וואָס פאַר א מחותן איז פלאַטאַן פאַנטאַלאַנאַוויטש מיט חנוכה, אז דאַוונען געהט ער שוין היינט נאָר איין מאָל אין יאָהר, אי דאָס — אין כאָרשהל, אין שטוב הערט מען שוין נישט ביי איהם א אידיש וואָרט — איבער דער באָננע, די באָננע זאָל חלילה ניט לאָכען, און „ציוניסטען" האָט ער פיינט, קאָן נישט הערען דעם נאָמען זייערען?

— וואָס האָט איהר צו זיי? — האָב איך איהם א מאָל א כּרעג געטהאָן אויף א ציקאָוועסט. — וואָס האָבען זיי אייך אזעלכס געטהאָן, די ציוניסטען?

— ציוניסטען? — איך בעט אייך, דערמאָנט מיר נישט דעם נאָמען זייערען! איך... איך... איך האָב זיי פיינט! איהר מיינט מחמת וואָס? מחמת איך האָב פיינט א אידען? חלילה וחס! אדרבה, ביי מיר א איד איז דוקא מיט'ן גרעסטען כבוד; חאָטש אפילו אונזערע אידעלעך, צווישען אונז רעדענדיג... נאָר נישט... ווי זאָגט איהר, חאָטש פּאָקרעשקע... נאָר אין שטוב ביי מיר האָב איך ליעב, ס'זאָל זיין אידיש: · פּסח — מצה, סוכות — פּירעזשקעס מיט האָניג, פּורים — דאָס, ווי אזוי הייסט דאָס? המנ'טאשען, טייגלעך, פּאַרפּעל, מאָהינדלעך, קישעלעך און די אַלע איבעריגע גוטע זאכען... — אזוי זאָגט צו מיר פּלאָטאָן פּאָנטאָלאָנאָוויטש און בעלעקט זיך אוש.

נאָך א סך זאכען איז פּלאָטאָן פּאָנטאָלאָנאָוויטשען פערבליבען פונ'ם אידישקייט, וואָס ער קאָן זיך מיט דעם ניט צעשיידען, למשל: פיש געפּעפּערטע מיט חריין, „פּעטשע" מיט געטריקענטע פּענעצלעך מיט קנאָבעל, פלייישיגע קרעפּלעך צו דער יוך — דאָס וואָלט ער א בעלן געווען אַלע מאָג, און א אידיש ראָסעלפלייישעל מיט לעבערלעך און מיט פּופּיקלעך — דאָס חיות! ער וואָלט מוחל געווען צעהן בעפשטעקסען פּאר איין אידיש העלזעל, מיט מעהל אָנגעפּילט און מיט א פּאָדעם פערנייהט. ער וואָלט אַוועקגעגעבען פופּצעהן קאָמפּאָטען פּאר איין אידישען צימעס מיט מיירערן, גוט געבראָזשעט, מיט מעהל פערפּראָווט, און א שטיקעל ברוסט זאָל זיין דערביי; דאָס שטיקעל ברוסט אז מע פעפערט צו, איז דאָך א כפרה אַלע מאָדנע פלייישען מיט די היינטיגע וואָורסטען מיט די וואַרשעווער שינקען, וואָס אידען מוטשען זיך, זיי ווילען ס'זאָל האָבען א אידישען טעם און א פּנים פון חזיר...

הקיצור, איך האָב מיך פערערעט פון עסענוואַרג און האָב פער־
נעסען, אַז איך האָב בעקומען איין איינלאַדונג פון פּלאַטאָן פּאַנ־
טאַלאָנאָוויטש „פּאָ סלוטשאיו חנוכה נא טשאשקו טשאיו"...

אָנגעקלונגען ביי דער טהיר און אַריינגעקומען אין שטוב אַריין,
האָט מיר א זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין א ליכטינקייט מיט א
וואַרעמקייט מיט א הו־האַ פון די געסט. און עס האָט זיך גלאָזט
הערען דאָס בעקאַנטע וואָרט: „פּאַסס!" אָקעגען מיר איז אַרויס־
געקומען דער בעל־הבית אַליין. גוט געפּאַקט, מיט א בייכעל און
מיט א ליסינע און מיט א פּריינדליך שמייבעל, וואָס איז אָנגע־
גרייט נאָך פון פריהער לכבוד די געסט. איך האָב מיך ניט גע־
קאָנט איינהאַלטען און האָב איהם א פּרעג געטהאָן: טאַקי דאָ אויפ'ן
אָרט:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, מיין ליעבטער פּלאַטאָן פּאַנטע־
לאָנאָוויטש, וואָס איז אייך עפּעס אויסגעקומען פּלוצים „לכבוד
חנוכה"?

— פּרעגט מיך עפּעס גרינגערס. — מאַכט ער צו מיר און
נעמט מיך אונטער דער האַנד, ווי א מחותן פון חתן'ס צד, און
פיהרט מיך צו צו דער מאַדאָם לאָקשענטאָפּאָוו, און אַליין גליטשט
ער זיך אוים פון מיינע הענד.

די מאַדאָם לאָקשענטאָפּאָוו, פּאַנטאָמינא פּאַנטע־
לעמאָנאָוונא, אויך א היבשע שטיק, אָנגעטהאָן אין נאָלע
זיידענס, אייגעטונקען אין בריליאַנטען, צו פינף־זעכס רינגען אויף
איטליכען פינגער, ווי א שאַנסאָנעטע זינגערין, האָט מיך בעגעגנט
מיט זעהר א זים שמייכעלע: איינס פון די שמייכעלעך, וואָס
ס'איז ביי איהר צו קריגען צו יערער צייט. זי איז געזעסען ביי
א גרויסאַרטיגען סאַמאָווא און צענאָסען טיי אין די גלעזער מיט
א מאָס, גלייך ווי מע צענעסט קרייטער אויף א רפואה. אויפ'ן
גרויסען שען־אויסגעבעטען טיש שטעהען אויסגעשטעלט גרויסע

הויבע פּיראַמידען, מאַרטען אויפֿבע, וואָס אַז מע טהוט א קוק אויף זיי, פּערשטעהט מען, אז זיי זענען געמאַכט געוואָרען נישט אויף צו עסען; איהר ווייסט אפֿילו ניט, פּון וואַנען, ווי אַרום הויבט מען זיי אָן צו עסען? איהר וועט דאָך ניט אויפֿשטעהן אין מיטען דרינען, חאַפּען א מעסער, צי א גאַפּעל, און אומוואַלגערען אזא מאַכינע, אזא בוידעם! וואָס פּאַר א פּנים וועט איהר האָבען נאָכדעם ביי זיך אַליין, אז איהר וועט צעוואַלגערען דעם דאָזיגען בוידעם און צעגיסען דעם קרעם אויפֿן טישטוך? די מאַמע וועט אייך דווקא זאָגען מיט א שמייכעלע: „ניטשעווא, עס מאַכט נישט אוים!" נאָר איהר דאַרפט שוין פּערשטעהן וואָס דער „ניטשעווא" בעדייט... גלייכער, זאָג איך אייך, איהר זאָלט בעסער נישט נאָכגעבען דעם יצר־הרע; מע האָט אנידערגעשטעלט א טאַרט — לאָז ער שטעהן געזונדערהייט!... דאָס איגענע איז מיט די בּאַרען, מיט די עפּעל און מיט די מאַראַנצען. איהר זעהט, דאָכט זיך, פּאַר אייערע אויגען א גאַנצען אוצר מיט בּאַרען, מיט עפּעל און מיט מאַראַנצען; נאָר לאָז זיך אייך ניט גלוסטען! זיי ליגען אזוי קונציג אויסגעלעגט: א שורה עפּעל, א שורה בּאַרען, א שורה מאַראַנצען, ארומגעלעגט ביי די זייטען מיט קאָנפעקטען, ראָזינקעס און טייטלען, נאָר אזוי ממזר'יש, אז אויב איהר ווילט ארויסבעקומען, למשל, א בּאַר, אָדער איין עפּעל, מוזט איהר אַנריהרען אַלע איבעריגע שכנים — און עס הויבען אָן פּאַלען און שפּרינגען אויפֿן טיש, און פּונ'ם טיש אויף דער ערד, איין עפּעל נאָכ'ן אַנדערען, איין מאַראַנץ נאָך דער אַנדערער, — דעמאָלט, עס זאָל זיך אייך עפּענען א גרוב, וואָלט איהר, דאָכט זיך, בעסער אין דער ערד אריין, אויידער נאָכקוויפּען צענויפּקלויבען די עפּעל, וואָס קאָטשען זיך אונטער'ן טיש!... דאָס אייגענע איז מיט'ן איינגעמאַכטס און מיט די אַלע איבעריגע זיסע זאַכען, וואָס שטעהען אויסגעשטעלט אויפֿן טיש. קוקט נישט, וואָס ס'איז צוגעגרייט געוואָרען טעלערלעך, מיט שעלעכלעך, מיט לעפּעלעך, מיט גאַפּעלעך

אָהן ס שעור. איהר קאָנט, חלילה, א נעם טהון נישט מיט דעם לעפּעל, וואָס מע דאַרף, און נישט אין יענעם שעלעכעל, וואָס מע דאַרף, פערגיסען און אָנארבייטען א חתונה — וואָס טויג עס אייך? איהר ווילט א שטיקעל לעקאַך מיט אייגנעמאַכטס? — וועט איהר עסען אין דער היים. דאָ טוזט איהר טרינקען א קאַלט גלאָז טיי, ביטער ווי גאַל, זיצען אין געהאַקטע וואונדען און שמייכלען, גלייך ווי ס'איז אייך גוט ווי די וועלט.

— ווי אזוי טרינקט איהר טיי — מיט לימענע, צי אָהן לימענע? — פרעגט מיך פּאַנטאָמינע פּאַנטעלעמאָנאָווּנא מיט א זיס שמייכעלע, — איינס פון יענע שמייכעלעך, וואָס איז ביי איהר צו קריגען צו יעדער צייט, און וואַרפט מיר אריין א שטיקעל לימענע אין גלאָז, בכדי די טיי זאָל זיין, אַפּנים, נאָך ביטערער. אקעגען מיר, ביי'ם טיש, זיצט א יונגערמאַן מיט א ריהרעוודיג פּנים און מיט גילדענע בריליען, וואָס קאָנען זיך ניט האַלטען ביי איהם אויף דער נאָז, נישט מחמת די נאָז איז דערצו נישט מסוגל, נאָר מחמת דער יונגערמאַן אליין זיצט נישט אין אויף קיין אָרט; אז ער רעדט, רעדט ער נישט נאָר מיט הענד — מיט אַלע אברים. עם ווייזט אוים, אז מיט מיין אריינקומען האָב איך זיי איבערגעשלאָגען אין מיטען א שמועס, וואָרום אז איך האָב מיך אנידערגעזעצט צו דער טיי, האָט דער יונגערמאַן מיט די בריליען אויף דער נאָז אָנגערופען זיך צו דער מאַמע:

— וואָס זשע איז פּאַרט אזעלכס, אייגענטליך, חנוכה?

— איך זאָג דאָך אייך, אז חנוכה איז אזא יום־טוב, וואָס... וואָס מע רופט איהם חנוכה... שא, אָט וועלען מיר פרעגען ביי זיי; זיי קעהרען וויסען אקוראט.

אזוי זאָגט צו איהם פּאַנטאָמינע פּאַנטעלעמאָנאָווּנא, אָנווייזענדיג אויף מיר, און טהוט זיך א חאַפּ:

— פּאַרדאָן! איך האָב נאָר פאַרגעסען, אז איהר זענט נאָך נישט באקאַנט. סאָלאָמאָן נאָאומאָוויטש שלום'

ע ל י כ ם — א אידישער שריפטשטעלער; פ א נ פ א ר א ן פ א ר א א נ א ו י ט ש י א נ ט ע ו ו ז א ה ן — מיינער א קאוזען (א שוועסטערקינד).

האבען מיר זיך ביידע אויפגעהאפט פון די ערטער, צוגעלאפען איינער צום אנדערען, גלייך ווי מיר וואלטען גרייט געווען פאלען אייניגס אויף דאס אנדערע אויפ'ן האלז; אין אמת'ען האבען מיר נאר אפגעמאכט די געוויסע צערעמאניע פון בעקענען זיך. זיך בעקענט, זעצען מיר זיך צוריק צום טיש, און יאנטעווזאהן רוקט זיך צו צו מיר אביסעל נעהענטער און רופט זיך אן:

— האט איהר געהערט אביסעל? איך ווייל וויסען וואס איז חנוכה, איך גאר אוים, — איז וועמען איך פרעג וואס איז חנוכה פאר א יום־טוב — ווייסט קיינער ניט וואס צו ענטפערען.

— ווי קומט דאס, — זאג איך, — אז א איד, וואס הייסט י ו ם ־ ט ו ב ־ ז א ה ן, זאל ניט ווייסען וואס חנוכה איז פאר א יום־טוב?

— ס'איז אייך א חדוש? — מאכט ער צו מיר און רוקט זיך צו נאך נעהענטער. — איך קאן זיך מיט אייך וועטען אויף וויפיעל איהר ווילט, אט זיצען דארט אין זאל אפשר א האלבע מאה אידען, אויב עס וועט זיך געפינען אפילו איינער, וואס וועט אייך זאגען, וואס איז חנוכה, געב איך אייך מיין קאפ!

— וואס טויג מיר אייער קאפ? — זאג איך. — לאמיר זיך בעסער וועטען אויף גאלד.

— אך! וועטען זיך! מיט'ן גרעסטען פארגעניגען! — מאכט צו מיר יאנטעווזאהן און חאפט זיך אויף פונ'ם ארט. — צו ויפיעל נעהען מיר אין געווען?

— צו פינפאונצוואנציגער?

— צו פינפאונצוואנציגער!

אפגעדאנקט דער מאדאם פאר דער טיי און בעקומען פון איהר נאך א מאל דאס זיסע שמייכעלע, לאזען מיר זיך ביידע אין דער

גרויסאַרטיגער ליכטיגער זאָל אַריין. די לאָמפּען ברענען; די גרינע טישלעך זענען בעזעצט מיט אַלערליי פּאַרשוינען, צום מיינעטען, מיט קיילעכיג וווייסע גלאַנצענדיגע לימינעס; די גלאַנצענדיגע לימינעס שפּיגלען זיך אָפּ אין די הויכע שענע שפּיגלען; עס הערט זיך אַ הו־האַ, אַ גערעדעריי פון אַ סך מיילער, נאָר מעהר פון אַלץ לאָזט זיך הערען דאָס וואָרט „פּאַסט!"

מיר הויבען אָן שפּאַציערען פון איין טישעל צום אַנדערען. מען איז שטאַרק בעשעפטיגט און שטאַרק אויפגעמראָגען איינס אויף דאָס אַנדערע פּאַר אַ שלעכטען נאַנג. דער האָט טענות, דער פּערענטפערט זיך; דער בייט זיך מיט די ערטער, דער טאַשט קאָרטען גיך־גיך, מע האָט קיין צייט ניט, גלייך ווי אָט באַלד וועט מען קלינגען דאָס דריטע מאָל און מע וועט חלילה עפּים פּערשפּעטיגען. מיר געהען־צו צו אַ טישעל, וואו פיער בעיאָהרענטע מענשען, אַלע מיט וווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע לימינעס, שפּיעלען אין „ווינט". אָפּגענטפערט מיר אויף מיין „גוטען אָוונד" מיט אַ גרינגען שאָקעל מיט'ן קאָפּ, געבען זיי יאָנטעווזאָהנען איטלעכער בעזונדער צו צוויי פינגער, און יאָנטעווזאָהן איז זיך מיישב, וואָס טויג איהם לאַנג מחזקות, אַ מעהר טרעט ער צו גלייך צום עסק און רופט זיך אָן צו זיי:

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך שלאָג אייך איבער. איך און אָט דער יונגערמאַן (ער ווייזט אָן מיט דער בריל אויף מיר) האָבען געהאַלטען צ וועטע מכח... מכח וואָס איז חנוכה פּאַר אַ יום־טוב? איך זאָג אַווי, און זיי זאָגען אַווי... בכן, איז געבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועהרטער, וואָס איז אַועלכס חנוכה?

אַלע פיער פּאַרשוינען מיט די וווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע לימינעס הויבען אויף די אויגען און קוקען אויף אונז אַווי, גלייך

זוי מיר וואלטען ביידע פלוצים געשטעלט זיך מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף.

— פיק! — זאגט איינער, און אלע איבעריגע זאגען: פאס!...

— טרעף! — זאגט דער אנדערער, און אלע איבעריגע זאגען: פאס!...

איז די משמעות, אז מיר האבען דא נישט וואס צו טהון. געהערן מיר צו צום אנדערען טישעל. דארטען זיצען יונגע לייט, שוין אהן לימינעס, דאס הייסט, קוים־קוים וואס סע שניידט זיך ביי זיי אויף די קעפ וויים־קיילעכיגע טעלערלעך. דא געהט דאס שפיעל א סך לעבעדיגער. ס'איז א „ווינט" מיט א „שטורעם"; מע היצט זיך, מע קריעגט זיך, מע וואלפט זיך דורך מיט אזעלכע ווערטער, וואס, דאכט זיך, ווען ניט ביי קארטען, קריגט מען פאר זיי פעטש.

ביי דעם דאזיגען טישעל איז געווען איינער א יונגערמאן מיט א רויטען האלז און מיט א פרישטשעוואטע פנים, און ער איז געווען ביי זיי דאס כפרה־היהנדעל. ווער עס האט געהאט גאט אין הארצען, דער האט זיך אין איהם נוקם געווען. ביי איטלעכען גאנג, וואס ער האט געמאכט, האט ער בעקומען פון זיינע חברים איין אנדער קאמפלימענט:

— א מענטש מאכט א גאנג!

— ווייסטער קאליקע!

— שטיוועלפלעכטער!

— שוסטער! וואו וענען אייערע אויגען?

— אין באבקעלעך באדארפט איהר שפיעלען!

— קאצענער מח! רוק און לענד באדארף מען אייך איבערברעכען, און ערשט נאכדעם אוועקזעצען אין באד פאר א סטאראוש!

און דער יונגערמאן, דאס כפרה־היהנדעל, ווייל זיך פערענטפערען, לאזט מען איהם ניט.

— וואָס וועט איהר זאָגען, וואָס? איהר האָט וואָס צו זאָגען? א י ה ר זענט נאָך געוועכט? איהר וויסט דען ניט, אז איהר זענט א וויסטער פינסטערער קאָליקע, א שוסטער, א שטיוועל־פּלעכטער?

און אזוי וויטער, אלץ דער אייגענער ניגון.

— קומט! — רוף איך מיך אָן צו יאָנטעווזאָהנען אויפ'ן אויערן. — איהר זעהט דאָך, אז עס האָלט דאָ רחוק משכר וקרוב לפּעטש...

— האָט קיין יסורים ניט, מען איז די גרעסטע גוטע ברידער. — מאכט צו מיר יאָנטעווזאָהן און איז א בעלן זיי אָנמוטען, דערצעהלען זיי, אז מיר האָבען געהאָלטען א וועטע מכח חנוכה; ער זאָגט א ז ו י, איך זאָג א ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען זיי בעטען, די יונגע לייט הייסט דאָס, זיי זאָלען אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועכטער: וואָס איז אזעלכם חנוכה?

— דאָס קאָנט איהר געוואָהרע ווערען נאָר ביי „זיי". — רופט זיך אָן איינער פון דער חברה און בעווייזט אויפ'ן „כּפּרה־היהנדעל". — טאָמער האָט איהר עפּיס א שווערע זאך, א שארפען גאנג, א פערדרעה־טען חשבון, זאָלט איהר פרעגען ביי „זיי". „זיי" וועלען דאָס אייך באָלד פּותר זיין אין איין כהרף־עין, מחמת „זיי" האָבען, קיין עין־הרע, א טהייערען קאָפּ אונטער זיך!...

די גאנצע חבריא צעלאָכט זיך, און דאָס „כּפּרה־היהנדעל" אליין לאָכט אויך פון דער חכמה.

— גיט קאָרטען! — רופט זיך אָן איינער פון זיי, און מיר פערשטעהען, אז מיר וועלען דאָ אויך גאָר נישט מאכען; לאָזען מיר זיך גענהן וויטער, צו א טישעל, וואו דריי פּאָרשוינדלער, יונגע־לייט, מיט אונטערגעשמיצטע בערדלער, שפּיעלען אין „פּרעפּע־ראנס". דאָ, ביי דעם טישעל, איז מען שוין נישט אזוי בייז און אויפגעטראָגען, ווי דאָרטען. מע גריסט זיך מיט יאָנטעווזאָהנען

נאנץ העפליך, ווי מיט א נוטען בעקאנטען, און יאנטעווזאהן שטעלט מיך פאר פאר זיי:

— סאלאמאן נאאומאוויטש שלום־עליכם, א אידישער שריפט־שטעלער. מיר האבען געהאלטען א וועטע מכח א מאדנעם ענין, מכח חנוכה. איך זאג אזוי, זיי זאגען אזוי; איז געבליבען, מיר זאלען אייך בעטען, איהר זאלט אונז פותר חלום זיין און זאגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — זאגט איינער און קוקט אין די קארטען אריין. — חנוכה? פאס!

— חנוכה? — זאגט דער אנדערער. — חנוכה איז אזא יום־טוב, וואס מע קאן שפיעלען אין פרעפעראנס.

— און עסען לאטקעס מיט שמאלץ, — לייגט צו דער דריטער און מאכט א גאנג; טהוט דער ערשטער א שפרונג אויפ'ן בענקעל און א ריס די קארטען, גלייך ווי עמיצער האט איהם דערלאננט מיט א שיוטהאלץ איבער'ן קאפ, אדער אנגעריהרט מיט א היסען אנגענגליהטען אייזען פון הינטען, און צעשרייט זיך אויף איהם, גלייך ווי ער האט איהם געקויעלעט די קאפאטע:

— איך פארשטעה ניט! מיר שפיעלען אין פרעפעראנס, צי מיר פארנעמען זיך מיט „ליטעראטור"?

און דערביי האט ער נעגעבען אויף אונז ביידען אזא גלאנץ מיט די אויגען, אז מיר האבען פערשטאנען, אז מיר זענען דא אי־בעריג, מע וועט זיך בעגעהן אהן אונז. מיר הויבען זיך אויף און גאהען ווייטער.

א גרויסער קייעביגער טיש, ארום טיש פערשיעדענע פארשוי־גען פון אלערליי מינים.

אויפ'ן טיש לייגט אנגעוואנדרפען א בארג מיט קארטען, וואס איינער גיט איבער דעם אנדערען, דער אנדערער — דעם דריטען, און אזוי ווייטער, און גאלד (גאלדוואנג) פליהט אזוי ווי מיסט פון

איינעם צום אַנדערען. און אַלע זיצען און קוקען נאָר אין איין פּינטל אַריין — צו יענעם, וואָס וואַרפט די קאָרטען. און יענער, וואָס וואַרפט די קאָרטען, וואַרפט זיי איינע אַהער, איינע אַהין, רעכטס און לינקס, און אַזוי געשמיידיג, אַז קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען. דער עולם איז אַזוי פערטיעפט אין דער אַרבייט, אַז עמיצער זאָל פּלוצים א געשריי טהון: עס ברענט! — וואָלט זיך, דאַכט מיר, קיינער נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— ווי אַזוי הייסט די שפּיעל? — פרעג איך ביי מיין יאָנטעווזאָהן. — און ווער זענען די שפּיעלערס?

— די שפּיעל — זאָגט יאָנטעווזאָהן — הייסט „דיאַבעלק" — און די שפּיעלערס וועל איך אייך באַלד פאָרשטעלען אויפּצוויי: זעהט איהר, אָט יענעם אָ? — דאָס איז א דאָקטאָר אָהן פּראָקטיק; און דער אַנדערער, וואָס זיצט נעבען איהם, — דאָס איז א אינזשינער, מע וויייסט ניט פון וואַנען און פון וואָס... און דער וויי־סינקער מיט'ן קוויטשיג קול'כעל — דאָס איז אַיין אויסגעפּאָטשטער אַרטיאָקאַט...

— ששש!... — מאָך איך צו איהם. — שטיל'ער אַביסעל!

— האָט קיין מורא ניט! — זאָגט צו מיר יאָנטעווזאָהן. — אָט דאָ מענט איהר אויף זיי זאָגען וואָס אין דער קאָרט, זיי הערען במילא נישט קיין וועלט!... און אָט יענער בלאָנדין — דאָס איז א איד אַיין אַפּטייקער, וואָס שפּיעלט ניט אין קיין קאָרטען נאָר דעמאָלט, וועז ער שלאָפּט... און אָט־א יענער יונגערמאַן, וואָס מיט די גרויהע האָר, — דאָס איז א כעמיקער, וואָס מאַכט פון סחורה נעלר און פון געלד בלאָטע.... און ווייטער, די איבעריגע — אייי־נער א באַנקיר, דער אַנדערער א בוכהאַלטער און דער דריטער אַיין אַגענט, דער פערטער א צוקערמעקלער...

— און ווער איז אָט־א־יענער עוג מלך הבשן? — פרעג איך ביי יאָנטעווזאָהנען און ווייז איהם אַן אויף איינעם א הויכען, א נעזונדען, וואָס האָט ניט אויף זיך דעם צלם אלהים.

— וועד? — זאגט יאנטעווזאהן. — אט א יענם זיעבעלע? דאם איז מיינער א גוטער ברודער, נישט קיין היעגער, פון די „הונ־נערינע גובערניעס". איהר זעהט, ווי ער שארט דאם נאלד? איך האב מורא, ער וועט זיי דא אלעמען דורם זיין, ווי א טחויר! מע באדארף צוגעהן צו איהם, א פרעג טהון, וואם איז חנוכה, ער וועט אונז זאגען אקוראט — ער איז א יודע נגן...

און יאנטעווזאהן נעהט־צו צו איהם און רופט איהם אף אויף א זייט און שטעלט מיך פאר, און דערצעהלט איהם די נאנצע נע־שיכטע, ווי אזוי מיר זענען נענאנגען אין גענוועט וועגען חנוכה: איך האב נעזאגט א ז ו י, ער האט נעזאגט א ז ו י; בכן, איז נעבליבען, מיר זאלען א פרעג טהון ביי איהם, ער זאל אונז פותר חלום זיין, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועדטער, וואם איז חנוכה?

דאם זיעבעלע האט אנידערגעשטעלט אויף אונז א פאר אויגען און בעטראכט אונז ביידען, ווי די משוגעים.

— אויב ס'איז אייך — זאגט ער — שטארק נויטיג צו וויסען, זאלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אויף דער אכסניה. איהר טרעפט מיך אין דערהיים תמיד פון האלב פיער פארטאג ביז האלב נייען אין דערפריה... איצט בין איך פארנומען; מע באדארף צונעמען ביי זיי דאם נאלד...

— אט האט איהר א קלארע ידיעה! — מאכט צו מיר יאנטעוו־זאהן, און מיר לאזען זיך נעהן וויטער. אויפ'ן וועג בעגעגנען מיר איינעם, יאנטעווזאהנ'ס א גוטען בעקאנטען, א יונגענמאן מיט א פלאמענדיג פנים און מיט שמארק צעבורשעטע האר. דער יונ־גערמאן לויפט, ווי א פער'סמ'טע מויז. יאנטעווזאהן שטעלט איהם אף מיט א בריטען שלום־עליכם.

— א, פאני פיפערנאטער! וואוהין לויפט מען דאם אזוי?

— לאז מיך אף! — מאכט צו איהם דער יונגערמאן מיט'ן פלאמענדיגען פנים און מיט די צעבורשעטע האר. — לאז מיך אף, איך ברען ווי א שטרויענער דאך! אפשר נעפינט זיך ביי דיר,

ברודער, א פֿאָר הונדערטער, וועסט דו מיך דערהאַלטן ביי מיין כבוד!

— מיט'ן נרעסטן פֿאַרגעניגן! — מאַכט צו איהם יאָנטעוו־זאָהן. — נאָר מיט איין תנאי, זאָלסט מיך אויסהערן, וואָס איך וועל ביי דיר פֿרעגן.

דער יונגערמאַן מיט'ן פּלאַמענדיגן פּנים און מיט די צע־בורשעטע האָר שטעלט אָן די אויהערן.

— ס'איז אזא געשיכטע, — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן נאָנץ ערנסט: — איך און אָט־אָ־דער יונגערמאַן, הער שלום־עליכם, א אידישער שריפטשטעלער, האָבן געהאַלטן א וועטע איבער א מאַדנעם ענין: וואָס איז חנוכה? איך זאָג אזוי, זיי זאָגען אזוי; בכן, איז ביי אונז געבליבן, מיר זאָלען זיך וועגדען צו דיר מיט א בקשה, דו זאָלסט אונז קלאָר מאַכן, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— טפו זאָלסט דו ווערען, מיט וואָס מענטשען פֿאַרנעמען זיך!

אזוי מאַכט דער יונגערמאַן מיט'ן פּלאַמענדיגן פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר און סטייעט ניט. מיר בלייבן שטעהן ביידע אין מיטען זאָל, ווי די נאַראָנים.

— וואוהין נעהט מען ווייטער?

— וואוהין נעהט מען ווייטער?

— טאָמער וואָלטען מיר נענאַנגען צו די דאָמען?

— לאָמיר נעהן צו די דאָמען.

ארום א בעוונדערען גרויסען טיש זיצען זעכס שארף־אויס־נעפּוצטע דאָמען, און צווישען זיי סך־הכל איין זכר, א קאוואַליער מיט א פערדיש פּנים און מיט א וויסען שרונט איבער'ן נאָנצען קאָפּ, און מע שפּיעלט אין יענער קלוגער שכל'דיגער שפּיעל, וואָס מע רופט זי „סטוקעלקע". פּונקט אויף דער מיט שטעהט א טע־לערעל, און אלע דאָמען וואַרפען אהין צו די זילבערנע גילענס.

דער קאוואליער מיט'ן פערדישען פנים און מיט'ן ווייסען שרונט טייל־אוים קארטען, און בכדי ער זאל חלילה קיין טעות ניט האבן און עס זאל אויסקומען פונקט זיעבען, צעהלט ער: זונטאג, מאנטאג, דיענסטאג, מיטוואך, דאנערשטאג, פרייטאג, שבת. און וויעדער א מאל — זונטאג, מאנטאג, דיענסטאג, מיטוואך און אזוי כסדר. דאס ערשטע מאל, אז ס'איז געווען איינס, האבען די דאמען שטארק געלאכט פון דער חכמה; אזוי לאנג, ביז עס האט זיך זיי צוגענומען (קרעפלעך עסען וועדר אויך נמאס!) און געשלאגען צו דער גאל, זענען זיי געזעסען, ווי די טאקען, און געגעהניצט, כלומרשט קיין קאפ נישט פעראינטערעסירט אין דער שפיעל, ווי איינער רעדט: „מע גיט קארטען, באדארף מען נעמען, וואס זאל מען טהון?"... נאר איטליכס מאל, ווען מע דעקט אויף טרומף, וועדר מען עטוואס לעבעדיגער. אלע דאמען נעמען זיך פאוואלינקע צו זייערע קארטען, געבען אכטונג, די אנדערע זאל ניט זעהען, און אליין האפט מען א קוק צו יענער און א פרעג: „הא? וואס איז טרומף? וויפיעל איז דער רעמיז? וועד איז ערשט?" די דאזיגע דריי שאלות מוז איבערפרעגען איטליכע דאמע בעזונדער, און זייערע אויגען הויבען אן ביסלעכווייז לייכטען, זייערע פנימ'ער שיינען, און דער איינציגער קאוואליער מיט'ן פערדישען פנים און מיט'ן שרונט מוז זיי אונטערטרייבען אלעמען: „נו, מאדאם, וואס שווייגט איהר? איהר גענהט, צי איהר שטעהט?" — אלע מאל די אייגענע חכמה. איינע, א גראבליכע, איין אויסגעפוצטע דאמע מיט א קליין נעזעל, מיט באבקעווארטע הענד מיט שווארצע נעגעל, נאר מיט בריליאנטענע רינגען אויף אלע פינגער, האלט די קארטען פעסט צום קארסעט און טראכט: „זי האט נעבאך איין־און־אייניציגען קעניג טרומף. וואס טהוט מען? אפווארפען — איז איין עבירה; שפיעלען — האט זי מורא: טאמער שלאגט מען איהר קעניג מיט'ן אס, איז זי דאך אין רעמיז!"... הקיצור, זי ישוב'ט זיך אזוי לאנג, ביז זי זאגט „פאס" און לעגט אוועק די קארטען,

האָלט זיי צו מיט דער האַנד, די איבעריגע דאָמען זאָלען ניט דערזעהן וועמען זיי האָט אָפּגעוואָרפען. און מחמת עס טרעפט זיך אַ מאָל מיט זיי אויך אזא איין אומגליק, קוקען זיי זיך איבער איינע מיט דער אַנדערער מיט אַ האָלב שמייכעלע. יענע דאָמע, וואָס פונ׳ם קעניג, פערשטעהט גאַנץ גוט, וואָס דאָס שמייכעלע בעטייט, נאָר זי מאַכט זיך תמ׳וואַטע, האָלט די האַנד אויפ׳ן אָפּגעוואָרפענעם קעניג און שפּיעלט מיט די בריליאַנטענע פינגערלעך, ווי אויפ׳ן פּאַרטעפּיאַן, און זינגט־צו צום טאַקט, מע זאָל טאַקי אין איין וועגם מיינען, אז „מוזיק" איז ביי איהר דאָס חיות.

— וואָס געהט איהר אום לעדיג? פּאַר וואָס שפּיעלט איהר ניט? — רופט זיך אָן די דאָמע וואָס פונ׳ם קעניג צו יאָנטעווזהנען, בכדי די איבעריגע דאָמען זאָלען אויפהערען איבערקוקען זיך.

— מיר זענען פּאַרנומען מיט זעהר א וואַשנעם ענין! — זאָגט צו איהר יאָנטעווזהן. — מיר האָבען גענומען אויף זיך א שווער שטיקעל אַרבייט, איך און אָט דער יונגערמאַן — מיר האָבען געהאָלטען א וועטע וועגען חנוכה; איך זאָג א ז ו י, זיי זאָגען א ז ו י; האָבען מיר זיך מיישב געווען, מיר זאָלען פּרעגען איטליכען באַזונדער. אפשר קאָנט איהר, מאַדאַם, אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — צעלאַכט זיך די דאָמע פונ׳ם קעניג, צעמישט דערווייל די אָנגעוואָרפענע קאָרטען און טאַקי אין איין וועג בעווייזט זי די צייהן, מע זאָל זהען, אז ס׳איז אייגענע, נישט קיין אריינגעשטעלטע. — חא־חא־חא! ביי די דאָמען ווילען זיי געוואָהרע וועלען וואָס איז ח־ח־ח־חנוכה!

— שאָט, שאָט, וואָס לאַכט איהר אזוי! — רופט זיך אָפּ צו איהר א הויכע דאָמע מיט א מאַנסביליש פּנים. — זאָגט, אז איהר וועיסט נישט — און איין עק! וואָס דאַרף מען דא לאַכען?

— איהר זענט, אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן רעמיז? — ענטפערט איהר אפ רי דאמע פונ'ם קעניג מיט א שטאך און הערט נישט אויף צו לאכען און בעווייזען די צייהן.

— וועז איך ווארף אפ דעם קעניג טרומף, ווי אנדערע, — מאכט יענע וואס מיט'ן מאנסביל'שען פנים, — וואלט איך אפשר אויך ניט געשטעלט קיין רעמיז.

— הכל', — מישט זיך אריין יאנטעווזאהן — ווייסט קיינער ניט וואס איז חנוכה?

— אודאי איז חנוכה א גוטע זאך, אז גאט העלפט, מע האט רך־הכל' איין צעהנטע' טרומף און מע שפרינגט ארוים גליקליך, אהן א רעמיז, און מע חאפט נאך א רובע' מיט צוואנציג!

אזוי רופט זיך אן נאך א דאמע מיט גאלד־פארביגע האר און מיט א סך בריליאנטענע פינגער'לעך, און שארט צעווארף דאס געווינם און דעקט דאס איבער מיט א ווייס געשטיקט טיכעל'ע, ווי מע דעקט איבער די חלה אויף א מוציא, מע זאל איהר, אפנים, נישט געבען קיין גוט אויג...

— עס ווייזט אוים, אז מע באדארף געהן ווייטער. — מאכט צו מיר יאנטעווזאהן און זוכט מיט די אויגען. — שא, אן געהט א אידע'! איך קען איהם, ער איז דער מאדאם לאקשענטאפוו א קרוב. אויב ד ע ר איד וועט אונז ניט זאגען וואס איז חנוכה, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען מיט'ן פינפאונצוואנציגער.

דער איד, וואס יאנטעווזאהן האט אויף איהם אנגעווייזען, קאן מען זאגען, איז א צווייענדיגער איד, דאס הייסט, א איד פון צ ו ו י י וועלטען, אביסע' פון דער אלטער וועלט און אביסע' פון דער היינטיגער וועלט. דאכט זיך, א לאנגע קאפאטע — נאר א ווייסע מאנישקע; דאכט זיך, פאות — נאר אהן א היטע'; דאכט זיך, א גרויסע בארד — נאר א קיל'עביגע. מיר געהען־צו צו איהם און דערצעהל'ען איהם די גאנצע מעשה, ווי אזוי מיר האבען געהאל־טען א וועטע מכח חנוכה, איך האב געזאגט א ז ו י און זיי

האָבען געזאָגט א ז ו י; בכן, איז ביי אונז געבליבען דער הסכם. מיר זאָלען איהם בעטען, ער זאָל אונז פּותר חלום זיין און קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — רופט זיך אָן צו אונז דער צווייענדיגער איד מיט א פּרייליך געלעכטערעל. — איך האָב מורא צו זאָגען, נאר מיר שיינט, אז איהר האָט שוין ביידע לאַנג נישט געראַוועט.

— פון וואַנען איז געדרונגען? — פּרעגען מיר איהם?

— ס'איז געדרונגען — זאָגט ער — דערפון, אז וועז איהר זאָלט, אשטייגער, האָבען א טבע דאָוונען אלע טאָג אין דער פּריה און אויף דער נאכט, וואָלט איהר דאָך געזאָגט „על הנסים ועל הפּורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות"; און אז איהר זאָלט זאָגען אלע טאָג, אין דער פּריה און אויף דער נאכט, „על הנסים ועל הפּורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות", וואָלט איהר נעווּאוסט וואָס איז חנוכה... אין „זעכס און זעכציג" שפּיעלט איהר? וועלען מיר מאַכען אין דרייען א „פּינפהונדערט איינס".

— אז סא'יז יא אזוי, — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן און קוועטשט איהם צו צו דער וואַנד — דערצעהלט זשע אונז וואָס שטעהט דאָרטען ביי אייך אינ'ם „על הנסים" געשריבען? מחמת איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, איך האָב שוין פאַרגעסען אפילו ו ו י א ז ו י מע דאָוועט.

— אזוי? — זאָגט דער צווייענדיגער איד אלץ מיט א גלעכ־מער און בעווייזט אויפ'ן קאָפּ. — נישט דא דער אָרט דערויף. דא איז פאַראַן אַנדערע ארבייט. ס'איז דאָך היינט חנוכה, און חנוכה, זאָלט איהר וויסען, איז א מצוה צו שפּיעלען אין קאָרטען... הקיצור, לאָם איך וויסען, מיר מאַכען א „זעכס און זעכציג" אין דרייען, צי נייז? גיכער, די נאכט שטעהט ניט.

מיר דערזעהען פון ווייטען שטעהט א רעדעל פון יונגעלייט, אינטעליגענטען, פערמיעפט אין א שמועס וועגען „ליטעראטור". לאָזען מיר איבער דעם צווייענדיגען אידען, געהען־צו צום רעדעל און פֿרובען זיך מאכען א רעד מכח „חנוכה".

— חנוכה? מיר זענען נישט קיין ציוניסטען... — רופט זיך אָן אייניער פון זיי, א יונגערמאן מיט קונציג פערדרעהטע וואָנסים און מיט א לאַנגען נאָגעל אויפ'ן מינדסטען פינגער, און דער אי־בעריגער עולם צעלאַכט זיך פון דעם וויץ. מיר טרעטען־אַפּ פון דער דאָ־זיגער פרייליכער קאָמפּאַניע און דערזעהען א סטודענט מיט א בלויען קאַלנער און מיט גילדענע קנעפּ שטעהט און רעדט מיט א מאָמ־זעלכען מיט רויטע הענד. דער סטודענט מיט'ן בלויען קאַלנער און מיט די גילדענע קנעפּ דרעהט די וואָנסים, וואָס וועלען אמאָל זיין, און דאָס מאָמזעלכען מיט די רויטע הענד קוקט אויף דער סטעלי און דרעהט זיך אויפ'ן קאָרעק.

— איך וויים שוין. — מאכט צו מיר יאָנטעלעוואָהן שטילער־הייט. — דאָס מאָמזעלכע איז טאקי אונזער פּלאָטאָן פּאָנטאַלאָנאָ־ויטשעס טעכטערעל, און דער יונגערמאן איז א סטודענטל, נישט קיין באָקאָנטער. ווייזט אויס, אז ער שכנ'ט זיך צו איהר, דאָס הייסט, צו די פּופּציג טויזענד, וואָס מע גיט איהר נדן... כדאי פון דעסטוועגען צו הערען, פון וואָס רעדט דאָס דאָזיגע פּאָרעל.

מיר גענען צו אביסעל נעהענטער און חאָפּען אייניגע וער־טער: „גיישע... באלעט... אָפּערעטקע... סלאָווסקאיא שפּיעלט גוט... טאָמאָרינע שפּיעלט בעסער"...

— פּאַרדאָן! — רופט זיך אָן יאָנטעלעוואָהן צום סטודענט. — איך מוז אייך איבערשלאָגען אין מיטען די רעד, חאָטש איך האָב ניט די עהרע צו זיין מיט אייך באָקאָנט. דאָ איז אזא נעשיכטע: איך און אָט דער יונגערמאן האָבען געהאַלטען א וועטע מכח חנוכה; איך זאָג א ז ו י, זיי זאָגען א ז ו י. בכן איז נעבליבען, מיר

זאָלען פרעגען איטלעכען באזונדער. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט זיין אזוי גוט און פותר חלום זיין אונז, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואָס איז דאָס אזעלכס חנוכה?...

דער סטודענט קוקט אויפ'ן מאמזעלכען, דאָס מאמזעלכען — אויפ'ן סטודענט, און ביידע שמייכלען. נאָכדעם מאכט דער סטודענט צו יאָנטעווזאָהנען אויף רוסיש:

— פּראָווא ניע זנאיו, יא ניע זדיעשני, יא אָדעסיט *.

— איזווינימיע. מי ניע זנאלי, טשטא ווי אָדעסים... ** — זאָגט צו איהם יאָנטעווזאָהן, טהוט זיך א בויג צו איהם און רופט זיך אָן צו מיר: — אָן זיצט מיינער א באקאנטער, א אידישער לעהרער, וואָס גיט שטונדען. ער איז א היגער, ניט קיין „אָדעסיט", ער וועט אונז שוין געווים זאָגען וואָס איז חנוכה...

מיר געהען צום אידישען לעהרער. א יונגערמאן מיט ברילען, האָלט פערלעגט א פוס איבער א פוס און רויכערט א פּאָפּיראָס. יאָנטעווזאָהן שטעלט מיך פאָר און דערצעהלט איהם די מעשה, ווי אזוי מיר זענען געגאנגען אין נעווטע איבער „חנוכה": איך האָב געזאָגט א ז ו י, ער האָט געזאָגט א ז ו י; בכן איז גע־בליבען, מיר זאָלען פרעגען דאָ ביי איטלעכען באזונדער. האָבען מיר שוין איבערגעפרעגט כמעט אלע געסט, ווייסט קיינער נישט וואָס צו זאָגען. בכן, בעטען מיר איהם, הייסט דאָס, ער זאָל זיין אזוי פריינדליך אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — מאכט דער לעהרער מיט א ניגון, האָפּט זיך

---

* כלעבען, איך ווייס נישט, איך בין נישט קיין תיגער, איך בין אַיין אָדעסער. — ** חאָט קיין פּאָראיבעל ניט, מיר האָבען ניט געווואוסט אז איהר זענט אַיין אָדעסער.

אויף און צעלאַבט זיך. — אָט דאָ ווילט איהר געוואָהרע ווערען, וואָס איז חנוכה? געטראָפען דעם אָרט, ווי איהר זעהט מיך לעבען! איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „ווינט", „בעזיק", „פרעפע־ראנס", „אָקאָ", „באנטשאָק", „סטוקעלקע"' „טערטעל־מערטעל", „זעכס און זעכציג", „עקארטע", „שמען־דע־פער", „מאקאָ", „טראנ־טעקאראנט"...

— האָט קיין פאראיבעל ניט, — שלאָגט איהם איבער יאָנ־טעווזאָהן אין מיטען — דאָס ווייסען מיר אַליין. איהר זאָגט אונז בעסער, וואָס איז חנוכה?

— „חנוכה" ווילט איהר ביי זיי ווייסען? — זאָגט ווייטער דער לעהרער. — איהר פרעגט זיי בעסער וואָס הייסט א חזיר'ל? גע־פרענעלט אין פוטער, א „יאָלקע" אויף יום־טוב, א „פאסקע" אויף פסח? איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „וואַלאוויקענז", „מיניאָן", „שאקאָן", „פאדעקאטר", „פאדעספאן", „פאדעפאטי־נע"? איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „פלירט", אָדער א פארבייטענויש, א פארדרעהענויש, א פארפלאָנטענויש מיט די ווייב־בער, מיין ווייב דיין ווייב...

— האָט קיין פאראיבעל ניט — האָקט איהם איבער יאָנטעווזאָהן נאָך א מאָל. נאָר אונזער פארשוין האָט זיך צעלאָזט, ווי א וואסער, צענאסען, ווי א פאנטאן; ס'איז אונמענליך געווען אָפצושטעלען דאָס וואסער; ס'איז ניט געווען מיט וואָס צו פערשטע־קען דעם דאָזיגען פאנטאן...

— גרישקא! גרישקא! — צעשרייט זיך יאָנטעווזאָהן און שטעלט אָפ א ספריטנע יונגעלע פון א יאָהר נייען אָדער צעהן, מיט ברענענדיגע שוואַרצע אויגלעך, וואָס לויפט פערביי אונז. — גרישקא! גרישקא! קום נאָר אהער, נשמה מיינע, איך ווייל דיך עפּיס פרעגען.

גרישקא געהט־צו צו יאָנטעווזאָהנען, ווי צו א גוטען בעקאַנטען, און הויבט אויף צו איהם די שווארצע ברענענדיגע אויגלעך.

— זאָג נאָר, גרישקא, נשמה מיינע, אידיש לערנסט דו?

— א קאָק זשע? — מאַכט גרישקא. — אלף, בית, גימל, ריש...

— בראַווא! מאַלאַדיעץ! — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן מיט א קניפ אין בעקעל. — זאָג נאָר, גרישקא, דו ווייסט, אז ס'איז פאַרהאַן אזא יום־טוב, וואָס מע רופט דאָס „חנוכה"?

— א קאָק זשע? — מאַכט גרישקא.

— זאָגט זשע מיר, מיין טהייערער, וואָס איז דאָס חנוכה?

— חנוכה? — מאַכט גרישקא און זיינע שווארצע ברענענדיגע אויגלעך לויפען ארום הין און צוריק, ארויף און אראָפ, ווי די מייז־לעך. — חנוכה? חנוכה? סייטשאָס!... דער פאַפאַשא... די מאַמאַשא... דער פאַפאַשא עסט... ווי אזוי הייסט דאָס?... מצה מיט שלחמנות... און די מאַמאַשא דרעהט א ווייסע הוהן אָט אזוי... אי קושאיוט יעווריייסקי קרעפלעקי... *

גרישקא בעווייזט מיט די הענטלעך אויפ'ן קאָפ, ווי אזוי די מאַמע זיינע שלאָגט כפרות, און בעלעקט זיך פון די אידישע קרעפ־לעך.

און אויף מיין יאָנטעווזאָהנען פאַלט אָן פלוצים אזא געלעכטער, אז איך מיין — אָט בעקומט ער דעם שלאָג. — — —

נאר, אין מיטען זאל, און מיין נייער בעקאנטער, פאנפארען פארא־
אנאוויטש יאנטעווזאהן, קאטשעט זיך פאר געלעכטער. דאס לאזט
ער פון מיר, וואס איך האב אנגעוואקסען די וועטע.

* * *

אט אזוי פערשפיעלט מען א פינפאונצוואנציגער!

תנוכה, תרס"ב. קיעוו.

פורים

נעשריבען אין יאָהר 1900

פורים

...וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים.
און די דאָזיגע טעג פון פורים זאָלען קיינמאָל ניט בטל ווערען פון אידען.
(מגלת אסתר, ט', כ"ח).

„פורים זענען אַלע שכורים ניכטער". דאָס דאָזיגע ווערטעל איז געזאָגט געוואָרען אויך אויף מיר, אידישער פעליעטאָניסט. אַ נאָנץ יאָהר בין איך פרעהליך, איך קיצעל דעם עולם מיט מיינע פעליעטאָנען, דער עולם לאָכט און איך אויך בתוכם; נאָר היינט, אים פורים, בין איך דוקא אומעטיג, דוקא נישט אויפגעלענט אויף צו לאָכען.

וואָס איז די מעשה?

איך האָב מיך דערמאָנט אָן דעם פורים פון אַמאָליגע יאָהרען. איך האָב מיך דערמאָנט אָן אונזערע אַלטע אידישע מנהגים, וואָס געהען־אונטער ביסלעכווייז ביי אידען און ווערען בטל. דאָס הייסט, נישט דער יום־טוב געהט־אונטער; „פורים זאָל קיין מאָל נישט בטל ווערען" — אזוי שטעהט ביי אונז נעשריבען אין דער מגילה; נאָר יענע אַלטע אידישע מנהגים, איבערהויפט ביי אונז אין יעהופעץ און אין אַלע גרויסע שטעדט, נעהען־אונטער ביסלעכווייז און ווערען בטל. איך האָב מיך דער־

מאנט אין דעם ג ר י י ג ע ר , מיט וועלכען מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך נוקם זיין אין המן'ען. אלע יאהר, אלע יאהר פלענט אונז דער דאזיגער אנטיסעמיט, המן בן המדתא, דעקוטשען מיט זיינע המן'ס־מסירות פאר'ן קעניג אחשורוש, און מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך דערפאר גוט רעכענען מיט איהם אין שוהל, ביי דער מגילה, מיט'ן גרייגער... מיר וועלען איהם אייביג נישט פערגעסען, ער וועט אונז אבער אויך האבען צו געדענקען! איך האב מיך דער־מאנט אן דעם המן־טאש מיט מאהן, וואם האט גהאט דעם טעם גן־ערן. איהר ווילט וויסען, וואם הייסט טעם־גן־ערן? פארזוכט א פרישען אידישען המן־טאש מיט מאהן; נאר זייט מוחל פריהער אפפאסטען א נאנצען טאג „אסתר תענית", און נאכדעם זייט זיך מטריח אין שוהל ארויין אויסהערען א גאנצע מגילה, לאז מען אייך אנגרייגערען א פולען קאפ, און אליין זאלט איהר זיך אויך ניט פוילען צו טופען מיט די פיס, העלפען שלאגען המ'ען. און נאכ־דעם, אז איהר וועט קומען אהיים איין אויסגעהונגערטער, איין אנ־געלייענטער און א פערגריינערטער, און מע וועט אייך מכבד זיין מיט א פרישען דרייעקביגען המן־טאש מיט מאהן, וועט איהר פערשטעהן, וואם הייסט טעם־גן־ערן... איך האב מיך דערמאנט אן דעם שענעם, גרויסען, הויבען, געפלאכטענעם, מיט זאפראן פער־געלייענטער און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקטען „פורים־קוילעטש". איך האב מיך דערמאנט אן דער פורים'דיגער סעודה מיט'ן „שושנת־יעקב", וואם מיין פעטער פ י נ י פלעגט זינגען און וואלפען בשעת מעשה מיט דער שענער באדע, און א י צ ע ל דעם פעטער פיני'ס האט איהם אונטערגעהאלפען אויף א דין קול'כעל, און אז ס'איז געקומען צו „ארור המן" און „ברוך מרדכי", האבען מיר אלע אונטערגעהאפט און איבערגע'חזר'ט א מאל עטליכע און צוואנציג, זיך גארנישט געקאנט צעשיידען דערמיט, אזוי לאנג געדערהט „ארור המן" און „ברוך מרדכי", ביז ס'איז אויסגעקומען: „ארור ברוך, מרדכי המן", „מרדכי ארור, המן ברוך", „המן מרדכי, ארור

ברוך", פונקט אזוי ווי אין שלחן־ערוך שטעהט געשריבען: „ס'איז א מצוה, מע זאל פּורים אזוי לאנג טרינקען, ביז מע זאל זיך פערבייטען מיט די יוצרות"... איך האָב מיך דערמאָנט אָן דער שענער שפּיעל פון די „פּורים־שפּיעלער" און אָן יענעם שענעם מנהג, וואָס ווערט אָנגערופען „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים". איך האָב מיך דערמאָנט אָן די דאָזיגע אלע שענע מנהגים — און פּרעג זיך אליין: וואו זענען זיי אהינגעקומען? פּאַר וואָס זעהט מען ניט, פּאַר וואָס הערט מען ניט פון זיי ביי אונז אין יעהופּיע און אין אלע אַנדערע גרויסע שטעדט? נישטאָ, מיר האָבען זיי פ ע ר ז י נ ־ ד י נ ט ! פערזינדיגט דעם גרייגער, פערזינדיגט דעם המן־טאַש מיט מאַהן, פערזינדיגט די סעודה מיט'ן פּורים־קוילעטש מיט'ן שלח־מנות! פונ'ם פּורים איז ביי אונז פערבליבען א זכר נאָר אין די ווערטער: „עס וועט געדויערען פון אסתר־תענית ביז פּורים", אַדער: „פּורים נאָכ'ן קאָלטען קוגעל"; פונ'ם גרייגער איז פערבליבען ביי אונז א זכר: „איך הער דיך, ווי המן דעם גרייגער"; פונ'ם פּורים־קוילעטש: „ער וואכסט אין דער בריים, ווי א פּורים־קוילעטש", וכדומה אזעלכע פאָלקס־ווערטער. דער המן־טאַש מיט מאַהן האָט שוין נישט מעהר ביי אונז יענעם אידישען טעם. פּאַר־האָן ביי אונז אין יעהופּיע אַנדערע מאכלים: כל מיני פּאַשטעטען מיט קנאָבעל, בעפּשטעקס א־לא־אַנגלעז, געפּרעגעלט אין געגוענ־שמאלץ, ראָסעס געפּילט מיט מצה־מעהל, פודדינג א־לא־לאָקשענ־קוגעל מיט מאַראָזשענע, און נאָך א סך אזעלכע „אידישע" מאכלים... „סעודות" זענען מיר, ברוך השם, אויך ניט זשערנע א גאַנץ יאָהר אין יעהופּיע; אלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג האָבען מיר „זשור־פיקסען", און אָנשטאָט „אָרור המן" און „ברוך מרדכי" זאָגען מיר: „סיעם פּיק, פּאָס, וואָסיעם טרעף, שלעם בעז קאָזערי, פּאָס, פּאָס"... און אז עס פערגלוסט זיך אונז זעהען „פּורים־שפּיעל", געהען מיר זיך דורך אין „ארקאדיע", אין „סטרעלנע", אין „טיוואָלי", אין „אלקאזאר", אַדער אין אַנדערע כדומה אזעלכע מקומות... אַדער

מיר געהען נאָר אין א י ד י ש ע ן טהעאַטער, פון יענע אידישע „אַקטיאָיאָרען", וואָס פאָהרען ארום פון שטאָדט צו שטאָדט און שטעלען די אידישע אָפּערעס: „קאָלדוני", „שולמית", „בר כוכבא"... אַלע מאָל, וועו איך קום אויף די דאָזיגע אידישע „אַקטיאָיאָרען", שטעלט זיך מיר פאָר יענע שענע שפּיעל פון אונזערע „פּורים־שפּיעלער", וואָס איך האָב געזעהען אין מיין געבורטשטאָדט, אין כ ת ר י ל ע ו ו ק ע , בשעת איך בין נאָך געווען א חדר־יונגעל.

די בלאָטע איז גרויס, און פון אויבען שיט א שנייעל; דאָס שנייעל לאָזט, און די בלאָטע וועדט נאָך גרעסער. „זיי" געהען אָנגעוואָפענט מיט כלי זיין פון שטוב צו שטוב און קנעטען מיט די שטיוועל די גרויסע, טיעפע, זומפיגע בלאָטע, און א גאַנצע טיטשקע יונגלעך לויפען נאָך נאָך „זיי"; די יונגלעך פאַלען אין דער בלאָטע, שטעהען אויף און לויפען ווייטער, מיט א געלעכטער און מיט א געשרייי: „אחשורוש! ושתי! מאָנדריש!" אָט־אָט זענען „זיי" שוין ביי אונזער שטוב, אָט־אָט עפענט זיך די טהיר — „זיי" זענען דאָ.

— גוט יום־טוב אייך! — שיסען „זיי" אויס אַלע מיט א מאָל ווי פון צעהן ביקסען, שטעלען זיך אויס, ווי די סאָלדאָטען, און די „שפּיעל" הויבט זיך אָן.

פּריהער פון אַלע טרעט־ארויס דער קעניג אחשורוש (קאָפּעל דער שניידער) מיט א געלען פּאָפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, חאָפּט ארויס א היצערנע שוועדט פון אונטער דער פּאָלע, עפענט א מויל און הויבט אָן מיט א משונה־מאָדנע ניגון, אויף א משונה־מאָדנע שפּראָך, וואָס מע רופט דאָס דייטש:

דו, המן בן המדתא צורר היהודים,
און דו, מאָנדריש, און איהר אַלע מיניסטאָרען מיינע,
איהר זאָלט אַלע טהון טהין הערון,
וואָס איך קעניג אחשורוש וועל אייך טהון טהין שפּרעכון,

דערפֿאר וואָס די קעניגין ושתי האָט מיין באָפֿוילן ניט
געוואָלט אָננעמען,
פֿאר אַלע מיינע לייט נאָקעט ארוים טרעטן,
זאָל מען איהר מיט דיזען שווערט דעם קאָפּ אַראָפּנעמען
און מיין נעלעיבטע אסתר פֿאר קעניגון מהון קריינען...

בשעת מעשה טהוט דער קעניג א מאָך מיט דער שווערט און
א וואונק אויף מרדכי'ן, און עס גיהט צו מרדכי (לוי דער קאַרנאַ־
סער שוסטער). אָנגעטהאָן אין איין איבערגעקעהרטער קאַפּאָטע
אויף דער לינקער זייט און מיט א בּאָרד פון קלאָטשע; ער טהוט
דריי שפּאָן, שטעלט זיך צוועק און גיט אָפּ כבוד דעם קעניג
אחשורוש, ווי עס גיהט צו זיין, און זינגט אוים אויף זיין קאַר־
נאָסע ציקעלדיג־וויינענדיגער שטימע:

אריין, אריין, אריין,
ברודער מלכה דו מיין!

און עס בעוויזט זיך ושתי המלכה (מאָטעל דער סטאָליר),
אָנגעטהאָן אין א קלויידעל פון אויבען אויף דער קאַפּאָטע, און די
פּאָלעס זעהען זיך ארוים, נאָר בכדי מע זאָל חלילה נישט דערקע־
נען, אז די מלכה ושתי איז א מאַנסביל, און אלע זאָלען טאָקי מיי־
נען, אז ס'איז א נקבה, האָט ער אונטערגעבונדען דאָס בערדעל מיט
א וויסער פעטשייעל (וואָנצים מאָבט נישט אוים). די מלכה ושתי
טהוט א פּאָל אויף דער ערד, און עס שטעקען ארוים א פּאָר גרויסע
צעריסענע שטיוועל. זי הויבט אויף ביידע הענד צום קעניג
אחשורוש און זי טהוט פֿאר איהם קניהען און בעטען: „ער זאָל
אויף איהר שענקען טהון טהין קוקון, ער זאָל זיך דערבאַרעמען
אויף איהרע יונגע יאָהרון און זי פון דער וועלט נישט אומברענגען".
און ביי דער זייט שטעהט המן הרשע (יאָסקע דער בעהעלפּער) מיט
א שארבען אויפ'ן קאָפּ, און בשעת ושתי לויגט אויף דער ערד און
וויינט פֿאר'ן קעניג אחשורוש, נעמט המן און וויזט מאַנדרישען
א קולאַק, און מאַנדריש שטעלט איהם ארוים א צונג, און צווישען

חברה ווערד דערוויל א געלעבטער. ער וויסט נישט, דער רשע־מרושע, אז אט באלד האט ער די מפלה, אט באלד וועט דער קעניג אחשורוש ארויסגעבן א בעפעהל: „מע זאל דעם מערדער, דעם גזלן, דעם רוצח אויף א הויכן בוים אויפהענגן, און מאנדרישען דעם אידען זאל מען פאר שני למלך טהון מאכן". אך, ווי זיס איז די נקמה! ווי גרויס בין איך ביי זיך אין די אויגען מיט מיין אידי־שען שני למלך! ווי שטארק טהוט מיר באנג, וואס די שפיעל ענ־דיגט זיך, און די חברה פורים־שפיעלער נעמען צענויף די עטליכע גראשענס, און איך געזעגען זיך אף מיט זיי אויף א נאנץ יאהר!

נאר מעהר פון אלץ טהוט מיר באנג דער מנהג פון „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים" — מתנות פאר די ארעמע לייט.

האלב וואכערינ, האלב יום־טוב'דינ, מיט א זיידענער פעטשייל'ע און מיט א פארטוך, שטעהט די מאמע ביים טיש שטארק צעטראג־גען: עפיס א ווערטעל'ע אויסצורעדען — כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפנעמען און כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפשיקען, קיינעם נישט אנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען וועמען וואס פאר א שלח־מנות מע בעדארף אפשיקען. צום ביישפיעל: אז יענער שיקט איין פלעדעל, צוויי קישעלעך, איין מאהינדעל, צוויי שטיקלעך טארט, איין האניג־טייגל מיט צוויי צוקערלעקאכ־לעך, — בעדארף מען איהם אפשיקען, געווייגטליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאהינדלעך, איין שטיקעל טארט, צוויי האניג־טייגלעך מיט דריי צוקערלעקאכלעך. מע בעדארף האבען א קאפ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען א חתונה, ווי סע האט זיך א מאל שוין געטראפען ביי אונז אזא־נ־אומגליק, דאס הייסט, מע האט געשיקט איינער א נגידית צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, — האט זיך דאס געטהאן, עס איז ארויס א מחלוקת צווישען די מא־נען, מיט סקאנדאלען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געווייגטליך... היינט די מענשען, וואס ברענגען דעם שלח־מנות, בעדארף מען אויך עפיס שענקען — וועמען א קאפיקע און וועמען

צוויי און וועמען נאָך מעהר פון צוויי... נאָר אָט עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין אַ מיידעל מיט שטאַרק רויטע האָר און מיט אַ סך קליינע אויפּן פּנים — דאָס איז מיין רבינ׳ס אַ מיידעל; זי געהט אַרום פון אַיין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט צענויף די שלח־מנות׳ען פּאַר׳ן רבי׳ן. זי טראָגט אין האַנד אַ שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטוכעל. אינ׳ם שעלעכעל שטעקט אַ ראָזינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט אויף דאָס טישטוכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע, און אויך דעם מיידעל רוקט זי אַריין עפּים אין האַנד אַריין. דאָס רויטע מיידעל ווערד נאָך רויטער און ווינשעווטע, ווי אַיין אַלטע: „דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער“... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט אַריין אַ געשוואָלען בחור׳ל מיט אַיין אויפּגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פּעטשייל, אַיין אויג אַ קליינס, דאָס אַנדערע אַביסעל גרעסער; אין האַנד האַלט ער אַ מעשען טעצעל, אויף דעם טעצעל ליגט אַ פּלעדעל, אויפּן פּלעדעל איז אויסגעצויקעלט אַ פישעלע, דאָס פישעלע איז אָנגעפּילט מיט האָניגפּאַרפּעל, און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פּאָר קערבלעך פּאָפּיערענע. דאָס געשוואָלענע בחור׳ל געהט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיסט אוים אין אַיין אָטהעם, ווי אויסגעלערנט אויף אויסוועניג: „אַ גוט יום־טוב דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער“... דאָס געשוואָלענע בחור׳ל נעמט אָפּ זיין רח״ש און געהט אַוועק אָהן אַ זייט־געזונד, ווארום די ווינשעווּאָניע האָט ער על־פּי טעות אויסגעחאַפּט פריהער. און עס קומען אַן אַלע מאָל נייע פּאַרשוינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פּונ׳ם דיין, פּונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פּונ׳ם סופר, פּונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פּונ׳ם בעל־תוקע, פּונ׳ם בעל־מגיה, פּונ׳ם מנקר, פּונ׳ם וואַסער־פּיהרער, פּונ׳ם בעדער (אויך כלי־קודש!). און נאָך די דאָזיגע אַלע קומט צו געהן וועלוועל דער

שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשליווער; ער בלייבט שטעהן א ווייל ביי דער טהיר, חאפט זיך ביי׳ם האר־צען און פערהוסט זיך.

— וואס ווערט איהר עפּיס זאגען גוטס? — פרעגט איהם די מאמע, שוין רעכט מיער פון דער ארבייט.

— מע האט אייך געשיקט שלח־מנות. — מאכט וועלווע און בעווייזט א לעקאכע אין האנד. — דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער...

— פון וועמען איז? — פרעגט איהם וויעדער די מאמע.

— פון מיר טאקי אליין, דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער... — מאכט וועלווע און פערהוסט זיך. — האט קיין פּראיבע־ניט, וואס אליין... נישטא מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידעל, איז זי, ניט דא געראכט... איהר געדענקט מיין פראדלען, עליה השלום?...

וועלווע דער שמש פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט, און די מאמע טהוט זיך א חאפ צו דער קעשענע, נעמט ארוים עטליכע מבעות מיט א מאל און רוקט איהם אריין אין האנד אריין און איז איהם מכבד מיט א שטיק טארט און מיט א פּאר פלעדלעך. וועלווע שטופט דעם טארט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אריין, דאנקט און ווינשעווועט: „דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער", און פערהוסט זיך. איך טהו א קוק אויף דער מאמע און דערזעה אויף איהרע שענע אויגען העננען טרערען... „וואס זאל דאס בעדייטען?" — טראכט איך מיר... איך האב קיין צייט ניט ארומקוקען זיך — עס קומען אן נייע פּארשוי־נען, אלערליי מינים „מקבלים", שענע אידען מיט גרויע שאלען און מיט מאדנע היטלען, קייעבינע, אונטען בריטלעך, אויבען שמאלבלעך, ווי לאקשענטעפלעך; פארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס דינגען זיך, זאגען, אז זיי זענען נישט קיין פּראסטע ארעמע לייט, וואס געהען איבער די הייזער; דער איז דעם זיידענס איין אייניקעל,

דער איז א מאַטענ׳ס א קינד... און פּאַרהאַן צוווישען זיי אזעלכע, וואָס נעמען צו וויפיעל מע גיט זיי. דאָס זענען מאַקי פּשוט׳ע אָרעמע לייט, וואָס געהען נאָך א נדבה לכבוד דעם היילִיגען יום־טוב:

היינט איז פּורים,
מאָרגען איז אויס;
גיט מיר א גראָשען,
טרייבט מיך ארויס...

און די מאַמע האַלט אין איין טיילען: א גראָשען אויף צווייען, צוויי גראָשענס אויף דרייען, און איטלִיכען בעזונדער א שטיקעל מאַרט, א פּלערעל, אָדער א לעקאַכעל — „לאָז איין אָרעמאַן אויך וויסען פונ׳ם היילִיגען יום־טוב פּורים"...

יאָ, דער מנהג פון „משלוח־מנות" איז זעהר א פיינער מנהג ביי אידען, און דער מנהג פון „מתנות לאביונים" איז נאָך פיינער; נאָר אונזערע היינטיגע קינדער, אונזערע היינטיגע „אריסטאָקראַטען" מיט אונזערע היינטיגע „מאַראַמען" פון דער גרויסער שטאַדט יעהופּעץ און פון אַלע אנדערע גרויסע שטעדט וווייסען נישט פונ׳ם דאָזיגען מנהג. זיי וווייסען פון אַנדערע מנהגים: פון „אימעניעס" און פון „יאָלקעס", פון טענץ און פון „נולִיאַניעס", פון בוינען זיך און דרעהען זיך, נאָר נישט פון „שלח־מנות" און נישט פון „מתנות לאביונים". עס איז, פערשטעהט איהר מיך, איין אַנדער וועלט נעוואָרען, דאָס היסט, די וועלט איז אפילו די אייגענע וועלט, וואָס פריהער, נאָר די מענשען זענען נישט די, וואָס אמאָל. דאָס היסט, די מענשען זענען אפילו די איינענע, וואָס פריהער, נאָר די נעמען זייערע האָבען זיי איבערגעאַנדערשט, צום ביישפּיעל: אמאָל איז המן געווען א רשע, דלפון איין אָרעמאַן און ויזתא א שומה; היינט היסט המן „אַנטיסעמיט" און איז פול די גאַנצע וועלט, „מהודו ועד כוש"; דלפון איז א גביר אין יעהופּעץ, דרעהט נעשעפטען און חתמ׳עט וועכסלען; און ויזתא איז א חכם, שרייבט

גאנצע „מאמרים" אין די בלעטער, גיט עצות... אמאל האט מרדכי געהיסען „מאנדריש" און האט געשפיעלט א ראלע פון שני למלך ביי׳ם קעניג אחשורוש; און היינט האט ער יתרו׳ס נעמען: ער רופט זיך מארק און מארקום און מאקם און מאקסים און מאטוויי און מיטראפאן סעמיאנאוויטש און פאנטעלעמאן אנדרעיעוויטש — און מע הערט איהם ווי המן דעם גרייגער... אמאל, אז איינער האט זיך געשטעלט, דאס היסט, ער האט נישט געוואלט צאהלען, האט מען דאס גערופען פשוט מיט׳ן נאמען אנזען; היינט רופט מען דאס ליקווידאציאן; גנבה איז קאמיסיאן, הלואה — דיסקאנט, א לאך — דעפיציט, איין אסיפה איז א סאבראניע, גבאים זענען משלענעם, דרשות — רעפעראטען, אויף א שלאק זאגט מען קאפריז, אויף משוגע — נערוועז, צדקה איז פילאנטראפיע, א שדוך — פארטי, א מיאוסקייט — סימפאטיע, א משרת — קאממי... און נאך און נאך א סך אזעלכע נייע נעמען האבען זיך בעזעצט אין אונזער נייעם ווערטערבוך — — — נאר אלסדינג אויף דער וועלט מוז דאך האבען א סוף, און א פעליעטאן אודאי.

דערלעבט איבער א יאהר מיט וועמען אייך איז ליעב!

ארבע כוסות

נעשריבען אין יאָהר 1900

ארבע כוסות

— ברוך הבא א איד, א גאסט, זיצט, זעצט זיך, פאר וואס זיצט איהר ניט?

מיט אזא מין ברייטען ברוך־הבא בעגעגענט אונז, דאס הייסט מיך מיט'ן טאטען, א טאג פאר ערב־פסח, רב יודעל ווייגשענקער, א בעסעראביער געפאקט אידעל, מיט רויטע בעקלעך, מיט א ביי־כעל און מיט א קארק, וואס נעמט זיך ניט פון אייגענע און ניט פון פרעמדע צרות, נאר פשוט פון א מאמעליגע מיט א ראסעל־פליישעל, פערזופט מיט א גלעזעל ווין... פון מיין טאטען האלט יודעל איין עולם ומלואו נאר פאר איין זאך — דערפאר וואס דער טאטע איז א מבין אויף א גלעזעל ווין. נאר צוריק שמועסענדיג, וועלכער איד איז ניט קיין מבין אויף א גלעזעל ווין? וויין — דאס איז דאך איינע פון די דריי זאכען, וואס מיר זענען אין דעם די גרעסטע ספעציאליסטען אין דער וועלט: דאס ערשטע איז נגינה, דאס הייסט געזאנג, דאס צווייטע איז א גלעזעל ווין און דאס דריטע איז בריליאנטען. אמאל, אז איך הויב מיך אן בע־רעכענען, פרעג איך זיך אליין א קשיא: מילא, אויף די ערשטע צוויי זאכען, נגינה און א גלעזעל ווין, איז קיין חידוש ניט, וואס־רום וועלכער איד האט פיינט הערען זינגען? וועלכער איד האט ניט געהערט קיין רעכטע בעריהמטע חזנים, וואס לאזען זיך הערען אויף דער וועלט, למשל: ירוחם, פיצי, בעני, בצלאל, ניסי בעל־

זער, ברוך קאַרלינער, בלומענטאַל, באַכמאַן, פּיני מינקאָווסקי וכדומה נאָך אַזעלכע וועלט־חזנים? און טאָמער האָט ער ניט געהערט, האָבען אַנדערע געהערט. וואָס מאַכט דאָס אויס? — מיר פערשטעהען נגינה מיט'ן שכל... נו, און פון וויין שמועסט מען ניט; וויין טרינקט דאָך יעדער איד, אַפילו דער אַרעמסטער, אַלע יאָהר, פּסח צום סדר; ניטאָ קיין וויין, טרינקט ער באַזונקעם, טרינקט ער מעה, טרינקט ער בארשט, עפּים מוז ער דאָך טרינקען צו די „ארבע כוסות", ס'איז דאָך פּסח!... וואָס דאַרפט איהר מעהר, נעמט דעם בעסטען שאמפּאַניער וויין, אַדער גאָר „נסך", וואָס מיר טאַרען איהם ניט טרינקען און וויסען ניט אפילו, וואָס פאַר א טעם ער האָט, וועלען מיר אַייך אויך זאָגען אויף איהם, אויב איהר ווילט, אונזער מבינות על פּי סברא... אַדער נעמט דעם ארץ־ישראל־וויין און רעדט מיט א אידען, וועט ער זיך גאָר ניט שעמען און וועט אייך זאָגען גאַנץ אָפּענטליך: „הא, וואָס, ארץ־ישראל־וויין? „כרמל"? איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך אַליין האָב נאָך דעם כרמל־וויין ניט געטרונקען, וויסט איהר פאַר וואָס? וויל איך האָב מיר אַלע יאָהר אויף ארבע כוסות מיין וויין; איך נעם מיר איין אמת'ען בענדערער וויטמאַרזיג און מיש איהם צענויף מיט א ביסעל „מתוק", בעקומט ער טעם גן־ערן, עס מעג איהם טרינקען דער מלכות... נאָר וועדליג איך האָב געהאַרכט פון מבינים, וואָס האָבען יא פאַרזוכט פונ'ם „כרמל", פאַרשטעה איך על־פּי שכל, אז דער „כרמל" באַדאַרף זיין ניט קיין שלעכט גלעזעל וויין!"... הכלל, מיר פערשטעהען זיך אויף וויין ניט ווינציגער ווי אויף נגינה... נאָר די דריטע זאַך, בריליאַנטען — דאָס איז מיר תמיד געווען א חידוש, און איך פערשטעה ניט ער היום הזה: פון וואַנען האָט זיך געקומען ביי אונז דאָס מבינות אויף בריליאַנטען? וואו האָבען זיך דאָס אידען אזוי אָננעקוקט מיט בריליאַנטען? איך וועל אייביג ניט פערגעסען די אוהערינגלעך, וואָס זענען אונז געבליבען בירושה פון דער עלטער־באָבע, זאָל האָ־

בען א ליכטיגען גן־עדן. תחילת, אז די באבע עליה השלום איז גע־שטאַרבען, האָט מען איהרע אויהערינגלעך געשאַצט ביי אונז אין כתריעלווקע מי יודע וויפיעל; מבינים האָבען זיך זאָט ניט גע־קאָנט אָנשפּיגלען אין זייער לויטערקייט, זייער וואָסער מיט זייער שפּיעל. עס האָט זיך געפונען איינער א מבין, וואָס האָט נאָר געזאָגט, אז עין לא ראתה, אז נאָך אזא פּאָר בריליאַנטען געפינען זיך ניט אין ערגיץ, סיידען אפשר ביי דער ענגלישער מלכה. דע־רויף האָט זיך אפילו געפונען נאָך איינער, וואָס האָט איהם אוים־גלאַכט, געזאָגט, אז ביי דער ענגלישער מלכה איז פּאַרהאַן, מאַהלט אייך, א ביסעל גרעסערע בריליאַנטען; האָט איהם יענער אָבער צוריק זעהר גלייך געענטפערט: „בריליאַנטען איז ניט ניט קיין קויעטשען, וואָס שאַצען זיך נאָכ'ן גרוים; דער גאַנצער אַנטיק פון א בריליאַנט איז דאָס וואָסער, די לויטערקייט און די שפּיעל זיינע, וואָס ער שפּיעלט"... העט שפּעטער, אין א צייט ארום, אז מיר האָבען געטראַגען די דאָזיגע זעלטענע אויהערינגלעך פערזעצען אָדער פערקויפען, האָבען די בריליאַנטען מיט א מאָל פערלוירען אינגאַנצען זייער ווערטה. וואו איז אהינגעקומען זייער וואָסער, זייער לויטערקייט מיט זייער שפּיעל? די אייגענע מבינים טאקי האָבען געזאָגט: „וויים איך וואָס, א פּאָר צוויעקעס!"... נאָר אזוי ווי מיט ארבע כוסות געהער זיך דאָס ווינציג־וואָס אָן, בכן קעהרען מיר זיך אום צוריק צו רב יודעל ווייַנשענקער.

בעקומען פון איהם אזא בריטען ברוך־הבא, זאָגט איהם דער מאַמע, אז מיר האָבען קיין צייט ניט, עס איז ערב פּסח, און מיר בעטען איהם, ער זאָל זיך מטריח זיין מיט אונז אין קעלער אַריין, אָפּקלויבען ווייַן אויף ארבע כוסות.

— אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — מאַכט יודעל און נעמט מיט זיך א ליכט מיט א פּסח'יג קדוש־גלעזעל, און מיר לאָזען זיך אראָפּ זאַלבערדיט אין קעלער אַריין.

— אשטייגער, וואָס פּאָר א מין סאָרט גלעזעל ווייַן וואָלט

איהר א בעלן געווען טרינקען היינטיגען פסח? — טהוט יודעל א פרעג און קוקט אויף דער סטעלי.

— וואָס פאר א מין סאָרט גלעזעל וויין זאָל איך וועלען? — ענטפערט איהם צוריק דער טאטע איבערגעפרעגט. — איך וואָלט א בעלן געווען, עס זאָל זיין, פארשטעהט איהר מיך, דאָס אמת'ע גלעזעל וויין, דאָס הייסט, עס זאָל זיין א גלעזעל וויין, וועלינג מיר ביידע פארשטעהען — איהר פארשטעהט?

— איך פארשטעה, פאר וואָס זאָל איך ניט פארשטעהן? איהר ווילט א גלעזעל וויין, וואָס זאָל זיין „קפריסין"!

מיט די ווערטער געהט יודעל אוועק אין א ווינקעלע, בוינט זיך אָן אין דער פינסטער און צאפט אָן א גלעזעל „קפריסין" און טראָגט דאָס צו דעם טאטען.

— שלעכטס זאָל איך האָבען, אויב עמיצער האָט נאָך אפילו פארזוכט ביי מיר פונ'ם דאָזיגען ווין; אָנו, נעמט איהם אקאָרשט אויף די ליפען!

דער טאטע טהוט א שאָקעל דאָס גלעזעל הין אין צוריק עטליכע מאָל, טראָגט דאָס צו פריהער צו דער ליכט, נאָכדעם צום מויל, טהוט א מאָן מיט דער נאָז:

— ניין, רב יודעל, האָט קיין פאראיבעל ניט, ניט דאָס הייסט ביי מיר „קפריסין"!

— אהא, איך וויים שוין וואָס איהר מיינט! — מאכט יודעל און צאפט אָן א פריש גלעזעל קפריסין. — נו, וואָס וועט איהר עפים זאָגען אויף ד ע ם גלעזעל וויין? קוקט אייך נאָר צו צו דער מראה זיינער: קרישטאָל!

דער טאטע פערזוכט אביסעל „קרישטאָל" און זאָגט זיין מבינה:

— מהכתיתי, אוודאי איז דאָס א גלעזעל וויין. דער חסרון זיינער איז נאָר דאָס, וואָס ער איז, צווישען אונז רעדעגדיג, א בי־

סעל דאָסיג, דאָס הייסט, ער איז ביי אייך גע׳מלאכה׳ט, מחילה אונטערגע׳שמד׳ט. זייט זיך מודה...

— חס ושלום! — זאָגט יודעל און שוערט זיך, ער זאָל אזוי האָבען א כשר׳ען פסח, ווי דאָס איז איין אמת׳ער, א ריינער קאָ־ווענאנער וויין. חלילה ניט געפראָווען, טאקי נעבאך א כשר קינד, אט אזוי ווי די מאמע האָט איהם געהאט! ס׳איז נעבאך איין אמת׳ער, א ריינער „באָרדאָ".

— ע, רב יודעל! — מאכט צו איהם דער טאטע. — דאָס טויג דאָך ניט! מיר האָבען דאָך עפּיס געשמועסט, אז מיר באדארפט איהר ווייזען א גלעזעל וויין, וואָס זאָל זיין וויין, היינט וואָס דער־צעהלט איהר מיר מעשיות באָרדאָ — שמאָרדאָ?

— איין אומגליק מיט די מבינים! — זאָגט יודעל און גיסט אוים דאָס גלעזעל „באָרדאָ" און צאפט איהם אָן איין אנדער גלע־זעל וויין, שוין פון צוויי פעמלעך מיט א מאָל, און טראָגט דאָס אונטער דעם טאטען שוין מיט איין אנדער מינע.

— ווייסט איהר וואָס? זאָגט שוין איהר אלין, אויב איהר זענט א מבין און פארשטעהט אויף וויין. איך וועל שוין שווייגען. איך בין ניטאָ, איין עק!

דער טאטע בעטראכט פריהער דאָס גלעזעל אויף דער ליכט, פאוואלינקע טראָגט ער דאָס צו צו די ליפּען, זופט אָפּ א ביסעל, און דאָס פנים ווערד ביי איהם איבערגעביטען, די אויגען פרעה־ליכער.

— יא, אט דאָס איז וויין; דאָס קאָן מען אָנרופען מיט׳ן נא־מען וויין. ווייסט איהר פאר וואָס? ווייל אין איהם געפינט איהר אלסדינג, וואָס א גלעזעל וויין באדארף האָבען: אי א שטארקייט, אי א מתיקות, אי א זויערקייט. מיט איין וואָרט — ס׳איז וויין.

— איך זאָל אזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, — זאָגט יודעל און שפרינגט־צו צום טאטען — אז זינט איך בין א ווייגשענקער, קאָב איך נאָך אזא גלעזעל וויין ניט געהאט. און טאָמער מיינט

איהר, איך האָב איהם א סך? לאָמיך אַזוי האָבען א פּרעהליכען יום־טוב, ווי...

— ששש, פּאַוואָלי נור! — שלאָגט איהם דער טאַטע איבער אין מיטען. — די מעשה דערפון איז אַזוי: ווייַן איז דאָס טאַקי, נאָר ניט אַיי־אַיי־אַיי! גאָרניט, ס'איז ניט מעהר ווי א גלעזעל ווייַן. איך האָב אייך, רב יודעל, געוואָלט בעטען אָט וואָס: איהר זאָלט זיך מטריח זיין מיר אָנצאָפּען א גלעזעל ווייַן פון יענעם... פון יענעם... איהר ווייסט שוין פון וואָסערען איך מיין... פונ'ם אמת'ען ווימאָראָזיג, איהר געדענקט? אַיי, איז דאָס געווען א ווי־מאָראָזיג!

יודעל טהוט זיך א פּאַטש מיט ביידע הענד איבער דער קאָפּאַטע און א שמייכעלע דערביי:

— א ריינער אומגליק מיט די מבינים! געוונג זיי פּאַרשטעהען אויף ווייַן, האָבען זיי נאָך א זכרון אויך און געדענקען דעם טעם פון פּאַראיאָהרען, פון פּאַר צוויי יאָהרען און אפילו פון פּאַר דריי יאָהרען!

און יודעל טהוט א שפּריץ מיט'ן גלעזעל ארויף און צאָפּט אָן נאָר א פּריש גלעזעל ווייַן, שוין ניט פון צוויי, נאָר פון איין פּעסעל, טראָגט דאָס צו צום טאַטען שוין נאָר אָהן וועהרטער, נאָר א סמאָרע מיט דער נאָז, ווי אייגער רעדט: „אָנו, וואָס וועט איהר עפּים איצטער זאָגען?" דער טאַטע טהוט א זופּ איין מאָל, נאָך א מאָל, און נאָך א מאָל, קוקט אַלע מאָל אויפ'ן גלעזעל פון אונטען ארויף, פּערביייסט די אונטערשטע ליפּ, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, רעדט צו זיך אַליין און צעהלט די וועהרטער:

— אוי! — איז דאָס! — א גלעזעל! — ווייַן!!! הערט איהר, רב יודעל, אָט דאָס איז דער אמת'ער ווייַן, וואָס מע רופט איהם ווייַן; אָט דעם ווייַן זאָ מע טרינקט, פיהלט מען, זאָ מע טרינקט ווייַן; ס'איז, פּאַרשטעהט איהר מיך, א פול מויל מיט ווייַן! [illegible] איהם, זשהט איהר, מעג מען שוין מאַכען בורא־פּרי־הגפן, וואָ־

רום אָט דאָס אי׳ — וויין!... זאָגט־זשע מיר, רב יודעל סערצע, מה יקר — וואָס קאָסט ער? פון וואַנען שטאַמט ער? ומה שמו — ווי איז דער אמת׳ער נאָמען זיינער?

— ע! — מאַכט יודעל מיט א געלעכטערעל. — איהר ווילט טאַקי וויסען אַלסדינג? מע מוז, מע מוז אייך זאָגען דעם אמת. ס׳איז עפּיס א תירוץ? די מעשה דערפון איז אזוי: דער ווין אַליין איז מיינער אַיין אייגענער וויטאַראָזיג א נומער דרייצהן, הייסען הייסט ער שאַטאַלאָפּיט און קאָסטען קאָסט ער אזוי נרוים ווי זעכס קאַרבען אַיין עמער, האָט איהר א קיימא־לן פון פיער גילדען אַיין אָקע. איך זאָל אזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, אז איך דערלעג צו איהם, אויב איך לייז איהם אפילו פינף גילדען די אָקע. פּארגעסט נישט, וויפיעל דאָ איז פּאר־אַן פּחת! א קליי־ניגקייט, ווימאַראָזיג! פּאָלגט מיך און זאָכט ניט קיין שהיות. הייסט אייך אָנצאָפּען א צווויי פּלאַש פונ׳ם דאָזיגען ווימאַראָזיג. און צווויי פּלאַש פון בענדערער „מאַרגאָ", וואָס איך האָב אייך פריהער באַווויזען, און נאָך אַיין פּלאַש הייסט אייך געבען פּאַר די ווייבער פונ׳ם אמת׳ען „זמירער, וואָס איהר נעמט ביי מיר אַלע יאָהר, וועט איהר וויסען, א איהר האָט מיט נאָכט הילף וויין אויף ארבע כוסות, און דערלעבט איבער׳ן יאָהר מיט אייער ווייב און מיט אייערע קינדער, איהר זאָלט זיין א נרויסער גביר און טרינקען אַלע פּסח נישט קיין ערגערען וויין... יענקעל! הער נאָר, דו, וואו ביזט דו ערגיץ, אין אַלדי שוואַרצע יאָהר?!

אויף דעם דאָזיגען אויסרוף בעווייזט זיך, איך וויים נישט פּון וואַנען, עפּיס א מאַדנער נפש, א געזונטער, א שוואַרצער בחור אין א וואַטאַווער, שטאַרק פערסאַלצעווענטער קאָפּאָטע, אונטער־געבונדען מיט א שטריקעל, מיט א פּאָר נרויסע, מוראַ׳דיג־נרויסע שטיוועל; דאָס פּנים איז ביי איהם ווי פּראָמערט, פערשלאָפּען, קוקט ניט אין די אויגען, רעדט הייזעריג, ווי פונ׳ם שלאָף:

— הא? וואָס? מיך רופט איהר?

— וואו ביזט דו נעוועז אוז וואס האסט דו געטהאז?

— וועז? איך? נארניט. בין נעוועז ביי די ראזינקעס, נע־מאכט „מאלאגא".

— הער נאר דו, יענקוי, וואס איך זאג דיר: נעם שוועגק דודך עטליכע פלעשער אוז צאפ זיי אן צוויי ווימראזיג שאטאלא־פיט פונ׳ם פעסל נומער 13 אוז צוויי מארגא פונ׳ם זיסליכען נומער 8, אוז איין פלאש וועסט דו זיי אנצאפען פונ׳ם זמירער נומער 1! שטעה, האב צייט. וואס האפט דיך אוועק דער רוח?... נעדענק־ושע, יענקוי, ווימראזיג שאטאלאפיט נומער 8, מארגא נומער 13, מיין איך מארגא נומער 13, ספו, שאטאלאפיט נומער 13, מארגא נומער 8 אוז זמירער נומער 1 פונ׳ם בעסערען. גיך, ריהר זיך, ווי א בלייען פייגעלע!

יענקעל נעהט אוועק א שלעפעריגער צאפען ווין ערגיץ ווייט, באברעט זיך דארטען אין דער פינסטער אוז קומט צו נעהן אין עט־ליכע מינוט ארום מיט די אנגענאסענע פלעשער, שלעפט איינצינ־ווייז פון קעשענע פראבקעס, קייט זיי נעשמאק מיט זיינע גרויסע נעזונטע צייהן אזוי לאנג, ביז זיי מוזען ארויז, אוז יודעל ווינשענ־קער האלט דערווייל מיט׳ן טאטען א שמועס אלץ וועגען ווין.

— זאגט נאר, רב יודעל סערדצע, ווי אזוי איז ביי אייך ארוים היינטיגס יאהר דער ראזינקעס־ווין?

— די צמוקים? איין חריפות אין דער וועלט! — זאגט יודעל. — בעסער פונ׳ם בעסטען אונגערשען ווין! א כפרה טאקוי, א כפרה שאמפאניער, א כפרה זייער פארטווין, זייער פראנצווין מיט אלע זיערע ווינען!

— פארשיהרען — זאגט דער טאטע — איז אייער ראזינקעס־ווין נעווען, איהר זאלט מיר מוחל זיין, נישט אין בעסטען.

— דהיינו מיט וואס? — מאכט יודעל ווי דערשראקען.

— דהיינו, — זאגט דער טאטע נעלאסען — מע האָט איהם ניט געקאָנט נעמען אין מויל אריין. ס'איז געווען, מחילה, בארשט, ניט קיין וויין.

— וואָס רעדט איהר? איך זאָל אזוי האָבען אלדאָס גוטס, ווי דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער. מע האָט זיך נאָר ניט געקאָנט אָפלויבען פון איהם. סע איז ניט געבליבען פון איהם אויף די אנדערע טעג פסח, איהר זאָלט זאָגען, א לעק.

— און איך זאָג אייך, — מאכט דער טאטע נאָנץ געלאסען — אז ער איז געווען, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, א בייזער חלשות! פון אויבען האָט ער געהאט א שימעל, א טעם האָט ער געהאט פון געקאָכטע בארלעך און האָט זיך נאָכגעגעבען מיט עפיס א מין גערויך, פון... פון... אוגערקעס.

— ניט אנדערש, — זאָגט יודעל און צענעמט די הענד — אז איהר האָט איהם געהאלטען ערגיץ אין דער וואָרעם, אָדער די פלעש־לעך זענען ניט געווען גוט פארפראָבקעווען.

— ניין! איהר האָט א טעות, רב יודעל; די פלעשלעך זענען דוקא געווען פארפראָבקעווט, ווי אלע מאָל, און געהאלטען האָב איך איהם דוקא אין א קיהל אָרט, ווי אלע מאָל, נאָר מיט איהם האָט זיך, אפנים, איין אנדער מעשה געטראָפען: די ראָזינקעס האָבען ביי אייך אין קעלער, אפנים, ניט רעכט אויסגעשפיעלט, האָבען זיי זיך צעשפיעלט ביי מיר אין די פלעשלעך, האָט דער וויין געהאפט א פאסקודנע זויערקייט און איז געווארען הויוועניג. דאָס קינד נעבאָך (דער טאטע בעווייזט אויף מיר) האָט געהאט צו מהון מיט'ן מאָגען, ניט היינט געראכט, פון נאכ'ן ערשטען סדר כמעט ביז שבועות — דערפאר האָב איך היינטיגס יאָהר מורא זיך צו־ריהרען צו אייערע „צמוקים".

מערקווירדיג! איך אליין האָב נאָר פארגעסען די גאנצע מעשה. נאָר אז דער טאטע האָט זי פלוצים אויפגעמישט, האָב איך מיך דערמאנט, ווי אזוי איך האָב מיך פארשיהרען צוגעהאפט צו די

ארבע כוסות, אויסגעזוינען זיי ביז'ן דנא, און אז איך בין אויפגע־ שטאנען פונ'ם סדר, האָט זיך מיר געדרעהט די סטעלי, און דער טיש מיט די כוסות מיט אלעם מיט אנאנדער האָבען געהאפט א טענצעל, קוים וואָס איך האָב מיך געהאלטען אויף די פיס. און נאָכדעם — נאָכדעם געדענק איך ווי דורכ'ן שלאף: א בעטעל... איך ליג... די מאמע האלט מיך ביים שטערן און שעלט עמיצען, איך וויים ניט וועמען: „ניט געדאכט זאל ער ווערען מיט זיינע ראָזינקעס און מיט זיין ווין! סם המות! אַוועקגע'סט'ט דאָס קינד!"...

— האָט א גוטען יום־טוב! — געזעגענען מיר זיך אף מיט יודעל ווייניטענקער, ווינשוועזין זיך איינס דאָס אנדערע עטליכע מאל „א כשר'ען פסח", און מיר נעהען אהיים מיט'ן ווין אויף ארבע כוסות לעבעדיג, פרעהליך. דער טאטע איז פרעהליך, וואָס ער האָט בעצייטענס אייניגעהאנדעלט ווין אויף ארבע כוסות — פער־ שפארען מארגען שטופען זיך צווישען גאנצען עולם אין דער הושטשע; און איך בין גלאט פרעהליך, וואָרום ווער איז צו מיר גלייך? אט־אט, נאָך איין טאג, קומט דער „ליעבער פעטער פסח", אין הדר דארף מען שוין ניט געהן, אין דער היים וואַרטען שוין אויף מיר די נייע מלבושים'לעך, מיט די נייע סקריפענדיגע שטי־ וועלעך, מיט דעם נייעם גלאַנצעדיגען קאשקעטעל. געקומען אהיים מיט די ארבע כוסות, זוכט אף דער טאטע א קיהל אָרט, א פסח'יגס, א כשר'ס, אויף אוועקצושטעלען דעם ווין. אר פארעט זיך און צי־ טערט איבער איהם, ווי עפיס איבער א מייער, דייטעריג קינד. ער זאגט אונז אן אלעמען, מיר זאלען, חס ושלום, ניט צוריהרען זיך צום ווין מיט אונזערע חמצ'דיגע הענד; מיר זאלען אפילו גאָר ניט קוקען אין יענעם ווינקעל אריין! שפעטער, נאָך „בודק חמץ" זיין, לענען מיר זיך שלאפען (די לעצטע חמצ'דיגע נאכט!), און עס פלאנטעט זיך מיר א גאנצע נאכט משונה־מאדנע נארישע חלומות. עס חלומ'ט זיך מיר, אז יודעל ווייניטענקער ט־אגט אויף מיינע

נייע מלבושים׳לעך מיט מיין קאשקעטעל. „ס׳איז מיין קאשקע־טעל!" — שריי איך צו איהם. — „מע האָט דאָס מיר ערשט נעכ־טען געקויפט אויף פּסח!". און דער געזונטער בחור זיינער האָט זיך צוגעהאָפּט צו אונזערע ארבע כוסות, שטעהט אויסגעבויגען צוריק מיט אַיין איבערגעקעהרטע פלאַש וויין איבער׳ן מויל ארויין; דער וויין — בול־בול, און ער זשליאָקעט... „פּאַרפּאַלען די ארבע כוסות! חמצ׳דיג געמאַכט, חמצ׳דיג!"... שריי איך און האָפּ מיך אויף א פערצאָפּעלטער פונ׳ם שלאָף, און איך דאַנק גאָט וואָס ס׳איז נאָר א חלום...

* * *

קוים דערלעבט די מינוט, די רגע — אָט־אָט, נאָך צוויי שעה, נאָך דריי שעה איז שוין פּסח; אומעטום איז ריין, אומעטום פּסח׳יג.

דער אוויוען איז אויסגעגליהט. דער טיש איז איבערגעדעקט. די מצות טרישטשען. עם לאָזט זיך הערען א געשמאַקער ריח פון נעגזענשמאַלץ, עם שמעקט מיט לאָטקעס, מיט פּסח׳יגע לאָטקעס. די „ארבע כוסות" שטעהען שוין אָפּגעדעקט פּראַנק און פריי, מע מעג שוין קוקען אויף זיי... דער טאַטע איז נאָך א ביסעל פערנו־מען, ער מאַכט חרוסת. נאָר איך... איך בין שוין פּאַרטיג! ווי איין אמת׳ער פּרינץ, ווי א „בן־מלך", האָב איך מיך אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פּיס אין גאָלע נייעם, גאָלע טשאַקענדיגם, קנאַקענדיגם, סקריפּענדיגם. איך וויים ניט, וואָס איך זאָל טהון: זיצען — איין עבירה, דאָס קאָפּאָטקעלע ווערד צעקנייטשט; געהן — דער גלאַנץ פון די פּאַרעשוועס ווערד אָפּגעריבען; שטעהן — וועט מען ניט הערען, ווי די שטיוועל סקריפּען... איך שוועב, איך האַלט מיך פון אויבען, אין דער לופטען. איין חסרון נאָר, וואָס איבער דער בלאָטע, איבער דער געוויסער כתריליעוקער זומפיגער בלאָטע, קאָן מען מיט די נייע שטיוועלעך אין שוהל אריין ניט צריבערגעהן בשום אופן. מע מוז אָנטהון די אַלטע, די חמצ׳דיגע שטיוועלעך.

פערשטעהרט!... אין שוהל איז ריין, אין שוהל איז ליכטיג, אין שוהל איז יום־טוב'דיג, אין שוהל איז פרעהליך; אלע הענגלייכטער מיט אלע העסעם זענען אויסגעריבען, גלאנצען, און די ליכט ברענען. אידען אלע אויסגעצוואגען, אנגעטהאן יום־טוב־דיג, דאוונען געשמאק, און מיר, חדר־יונגלעך, קונדסים, בעטראכטען איינם דאם אנדערע, וועמעם קאפאטקעלע איז לענגער און וועמעם — קירצער, וועמעם קאשקעטעל איז שענער און גלאנצט מעהרער. איין חסרון נאר, די נייע שמיוועלעך זענען געבליבען אין דער היים — פערשטעהרט! און ווער איז שולדיג? די בלאטע, אונזער כתרי־לעווקער בלאטע... נאר גארניט, אלסדינג איז אין איבערגעקומענע זאך. איבערגעקומען די בלאטע און געקומען אהיים, טהו איך אן צוריק די נייע גלאנצענדיגע סקריפענדיגע שטיוועלעך, וואהרום די בלאטע איז ביי אונז נאר אין דרויסען. אינוועניג, אין דער היים, אין שטוב, איז ביי אונז ריין און שען און ציכטיג, מחיה־נפשות! עם שעמעירט, עם זינגט פון ריינקייט. דער ווינ מיט די ארבע כוסות שטעהען שוין אויפ'ן טיש. עם גלאנצט, עם שעמעירט, עם פינקעלט אין די אויגען. די מצות מיט דער קערה מיט'ן גאנצען „סדר" זענען גרייט. דער טאטע, דער „מלך", אין א ווייסען קי־טעל — אויבענאן אויף דער היסב־בענט; ביי דער רעכטער האנד — די מאמע, די „מלכה", אנגעטהאן אין זיידענעם, און איך, זייער „פרינץ", ביי דער זייט, שטעה אויף און פרעג דעם טאטען אויף אויסוועניג די „פיער קשיות" און לאז אוים גייציג, מיט'ן קנאק און מיט א ניגון פון דער גמרא: „האב איך דיך, טאטע, געפרענט אלע פיער קשיות; היינט ענטפער מיר א תירוץ, און טאמער וועסט דו מיר נים ענטפערען קיין תירוץ, וועל איך זיך אליין ענטפערען א תירוץ: עבדים היינו לפרעה במצרים!"... הויבען מיר אן צו זינגען אויף א קול, שרייען איבער איינם דאם אנדערע, און איך פערלויף אלע מאל אויף צופריהער, ווי א לאשעקעל, צו בעווייזען דעם טאטען, אז איך האב גוט אויסגעלערנט די הגדה, ווי א וואסער:

„עבדים היינו לפרעה במצרים — קנעכט זענען מיר געוועזען צו פּרעה'ן אין מצרים, האָט אונז גאָט ארויסגעצויגען פון דאָרטען מיט גרוים וואונדער..." און מיר דערצעהלען אייניגע דעם אַנדערען שענע מעשיות: די מעשה פון רבי אליעזר מיט רבי יהושע מיט רבי אלעזר בן עזריה מיט רבי עקיבא מיט רבי טרפון, וואָס זענען געזעסען אַ גאַנצע נאַכט און האָבען דערצעהלט פון יציאת מצרים... און מיר רעכענען אויס די פיער זיהן פון דער הגדה: אחד חכם — איינער אַ קלוגער, ואחד רשע — איינער אַ שלעכטער, ואחד תם — איינער אַ נאַר, ואחד שאינו יודע לשאול, דאָס הייסט — מחילה נאַר אַ בהמה, וואָרום יענע דריי פרעגען האָטש איטליכער איין אַנדער קשיה, און דער זיצט, ווי אַ לעהמענער גולם, משטיינס געזאָגט, נאַר ניט זיין עסק, וואָס מע האָט אונז אמאל געמוטשעט אין מצרים, פערביטערט אונזער לעבען; מיר האָבען געקנעטען לעהם, געמאַכט ציגעל, געבויט פיתום מיט רעמסס, און פרעה האָט ארויסגעגעבען אויף אונז אלע מאל נייע גזירות... ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא — וועז גאָט ברוך הוא זאל אונז ניט געווען בעציִיטענס ארויסציהען פון מצרים, וואלמען מיר פערבליבען אייביגע קנעכט, אייביגע שקלאַווען — מיר און אונזערע קינדער און אונזערע קינדס-קינדער; דערפאַר איז אַ מצוה, מע זאל אלע יאָהר אפרעכטען דעם סדר און דערצעהלען אונזערע קינדער די גרויסע וואונדער פון יציאת מצרים.

פּאַרהאַן אַ סך ביי אונז היינט אזעלכע „שאינו יודע לשאול"ס צווישען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס זיצען ביי'ם סדר ווי די לעהמענע גולם'ס, זעהען ווי דער מאַטע „מאַכט זיך נאַריש", עסט חריין טרוקענעם מיט חרוסת, וואָס האָט נישט קיין שום טעם, און זאָגט עפּיס פון אַ סדור אונטער דער נאָז, שעמט זיך פאַר דער „באַנע"... נאָר וואָס זענען שולדיג נעבאַך אזעלכע קינדער, „שאינו יודע לשאול'ס", אז מע האָט מיט זיי פאַרט ניט געלערענט אין נימאַזיע די אידישע היסטאריע? די „באַנע" האָט זיי ניט דערצעהלט די שענע מעשה פון יציאת מצרים, קיינער האָט זיי ניט אויפגעקלערט,

וואָס בעדייטען די דאָזיגע „טרוקענע" מצות, דער דאָזיגער „ביטע־רער" חריין מיט'ן חרוסת און די אַלע איבעריגע אידישע מנהגים און פּסח'יגע מאכלים... די פּסח'יגע מאכלים? — מהכתיתי, ווער זאָגט זיך אָפּ פון קנייטלעך, לאָטקעס, טייגעכצען און פּאַירטשי־קעס? א פּסח'יגער באָרשט א גוטער מיט מצה, אָדער מצה, צו־געפּרישט מיט אייער, איז אויך ניט שלעכט. „פּסח — זאָגען היינ־טיגע קינדער — סלאַווני פּראָדניק, בודיעם קושאָט חרעמזלעך אי פּיט סלאַדקאָיע ווינא"... * נאָר קיינער פון זיי ווייסט ניט די טייטש פון די ווערטער „עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווע־זען און קנעכט זענען מיר געבליבן"... קיינער פון זיי ווייסט ניט דעם טעם פון די ווערטער „זמן חרותנו — די צייט פון אונזער בע־פרייט ווערען!"... נאָר איך קאָהער מיך אום צוריק צו דער הגדה, ווי אזוי איך מיט'ן טאַטען דערצאָהלען א מעשה פון אונזער עלטער־עלטער־זיידען תרח, און פון אברהם אָבינו, און פון יצחק מיט זיי־נע צוויי זיהן יעקב און עשו, און פערבייגעהענדיג דערמאָנען מיר אונזער פעטער לבן־הארמי, וואָס איז געווען טויזענדער מאָל ערגער פון פּרעה'ן, וואָרום פּרעה האָט אַרויסגעגעבען א גזירה נאָר אויף די זכרים אַליין, און לבן האָט געוואָלט אומברענגען דאָס אידישקיים אינגאַנצען, עוקר מן השורש זיין... און נאָכדעם קומען מיר צו דער נעשיכטע, ווי אזוי פּרעה האָט זיך מיט אונז גערעכענט, זיך געבאָ־דען אין בלוט פון אידישע קינדער... „ונצעק" — האָבען מיר ge־טאָכט א ויצעקו, געשריגען צום רבונו של עולם (דאָ הויבען מיר אָן צו שרייען אויף א קול), ער זאָל זיך אָננעמען אונזער קריוודע. און גאָט האָט צוגעהערט אונזער געבעט; ער האָט נעשיקט משה מיט אהרנ'ען צו פּרעה'ן, ער זאָל אַרויסלאָזען די אידען פון מצרים. האָט דאָך מסתמא פּרעה ניט געוואָלט הערען, האָט איהם גאָט ge־

---

* פּסח איז א גוטער יום־טוב, מיר וועלען עסען חרעמזלעך און מרינקען זיסען ווין.

שטראָפט מיט צעהן מכות: „רם... צפרדע..." ביי יעדער מכה שטעלען מיר זיך אָפּ און גיסען אָפּ צו ביסלעך ווײן פון אונזערע כוסות. נאָכדעם גיסען מיר אָן צוריק די כוסות פול און זאָגען ווייטער. מיר ציהען אונטער א רעכענונג אינאיינעם מיט רב יוסי הגלילי פון די אַלע מכות, וואָס פּרעה איז מיט זיי געשלאָגען געווא־רען; עס קומט אויס א סך מעהר פון צעהן מכות: „אין מצרים, קומט אויס נאָך רבי עקיבא'ס חשבון, האָט פּרעה געהאַפט פופציג מכות, און אויפ'ן ים צוויי־הונדערט־און־פופציג מכות, האָבען מיר, הייסט דאָס, א קיימא־לן פון דריי הונדערט מכות"... א מצוה אויף איהם, טראָכט איך מיר, לאָז ער וויסען, אז מיט א אידען טאָר מען זיך ניט אָנהויבען, וואָרום ביי אידען קאָן וועלען פון איין מכה א סך מכות!... שפּעטער, אז מיר זאָגען אָפּ דעם „לפיכך" און עס קומט צו „הלל", פערשטעלט זיך דער מאָטע פאָר א חזן און איך פאָר א זינגערל; ער פערקאָטשעט זיך אויפ'ן חזנ'ישען שפּיי־גער, און איך העלף איהם אונטער ווי א משורר'ל, און די מאָמע קוועלט פון אונז בוידען, ביז עס קומט צום „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעברייט צו מקיים זיין די מצוה פונ'ם צווייטען כוס פון די ארבע כוסות", צעשאָקעל איך מיך, ווי אַיין אַלטער, מאָך די ברכה און קאָהר איבער דאָס גלעזעל מיט'ן דנא אַרויף און זופ אויס ביז'ן לעצטען טראָפען. די מאָמע קוקט און מאָכט צו מיר מיט'ן פינגער, ווי אַיינער רעדט: „גערענק, דו קונדס, זאָלסט ניט האָבען חלילה דעם איינעמם פסק, וואָס פאַראַיאָהרען"... איך הער דאָס אָבער, ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי. פאַראַיאָהרען איז נע־וען עפּיש אַנדערש, און היינט איז עפּים אַנדערש! — שפּעטער, נאָך דער בריטער וועטשערע, נאָכ'ן „אפּיקומן", נאָכ'ן בענטשען, צעשאָקעל איך מיך וויעדער א מאָל און זאָג: „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעברייט מקיים זיין די מצוה פונ'ם דריטען כוס פון די ארבע כוסות", און קאָהר איבער דאָס גלעזעל וויעדער מיט'ן דנא אַרויף, און איך פיהל, ווי עס

דרעהט זיך מיר דאָס קעפּעל. פון דעסטוועגען בין איך נאָך ביי אַלע געדאַנקען. איך גיס אָן דעם פיערטען כוס פון די ארבע כוסות, און זאָג מיט'ן מאָטען דעם „שפוך חמתך" שטעהענדיג און חאַפּ א קוק אויף דער טהיר, טאָמער וועל איך דערזעהן, ווי עס קומט אַריין אַליהו הנביא און טרינקט אָפּ פון „אליהו הנביא'ס כוס"... נאָכדעם זעצען מיר זיך וויעדער אַנידער און מיר זאָגען די אַלע איבערינג שטיק פון דער הגדה, א נאָנצען סטעפּ: „הודו", און „נשמת", און „ויהי בחצי הלילה"; איך העלף דעם מאָטען זינגען דעם „לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, כי לו נאה, כי לו יאה" — און לאָז אוים אויף אקול:

— לשנה הבאה בירושלים!

דאָ דערפיהל איך, אז אין קאָפּ איז מיר עפּעס ווערעמלעך, די בעקלעך פלאָמען מיר, פאַר די אויגען שטעהט מיר עפּעס ווי א רויך, אויפ'ן הארצען איז מיר שטאַרק אויפגעלעגט, לוסטיג־פרעהלעך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען: ס'איז מיר גוט — און נענוג. איך זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט איך נאָר געגאַנגען טאַנצען... די מאָמע קוקט אויף מיר און לאַכט, זי ווערד צעגאַנגען פאַר געלעכטער. טאַ־מער ווייסט איהר, וואָס איז דער געלעכטער? איך פערשטעה ניט, וואָס זי לאַכט... איך ווייס ניט, איך נערענק ניט בשום אופן, צי איך האָב געטרונקען דעם „כוס רביעי", — דאָס פיערטע גלעזעל פון די „ארבע כוסות" — צי ניין?... איך קאָן מיך בשום אופן ניט דערמאָנען, צי איך האָב געהאַלפען דעם מאָטען זינגען „חד גדיא", צי איך בין שוין דעמאָלט געשלאָפען מיט דעם זיסען גליק־לעכען קינדערשען שלאָף? איין זאָך נעדענק איך נאָר, אז מיר איז דעמאָלט געווען נוט, איך בין דעמאָלט געווען איינער א גליקלעכער, און נאָט ווייסט, נאָט ווייסט, אויב אונזערע היינטיגע קינדער קאָנען זיך נאָר פיהלען אזוי באמת יום־טוב'דיג אום יום־טוב, פסח'יג אום פסח. אונזערע היינטיגע קינדער האָבען ניט קיין „קאָפּאָטקעלעך" מיט קיין „קאָשקעטקעלעך"; זיי טראָגען שוין מונדירלעך" און האָבען

שוין „קנעפּלעך", נאָר זיי ווייסען ניט דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגעניגען פון „ארבע כוסות". דערפאַר ווייסען זיי אָבער דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגעניגען פון „פּראָצענטען" אין די גימנאַזיעס... זיי ווייסען ניט די טייטש פון די ווערטער „חד גדיא" — א קליין ציגעלע... דערפאַר ווייסען זיי דעם פּשט פון די ווערטער: „מאַלינקי זשידיאַנאַק, אָדער „מאַליוטקי זשידעק", דאָס הייסט: א קליין אידעלע... און נאָך און נאָך א סך זאַכען ווייסען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס הלואי וואָלטען זיי דאָס בעסער ניט ווייסען! נאָר מחמת ס'איז ערב פּסח, וויל איך ניט אָנווערפען אויף אייך קיין מרה־שחורה. איך וויל אייך ניט פערשטערען דעם יום־טוב מיט זייטיגע מחשבות, מיט טרויעריגע געדאַנקען, און לאָז אויס מיין פּעליעטאָן מיט די ווערטער פון דער הגדה:

— לשנה הבאה בירושלים!

— — — — — — — — — — — — — — —

איבער א היטעל

אַ מעשה לכבוד פּסח, דערצעהלט פון אַ כתרי־
לעווקער אידען, ווּאָס האַנדעלט מיט אָבריעז־
קעס און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, און
איבערדערצעהלט מאַקי מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאָהר 1913

איבער אַ היטעל

— אָבער הייסט ביי אייך צעטראָגען? אָט איז ביי אונז אין כתריל'עווקע, הייסט עס, פֿאַרהאַן, איהר האָרכט צי ניין, אַ איד אַ צעטראָגענער, שלום־שכנא הייסט ער, נאָר רופען רופט מען איהם „שלום־שכנא דרעה זיך", טאַקי איבער זיין צעטראָגענקייט, — איז דאָס אַ צעטראָגענע בריאה, איז דאָס אַ צעטראָגענער מלאך, זאָל זיך דער אויבערשטער שומר ומרחם זיין! וועה־וועה, וואָס מע דער־צעהלט זיך אַן ביי אונז וועגען דעם שלום־שכנא'ן מעשיות מיט אַנעקדאָטען — פּעק, זאָג איך אייך, גאַנצע פּעק! אַיין עבירה, וואָס איהר האָפּט זיך, ס'איז ערב פּסח. ווייטער וואָלט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, געגעבען שטאָף, איהר האָרכט צי ניין, וואָלט איהר געהאַט דערנאָך צו שרייבען און צו שרייבען. אַיין מעשה, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך דערצעהלען, וואָס מיט דעם שלום־שכנא האָט זיך פּאַרלאָפּען ערב פּסח; ס'איז אַ מעשה מיט אַ היטעל, און נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר אַיין אמת'ע, אַ ראַיעלע מעשה, האָטש זעהן זעהט זי אוים ווי אַיין אַנעקדאָט.

אַזוי האָט אָנגעהויבען אַ כתריל'עווקער איד אַ סוחר, וואָס האָנ־דעלט מיט „אָבריעזקעס" (שטיקלעך פּאַפּיער), גלעט זיך דאָס בער־דעל אַרונטער, אין האַלז אַריין, און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, אַ פּאַפּירעסל נאָך אַ פּאַפּירעסל.

איך מוז מודה זיין אָבער, אַז די ראַיעלע מעשה, וואָס דער דאָ־זיגער כתריאלעווסקער איד האָט מיר דערצעהלט, חאָפט טאָקי דעם אָפּכליק פון אַיין אַנעקדאָט, און איך האָב מיך דעריבער לאַנג גע־שלאָגען מיט דער דעה, צי איך זאָל זי אַייך איבערגעבען, צי ניין? נאָר צוריק האָב איך מיך בעטראַכט: א כתריאלעווסקער איד א סוחר, וואָס האַנדעלט מיט אָבריזקעס, איז ניט שייך צו ליטעראַטור און געהר זיך כלל נישט אָן מיט קיין ספרים, לכן, אַז ער זאָגט ס'איז ראַיעל, איז ער בענלויבט; און איך געב אַייך איבער די דאָזיגע מעשה מיט זיין לשון גופא, נישט צוגעלעגט מיינם א וואָרט אפילו.

* * *

— אַליין איז ער, אָט דער שלום־שכנא היימט עס, וואָס איך דערצעהל אַייך, אַז מע רופט איהם ביי אונז אין כתריאלעווסקע „שלום־שכנא דרעה זיך", א איד א מעקלער, איהר האַרכט צי ניין, וואָס דרעהט זיך אַרום פּריצים, מעקלערט זיי אימעניעס! אימע־ניעס! מאַהלט אַייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי אימענייעס. קיין סך אימעניעס האָט מען עפּיס נישט געהאַרכט, אַז שלום־שכנא זאָל אויסמעקלערן. וואָס איז שייך? גארנישט. א איד רייבט זיך אַרום פּריצים, וואָס האָבען אימעניעס, רעדט ער אַלע מאָל פון „פּאַלוואַרקעס", פון „לעוואַדעס", „בודינקעס", „טשארנאזיאָמ", „דרעשמאשינען", „רעמאַנענטען", „וועלדער", „געהילץ", און נאָך אזעלבע זאכען, וואָס האָבען א שייכות צו אימעניעס.

האָט זיך נאָט ארומגעקוקט אויף אונזער שלום־שכנא'ן, איהר האַרכט צי ניין, — דאָס ערשטע מאָל זינט ער איז א מעקלער פון אימעניעס, ס'איז איהם אָפּגעראַטען, ער האָט אויסגעמעקלערט א אימעניע! דאָס היימט, אויסמעקלערען, מאַהלט אַייך, האָבען אויס־געמעקלערט אנדערע; וואָרום אז ס'איז געקומען צום טיילען זיך מיט'ן רח"ש, לאזט זיך אוים מסתמא, אז דער גאַנצער דרעהער איז דאָ נעווען ניט שלום־שכנא דרעה זיך, נאָר דראַבקין, א איד א מעקלער פון אימעניעס פון מינסקער גובערניע, א גרויסער, א

מורא'דיגער דרעהער, ער מיט זיינע צוויי ברידער, אויך מעקלערס פון אימעניעם און אויך דרעהערס. איז דאָך געווארען, איהר האָרכט צי ניין, א ויצעקו: „סטייטש, א איד דרעהט און דרעהט, קוים אויסגעדרעהט, קומט מען צו געהן און מע מאכט איהם פאר אויס דרעהער!" הקיצור, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, שווייגט ניט. און עס האָט זיך אָנגעהויבען א טומעל, א לאָרעניש, א דין־תורה, זיך פארלאָזט אויף מענטשען, — קוים אויסגעגלייכט און איינגעמיילט זיך — ברוך שפטרני!

בעקומען די עטליכע גראָשענס, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, אַוועקגעשיקט אהיים דעם ווייב די גרעסטע העלפט מסתמא — זי זאָל זיך אביסעל ארומצאהלען די פארכעס, אביסעל ארויסטרייבען דעם קבצן, ארומנייהען אויף יום־טוב די קינדער, אריינפיהרען דעם פסח, און אליין איז מען דאָך עפעס אויך א שטיקל מענטש, ווילט זיך עפעס קויפען פאר זיך און ברענגען אויף יום־טוב א מתנה דעם ווייב, די קינדער, ווי דער שטייגער פון דער וועלט. דערווייל די צייט שטעהט ניט, א טאָג און א טאָג, אט־אט, אקאָרשט ווי מע זעהט ניט, איז פסח, פליהט שלום־שכנא אוועק, איהר האָרכט צי ניין, אויפ'ן טעלעגראף און קלאפט אוועק אהיים א דעפעש: „יעדאו בעזפרעמענאָ פאסקו דאמאי." — ער פאהרט, היימט עס, און וועט נאָר אָהן א שום תירוץ זיין אויף יום־טוב אהיים. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „יעדאו", און נאָך „בעזפרעמענאָ" דערצו, אז סע „יעדעט" זיך. פרובט אקאָרשט, זייט מוחל, געבען א פאהר־ארויס אויף א ציקאוועסט צו אונז, קיין כתריליעווקע היימט עס, מיט דער נייער באהן, וואָס מע האָט אונז א טובה געטאָן און צוגעפיהרט, וועט איהר פיהלען א טעם גן־עדן! איהר וועט שוין פארזאָגען קינדס־קינדער! וואָרום ביז איהר קומט קיין זלאדיעווקע, וויימט איהר נאָך, אז איהר פאהרט, און אז איהר קומט קיין זלאדיעווקע, האָט איהר א „פערעסאדקע", דאָס היימט, איהר דארפט זיך איבערזעצען אויף דער נייער באהן, וואָס

מע האָט אונז א טובה נעטהאָן און צוגעפיהרט קיין כתריעלעווקע, באַדאַרפט איהר קודם בלייבען שטעהן אויף עטליכע שעה לויט דער־ „ראָספיסאַניע", אויב מע פּארשפּעטיגט ניט, און וועז? אָקוראַט נאָך האַלבע נאַכט, וועז ס'איז גוט מלאָכנע אויפ'ן האַרצען און עס ווילט זיך גוט שלאָפען, און ס'איז נישטאָ אפילו וואו דעם קאָפּ צוצושפּאַרען — נישט אומזיסט זאָגען אונזערע כתריעלעווקער הכמים און פּארטייטשען, ווי אַייער טביה טייטשט: „טוב שם משמן טוב — סוואַמי דאָברע, א בעז וואָס לוטשע". דער פּשט איז: אז א ה ן דער באַהן איז געווען א סך בעסער, ווי מ י ט דער באַהן.

בקיצור, נעקומען מיט'ן משעמאַדאַנדעל קיין זלאָדיעווקע, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר הארכט צי ניין, וואָס איז שוין פריהער צוויי נעכט נישט געשלאָפען, זיך צוגענריט לייגען חבוט־הקבר, דאָס הייסט, אָפּוואַרטען א נאַכט — וואָס זאָל מע טהון? — אין געמומען זוכען איין אָרט אויף צוזוועצען זיך. וועז? וואָס? — נישטאָ! אָנגעוויכערט, אָנגעשפּיגלען, פינסטער, חושך. איין שמי־ קעל אָרט האָט ער קוים געפונען אויף א באַנק דעם קאָפּ אָנצושפּאַ־ רען, אָבער טאָקי מעהר נישט ווי דעם קאָפּ אָנצושפּארען, וואָרום כמעט די גאַנצע באַנק האָט פּארנומען עפּים א פּריץ א „קנעפּעל", וואָס האָט זיך צעלעגט גאַנץ בריייטליך און פּאָפּט. וועז דאָס קנע־ פּעל איז, פון וואַנען און וואוהין ער פּאָהרט — דאָס ווייסט ער ניט, שלום־שכנא הייסט עס. נאָר זעהען זעהט ער, אז דאָס באַדאַרף ויין א גרוים קנעפּעל. אָבער נאָר א גרוים קנעפּעל! נאָכ'ן היטעל האָט ער אַרויסגעזעהען. א „וואַיענע" היטעל מיט א רויטען אָקא־ לעשאָק און מיט א קאָקאָרדע. „אפשר איז דאָס א „וואַיענער", און אפשר א „פּאָליציייסקער" — וועז קאָן עס וויסען? געווים איז ער געקומען צו פּאָהרען מיט א גלאָק, אָפּגעגעסען און אָנגעזשליי־ קעט, זיך צעלעגט ווי ביי'ם טאַטען אין ווייגנאַרטען און פּאָפּט! „צו זיין א גוי און נאָך א קנעפּעל דערצו איז, אפּנים, טאָקי נאָר

נישט שלעכט?" — אַזוי טראַכט ער זיך, שלום־שכנא הייסט עס, און שלאָנט זיך מיט דער דעה: צי זאָל ער זיך זעצען אָט דאָ, נעבען דאָזיגען קנעפּל, צי זאָל ער זיך בעסער האַלטען פון דערווייטען? אַ קשיא אויף אַ מעשה, היינטיגע צייטען — מי יודע, וואָס פאַר אַ קנעפּל, וואָס פאַר אַיין אָדון בפקדך דאָס איז? גוט, וועל ס'איז נאָר אַ פּריסטאָוו. וואָס וועט אָבער זיין, אַז דאָס איז אַ איספּראָווניק? אָדער אַ זעמסקי נאַטשאַלניק? אָדער גאָר אַ העכערער פּריץ? אָדער אפשר איז דאָס גאָר פּורישקעוויטש, ימח שמו וזכרו מלהזכירו?... לאָז ער שוין איבערגעהן אויף אַנדערע הענט! — און עס ווערט איהם אַזש קאַלט, שלום־שכנא'ן הייסט עס, פון אַזא געדאַנק... נאָר צוריק אָבער טהוט ער זיך אַ קלער, איהר האַרכט צי ניין: ווער מיר קנעפּל? וואָס מיר פּורישקעוויטש? צאָהלט ער דען ניט פאַר זיין בילעט גלייך מיט פּורישקעוויטש'ען? צי איז דאָס טאַקי אַ יושר, אַז דאָס גאַנצע ביסעל עולם־הזה זאָל אַריינפאַלען צו אייגעם, און דעם אַנדערען גאָרניט?... יענער פּאָפּט אַזוי געשמאַק, פאַר וואָס זאָל ער זיך נישט צושפּאַרען חאָטש אויף אַ וויילע? מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפען! נעמט ער, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך אַוועק אויף איין עק באַנק און שפּאַרט אַן דעם קאָפּ, נישט אויף צו שלאָפען, חלילה, נאָר גלאַט אַזוי, חאָפּען אַ דרימעל. דערמאָנט ער זיך אָבער, אַז ער פאָהרט אויף פּסח אַהיים, און מאָרגען איז שוין ערב פּסח, טאָמער, חלילה, ווערד ער טאַקי אַנשלאָפען און פאַרשפּעטיגט דעם פּאָיעזד?!... איז מען דאָך אָבער אַ איד, איהר האַרכט צי ניין, פאַלט ער אויף איין עצה, שלום־שכנא הייסט עס, און זוכט אוים דעם סטאַראָזש פון סטאַנציע, אַ באַקאַנטער גוי, יארעמע הייסט ער, און מאַכט אָפּ מיט איהם אַזא געשעפט: היות אַזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, וועט זיך צושפּאַרען אַ ביסעל אָט דאָ אויף איין עק באַנק, וואו דער אָדון ליגט, און היות אַזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, שוין די דריטע נאַכט, אז ער

האָט קיין אויג נישט צוגעמאכט, האָט ער מורא, ער זאָל, חלילה וחס, נישט פֿאַרשפּעטיגען דעם פּאָיעזד, על כן זאָל ער, יאַרעמע הייסט עס, למען השם, מאַמער שלאָפּט ער, איהם אויפֿוועקען, שלום־שכנא'ן הייסט עס, וואָרום מאָרגען אויף דער נאַכט האָבען מיר יום־טוב, פּסח — „פּאַסקא", גיט ער איהם צו פֿאַרשטעהן אויף גויעש און רוקט איהם אַריין אין יד אַריין, און זאָגט צו איהם נאָך אמאָל: „פּאַסקא, יאַרעמע, טשי טי פּאַנימאַיעש, גויעשער קאָפּ, נאַשא פּאַסקא!" — נעמט דער גוי צו מסתמא, איהר האָרכט צי ניין, די מטבע, לעגט אַריין אין קעשעני און זאָגט איהם צו, אז ער טעג זיין רוהיג, וויבאַלד נאָר ס'וועט זיין א פּאָוויעסטקע אויפ'ן פּאָיעזד, אזוי וועקט ער איהם אויף. און ער נעמט, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך צו, פּריהער מיט א זייט, דערנאָך אינ־גאַנצען; דאָס טשעמאָדאַנדעל, מע זאָל עס ניט אַוועקלעקח'נען, מאַסטעט ער איין נעבען זיך, און אַליין מאַסטעט ער זיך אויך איין, וואָס וויטער אַלץ בעסער און העבער, מאַכט־צו א האַלב אויג, מיט דער דעה, געווייניטלעך, ער זאָל נאָר חאַפּען א דרימעל, נישט מעהר. דערנאָך בויגט ער אונטער איין פּוס, נאָך א פּוס, — און איז אָט אזוי פּאַוואָלינקע אַנשלאָפּען געווארען, אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, אַנ־שלאָפּען געווארען? ראַיעל! ווי גאָט האָט נעבאָטען: דעם קאָפּ פּאַרווארפען, דאָס היטעל האָט זיך אַראָפּגערוקט פון קאָפּ אויף דער ערד, און מיין שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, חראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט — א לעבעריגער מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפּען, וואָס פאר א וואונדער?

אַנשלאָפּען געווארען, — אזוי דערצעהלט ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, — חלומ'ט זיך איהם א מאַדנער חלום, א גאַנץ פּאַרפּלאָנטענישׂ: אז ער פּאָהרט, איהר האָרכט צי ניין, אַהיים טאַקי אויף פּסח, נאָר וואָס דענן? נישט מיט דער באַהן, מיט א גויעשער פּוהר פּאָהרט ער, מיט א באַקאַנטען ערל, איוואַן זלאַדי רופט מען דעם ערל; די פערדלעך שלעפּען זיך, קוים־קוים וואָס

זיי פֿלאָנטען די פּיס. שלום־שכנא איז אין איינע צרות, טאָרעט דעם ערל פון הינטען אין פֿלייצע: „שאָב טובי חוואָראָבע, איוואָנו סערדצע, ווי דו שלעפּסט זיך! האָסט פּאַרגעסען, איוואָן זלאָדי, אז אָט־אָט האָבען מיר פּסח, פּאַסקא נאשא יעווריסקא?" איין מאל און צוויי מאל און דריי מאל. דער ערל, פֿאַרשטעהט זיך, האָט נעשווינגען־געשווינגען, דערנאָך אז ער טהוט ניט אַ שמייס די פּערדלעך, אָבער געשמאַק, איהר האָרכט צי ניין, און די פערדלעך טהוען אַ טראָג דעם וואָגען, ווי די רוחות, באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף, פּי־פּאַ־פּאו! שלום־שכנא האָט אוש דאָס היטעל פֿאַרלוירען; נאָך אַ מינוט — און ער וועדר צעשאָטען. „איוואָנו סערדצע, דער־זשי קאָני!" — האַלט די פערד, הייסט עס, — שרייט שלום־שכנא צום ערל און חאָפּט זיך מיט בוידע הענד ביי'ם קאָפּ און קלאָגט זיך, אז ער האָט פֿאַרלוירען דאָס היטעל. ווי קאָן ער אַרויפֿאָהרען אין שטאָדט אָהן אַ היטעל? נאָר שריי הינט, שריי מאָרגען, — דער ערל טרייבט די פערדלעך, און די פערדלעך טראָגען. נאָר פֿלוצים — טפֿררו! — מען איז שטעהן געבליבען, און דוקא אין מיטען פעלד, איהר האָרכט צי ניין, איז מען שטעהן געבליבען. וואָס איז געשעהן? נאָרניט. „שטעה אויף — זאָגט צו איהם דער ערל — שטעה אויף, שוין צייט". וואָס צייט? וועד צייט? פֿאַרשטעהט נישט שלום־שכנא. חאָפּט ער זיך אויף, רייבט זיך די אויגען און וויל זיך לאָזען געהן, פיהלט ער אָבער, אז ער איז אָהן אַ היטעל. די משמעות, אז דער חלום איז ניט קיין חלום; וויזשע קומט ער אָהער? עס האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, איז געקומען צו זיך, דערקענט דעם ערל, אז ס'איז נאָרניט איוואָן זלאָדי, ס'איז נאָר יאַרמע דער סטאָראָוש! דערמאָנט ער זיך, אז ער איז אין זלאָדיעווקע אויף דער סטאַנציע, און אז ער פֿאָהרט אויף פּסח אָהיים, און אז ער דאַרף נאָך לויפען צו דער קאָסטע נאָך אַ בילעט, נאָר וואָס דענן? נישטאָ קיין היטעל. דאָס טשעמאָדאַנדעל איז דאָ, און דאָס היטעל ניט!

וואו קאן זיין דאס היטעל? ער שארט ארום זיך מיט די הענט, שארט און שארט און טאפט אן א היטעל, ניט זיין היטעל — ווער? וואס? — דעם אדון בפקדך'ס היטעל מיט'ן רויטען אקאלעשאק און מיט דער קאקארדע, איהר האבט צי ניין, און פאשאל גלייך צו דער קאסטע, נאך א בילעט הייסט עס. און ביי דער קאסטע איז איין ענגשאפט, קאפ אויף קאפ! האט ער מורא, שלום־שכנא הייסט עס, טאמער, חלילה, קויפט מען אוים אלע בילעטען, שטופט ער זיך מיט'ן משעמאדאנדעל צווישען עולם. דערזעהען א רויטען אקאלעשאק מיט א קאקארדע, טרעט מען איהם אפ דעם ווענ. „וואס קאודא, וואשע בלאגארדיע?" — פרעגט ביי איהם דער קאסטיר. חדוש'ט זיך שלום־שכנא: וואס פאר א בלאגארדיע אין מיטען דרינען? און א ביסעל פארדריסט עס איהם: למאי זאל א גוי לאבען פון א אידען? זאגט ער איהם, שלום־שכנא צום קאסטיר, הייסט עס, אז קיין כתרילעווקע. פרעגט איהם איבער דער קאסטיר נאך א מאל און קוקט איהם גלייך אויפ'ן אקאלעשאק און אויף דער קאקארדע: „וואסער קלאס, וואשע בלאגארדיע?" פארדריסט עס איהם נאך מעהר, נעווינטליך, און עס וויל זיך איהם אפבאדען דעם קאסטיר, אבער טאקי ראיעל, ווי עס געהער צו זיין, א גוי זאל ניט האבען קיין טבע אפצולאכען פון א אידען. נאר צוריק איז ער זיך מיישב: „א איד איז אין גלות, איהר האבט צי ניין, עט, לאז מיינם איבערגעהן!" און ער הייסט זיך געבען א בילעט דריטע קלאס. חדוש'ט זיך דער קאסטיר און פרעגט איהם איבער נאך א מאל, ווילכע קלאס? וועדר שוין מסתמא שלום־שכנא רעכט אין כעס און זאגט איהם ברחל בתך הקטנה: דריטע! איז זיך מיישב דער קאסטיר: דריטע, איז דריטע...

הקיצור, באקומען דעם בילעט, חאפט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל און לאוט זיך הענדום־פענדום אין דער סאמע הושטשע, אידען און, להבדיל, גויים, זוכט דעם וואגאן דריטע קלאס. דער עולם, דערזעהען איין אקאלעשאק מיט א קא־

קאַרדע, צעגעהט זיך מסתמא מיט דרך־ארץ, מאַכט דעם אָדון אַ וועג. שלום־שכנא וואונדערט זיך אפילו, נאָר ער גיט אַ וויי־טער און באַגעגענט פון זוּאַנאַן ארויס אַ קאַנדוקטאָר מיט אַ לאַנטערן: „זדיעם טרעטי קלאַם?“ — פרעגט איהם שלום־שכנא און שטעלט שוין אַוועק אַ פוס, שטופט דעם טשעמאָדאַן אויף צופריהער. „זדיעם, וואַשע בלאַהאָראָדיע!“ — ענטפערט איהם דער קאַנדוקטאָר און לאָזט איהם ניט גיהן וויי־טער. — „ס'איז אַננעפאַקט, זאָגט ער איהם, וואַשע בלאַהאָראָדיע, פול ווי איין אויג, אַ נאָדעל נישט דורכצוווארפען!“ און ער נעמט אַוועק ביי שלום־שכנא'ן דאָם טשע־מאָדאַנדעל, איהר האַרכט צי ניין, און זאָגט צו איהם: „קומט מיט מיר, וואַשע בלאַהאָראָדיע, וועל איך אייך געבען איין אָרט“. „וואָם פאַר אַ שלאַק? — טראַכט ער זיך, שלום־שכנא, מייסט עס. — וואַשע בלאַהאָראָדיע און וואַשע בלאַהאָראָדיע!“ און זיין קאָפּ לינט איהם גאָר אין טשעמאָדאַנדעל, ער האַט מורא, אז פון דעם „וואַשע בלאַהאָראָדיע“ זאָל ער דערווייל נישט בלייבען, איהר האַרכט צי ניין, אָהן אַ טשעמאָדאַנדעל; און ער לויפט נאָך נאָכ'ן קאַנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערן, און דער קאַנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערן פיהרט איהם אַריין אין וואַגאַן צווייטע קלאַס, נאָר דער וואַגאַן צווייטע קלאַס איז אויך פול נעפאַקט, קאָפּ אויף קאָפּ, אַ נאָדעל נישט דוכצווארפען. „נעהען מיר וויי־טער, וואַשע בלאַהאָרא־דיע!“ — מאַכט צו איהם דער קאַנדוקטאָר, האַפט דעם משעמאָדאַנ־דעל וויעדער אַ מאָל און לאָזט זיך נעהן וויי־טער, און שלום־שכנא נאָך איהם. „וואוהין פיהרט ער מיך?“ — טראַכט זיך שלום־שכנא און ברעכט זיך דעם קאָפּ אויפ'ן וואַשע בלאַהאָראָדיע און לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג בעת מעשה פונ'ם טשעמאָדאַנדעל, — דאָם איז ביי איהם בילכער. און אָט זענען זיי שוין אין וואַגאַן ערשטע קלאַס! דאָ שטעלט אַוועק דער קאַנדוקטאָר דאָם טשעמאָדאַנדעל, נעמט זיך פאַרקאָזוראָק, טהוט זיך אַ נייג צו שלום־שכנא'ן, שלום־שכנא צו איהם, און ער, שלום־שכנא, הייסט עס, בלייבט אליין.

געבליבען איינער אליין איבער א גאנצען וואגאן, הויבט אן שלום־שכנא ארומצוקוקען זיך, איהר האָרכט צי ניין, וואו ער איז אין דער וועלט; ער פארשטעהט ניט, פאר וואס עפּים פלוצים אזא כבוד: וואגאן ערשטע קלאס... פּאדקאזערקא... וואשע בלאַ־האראריע!... ניט שוין־זשע איז דאס דערפאר, וואס ער האט דורכ־געשלאגען אזא געשעפט, געמאכט א אימעניע?... וואלט ער דעם כבוד געהאט פון אייגענע, פון אידען הייסט עס, וואלט נאך געווען צו פארשטעהן. אבער גויים! דער קאססיר! דער קאנדוקטאר! צי איז דאס נישט אינגאנצען א חלום?... און שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, מהוט זיך א רייב דעם שטערן, חאפּט א קוק פאר־בייגעהענדיג אויף זיך אין שפּיגעל — ס'איז איהם פּרחה נשמתו געוואָרען! ער האט דערזעהן, איהר האָרכט צי ניין, דעם אדון בפקדך! ער האט איהם דערקענט! „וואס ס'האט זיך מיר געחלומ'ט די נאכט און יענע נאכט און א גאנץ יאהר, זאל אויסגעהן צו יארעמע'ס קאפּ און צו זיינע הענט און פיס! איין ערל קאן! מע זאגט איהם אן צוואנציג מאל, און מע באצאהלט איהם, ער זאל אויפוועקען צום פּאיעזד מיך, שלום־שכנא'ן, געהט ער, א חלירע איהם אין פּנים, און וועקט אויף דעם אדון בפקדך, און שלום־שכנא'ן לאזט ער ליגען אויף דער באנק! א קלאג איז צו דיין קאפּ, שלום־שכנא, וועכט שוין, דאכט זיך, פּסח האלטען אין זלאדיעווקע היינטיגם יאהר, ניט אין דער היים!"... און נישט לאנג געטראכט, חאפּט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל, איהר האָרכט צי ניין, און — פּאוץ פון וואגאן ארויס צוריק אויפ'ן וויאקזאל, גלייך צו דער באנק, וואו שלום־שכנא ליגט, אויפוועקען שלום־שכנא'ן, וואָרום אקערשט ווי מע זעהט ניט, קאן דער לאקאמאטיוו, חלילה, געבען א פייף און אנפייפען שלום־שכנא'ן אין פּסח אריין! און כך הוה: ווי נאר שלום־שכנא איז ארויסגעשפּרונגען מיט'ן טשעמאדאנדעל פון וואגאן ארויס, אזוי האט זיך געלאזט הערען, איהר האָרכט צי ניין,

א פייף און נאך א פייף און הלך משה מרדכי — א גוטען טאג מיט דער קאפאטע!

— — — — — — — — — — — — — —

— וואס ווייטער איז געווען, ווילט איהר וויסען? — אזוי האט דער כתריל־עווקער איד, וואס האנדעלט מיט אברייזקעס, אויסגע־לאזט זיין ספור המעשה מיט א שמייבעלע און פערריוכערט א פריש פאפירעסל, דין ווי א שטרוי. — וואס ווייטער איז געווען, דאס איז שוין ניט וואזשנע. דער עיקר איז, וואס אונזער „שלום־שכנא דרעה זיך" האט איבער זיין צעטראגענקייט געהאט א ווייסמען פסח, אויסגעריסען געוואָרען בייד סדרים ערגיץ ביי א איידען אין זלאָ־דיעווקע. נאר דער פסח, ווי דער פסח — דער נאך־פסח איז געווען א סך ערגער: ערשטענס, האט ער, שלום־שכנא הייסט עס, א ווייב, איהר האָרכט צי ניין, — ווי זאל איך אייך זי מעלדען? א י ה ר האט א ווייב, א י ך האב א ווייב, מיר אלע האבען ווי־בער און ווייסען דעם טעם, וואס הייסט א ווייב... איך קאן אייך נאר זאגען: א ראיעלע אידינע שלום־שכנא'ס ווייב! זי האט זיך א נעם געגעבען צו איהם גאנץ ראיעל. זי האט צו איהם נישט געהאט קיין טענות ניט דערפאר, וואס ער איז ניט נעקומען אויף יום־טוב אהיים, און נישט פאר'ן רויטען אקאלעשאק מיט דער קא־קארדע — ניין! דאס אלץ איז זי איהם דערווייל מוחל; דערפאר וועט זי זיך שוין מיט איהם שפעטער רעכענען; — א טענה צו איהם האט זי געהאט נאר פאר דער דעפעש. און ניט אזוי פאר דער דעפעש, איהר האָרכט צי ניין, ווי פאר'ן וואָרט „בעזפרע־מעננא". וועלכע גוטע יאהר האט איהם געטראגען, ער זאל רייך מאכען קאזנא: „בעזפרעמעננא יעדאו פאסקו דאמאי"? און בכלל ווי קאן א לעבעדיגער מענטש זאגען „בעזפרעמעננא"?... עס האט איהם נישט געהאלפען קיין שום פארענטפערען זיך מיט קיין שום געבען צו פארשטעהן. זי האט איהם באגראבען וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און איז געווען ניט אינגאנצען אומגערעכט: יענע

האָט אַזוי אַרויסגעקוקט! נאָר... נאָרנישט. דערוויף איז זי אַ ווייב, זי זאָל באַגראָבען אַ מאָל. ס'איז אָבער אַלסדינג בלאָטע קעגען דעם, וואָס ער, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געהאַט פון דער שטאָדט, פון כתריעלעווקע הייסט עס, וואָרום איידער שלום־שכנא איז נאָך נעקומען דעם צווייטען מאָג חול־המועד אַהיים, האָט שוין די גאַנצע שטאָדט, איהר האָרכט צי ניין, געוואוסט פון דער מעשה מיט יאַרעמע'ן און מיט'ן אָדון בפקדך און מיט'ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאַרדע און מיט'ן קאַנדוקטאָר'ס וואָשע בלאָהאַראָ־דיע — אַלסדינג! חאָטש ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געלייקענט שטיין און ביין, גע'טענה'ט, אַז דאָס האָבען לצים אויס־געטראַכט, כתריעלעווקער לצים; זיי האָבען ניט וואָס צו טהון, עס גיבט זיי אָפּ קאָפּוועהטיג, אפּנים? פּאַרשפּעטיגט האָט ער איבער דעם, זאָגט ער, וואָס ער איז אָפּגעפּאָהרען אין אַ זייט אַנקוקען אַ אימעניע מיט אַ וואַלד. נאָר וואָר מיר אימעניע? וואָס מיר וואַלד? אַ נעכטיגער טאָג! ביי די זייטען האָט מען זיך געהאַל־טען! מיט די פינגער האָט מען אויף איהם געטייט! אַנדערע האָ־בען איהם געפּרענט: „ווי האָט איהר זיך געפיהלט, רב שלום־שכנא, אינ'ם היטעל מיט'ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָ־קאַרדע?" אַנדערע האָבען געוואָלט וויסען, צי ס'איז טאַקי אַזוי גוט צו פאָהרען ערשטע קלאַס, ווי די וועלט זאָגט?... קינדער־קונדס — די זענען איהם נאָכגעלאָפען אַ גאַנצע חאַליאַסטרע פון הינטען, איהר האָרכט צי ניין, און געשריגען: „וואָשע בלאָהאָ־ראָדיע! וואָשע וויסאָקע בלאָהאָראָדיע!! וואָשע וויסאָקע־וויסאָ־קע בלאָהאָראָדיע!!!"

— איהר שפּיעלט זיך מיט כתריעלעווקע?